zarez

dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja • zagreb, 14. srpnja 2,,6., godište VIII, broj 184/5
cijena 12,00 kn; za BiH 2,5 km; za Slovenziju 320 sit

ISSN 1331-7970

Eurokaz i Motovun Film Festival

Protesti i protestiranje

Britanski književni teroristi – Steven Wells, Charlie Brooker

Ljetna čitanka – Antunac, Bakotin, Bulić, Lalić, Nikolaidis, Savičević-Ivančević

Hrvatski nastup na Venecijanskom bijenalu arhitekture

Gdje je što?

***Info i najave* 2-3**

Satira
Tisuće rođenih pronađene kao žrtve nove populacijske eksplozije *The Onion* **4**
Zarezi ludog smetlara *Ivica Juretić* **5**

U žarištu
Borba protiv patrijarhata je i borba protiv diskriminacija *Ivana Percl* **6-7**
Razgovor s Rajkom Grlićem *Maja Hrgović* **8-9**
Razgovor sa Žarkom Koraćem i Slavom Kukićem *Omer Karabeg* **12-13**

Vizualna kultura
Opsesivno obilje i pažljiva doziranost *Antun Maračić* **10-11**
Korektna i artikulirana produkcija *Jasna Jakšić* **26**
Razgovor s Andrijom Rusanom, Vedranom Mimicom i Marojem Mrduljašem *Silva Kalčić* **22-24**
Razgovor sa Sašom Randićem i Idisom Turatom *Silva Kalčić* **24-25**

Kazalište
Hod po žici, ljepota pada *Višnja Rogošić* **27**
O babilonijadama s ovoga svijeta *Suzana Marjanić* **28**
In memoriam: Eurokaz(i) *Nataša Govedić* **29**
Roko rekao Filipu tko je smjestio Crvenkapici *Grozdana Cvitan* **37-40**

Kritika
Isus, Magdalena i svi koje znamo *Aleksandar Benažić* **54-55**
Stvaranje ili ukidanje standardnog jezika *Dalibor Jurišić* **56**
Ljubavničko prihvaćanje dosade *Maja Hrgović* **57**
Prisnost je intimna utopija *Dario Grgić* **58**

Poezija
Nešto je trulo u Pleasantvillu *Helena Burić* **59**
Oružja protiv tame *Stephen Wayne Anderson* **60-61**

Riječi i stvari
Depilacija kod Seneke *Neven Jovanović* **62**
No new messages *Željko Jerman* **63**

TEMA BROJA: *Britanski književni teroristi*
Priredio Zoran Roško
Sisata tinejdžerska teroristička fufica *Steven Wells* **14-15**
Jane Austen s golim sisama, na kokainu! *Richard Marshall* **16-17**
Brit avant-pulp *George Berger* **18**
Televizijske opekline *Charlie Brooker* **19-21**

TEMA BROJA: *Protesti i protestiranje*
Priredio Srećko Pulig
Skidanje navodnika s činova protesta *Srećko Pulig* **30-31**
Žene, prostor/nost i protesti *Biljana Kašić* **32**
Protest i protestiranje u antropološkom fokusu *Tomislav Pletenac* **33**
Reclaim the Steets – Reclaim the State *Hrvoje Jurić* **34-35**
Radnička nečist *Leonardo Kovačević* **36**

TEMA BROJA: *Ljetna čitanka*
Sin *Andrej Nikolaidis* **42-43**
Introspekcija (pokušaj) *Jerko Bakotin* **44-45**
Pederi *Olja Savičević Ivančević* **46**
Lijepa glad *Olja Savičević Ivančević* **46-47**
Putovanje u srce hrvatskoga sna *Vlado Bulić* **48-49**
Pušiona *Denis Lalić* **50**
Kaže mora da si neki zabavan dječarac *Aljoša Antunac* **51-53**

impressum

zarez

dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja
adresa uredništva: Vodnikova 17, Zagreb
telefon: 4855-449, 4855-451, **fax:** 4813-572
e-mail: zarez@zg.htnet.hr, **web:** www.zarez.hr

uredništvo prima: radnim danom od 12 do 15 sati
nakladnik: Druga strana d.o.o.
za nakladnika: Boris Maruna
glavni urednik: Zoran Roško
zamjenice glavnog urednika: Nataša Govedić i Katarina Luketić
izvršna urednica: Lovorka Kozole
poslovna tajnica: Dijana Cepić
uredništvo: Grozdana Cvitan, Rade Dragojević, Dario Grgić, Maja Hrgović, Agata Juniku, Silva Kalčić, Trpimir Matasović, Katarina Peović Vuković, Nataša Petrinjak, Srećko Pulig, Gioia-Ana Ulrich, Andrea Zlatar

grafičko oblikovanje: Studio Artless
lektura: Unimedia
priprema: Davor Milašinčić
tisak: Tiskara Zagreb d.o.o.

Tiskanje ovog broja omogućili su:
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
Ured za kulturu Grada Zagreba

zarez

Međunarodna radionica Konstelacija – Urbani Hipertekst

Vanja Žanko

U Pisi (Italija) pokrenut je projekt *Sidereus Nuncius* posvećen propitivanju ostavštine Galilea Galileja kao humanista, znanstvenika i vjernika. Nizom kazališnih, video, literarnih, glazbenih i interdisciplinarnih radionica od siječnja do lipnja ove godine radilo se na oživljavanju dijaloga između umjetnosti, znanosti i vjere. Radionicu pod nazivom *Konstelacija – Urbani Hipertekst* organizirali su u svibnju Bacači sjenki, Boris Bakal i Katarina Pejović, u suradnji s redateljem Alessandrom Rossettom.

Raznim aktivnostima i medijima sudionici su postupno osvještavali važnost svjesnog recikliranja stvarnosti i resemantizacije svega što nas okružuje. Sustavno su uvježbavali taj proces u osobnim interpretacijama apsolutno svega: od automatskih radnji svakodnevnice i općepoznatih bajki do inih urbanih elemenata i dinamika grada. Svaki dio procesa temeljio se na vlastitom iskustvu sudionika, koje je omogućavalo različite aplikacije na zadane elemente: urbano tkivo Pise postalo je samo kontekst za pričanje priče iz nekoga drugoga grada i vremena, bajka je postala samo početna točka interpretacije ustaljenih odnosa, a specifične dinamike pojedinih zatvorenih sustava komunikacije, poput žeđničke postaje, funkcionirale su kao nevidljive kulise predstave.

U procesu su sudionici, osim što su razvijali vještine resemantizacije i pričanja priče, ujedno stvarali sredstva preko kojih su ispričali vlastitu finalnu urbanu priču: audio i video uratke, pisane poruke, dorađivane nađene objekte i sl. Ta sredstva služila su kao tragovi postavljeni po gradu koje je publika nalazila i iščitavala. Tako je sama publika postala protagonist i autor priče, istraživač koji proživljava sve nedoumice i strasti potrage, umjetnik koji ulogom vlastitog iskustva doživljava na novi način sve što ga okružuje.

Ova radionica i finalna urbana priča bile su priprema za završni događaj projekta *Sidereus Nuncius*, koji se pod nazivom *Ipse Dixit* održala u Pisi 23. i 24. lipnja. U ta dva dana sudionici svih radionica su svojim performansima, kazališnim akcijama i multimedijalnim instalacijama pretvorili grad u veliki hipertekst. Radionica *Konstelacije* otišla je korak dalje od finalne urbane priče, tako što je svaki sudionik interpretirao urbani kontekst na temelju virtualnih putova kojima se Galileo svakodnevno kretao. Publika je, slijedeći tragove, otkrivala Pisu na nekoliko razina: grad u nekom drugom vremenu, s drugim protagonistima, u interpretaciji suvremenika... A opet je, a da toga nije ni svjesna, postala autorom priče koja slavi Galileja i otkrića *Sidereus Nunciusa* dijeleći osjećaj znatiželje, strasti i emocija koje provocira istraživanje.

Drugi 25 FPS

Drugi festival 25 FPS održat će se od 20. do 24. rujna 2006. godine u Studentskom centru u Zagrebu. I ove godine donosi programski vrlo jaku natjecateljsku selekciju, probranu od 1200 prijavljenih radova, koju će žirirati međunarodno poznati autori Peter Tscherkassky i Takahiko Iimura te producentica Claire Cook, a koji će se predstaviti programima koje su sami pripremili. Tako će Peter Tscherkassky (jedan od tri nagrađena autora na lanjskom festivalskom izdanju) i Takahiko Iimura predstaviti svoj dugogodišnji i uspješni rad u eksperimentalnofilmskom stvaralaštvu, a Claire Cook glavna producentica u britanskom Onedotzerou predstavit će istoimeni festival koji je ove godine proslavio 10. godišnjicu.

Uz glavni program na 25 FPS-u će se prikazati i retrospektivni programi hrvatskog videa 80-ih godina i radova francuske avangarde iz 20-ih godina 20. stoljeća, predstavljanje najjače britanske kuće orijentirane na eksperimentalnu animaciju – Animate te poseban program radova posvećen Nikoli Tesli, kao mali doprinos proslavljanju 150. obljetnice rođenja tog izumitelja, znanstvenika i vizionara. Također je sastavljen program glazbenih videospotova koje je za 25 FPS kustoski "obradio" Calmin Borel, jedan od programskih direktora festivala kratkog filma u Clermont-Ferrandu.

25 FPS programski prati put zacrtan debitantskim izdanjem – kombinaciju starijih eksperimentalno-filmskih ostvarenja, pojave videaške scene, te pregled estetičkih promjena koje je omogućila era digitalizacije u radu s hibridnim, *cross-over* formama i formatima u kojima se križaju animacija, razlomljena naracija, reklamokracija i dizajn. 25 FPS i ove će godine posebnu pozornost posvetiti vlastitom vizualnom identitetu, a koji je kao i prošle godine povjeren uspješnom i inovativnom dizajnerskom dvojcu Mileusnić + Serdarević. Festival se održava zahvaljujući potpori Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport Grada Zagreba, Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Sveučilišta u Zagrebu/Studentskom centru/Kulturi promjene.

ZAGREB/20-24/09/06
25 FPS INTERNACIONALNI FESTIVAL
EKSPERIMENTALNOG FILMA I VIDEA

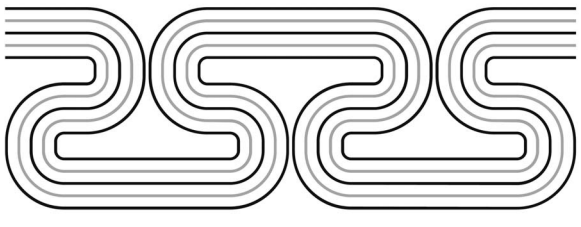

k

Strpljen – spašen!

Zagreb, 12. srpnja 2006.

Inicijativa *Pravo na grad*, koju su pokrenule organizacije nezavisne kulture s jedne strane i organizacije mladih s druge, prošlog je tjedna krenula s javnim akcijama kojima se protestiralo protiv nesposobnosti, nefunkcioniranja i odsustva sustavnog vođenja javnih politika zagrebačke gradske uprave. Jedina reakcija gradonačelnika bila je poruka "Strpljen – spašen!", čime je potvrdio sve na što je i sama akcija ukazivala. Provedba politike prema mladima ne postoji niti će je biti, a mladima se preporuča da čekaju – valjda dok ne prestanu biti mladi.

Član Gradskog poglavarstva za područje obrazovanja, kulture i športa, Duško Ljuština Inicijativi je poručio da, ukoliko želi mijenjati upravu, izađe na sljedeće izbore. Ova izjava, zajedno s gradonačelnikovom, pokazuje da gradska vlast nije sposobna javno odgovoriti, niti ima ikakav odgovor na javno iznesenu kritiku. No, očito je da nije u stanju ni shvatiti logiku djelovanja civilnodruštvenih inicijativa i činjenicu da one nisu usmjerene na osvajanje vlasti, nego da djeluju kao njezin korektiv. Odnos vlasti i civilnog društva može biti partnerski i suradnički, ali ako vlast na to nije spremna, taj odnos nužno ostaje temeljen samo na sukobu.

Jedan od prigovora inicijative *Pravo na grad* tiče se prostornih potreba za mlade i nezavisnu kulturu, za koje Grad ne pokušava niti pronaći rješenje. Istovremeno, bez javnog natječaja, prostore daje u zakup komercijalnim subjektima po nekomercijalnim cijenama. Jasnu ilustraciju ovakve klijentelističke politike raspolaganja javnim prostornim resursima daju primjeri tvornica Badel i Gorica.

Do kraja prošlog ljeta zapušteni prostori bloka Badel-Gorica, manifestacijom *Operacija:grad* postali su atraktivno okupljalište šire publike, koje je tijekom ovog desetodnevnog događanja posjetilo 15 000 građana. To nedvojbeno ukazuje na interes i potrebu javnosti za novim kulturnim i društvenim sadržajima. Prenamjena prostora za ovakve svrhe omogućuje očuvanje industrijske baštine i kulture Grada Zagreba. Po završetku manifestacije javni je interes, međutim, stavljen u drugi plan u odnosu na komercijalni i privatni, a blok je ubrzo preobražen u uslužnu, trgovačku i skladišnu zonu.

Pročelnik Gradskog ureda za strategijsko planiranje i razvoj grada prije nekoliko je mjeseci iznio gotovo nebulozno rješenje izmiještanja zaštićene središnje zgrade Badela na prostor Velesajma (Radio 101, 24. svibnja 2006.). No, u svjetlu nedavne "promjene režima zaštite", tj. ukidanja spomeničke zaštite objekata Tvornice željezničkih vozila Gredelj, postaje opravdan strah da će se slično desiti i s Badelom. Time bi se uklonila i posljednja prepreka raspolaganju blokom Badel-Gorica temeljenom isključivo na ekonomskom interesu i omogućila konačna devastacija ovog kulturnog dobra.

U ovom kontekstu još više zabrinjava izjava pročelnika Gradskog ureda za obrazovanje kulturu i šport Pavla Kalinića o prostorima Badela i Gorice, u kojoj tvrdi kako "... kompleks na takvoj adresi nitko na svijetu ne bi dao samo za izvaninstitucionalne aktivnosti" (Vjesnik, 20. lipnja 2006.). Suprotno toj tvrdnji, upravo se ovakav tip industrijske baštine u mnogim svjetskim gradovima prenamjenjuje za kulturne svrhe. Primjeri toga su Wuk u Beču, Melkweg u Amsterdamu ili, bliže, Pekarna u Mariboru.

No, uz očiglednu neinformiranost čelnika gradske uprave, ova izjava ukazuje i na temeljno nerazumijevanje iznesenih prijedloga. Naime, kao jedan od prostora Centra za nezavisnu kulturu i mlade predložena je samo središnja zaštićena zgrada Badela, za koju je i primjereno da ima kulturnu namjenu, a ne čitav kompleks Badela i Gorice.

Konačno, predloženi model Centra temeljen je na međusektorskom partnerstvu javne gradske uprave s dva relevantna segmenta civilnog društva – mladima i nezavisnom kulturom. U tom smislu, ovdje nije naprosto riječ o izvaninstitucionalnim aktivnostima, nego o ustanovi mješovitog tipa. Ovime bi se s jedne strane osigurao javni aspekt institucije, tj. su-upravljanje Grada, dok bi s druge strane Centrom su-upravljali oni koji u njemu proizvode sadržaje.

Za ovakav centar svoj je potpis uoči lokalnih izbora dao i sadašnji gradonačelnik. Danas, više od godinu dana kasnije, vidi se da potpis gradonačelnika Bandića ne vrijedi ništa. Unatoč tome, predstavnici organizacija nezavisne kulture i organizacija mladih okupljeni u inicijativu *Pravo na grad* neće odustati od prostora bivše tvornice Badel. Z

Inicijativa ***Pravo na grad***
| Zagreb - Kulturni kapital Evrope 3000 | Mreža mladih Hrvatske | Savez udruga Klubtura | Udruženje za razvoj kulture | Autonomni kulturni centar | Multimedijalni institut | – www.pravonagrad.org

Obavijest čitateljima Zareza

Zbog neredovitih uplata Ministarstva kulture redakcija *Zareza* obavještava svoje čitatelje da ne zna kad će se, nakon predviđene ljetne stanke, sljedeći broj *Zareza* pojaviti na kioscima.

Naime, unatoč potpisanom ugovoru, Ministarstvo je u prvoj polovini godine na račun *Zareza* uplatilo samo jednu četvrtinu predviđenog iznosa.

Tisuće rođenih pronađene kao žrtve nove populacijske eksplozije

The Onion

Predstavljen novi model potrošača, djevojka nenamjerno i neopravdano osjetila sreću, nova populacijska tragedija u Nigeriji čije posljedice ni novi pokolji neće moći ublažiti

Sony predstavio novi model kupca

NEW YORK – Predsjednik i direktor korporacije Sony Howard Stringer javnosti je omogućio prvi pogled na Stevea, najnoviji model iz kompanijine mnogo najavljivane linije idealnih elektroničkih kupaca, tijekom godišnjeg sastanka američkih dioničara korporacije Sony.

Kupac visok 1.83 m i težak 88 kilograma – tridesetčetverogodišnji neoženjeni financijski analitičar – manji je, lakši i brži od prošlogodišnjeg beta-modela kupca, Larryja.

"Larry je bio daleko manje pokretan, što je dobro odgovaralo za elektronički užitak, ali manje za kupnju", rekao je Hideo Ichimonji, vođa dizajnerskog tima na projektu Idealnog kupca. "Osim toga, kod Larryjeva procesiranja odlučivanja došlo bi do zastoja kada bi bio prisiljen birati između više od jednog Sonyjeva proizvoda. Primjenom rješenja paralelne kupnje i pojednostavljivanjem njegovih crta osobnosti osigurali smo da Steve uvijek bude odana Sonyjeva mušterija bez i jednog razdražujućeg rušenja sustava ili smrzavanja tijekom kupnje".

Sony očekuje da će Steve najaviti čitavu novu generaciju idealnih kupaca.

"Sa Steveom uvodimo čitav niz najnovijih atributa kupaca o kojima ostali proizvođači elektronike mogu samo sanjati", rekao je Stringer tijekom polusatne demonstracije u kojoj je Steve smireno i brzo odabrao najsuvremenije Sonyjeve komponente za *home-theater* što ih je istraživao na Sonyjevom VAIO prijenosnom računalu dok je bio povezan sa Sonyjevim mušterijama diljem cijelog svijeta uporabom Sony Ericsson mobilnog telefona.

"Integracija Steveovih istodobnih mogućnosti procesiranja multi-kreditnih-kartica s velikim sposobnostima zarade omogućava našem novom glavnom kupcu da kupi cijelu našu liniju proizvoda za sjevernoamerička tržište u jednom jedinom djeliću sekunde".

Steve se ponosi širim, otprije zadebljalim palčevima i sasvim je tjelesno prilagodljiv čitavoj Sonyjevoj liniji proizvoda, što se širi do televizora Trinitron i Walkmana za kasete. Njegov prag zaduženja također je gotovo dvije-trećine viši.

Nekoliko tisuća Stevea bit će otpremljeno u Aziju i Europu sljedećeg mjeseca zbog pokusne kupnje. Steve će biti na raspolaganju u šest različitih boja a analitičari očekuju da će bijeli i žuti modeli biti mnogo uspješniji od crne inačice.

Dizajneri kažu da je Steveova mogućnost ponovnog punjenja poboljšanje u odnosu na Larryjev ogroman i glomazan ulaz za punjenje koji je sličio na LA-Z-Boy naslonjač.

"Steve se može ponovno napuniti na bilo kojoj razumno udobnoj površini, uključujući kauč, radnu površinu stola, pod - bilo gdje što je unutar raspona Sonyjevih proizvoda ", rekao je Ichimonji, koji je također opisao automatski mod spavanja koji se aktivira kada Steve nije u dodiru sa Sonyjevim proizvodom dulje od 30 minuta. "Steve također ima snage trošiti naše proizvode čak do tri dana na jednom punjenju. Ima i sučelje jednostavnije za uporabu i unaprijeđene socijalne vještine a voli razgovarati o Sonyjevim proizvodima u bilo kojem socijalnom okruženju".

Ichimonji je dodao: "Ili jednostavno možete staviti Steve pred HDTV ili ga poslati da ide svojim putem sa Sonyjevim PSP-om, i zaboravit ćete da uopće i postoji".

Stručnjaci iz industrije pohvalili su redizajn, osobito velik broj vizualnih, slušnih unosa kao i onih koji predlažu kupnju. No, obilježje o kojemu se najviše govori čini se da je njegova ugrađena osobina protu-zastarijevanja koja mu omogućava da stalno nadograđuje svoje sklonosti prema Sonyjevim proizvodima.

"Steve definitivno izgleda kao poboljšanje", rekla je obožavateljica igara Jennie Weathers (28), koja namjerava nazočiti demonstraciji na lasvegaškom elektroničkom trgovačkom sajmu. "Larry je bio nespretan, spor i uvijek je stvarao buku. Steve ima mnogo više slobodnog vremena i fleksibilnosti za prilagodbu Sonyjevim maloprodajnim trgovinama i prodajnim mjestima kao što je SonyStyle. I čini se da će zahtijevati vrlo malo održavanja ili pozornosti, ali će ipak biti tamo kada se poželim odmoriti i gledati DVD na svom Sonyjevom WEGA HDTV-u ili brzo zatrebam neke upute za varanje u *Kingdom Hearts II*".

Analitičari kažu da je jedina prava konkurencija Steveu idealna mušterija Apple Computersa, iBuy. No, zato što je mnogo skuplji, iBuy je osmišljen da kupuje i uživa samo u skupljoj, ali ograničenoj liniji Appleovih proizvoda i nije operativan za međukupnju s drugim sustavima, Steveova privlačnost vjerojatno će se pokazati mnogo širom.

Steveov izlazak na tržište planiran je za kolovoz, a Sony planira stotine tisuća modela na policama trgovina do Božića.

Pjesma Fione Apple podsjetila djevojku da bude depresivna

LOS ANGELES – Tinejdžericu Christinu Lowell, opasno optimistično raspoloženu na kraju školske godine, pjesma *Sleep To Dream* Fione Apple podsjetila je na potrebu da preuzme nadureno, samosažaljevajuće ponašanje. "Bože, ne vidim zašto bih trebala nastaviti suočavati se s tim lažnjacima svakoga dana svog jadnog života", rekla je Lowellova nakon što je pjesma došla na red na njezinu MP3 *playeru*. "Ne mogu biti, znate, zagušena vašim trivijalnim postupcima, u redu?" Za posljednjeg izvješća, majka Lowellove, jedini svjedok Christinine iznenadne i namjerne promjene raspoloženja, nastavila je voziti do supermarketa bez komentara.

Tisuće od kojih se strahuje rođene u populacijskoj eksploziji u Nigeriji

LAGOS, NIGERIJA – Osoblje za menadžment hitnih slučajeva naziva populacijsku eksploziju koja je došla do vrhunca u tom već gusto naseljenom obalnom gradu prošloga tjedna "dosada neviđenom prirodnom katastrofom" i strahuje da će rastući danak života i dalje samo rasti dok sićušna tijela budu otkrivana među ljudskim ostacima.

"Teško je riječima izraziti ono što ovdje vidimo", izjavila je dr. Marceline Klurfeld, pedijatrica Svjetske zdravstvene organizacije koja je pomagala u pokušajima da se situacija olakša, ali je shvatila da je "sasvim bespomoćna" da zaustavi besmisleno započinjanje ljudskog života koje je vidjela da se razvija oko nje. "Ne možete shvatiti učinak koji val oplodnje takve veličine može imati na zemlju kao što je Nigerija. Dugoročne posljedice tek ćemo vidjeti, ali bojim se da se država neće oporaviti od te katastrofe desetljećima, ako se ikada uopće i oporavi".

Smatra se da se stanovništvo Nigerije, već najveće u Africi, povećalo osam posto u zoru eksplozije. Sa stotinama koje se još drže na životu, očekuje se da će taj broj samo dalje rasti.

Dužnosnici UN-a i dalje nisu sigurni što je izazvalo populacijsku eksploziju, ali ističu da su granične razmirice sa susjednim Čadom i Nigerom privremeno smirile krijumčarenje heroina i kokaina, a masovno klanje što ga provodi tradicionalno vojna vlada palo je na najnižu razinu u 18 godina.

"Vidjeli smo gotovo trenutni nagli porast stope nataliteta koja je izbacila tisuće – možda i desetke tisuća – ljudskih bića u neprijateljsku, često i toksičnu okolinu", rekao je ministar zdravstva Olsann Danseidalu. "Još gore, ova erupcija plodnosti razbacala je ljudsko smeće po cijelom narodu – smeće zaraženo hepatitisom A, tifusnom groznicom, meningitisom, *lassa* groznicom i malarijom".

Prema Danseidalu, samo sretnih 110 od 1000 nisu mogli preživjeti tragediju.

Nigerijska siročad ove eksplozije sada se mora suočiti s njezinim užasnim posljedicama.

Očekuje se da ljudski škart stvori dugoročne posljedice koje će osakatiti Nigeriju, uključujući stalno uništavanje usjeva, već ionako neodgovarajuću pitku vodu, prašume koje nestaju, daljnji pritisak na njezinu jedva postojeću infrastrukturu i rastuće količine otvorenih kanalizacijskih izljeva koji plove prenapučenim ulicama.

"Procjenjuje se da učinci populacijske eksplozije imaju rok trajanja od 27 godina, a i velike su šanse da bi oni u nigerijskom okolišu mogli potaknuti buduće eksplozije", rekla je Klurfeldova. "Sve što možemo sada napraviti je pokušati pomoći onima koji su živi ".

"Uz stopu kojom se nakupljaju novi životi, jednostavno to ne možemo pratiti", izjavio je zamjenik šefa nigerijske policije Femi Gbadebo, koji je, tijekom godina, pomogao spasiti tisuće iz užasa života u Nigeriji. "Udvostručit ćemo svoje napore, ali riječ je o ljudskoj plodnosti na razini koju čak ni najagresivnije vojne inicijative ne mogu obuzdati. Naše armije nemaju budžet ni opremu da povećaju napore u zaustavljanju života u rasponu u kojemu je to ovim ljudima potrebno".

Tragediju dodatno pogoršava spoznaja da je eksplozija mogla biti spriječena, ili barem kontrolirana, jednostavnom i učinkovitom pomoći u nuždi, kako tvrdi Klurfeldova. "Program distribucije kvalitetnih gumenih kondoma za osam centi, koji se pokazao uspješnim kod drugih naroda, mogao je spriječiti pojavu ove noćne more", rekla je.

Danseidalu, koji trenutačno obilazi područje katastrofe, prizor je nazvao "tragičnom bujicom života".

"Ne mogu vam reći koji je od užasavajućih prizora kojima sam svjedočio najviše srceparajući – bijeda u logorima, uplašeni krikovi novorođenih ili poraženi, slomljeni pogledi na licima onih koji shvaćaju da će živjeti", izjavio je Danseidalu.

"Ni jedna majka ne želi nadživjeti svoje dijete", rekla je dvadesetčetiri godine stara Bayo Ogholi, žrtva ove eksplozije i majka novorođenog djeteta. "Zato molim Boga da nas oboje poštedi ovog pakla na zemlji".

S engleskoga prevela Lovorka Kozole

Zarezi ludog smetlara

Ivica Juretić

I KRAVO, STARA MRCINO, ŠTO TRAVI UTROBU
DARUJEŠ, BOCKAŠ MAGLENU PLOČU U SMIRAJ
OSUNČANE ZJENICE. BIJELOM KAPLJOM MAZIŠ
BARŠUN KRTA, ŠTO CRVA BLAGUJE, DOK MU KĆER
ČAPORKOM PO OČIMA BRLJA. DA I ZVIJEZDI
SMEŽURANOJ, PROCJEPOM PAPKA SVJETLOST
USKRISUJEŠ. REPOM ZLATA VATRICU POTKURUJEŠ,
SLAMČICU PALIŠ DA ASOCIJACIJU ZAPALIŠ.
SREBRO ŠKROPI MUŠKU, ZATIM NEBU, MUKANJEM
IZDUBLJENOM CURI. TOČKICA SE LUDIRA, HARATOM
ROUKE KO NIZ TOBOGAN LIJEČE. „MAO, MAO",
TEPA CVRČAK MAJCI. CUJE SE GUSENJE
LABIRINTA STEMENKOM USKLIKA.
DOK OPAJA ME PRAŠAK ZAGAŽENE ROSE.

MATURANTI

Jučer u podne.
U sudenici provlačim prste kroz pjenu.Dolazi žena sa sistematskog pregleda.Već na vratima kaže mi veselo:"Zdrava sam ti-"
"A živci?" pitam.Samo se smije i lupne me prstom polubanji govoreći: "Živci,živci."
Poslije podne ulazi mi u krletku dok ležim u podnožju kreveta i govori da su pronašli anemiju kod nje i smije se,opet,i uzima mi bocu sa ostatkom "Dingača" sa parketa i spušta crnilo u ralje sa rupom sa strane,zatim mi govori gladeći napuhani vratić,da mora na dodatni pregled štitnjače i da ima povišeni šećer."Stara,pa ti si senilna gušava pijavica,pa malo prije si mi kazala da si zdrava".
"Pa jesam",zatim mi govori o neznatnom,kako kaže,ne znam,povećanju nečega u krvotoku."Dobro,zdrava si ,znam,a sada se makni,vidiš da moram pisati."
"Bolje da me piseš jer si onda nemoguć".
"Dobro,izlazi sad.Ajde,odjebi."
"Opet si grub".
"Dobro,ajde,ajde,idemo."
"Te tvoje bljuvotinje ne bi pas s maslom..."
"Marš,došla si mi krvpiti,jebo te maslac mater,marš,ajde,kuje."
"Moram ti naći novog psihijatra".
"Marš"
Zatvara vrata i čujem,malo zatim,kako u sudenici govori sama sa sobom,zatim lupa sa zdjelama,namjerno i šutira ih.
Zrela je za ludnicu.

Borba protiv patrijarhata je i borba protiv diskriminacija

Ivana Percl

Prema ovom istraživanju svaka druga lezbijka, gej ili biseksualna osoba pretrpjela je nasilje zbog svoje seksualne orijentacije u posljednje četiri godine

Aleksandra Pikić i Ivana Jugović, *Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj*, Lezbijska grupa Kontra, Zagreb, 2006.

Publikacija *Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj* autorica Aleksandre Pikić i Ivane Jugović u izdanju Lezbijske grupe Kontra sadržava rezultate prvog istraživanja u Hrvatskoj provedenog unutar LGB zajednice, koje je provedeno krajem 2005. na uzorku od 202 osobe iz LGB populacije u Zagrebu, Rijeci i Osijeku. Istraživanje je fokusirano na rasprostranjenost i strukturu nasilja nad LGB osobama zbog njihove seksualne orijentacije te na psihofizičke posljedice nasilja.

U svakom društvu javnost osuđuje fenomen nasilja i karakterizira ga kao negativnu pojavu koju treba najstrože kazniti. U Hrvatskoj je u posljednjih desetak godina bilo nekoliko kampanja s namjerom povećanja sigurnosti građanki i građana, ali usprkos tome, svjedoci smo nasilja koje se provodi nad stigmatiziranim grupama i zajednicama. Kako autorice navode već u uvodu publikacije, LGB osobe, zbog društvenih predrasuda koje ima većinsko stanovništvo, trpe razne oblike diskriminacije i nasilja. Društvo takva ponašanja često ne prepoznaje kao nepravdu ili nasilje, pa nerijetko izostaje javna osuda počinitelja. Budući da je nezainteresiranost većine uvijek plodno tlo za daljnje širenje nasilja prema slabijim skupinama, seksualne manjine jedna su od takvih manjinskih, stigmatiziranih zajednica u heteronormativnom društvu.

U ovoj publikaciji navode se i rezultati istraživanja iz 2002., koje je provedeno na uzorku od 600 osoba

u Hrvatskoj, a prema kojem gotovo polovica ispitanih osoba smatra da su prava homoseksualnih osoba ugrožena te smatra da im se treba omogućiti pravo na bračnu zajednicu. Prijateljstvo s homoseksualnom osobom prihvatila je također polovica ispitanih osoba. Svaka četvrta ispitana osoba ne bi prihvatila homoseksualne osobe ni u jednom slučaju, pa čak ni kao stanovnika Hrvatske.

Patrijarhat i nasilje

U sklopu *Ljetne psihologijske škole* Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2003. je istraživano znanje i stupanj prihvaćanja homoseksualnih osoba na uzorku od 365 Zagrepčanki i Zagrepčana. Zanimljiv je rezultat tog istraživanja: polovica ispitanih osoba misli da je homoseksualnost bolest (iako je ona još 1979. skinuta s liste bolesti).

Još jedno, najnovije istraživanje – koje je provela psihologinja Maja Parmač u Zagrebu, Rijeci i Splitu 2005., na uzorku od 1121 osobe – pokazalo je prilično poražavajuće rezultate. Osim činjenice da su muškarci generalno homofobniji od žena, pokazalo se da imaju i jače izražen negativan stav prema homoseksualnim muškarcima nego prema lezbijkama. Promatramo li to iz perspektive patrijarhalnog modela društvene (ne)poželjnosti, gdje je muška figura temeljni nositelj modela, a ženska je seksualnost potpuno zanemarena i nevidljiva, ne moramo se osobito čuditi rezultatima u kojima bi se, primjerice, sina homoseksualca odreklo 14% muškaraca i 3% žena. Pritom bi se kćeri lezbijke odreklo 5% muškaraca i 1% žena. Ovi rezultati neupitno pokazuju da borba s homofobijom ujedno mora biti korjenita borba s patrijarhatom i patrijarhalnim modelima kao onim iz čega većina diskriminacija i proizlazi. Stoga je borba protiv patrijarhata ujedno i borba protiv diskriminacija.

Kako istraživanje pokazuje, revolucionarniji pomaci se nisu dogodili ni 2003., kad je prvi put u povijesti Hrvatske istospolna zajednica prepoznata kao pravni subjekt kroz Zakon o istospolnim zajednicama.

Za bolje razumijevanje rezultata istraživanja i ove tematike općenito svakako je korisno to što autorice iznose definicije nasilja kroz definicije kategorija nasilja prema ekspertnoj skupini. Prema toj podjeli pojavljuje se ekonomsko, psihološko, fizičko i seksualno nasilje. U podlozi svih tih oblika nasilja nalazi se zloupotreba moći počinitelja koji koriste stigmatizirani položaj LGB populacije u društvu. Nakon ovih definicija, iduće poglavlje donosi nam komparativnu statistiku i rezultate istraživanja provedenih na homoseksualnoj i biseksualnoj populaciji u Poljskoj, Rumunjskoj, Sloveniji, Mađarskoj i Slovačkoj.

U četvrtom poglavlju slijedi opis metoda istraživanja koje su autorice koristile (uz svesrdnu podršku vrijednih volonterki i volontera kojima su u uvodu uputile posebne zahvale) u svom

istraživanju 2005., u tri hrvatska grada – Zagrebu, Rijeci i Osijeku. Ukratko, te metode se koriste kod istraživanja osjetljivih tema te skrivenih i teško dostupnih populacija. Anketari-lokatori serijskim upućivanjima nalaze druge sudionike/ice, tako da se metoda lančanog upućivanja (multipla snowball metoda) temelji na opreznom planiranju i usmjeravanju postupka pronalaženja ispitanika/ica kako bi se došlo do uzorka željenih karakteristika.

Anketno istraživanje LGB populacije provedeno je u navedena tri hrvatska grada.

Psihološko, seksualno, ekonomsko i fizičke nasilje

U poglavlju s rezultatima istraživanja (provedenog uz sudjelovanje ukupno 202 sudionika/ica s približno jednakim udjelom muškaraca i žena) autorice navode i da su pitanja bila usmjerena na dva vremenska razdoblja i iskustva koja su ispitanici/ice imali s nasiljem: prije 2002., te od 2002. do kraja 2005. godine. Ta dva vremenska razdoblja odabrana su zato što je od 2002., kada je organiziran prvi hrvatski *Gay Pride*, počelo novo razdoblje za LGB populaciju u Hrvatskoj, obilježeno prije svega njezinom vidljivošću drukčijom od dotadašnje. Tijekom tih godina ustanovljen je pravni tim Iskoraka i Kontre, održana su četiri *Gay Pridea*, a lezbijska organizacija LORI provela je kampanju za promicanje prava homoseksualnih osoba *Ljubav je ljubav*.

Prema one četiri kategorije nasilja (ekonomsko, psihološko, fizičko i seksualno) dobiveni su rezultati pokazali da je više od polovice sudionika i sudionica doživjelo neki oblik nasilja u razdoblju od 2002. do kraja 2005., zato što je netko mislio da su gej, lezbijka ili biseksualna osoba.

Od četiri kategorije nasilja, ispitanici/ce najčešće su doživljavali psihološko nasilje (41,7%), nakon čega slijedi seksualno nasilje koje je doživjela gotovo trećina osoba. Ekonomsko nasilje doživjelo je 20% osoba, a fizički je bilo napadnuto čak 14% ispitanika i ispitanica.

Usporedbom statistika iskustava s nasiljem na temelju spola, autorice nailaze na rezultat po kojem je znatno više žena doživjelo seksualno nasilje od muškaraca ili su im češće upućivani seksualni prijedlozi. Primjerice, jedna 29-godišnjakinja kaže: "Seksualnih ponuda je bilo prilično – jedna od njih u tramvaju – budući da sam skroz *out*, to se valjda tumači kao poziv živahnim starčićima da se pridruže meni i mojoj djevojci."

Istraživanje je i ovaj put pokazalo da se nad muškarcima češće provodi fizičko nasilje jer se homoseksualne muškarce smatra većom prijetnjom patrijarhatu. Zastrašujući je iskaz jednog 29-godišnjaka: "Bilo je to prije dvije i pol godine. Vraćajući se kući iz kazališta, naletio sam na skupinu *skinhedsa*, koji su me prepoznali kao osobu koja je nastupala na televiziji obučena kao žena. Slomili su mi nos, ruku, fraktura lubanje i slomljena čeljust. Mislim da je sve jasno". Ovo me podsjetilo na osjećaj bola i ljutnje te želju da na neki način reagiram, pri posjetu prijatelju u Traumatološkoj bolnici u Zagrebu, nakon što ga je divljački napala nadmoćna skupina predrasudama i mržnjom gonjenih *zdravih hrvatskih mladića*.

No, ekspresija patrijarhalnih modela vrlo se jasno vidi i na primjerima nasilja nad homoseksualnim ženama, koje se prema patrijarhalnom modelu doživljavaju kao objekti, tako da osobe koje provode nasilje smatraju da mogu raspolagati njihovim tijelima.

80% napada nije prijavljeno policiji

Istraživanje također pokazuje da je dob značajna varijabla kod doživljavanja ekonomskog i seksualnog nasilja, kao i da između zagrebačke, osječke i riječke regije nema značajnije razlike u ukupno doživljenom nasilju.

Najčešći počinitelji ekonomskog nasilja su članovi uže obitelji, rodbina, partneri/ce, poslodavci, prijatelji/ce. Počinitelji koji najčešće provode nasilje na psihološkoj osnovi nepoznate su osobe na javnim mjestima (otvorenim i zatvorenim), kolege/ice u školi, fakultetu i na poslu, članovi uže obitelji, svećenici i drugo vjersko osoblje. Počinitelji fizičkog nasilja u najčešćoj mjeri su nepoznate osobe na otvorenim i zatvorenim mjestima, kolege/ice, partneri/ce.

Zadnja kategorija pokazuje da su najčešći počinitelji seksualnog nasilja nepoznate osobe na zatvorenim i otvorenim mjestima, prijatelji/ce, kolege/ice, bivši partneri/ce, poznanici, članovi rodbine.

U većini slučajeva osobe koje su tražile pomoć nakon doživljenog nasilja, nisu naišle na razumijevanje okoline, uglavnom zbog predrasuda. A to se, nažalost, odnosi i na institucije. Stoga ne čudi da čak 80% osoba koje su doživjele neki oblik nasilja u razdoblju od 2002. do kraja 2005. nije to prijavilo policiji.

Od četiri kategorije nasilja, ispitanici/ce istraživanja *Nasilje nad lezbijkama, gejevima i bisekusalnim osobama u Hrvatskoj* najčešće su doživljavali psihološko nasilje (41,7%), nakon čega slijedi seksualno nasilje koje je doživjela gotovo trećina osoba. Ekonomsko nasilje doživjelo je 20% osoba, a fizički je bilo napadnuto čak 14% ispitanika i ispitanica

Publikacija donosi još niz zanimljivih usporedbi i rezultata istraživanja koji se uglavnom ponavljaju pri istraživanjima nasilja nad LGB populacijom.

U zaključku autorice navode kako je ovo istraživanje pokazalo da je svaka druga lezbijka, gej ili biseksualna osoba pretrpjela nasilje zbog svoje seksualne orijentacije u posljednje četiri godine.

Općenito gledajući, istraživanje je pokazalo da je socijalna okolina žrtava nasilja upoznatija s njihovom seksualnom orijentacijom nego onih LGB osoba koje nisu doživjele nasilje. Također se pokazalo da homoseksualne osobe koje rjeđe prešućuju stavove o homoseksualnosti imaju veće osobno samopoštovanje.

Na kraju publikacije, koja predstavlja prvo viktimizacijsko istraživanje na lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj, autorice su istaknule nekoliko smjernica za zajednički rad institucija na suzbijanju nasilja nad homoseksualnim osobama. Autorice naglašavaju nužnost suradnje zakonodavaca, policije, pomagačkih struka, medija, LGB udruga i drugih radi rješavanja pitanja nasilja nad LGB populacijom. Izneseni su prijedlozi:

– zakonodavcima: inkriminacija zločina iz mržnje kojim se obuhvaćaju svi govori i akti mržnje usmjereni protiv spolnih, rodnih, seksualnih, vjerskih, nacionalnih i rasnih manjina;

– državnoj statistici: unošenje i praćenje kategorije žrtve nasilja prema spolu/rodu, seksualnoj orijentaciji, vjeri, nacionalnosti i rasi u prijavi pravomoćne presude Državnom statističkom zavodu;

– policiji, psiholozima/gicama, psihijatrima/cama, liječnicima/cama: pažljivo i obzirno postupanje prema žrtvama homofobije na način kojim se poštuje njihovo dostojanstvo, radi izbjegavanja sekundarne viktimizacije;

– medijima: pažljivo i obzirno prikazivanje žrtava homofobije i cjelokupne LGBT zajednice na način da se ne reproduciraju predrasude te da se poštuje njihovo dostojanstvo;

– LGBT udrugama: sustavno dokumentiranje i izvještavanje o svim oblicima nasilja i diskriminacije, organiziranje savjetovališta za žrtve nasilja, njihove partnere/ice i članove obitelji, organiziranje edukativnih radionica za sva nadležna državna tijela.

Odgovornost politike i medija

Publikacija *Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj* ima izniman potencijal zbog iznesenih i sistematiziranih podataka, ali i zbog njezina edukativnog karaktera. Naime, ako dobro promotrimo dobivene rezultate, bit će jasno da su društvena okolina, (ne)postojanje političke volje, te mediji, kao kreatori fiktivnog *reality showa*, neupitno odgovorni za sve oblike diskriminacije. Jedni diskriminacije kreiraju, a drugi sankcioniranje posljedica diskriminacija ne doživljavaju kao svoju dužnost.

Na kraju, treba se pridružiti zahvalama koje su autorice uputile anketarkama i anketarima, koji su volonterski sudjelovali u istraživanju, a samim autoricama treba uputiti veliku pohvalu, jer su napravile značajan korak u procesu raskrinkavanja predrasuda, što je temelj sustavne borbe protiv svih oblika diskriminacije u hrvatskom društvu. Iskorak koji je ovdje načinjen na primjeru LGB populacije treba sad iskoristiti za daljnju mukotrpnu borbu protiv homofobije i patrijarhata, koji svoj diskriminatorni položaj moći održavaju zahvaljujući permanentnom zastrašivanju koje rezultira mržnjom i, konačno, nasiljem.

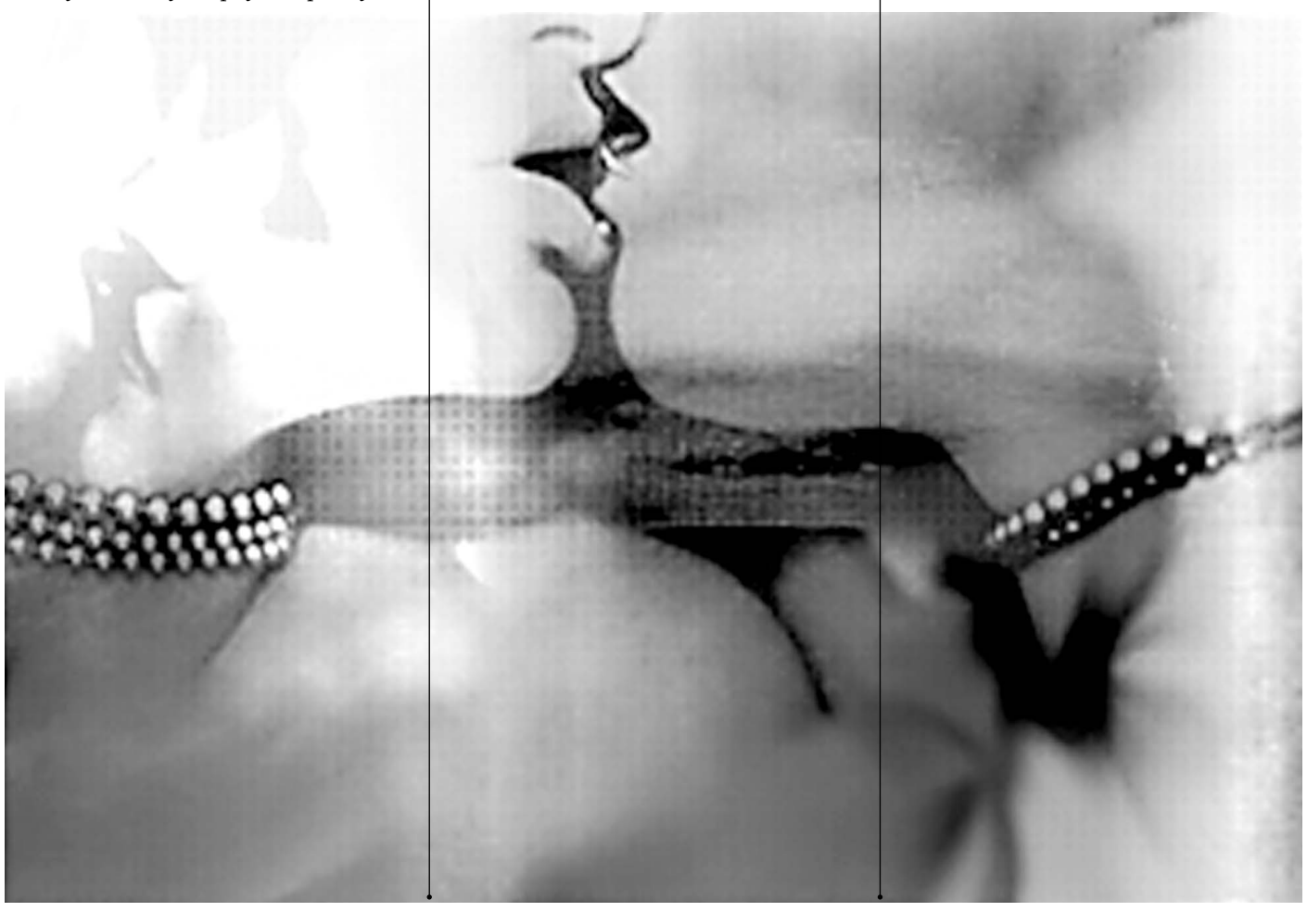

Rajko Grlić

Jedini festival koji ne želi više publike

Maja Hrgović

Umjetnički ravnatelj Motovun Film Festivala govori o specifičnostima ovogodišnjeg izdanja, filmovima u programu te značenju Motovuna danas

Motovun Film Festival svake je godine za korak bliži kultnom statusu. Filmofilima je on okosnica ljeta, događaj o kojemu se s uzbuđenjem govori mnogo prije nego što je uopće utanačen program.

Razgovor s redateljem Rajkom Grlićem, umjetničkim ravnateljem manifestacije, nipošto nije preuranjen: već je poznato gotovo sve o filmovima koji će biti prikazani u čak 120 sati raznolikog, na zanimljive sekcije razlomljena programa. Zaokružena je koncepcija, organizatori su među sobom podijelili zadatke, i sve je spremno da pitoreskni istarski gradić opet zaživi punim intenzitetom. Dogodit će se to 24. srpnja, a onda slijedi pet dana vrhunskog uživanja u filmovima koji iz neravnopravne borbe s agresivnim holivudskim marketingom rijetko izlaze kao pobjednici, ali zato često osvajaju bezrezervnu ljubav istinskih zaljubljenika u sedmu umjetnost.

Ovogodišnja tema - glumci

Po čemu se ovogodišnji Motovun razlikuje od prijašnjih festivalskih izdanja?

– Motovun svake godine ima temu, a to su ove godine glumci. Motovun je od početka pokušaj da to ne bude samo zbir filmova, nego da se taj petodnevni događaj dramaturški organizira u cjelinu. Baš kao što je i prijašnjih sedam izdanja imalo svoju "zemlju-partnera", i ovo ga izdanje ima: sve je vezano za glumce, njima smo prepustili sve važnije funkcije na ovom festivalu. Oni su članovi žirija, oni organiziraju popratne sadržaje i performanse…

Za takav smo se koncept odlučili jer nam se činilo da se pojavila jedna generacija vrlo zanimljivih glumaca koja u ovoj instant-poplavi može ući u medije jedino preko skandala, a nikako preko rada, pa smo se s tom temom htjeli poigrati. Probali smo taj skandalozni svijet spojiti s glumcima… Ali suština Motovuna i dalje su filmovi, zato je program sačinjen od pažljivo odabranih radova koji su nam se činili zbilja najboljima od najboljih.

Kao izbornik festivala, glavni ste filmski program kreirali zajedno s Juricom Pavičićem. Kojim ste se kriterijima vodili prilikom procjenjivanja i odabira filmova?

– Da film nije dosadan! (smijeh). Motovun uvijek pokušava pokazati kako se na različitim meridijanima, u raznim kulturama i u raznim krajevima svijeta rade zapravo slične ljudske priče, i kako je ljepota upravo u toj "univerzalnoj različitosti". Najljepše što film može učiniti jest omogućiti nam da budemo duboko ukorijenjeni u sredinu kojoj pripadamo a da istodobno komuniciramo s nekim tko je s druge strane planeta. Film bježi od ove strašne globalizacije koja se nad nas nadvila; i s nacionalizacije s druge strane – to je medij intime koja priča.

Poklopilo se da su filmovi koji zadovoljavaju vaš osnovni kriterij – lišenost dosade – već prepoznati na drugim svjetskim festivalima, i ondje ovjenčani prestižnim nagradama. Očekuje nas tako čitav niz uspješnica. Jesu li i te nagrade bile jedan od kriterija pri selekciji?

– Nipošto. Mene ne zanimaju ni festivali ni nagrade koje su na njima podijeljene. Već osam godina pokušavam gledati filmove apsolutno lišen znanja o tome što je autor napravio u svojoj karijeri, i koje je nagrade na kojem festivalu dobio. Zato se uvijek iznenadim kad u katalogu vidim popis nagrada kojima je neki film ovjenčan.

Sama selekcija, što se mene tiče, izgleda tako da sjedim i polako gledam te filmove – one koji mi se sviđaju pogledam do kraja, a od onih koji mi se ne sviđaju mogu i odustati. To je velika prednost koju imam pred mojim suigračem u igri selekcije, Juricom Pavičićem. On, kao kritičar, mora baš sve odgledati i znati pritom sve podatke o filmovima koje gleda. Ja ne moram ništa od toga. Nemam nikakve ambicije postati kritičar: od početka sam filmove birao po jednostavnom načelu: izdvajam ono što bih rado pokazao prijateljima, koje bih im DVD-e donio iz svijeta da ih zajedno pogledamo uz čašu vina: e to je za mene Motovun!

Program zato čine vrijedni filmovi za koje je prava šteta da u ovoj suženoj distribuciji ne pronalaze mjesto za život ni put do publike. MFF je poprimio funkciju art kina, koji su na rubu izumiranja, čak i u Americi. Veliki New York ima tako samo tri-četiri art kina, no i njihov je opstanak pod upitnikom. Filmski festivali su i postali tako široko omiljeni posljednjih godina jer su ustvari jedina mjesta na kojima ljudi mogu vidjeti prvoklasne neholivudske uratke.

Kod nas je šablona Motovuna preslikana u desetak različitih varijanti, koje sve dobro ili bolje funkcioniraju i imaju svoju publiku, od ZagrebDox-a do Human Rights Film Festivala. To su sve djeca Motovuna, kako ih ja od milja zovem.

Filmovi za preporuku

Koje biste dakle naslove, iz obilate ponude od čak 120 intenzivnih sati, preporučili gostima MFF-a? Koji su Vaši favoriti?

– Svima bih preporučio da pogledaju *Pizzeriju Kamikaze* Gorana Dukića. To je mudar i drag film koji vrlo sliči Goranu, a ja mislim da je dobro da filmovi sliče ljudima koji su ih napravili. To mu je prvi američki film; napatio se u toj Americi, dugo je to trajalo, ali "istjerao" je svoj film, i strašno mi je drago da se taj krug zatvara baš u Motovunu. Potom, *Quinceanera* je mali meksički film snimljen u LA-u, vjerojatno najnagrađivaniji film koji imamo u programu. Izvrsno je prošao na Sundanceu, festivalu koji je prototip prvoklasnog art festivala… iako ga je sad već preuzela industrija. Sjajan je i *Mi hranimo svijet*, film koji priča jednu od najokrutnijih priča o hrani koju sam vidio. Austrijski precizno napravljen, govori o tome kako nam globalizacija servira nešto što više nitko neće moći jesti, a bit će jedina hrana pa će svi to morati jesti.

Festival otvaramo australijskim filmom *Look Both Ways* koji ima u sebi i animirane dijelove, a dobro se nadovezuje i na glavnu temu 8. MFF-a, na priču o skandaloznosti medija i takozvanom "životu crvenih

Motovun je od početka pokušaj da to ne bude samo zbroj filmova, nego da se taj petodnevni događaj dramaturški organizira u cjelinu. Baš kao što je i prijašnjih sedam izdanja imalo svoju "zemlju-partnera", i ovo ga izdanje ima: sve je vezano za glumce, njima smo prepustili sve važnije funkcije na ovom festivalu. Oni su članovi žirija, oni organiziraju popratne sadržaje i performanse…

tepiha". Dalje, mnogo je još filmova koji plijene fantastičnim pričama i magijskim pejzažima kao što je *Gonič bivola*, a nakon dugo vremena imamo i jedan ozbiljni srpski film koji nije još jedna laka urbana komedija. *Sutra ujutro* Olega Novkovića djeluje strašno apolitično, a mislim da ipak sjajno pogađa društvenu aktualnost.

Osim Dukićeva, u glavni su program uvršteni i filmovi Ivone Juke* Što sa sobom preko dana i Volim te *Dalibora Matanića. Imaju li "naši" izgleda u tako jakoj konkurenciji koju predvode spomenuti nagrađivani strani filmovi?

– Filmovi koje navodite vrlo su dobri i zaslužuju da budu stavljeni uz bok ovim stranim uspješnicama, toliko mogu reći. Kako je Motovun gotovo jedini prozor hrvatskog filma u svijet, šanse su da će neki od njih privući producente koji dolaze vidjeti što se ovdje događa. Zdravo je za hrvatski film da se bori za život kraj tih većih, skupljih, priznatijih. Filmska umjetnost je, više nego ostale umjetnosti, kompetitivna. Treba naučiti nositi se s time.

MFF ne forsira hrvatski film jer nismo festival hrvatskog filma kakav je nekad bio pulski – ustvari smo festival mimo svih vezanosti za državu. Diskriminacije nema, ni pozitivne ni negativne, u program ulaze filmovi koji su zanimljivi i dobri; to je krajnje nerasistički pristup.

A filmovi izvan glavnog programa?

– Održat će se projekcije pregršt slovenskih filmova, a radimo i hommage Boštjanu Hladniku, jednome od najvećih redatelja s ovih prostora koji je umro prije nekoliko mjeseci, a čije filmove ovdašnja publika apsolutno ne poznaje. Bit će prikazani i filmovi članova žirija, u kojemu ove godine sjede glumci: odvrtjet ćemo tako meni najdraži film Milene Dravić, *Jutro* Puriše Đorđevića – i on će doći predstaviti Milenin rad. Jasna Žalica će se predstaviti s Paskaljevićevim nagrađivanim *Snom zimske noći,* a Vili Matula će napraviti filmsku predstavu.

Imamo još i iznimno zanimljiv izbor dokumentarnih filmova, a pažnju će sigurno privući i ciklus od deset filmova koji su na prijašnjim festivalima osvajali nagrade. Izbor je nastao glasanjem publike na webu i zove se *Motovun na bis*. Kako se mijenjaju generacije ljudi koji prave filmove, mijenja se i generacija ljudi koji ih gledaju, i zgodno je pružiti im priliku da vide što se tu sve događalo u zadnjih osam godina.

Glamur je nepotreban u siromašnoj zemlji

Sami ste spomenuli probleme s kinodistribucijom tih filmova. Iako su u pitanju izvrsni, kvalitetni, zanimljivi radovi – oni teško ulaze u kino distribuciju pa ih gotovo nitko osim gostiju MFF-a u Hrvatskoj nije vidio. Kako zainteresirati distributere za te filmove i uvjeriti ih da ih publika želi vidjeti?

– Mislim da će nekoliko filmova s ovogodišnjeg Motovuna neki distributeri probati otkupiti, iako ponude još nisu stigle. Mislim da su i distributeri konačno shvatili da se danas u plasmanu filma mora dogoditi priča kako bi on u jeftinom medijskom ludilu u kojemu sve ima istu vrijednost – u kojemu kratka snimka tuče na ulici ima jednaku medijsku pažnju kao film na kojemu se ozbiljno radilo pet godina, u kojemu je mali skandal važniji od pobjednika Sundancea. Motovun pokazuje kako se dâ izgraditi ta priča, priča koja je ljudima interesantna i privlačna. Toliko bubnjeva i truba svira za istu melodiju, ljudi se boje te buke i ne pronalaze ništa u njoj, ona je odavno postala tek buka i huk. MFF odabire drugi put, pokušavajući na jednoj fruli odsvirati jednu melodiju, ne bi li ljudi primijetili da postoji muzika i da postoje krasni filmovi koje nikad ne bi vidjeli da ne dođu tamo.

Taj pokušaj, sudeći prema sve boljim reakcijama sve većeg broja posjetitelja, itekako daje rezultate…

– Mi smo valjda jedini festival na svijetu koji se trudi svake godine imati sve manje i manje ljudi (smijeh). Ma mi moramo imati te klince, te šatore, tu energiju; nikad nećemo postati festival finih ljudi koji piju sok u odijelima. Kad smo ušli u Motovun, tamo je bio samo jedan dućan koji je radio dvaput tjedno po dva sata. Osam godina kasnije, to je postao vrlo elegantan grad. Ali da bi festival postao elegantan, trebalo bi sagraditi deset hotela s po pedeset soba, u koje bismo smještali glamurozne goste. Nije nam to ambicija! Ja mislim da je to tako neprimjereno Hrvatskoj – Hrvatska je mala siromašna zemlja i što smo više toga svjesni, bolje će nam biti. Smiješno je, besmisleno i čak apsurdno forsirati glamur dok većina ljudi jedva povezuje kraj s krajem. Smiješno je ponašati se kao žaba koja diže nogu da i njoj stave potkovu. Imidž se tako ne gradi – treba biti svjestan sebe i okružja kojemu pripadaš.

I ove je godine jedna festivalska nagrada rezervirana za filmske djelatnike koji su na sceni izdržali 50 godina. To su ovaj put Semka Sokolović Bertok i Vanja Drach. Je li i vaša ambicija osvojiti jednom tu nagradu?

– Dobro ste rekli, to je nagrada za izdržljivost. Ja sam na sceni 41 godinu, toliko je prošlo od mog prvog filma, no sumnjam da ću izdržati još devet godina… Imam šanse da je dobijem jedino ako smanjimo dobnu granicu na, recimo, 45 godina (smijeh).

Natječaj

FESTIVAL PRVIH 4

tema
MINE (LAND MINES)

Festival prvih (FP) smotra je dostignuća stvaratelja različitih umjetničkih radoznalosti. Na Festival prvih mogu se prijaviti umjetnici bez obzira na starosnu dob (uvjet je da debitiraju u kategoriji za koju se prijavljuju) - likovni umjetnik sa prvom objavljenom knjigom, filmski redatelj kao koreograf, pirotehničar kao plesač/performer

mina *franc.* (mine) ....2. *vojn.* a) tane od eksplozivne tvari koje se sakriva pod zemlju, pod vodu itd. u svrhu da prouzroči eksploziju;....

Na natječaj se mogu prijaviti i radovi koji odgovaraju kolokvijalnom značenju riječi mina / minirati (što) – pokvariti, uništiti nečije napore ili djelo!

Na Festivalu prvih može se sudjelovati po pozivu i odzivom na natječaj organizatora.

Festival prvih dodjeljuje jednu novčanu nagradu u iznosu od 7000 Kn.

Prijavnice možete slati e-mailom ili poštom najkasnije do 30. rujna 2006., a trebaju sadržavati opis projekta i tehničku listu, biografiju te kontakt autora. Rezultati natječaja biti će objavljeni 10. listopada 2006.

Festival prvih održat će se u Zagrebu u mjesecu listopadu 2006.

STUDIO ARTLESS
Prilaz sv. Josipa Radnika 16
10000 Zagreb
zeljko.zorica@zg@htnet.hr

Opsesivno obilje i pažljiva doziranost

Antun Maračić

Upravo je insekt kao entitet i ideja u stanju sublimirati onu količinu i stupanj proturječnosti, paradoksalnosti koje određuju cjelokupno Fabreovo djelo

Izložba Jana Fabrea *Umbraculum za Dubrovnik*, Umjetnička galerija Dubrovnik, od 8. srpnja do 15. rujna 2006.

Crtač, kipar, tvorac instalacija, uopće – plastičar; zatim: pisac, koreograf, performer, scenograf, operni, baletni, kazališni, redatelj... uopće, čovjek od teatra. To je, vjerojatno nedovoljno iscrpno ocrtan, dijapazon zanimanja koje prakticira belgijski umjetnik Jan Fabre.

No, osim nesvakidašnje multimedijalne orijentiranosti, Fabre je u svakoj od nabrojenih aktivnosti izuzetno produktivan. Ne samo da njegov vlastiti teatar svjetskog značaja permanentno održava svoj program, nego je i kao likovni umjetnik Fabre diljem globusa simultano prisutan.

U trenutku dok nastaje ovaj tekst (lipanj 2006.) šest samostalnih izložbi J. Fabrea otvoreno je samo u Belgiji, još tri izvan zemlje: u Istanbulu, Rimu i Bremenu, a upravo se postavlja i velika izložba u Dubrovniku. Dodajmo da se u Dubrovniku, u okviru ovogodišnjih ljetnih igara, planira i održavanje jedne njegove predstave, kao i kazališne radionice.

Takva svestranost i hiperaktivnost koja uključuje brojne suradnike i ozbiljnu organizaciju te koja se, uza svu svoju kvantitativnu izdašnost, odlikuje naglašenom pomnošću izvedbe i preciznosti prezentacije – pojava je kojoj je teško naći presedan u povijesti ili analogiju u suvremenosti.

No, sama po sebi ona još više fascinira ako se ima u vidu središnji motiv odnosno topos Fabreovih djela, ma u kom mediju da se ona ostvaruju. Smrt, lako je uočiti, temeljna je Fabreova opsesija. Smrt u svim mogućim aspektima: kao motiv, kao verbalna, naslovna sintagma, kao znak, kao materijal, kao rekvizit. Tako Fabre u djelima koja se nazivaju *Anđeo smrti, Umbraculum, Grobnica, Lubanje, Obješeni*... koristi tisuće mrtvih insekata, ptice i glodavce, ljudske lubanje i kosti.. Nadalje, tu su štake, invalidska kolica – predmeti koji utjelovljuju hendikep, disfunkciju, kao etapu prema ili neki stupanj smrti... potom sarkofazi, mrtvi strojevi... Tu su, uz doslovne ljušture insekata, također motivi ljudskih ljuštura poput halja i kukuljica koje zgusnutom prazninom kao sadržajem naglašavaju odsutnost fizičkog bića – trodimenzionalni prikazi poput sjena, poput jeke... Ukratko, riječ je o opsežnoj, razvedenoj *memento mori* simbolici, prostrtoj u prostoru i vremenu u razgranotoj lepezi referenci, simbola i znakova.

Oblici prkosno referentni na vlastiti izvor

Stavljajući dakle u odnos množinu pojavnosti i karakter Fabreove djelatnosti s njezinom temom, ponukani smo zaključiti da je riječ o jakom paradoksu, proturječju tematske beznadnosti i aktivističkog mentaliteta. Čini se tako da intenzitet opsesije smrću i sveprožimajuća jeza od njezine otvorene i latentne nazočnosti, u čovjeku i umjetniku Fabreu inducira snažni protuporiv, životnu energiju koja producira oblike prkosno referentne na vlastiti izvor. Životnošću akcije udara on protiv prijetnje smrti čije osjećanje kao da nije ništa drugo doli njegova posebna sposobnost, gotovo sam talent. Imperativ je biti prisutan, sveprisutan, neprestano osjećati činjenicu kretanja, ne dopustiti si, dakle, ni trenutak mira jer svaka stanka prijeti nasrtom ništavila, opasnošću paralize i iščeznuća. Silni aktivitet, rekli bismo, omogućuje Fabreu radikalno suočenje sa smrću kao najtežom temom, odnosno, barem naizgled, nehajno baratanje sa svim onim silnim simbolima koje ona obuhvaća. Svojim radom Fabre, čini se, poručuje da smrt može biti generatorom života. Kada se suočimo s prijetnjom njezine praznine i kada inkarniramo njezine vizije, kada upriličimo materijalne metafore, upotrijebimo njezine simbole, atribute, materijale. Kada smo neprestano u znaku podsjećanja na smrt, živjet ćemo intezivnije i budnije, osjećati činjenicu bivanja u pojačanom obliku. Tada smrt, kako sam umjetnik kaže, postaje nešto "što nije negativno, nego predstavlja pozitivno energetsko polje. Ideja neke vrste životnog stadija *post-mortem*".

> Čini se tako da intenzitet opsesije smrću i sveprožimajuća jeza od njezine otvorene i latentne nazočnosti, u čovjeku i umjetniku Fabreu inducira snažni protuporiv, životnu energiju koja producira oblike prkosno referentne na vlastiti izvor

Uspostavljajući tako ultrafamilijaran odnos s idejom i sižeom smrti, Fabre se uspjeva lišiti respekta prema mrtvom kao relikviji i svetosti. Profane obzire, ukus, umjerenost, Fabre temeljito ignorira, gajeći moralne obveze isključivo prema vlastitoj vokaciji-misiji, svojim

Jan Fabre rođen je u Antwerpenu 1958. godine.
U protekla tri desetljeća djeluje kao likovni umjetnik, performer, kazališni stvaralac.
Studirao je na Institutu za dekorativnu umjetnost i Kraljevskoj likovnoj akademiji u Antwerpenu.
Od 1976. do 1981. aktivno se bavi umjetnošću performansa, što se odražava u kazališnom radu u kojem stavlja naglasak na tjelesnu ekspresiju.
Sudjeluje na najprestižnijim svjetskim izložbama, između ostalog, višekratno, na Venecijenalskom bijenalu, potom na Bijenalu u Sao Paolu, Istanbulu, na Kassel Documenti itd.
Jan Fabre bio je glavni kreator programa Avinjonskog festivala 2005.
Fabreove predstave izvodile su se u europskim zemljama, Americi, Japanu i Australiji, a njegova likovna djela su dio zbirki uvaženih europskih muzeja i galerija.
Najznačajniji je belgijski suvremeni umjetnik te jedan je od najinovativnijih i najsvestranijih umjetnika današnjice.

O izložbi Jan Fabre, *Umbraculum za Dubrovnik*
u Umjetničkoj galeriji Dubrovnik:

Izložba traje od 8. srpnja do 15. rujna 2006.
Obuhvaća crteže, fotografije, objekte, skulpture, instalacije, filmove.
Postav izložbe: Jan Fabre, Björn Geldhof
Predgovor kataloga: Antun Maračić

Izložbu su omogućili Grad Dubrovnik i Ministarstvo kulture Flamanske zajednice

U povodu izložbe u Belgiji je na hrvatskom jeziku tiskana dosad najobimnija autorova monografija
Jan Fabre / HOMO FABER
Urednik: Giacinto di Pietrantonio

Autori tekstova:
Bart de Baere
Giacinto di Pietrantonio
Lorand Hegyi
Jan Hoet
Yuko Hasegawa
Silvie Ferré
Emmanuelle Nizou
Emil Hrvatin
Johan Swinnen
Thierry Raspail
Stefan Hertmans
Sebastian Hackenschmidt
Bart Verschaffel
Alessandro Rabottini
Luigi Ficacci

vizijama koje dosljedno i beskompromisno provodi u djelo. Nemilosrdno, Fabre će upotrebljavati trupla životinja, prave ljudske kosti koje reže na ploške i od njih ponovo stvara antropomorfne oblike-opne. Mrtvačke glave punit će mrtvim životinjicama i oblagati sjajnim ljušturama skarabeja. Okrutno poput djeteta Fabre čereči kukce-kornjaše i vođen nesputanim asocijacijama nadograđuje njihova tijela predmetima poput oštrica skalpela, spirale vadičepa itd. Pritom (kao i inače, često), Fabre primjenjuje određenu dozu i oblike pleonazma, naglašavajući dodatnim alatkama kukčeva već postojeća svojstva i obrambeno-napadačke sposobnosti (štipanje, sječenje, ubadanje itd).

Pripadanje flamanskoj tradiciji

Kukci su posebno poglavlje, takorekući – zaštitni znak ovog umjetnika. Još u mladosti duboko je bio nadahnut djelom *Ljepota instinkta u kukaca,* svog imenjaka i prezimenjaka a i daljnjeg rođaka, francuskog entomologa Jeana Henrija Fabrea (1823. – 1915.), čiju je knjigu ne samo proučio, nego ju je, u palimpsestnoj maniri, i iscrtao hibridnim oblicima najrazličitijih insektoidnih stvorova pretvorivši je u *Knjigu o kukcima Jana Fabrea*. Kukce upotrebljava na najrazličitije načine, kao motiv, kao simbol, kao materijal, često u enormnim količinama, nabavljajući ih iz dalekih prekooceanskih zemalja.

Izgleda da je upravo insekt kao entitet i ideja u stanju sublimirati onu količinu i stupanj proturječnosti, paradoksalnosti koje određuju cjelokupno Fabreovo djelo.

Svakako treba početi od samih značajki insekata, tih specifičnih bića bez kostiju i kičme, ali sa štitovima i oružjem u vidu rogova, žalaca, kliješta... Bića ružnih i zastrašujućih, ali i prelijepih poput dragulja, neznatnih i opasnih istodobno. Stvorenja su to koja u memoriji svog instinkta kriju sposobnost nečuvene organizacije kolektivog života. Insekti su fragilni i propadivi, ali i neobranjivo ubojiti kad se ujedine u osvajačkim pohodima, kad haraju uništavajući ogromne površine usjeva poput najgore nepogode... Ratnici su koji se i međusobno bespoštedno istrebljuju. Čovjeka su u stanju inficirati, otrovati, ali i hraniti, poput pčela, ili oblačiti, poput dudova svilca.

Ukratko, kukci su bića svemirskog dijapazona svojstava i sposobnosti, a takvim svojim karakteristikama lako postaju metaforom i ljudske zajednice. No ono osobito važno njihova su svojstva metamorfoze, prelaska iz oblika u oblik, iz gusjenice u krilato, eterično biće poput leptira. Kao takvi u ljudskim su predstavama kukci postali simbolima transcedencije što se posebno odnosi na Fabreovog favorita (s kojim se nerijetko identificira), skarabeja, koji još od vremena starih Egipćana simbolizira samo sunce, potom uskrsnuće, odnosno načelo vječnog vraćanja. Ljuštura skarabeja, po Fabreu, predstavlja "spritualno tijelo, oklop anđela, muških i ženskih anđela", odnosno: "skarabej stoji kao most ka smrti ili početku novog života".

Tolika sveobuhvatnost značenja motivira Fabrea da ga koristi u bezbrojnim prilikama, aplicirajući ga na različite podloge (kugle, postelje, križa, sarkofaga...), ali stvarajući i narativne prizore "maketa" bojnih polja pri čemu kukce

Kukci su bića svemirskog dijapazona svojstava i sposobnosti, a takvim svojim karakteristikama lako postaju metaforom i ljudske zajednice. No ono osobito važno njihova su svojstva metamorfoze, prelaska iz oblika u oblik, iz gusjenice u krilato, eterično biće poput leptira

slaže u suprostavljene vojne formacije. Njihovi oklopi, naime, za Fabrea su sinonimi ratničkih oklopa koje on varira i u doslovnim oblicima koristeći srednjovjekovnu vitešku opremu kao element svojih objekata, također u kombinaciji sa opnama od buba, ali i kao kostime koje koristi u svojim performansima (*Lancelot, Djevica ratnik)*.

U ovom detalju dotičemo se i Fabreove orijentiranosti prema povijesti, odnosno prema tradiciji. Fabre, naime, unatoč svojoj inovativosti i snažnom sudioništvu u naslijeđu avangarde 20. stoljeća, jasno naglašava pripadnost vlastitoj flamanskoj tradiciji. Tako kaže u jednom svom intervjuu: "Moji najveći utjecaji su još uvijek osobe poput Hyeronimusa Boscha ili Jan Van Eycka, klasični umjetnici koji su radili s prostorom, formom, deformacijama i mutacijama tijela u prostoru, a koji su za mene još uvijek majstori (u smislu poduke)".

Sjenovito mjesto smrti

Neki kritičari uspoređuju Fabrea i s Rubensom (Bart De Baere), misleći pritom vjerojatno na zajedničku radnu i životnu energiju te na produkcijsko obilje, ali i na čistu suprotnost inače jednako opsesivnog odnosa prema tijelu: kod prvoga – raskošna karnalnost, kod drugog – sablasno odsustvo tijela. Svakako, ono što Fabre dijeli sa svojim velikim kolegama sunarodnjacima iz prošlosti jest široki zamah u pokušaju prikaza i objašnjenja svijeta, uz jaku potrebu kao i umješnost neposrednog spajanja i svemirenja prizora, ideja i atributa krajnje profanog i krajnje svetog.

Na ovoj velikoj izložbi u Umjetničkoj galeriji Dubrovnik, u crtežima, objektima, filmovima i ambijentima, u prilici smo iskusiti i spoznati svu kompleksnost Fabreova opusa. Posebno se to odnosi na monumentalni, nadrealni ambijent na samom ulazu u Galeriju i izložbu.

Riječ je o dubrovačkoj verziji Fabreove čuvene instalacije *Umbraculum (sjenovito mjesto udaljeno od svijeta, za razmišljanje i rad)*, snažnom kontemplativnom djelu koje čine s visokog stropa viseći objekti, invalidska pomagala obložena ljuskama zelenih kornjaša. Zatim, na crnom, namjenski postavljenom linoleumu na podu nalaze se skulpture u obliku praznih monaških halja izrađenih od ljudskih kostiju, koje se doimaju poput tvorevina od čipke, te stari strojevi i cirkulari.

Umbraculum u sebi uključuje sve karakteristične produktivne proturječnosti ovog umjetnika: opsesivno obilje i pažljivu doziranost, rustikalnost i rafinman, naturalizam i mističnost, sablasnost i svečanost, smrt i njezinu transcedenciju.

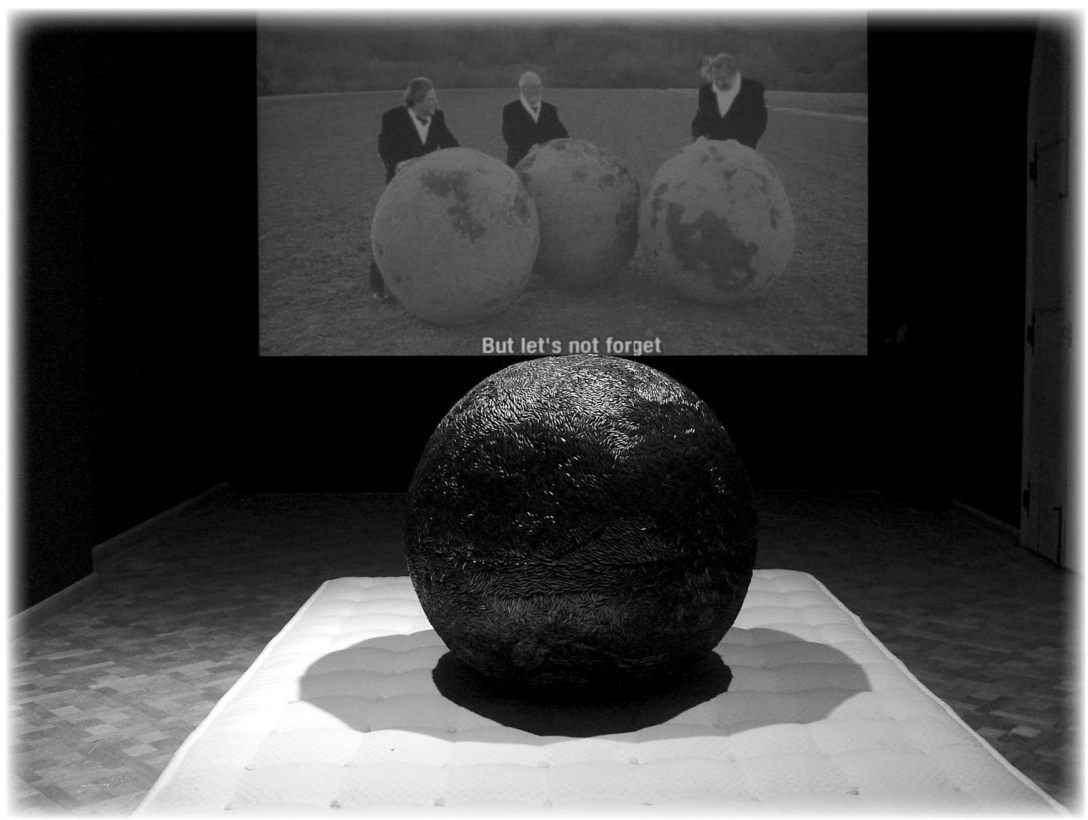

Modificirani tekst predgovora kataloga.

razgovor

Žarko Korać i Slavo Kukić

Povratak devedesetih

Omer Karabeg

U emisiji *Most* Radija Slobodna Evropa o znakovima nove nacionalne homogenizacije na području bivše Jugoslavije razgovarali su Žarko Korać, profesor psihologije na beogradskom sveučilištu, i Slavo Kukić, profesor sociologije na sveučilištu u Mostaru

Ima li znakova da se regija vraća u devedesete? Imam utisak da političari sve više igraju na nacionalnu kartu, a govor mržnje je sve prisutniji ne samo u medijima nego i u parlamentu.

– Žarko Korać: Atmosfera u Srbiji sada polako počinje da liči na onu iz devedesetih godina. Naravno, nema više JNA ni spremnosti da se ratuje, to jeste da se vojnim sredstvima sprovodi politika. Ne bih, dakle, rekao da je atmosfera ista, ali ima izvesne elemente koji su za mnoge ljude zastrašujući. Istorija se, naravno, nikada ne ponavlja do kraja. Ne bih nikada pravio direktnu analogiju sa devedesetim godina, ali, recimo, Srpska radikalna stranka u Skupštini Srbije naziva ustašom ženu, Hrvaticu koja je ministar u vladi. Činjenica je takođe da mnogi novinari, koji su bili glavni ratni huškači, danas i dalje pišu, a neki mediji zaista liče na one iz devedesetih godina. Homogenizaciji je doprinela i nezavisnost Crne Gore koja je jako pogodila nacionaliste oko Koštunice, a skori početak stvarnih razgovora o konačnom statusu Kosova će, po mom mišljenju, mnogo ozbiljnije homogenizovati nacionalnu Srbiju nego sve ovo što sam rekao do sada.

Iz frustracije u ponovnu homogenizaciju

Gospodine Kukiću, vidite li vi elemente homogenizacije u Bosni i Hercegovini?

– Slavo Kukić: Naravno da vidim. U Bosni i Hercegovini i dalje dominira naglašena plemenska logika koju promoviraju tri vodeće nacionalističke političke oligarhije koje pokušavaju dovršiti podjelu Bosne i Hercegovine na svim mogućim razinama. Ne samo na razini politike, nego i na razini kulture, informiranja, znanosti, organiziranja akademija znanosti i umjetnosti i tako dalje. S druge strane, u Bosni i Hercegovini imamo paradoks da u nacionalne matrice, koje su do sada bile ekskluzivitet nacionalnih političkih partija, sve više ulijeću i građanske političke partije. Ja imam razumijevanja za političku taktiku Milorada Dodika, ali ono što on radi u zadnjih tri-četiri mjeseca naprosto izlazi izvan dobrog ukusa i političke taktike. Pogledajte te priče o referendumu, te izjave o nužnosti da se krene vlastitim putem ukoliko se njegovi ultimatumi ne budu slušali, ta zatezanja u reformi policije, izjave tipa kako je Bosna i Hercegovina država dvaju naroda, kako su Hrvati nacionalna manjina i tako dalje. Takođe ne treba zaboraviti da smo u Federaciji prije nekih godinu dana ili nešto manje, za vrijeme druge godišnjice smrti Alije Izetbegovića, imali trend davanja naziva ulicama i trgovima, prije svega u Sarajevu kao glavnom gradu, zatim u Tuzli, Bihaću i tako dalje, po jednom nacionalnom lideru kojeg se izdiže na pijedestal svetosti, a svi ostali iz drugih etničkih kolektiviteta se proglašavaju ratnim huškačima, zločincima i tako dalje. To je podržala i Socijaldemokratska partija. Na taj način se jedna građanska partija svrstala u matricu nacionalnog ponašanja i stavila u funkciji nacionalnog homogeniziranja.

– Žarko Korać: Iako u Srbiji postoji snažna alternativa, dominatno je ono što je vrlo konzervativno. Srpska pravoslavna crkva je izrazito konzervativna. Marginalizuju se svi oni koji traže reforme, odbija se svaka rasprava o Miloševićevom periodu. Premijer Koštunica nikada o tome ni reč nije rekao. On kaže da su Bruxelles i Washington krivi za probleme Srbije, drugim rečima da je u Srbiji sve u redu. Podsetio bih da je Srbija priznala nezavisnost Crne Gore posle Amerike, Rusije i Kine, što je pomalo tragikomično. Sve je to rezultat ogromne frustracije ne običnih ljudi, već nacionalističke elite, a iskustvo iz osamdesetih godina pokazuje da ta elita koji put uspeva da nametne svoje čitanje istorije običnom čoveku. Pripadnici te elite su dosta uticajni u medijima i glasni. Zbog toga ja strepim od toga šta će se dešavati u Srbiji do kraja godine kada se postojećim frustracijama doda i ona koju će izazvati eventualno odvajanje Kosova i stvaranje Kosova kao samostalne države.

Bolesnici s Balkana

Očigledno je da završni proces raspada Jugoslavije, koji je upravo u toku, ponovno podiže tenzije i utiče na jačanje nacionalne homogenizacije.

– Slavo Kukić: Jasno je da je raspad bivše jugoslavenske države bio polazište i da će dovršenje tog procesa određivati i mnoge druge parametre u ponašanju. Sve dok se ne raščiste nepoznanice u vezi s Kosovom, bojim se da će se talasati i u Bosni i Hercegovini. Rekao bih da se u Srbiji to prebacivanje vrućeg krompira na teritorij Bosne i Hercegovine doživljava kao neka vrsta ventila i oduška. Ja se slažem s onima koji zastupaju tezu kako bi pitanje Kosova iz pozicije evropskih standarda moglo uvesti nova pravila u igru. Naime, u bivšoj Jugoslaviji Kosovo nije, iako je imalo status autonomne pokrajine, ulazilo u red republika koje je tretirala Badinterova komisija. Ako se Kosovo sada tretira na drugi način, na način kako je tretirano i šest bivših republika, onda se sutra može postaviti i pitanje Vojvodine, a stvari se mogu radikalizirati i u Bosni i Hercegovini. Prema tome, sve dotle dok se ne dovede do kraja proces destrukcije bivše jugoslavenske države, bojim se da će vulkanski vjetrovi i dalje biti poticani i da će političke elite koristiti tu situaciju da bi ojačale svoj politički utjecaj.

Slavo Kukić: U BiH i dalje dominira naglašena plemenska logika koju promoviraju tri vodeće nacionalističke političke oligarhije koje pokušavaju dovršiti podjelu Bosne i Hercegovine na svim mogućim razinama... S druge strane, imamo paradoks da u nacionalne matrice, koje su do sada bile ekskluzivitet nacionalnih političkih partija, sve više ulijeću i građanske političke partije

Može li se ova sadašnja uzburkanost nacionalnih strasti u regionu tumačiti kao priprema za neko novo dijeljenje karata?

– Žarko Korać: Za nacionalističke krugove u Srbiji, i ne samo za njih, proces dezintegracije Jugoslavije teško da se završava samo na onome što oni verovatno vide da će se dogoditi, a to je osamostaljenje sedmog elementa bivše Jugoslavije – Kosova. Recimo, Srpska radikalna stranka otvoreno, čak i sa skupštinske govornice, kaže da ona nikad nije odustala od projekta svih srpskih zemalja. To, naravno, deluje dosta tragikomično i u suprotnosti je ne samo sa zvaničnom politikom Srbije, nego i sa onim što prosečan čovek misli, ali oni održavaju živom anahronu ideju o etničkoj državi koja je ustvari proizvela zlo na prostoru bivše Jugoslavije. Pored čuvanja ideje o etničkoj državi tu je i jedan drugi veoma ozbiljan problem. U bliskoj budućnosti Srbija može sebe da doživi kao potpunog gubitnika raspada Jugoslavije što će se velikim delom i pokazati. Naravno, najveći gubitnik je onaj ko je imao najveće žrtve i najveća razaranja, ali u nekom nacionalističkom smislu gubitnik je onaj koji je ostao s manjom državom. Ta frustracija istorijskog gubitnika može predstavljati veliki problem. Mada ne volim praviti direktne istorijske paralele, one su opasne, ipak mi se čini da bi Srbija mogla ličiti na Mađarsku posle Trianonskog sporazuma. Mađarsku politiku između dva rata obeležila je užasna frustracija. Mađarska je pomagala svaki separatistički i nacionalistički pokret na prostoru bivše Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslavije, zatim u Čehoslovačkoj, pa čak i u Rumuniji. Podržavala je rušenje tih država da bi obnovila svoju državu. Ratno nasleđe, iako ne podjednako, i problemi sa unutrašnjim strukturalnim promenama koje su neophodne da bi se ušlo u Evropsku Uniju, opterećuju i Srbiju i Bosnu i Hercegovinu. U ovom trenutku i Bosna i Hercegovina i Srbija pomalo liče na bolesnike sa Balkana.

Heroji a ne zločinci

Gospodine Kukiću, postoji li opasnost da Bosna i Hercegovina bude žrtva nekog novog dijeljenja karata na Balkanu?

– Slavo Kukić: Teorijski postoji. Ja mislim da će biti veoma teško zamisliti stabiliziranje BiH bez stabiliziranja njezina okruženja. Bosna i Hercegovina funkcionira po zakonu spojenih posuda sa svojim okruženjem. Signali koji će se odašiljati iz Beograda i iz Zagreba će biti važni za procese koji će se odvijati u Bosni i Hercegovini. U vrijeme vlasti Alijanse za promjene imali smo pozitivne procese među građanima Bosne i Hercegovine – radikalan pad straha od mogućnosti obnove rata i radikalan pad uvjerenja kako samo nacionalne političke partije mogu garantirati nacionalnu jednakopravnost. Danas imamo ponovo reafirmiranje vrijednosti koje su bile dominantne prije dolaska na vlast Alijanse. Ovo što se događalo u Mostaru nakon utakmice Hrvatska - Brazil ne treba gledati kao izoliran eksces. Dapače, po mom mišljenju to je samo dio ukupnog projekta održavanja temperature s nacionalnim predznakom. Mislim da će takvih slučajeva, kao što je ovaj u Mostaru, u sljedećih tri-četiri mjeseca biti i u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine i da će njihova funkcija biti da se uoči oktobarskih parlamentarnih izbora ostvari nacionalna homogenizacija. Ne bih se uopće iznenadio da se pred same izbore u Mostaru organizira utakmica Velež - Zrinjski sve u cilju homogeniziranja na nacionalnoj osnovi.

Gospodine Korać, imate li utisak da se povećava etnička distanca među narodima na prostoru bivše Jugoslavije?

– Žarko Korać: Nisam siguran. To kažem na osnovu svojih impresija, jer ja dosta putujem po regionu. Život se polako normalizuje. Ipak smo toliko dugo živeli u jednoj državi. Kontakte je nemoguće sprečiti, osim ako ne postavite kineske zidove, bodljikave žice i policijske pse. Problem je, međutim, u nečem drugom, u tempu demokratizacije svake od država regiona. Ne možete govoriti o punoj demokratizaciji dok se ljudi optuženi za ratne zločine

Žarko Korać: Iako u Srbiji postoji snažna alternativa, dominatno je ono što je vrlo konzervativno a marginalizuju se svi oni koji traže reforme, odbija se svaka rasprava o Miloševićevom periodu... Strepim od toga šta će se dešavati u Srbiji do kraja godine kada se postojećim frustracijama doda i ona koju će izazvati eventualno odvajanje Kosova

tretiraju kao heroji. To možete videti na stotinama najbezazlenijih primera. Nedavno sam u jednom hrvatskom časopisu vidio ponudu onih sličica za mobilni telefon. Gledam i na jednoj od njih Gotovina. On je, dakle, dovoljno popularan da veliki broj ljudi u Hrvatskoj ima Gotovinu na ekranu svog mobilnog telefona. U Srbiji je heroj Ratko Mladić. Ne poredim nikoga, sve su to različiti ljudi, ali ono što im je zajedničko to je da su optuženi za ratne zločine od strane Haškog tribunala.

– Slavo Kukić: Kad je u pitanju etnička distanca, ja mislim da nju treba promatrati na dvije razine: na razini regiona i unutar novonastalih država. Ako gledate region, tu ima pokazatelja koji govore u prilog pada etničke distance. Pogledajte, recimo, izbor za pjesmu Evrovizije, pa ćete vidjeti da prostor bivše Jugoslavije funkcionira po zakonu spojenih posuda, stalno jedni glasaju za druge. Tu se ne glasa po etničkom kriterijumu, već Srbija daje glasove Bosni i Hercegovini, Hrvatska Srbiji, Bosna i Hercegovina Hrvatskoj i tako dalje. Etnička distanca je, međutim, prisutna unutar država. Iako je nelogično da je sada etnička distanca u Bosni i Hercegovini veća nego 1994., 1995., 1996. godine, neka istraživanja provedena u zadnje dvije godine na to upozoravaju.

Fašizam pod drugim imenom

Čini mi se da sport to najbolje pokazuje. Hrvati iz Bosne i Hercegovine navijaju za Hrvatsku, Srbi za Srbiju, a Bošnjaci za Bosnu i Hercegovinu.

– Žarko Korać: To su ilustrativni primeri, ali treba biti oprezan. Ne bih fudbalske navijače, naročito one koji se tuku, uzeo kao reprezentativne za celi narod. Naprotiv, mislim da su to veoma specifične grupe. Povrh toga, to su po pravilu adolescenti. To je kao da uzmete engleske huligane, kojih ima jako mnogo i koji su postali simbol, kao reprezentativne za Englesku. Ne možemo suditi englesko društvo na osnovu onoga šta rade njihovi huligani. Fudbalski huligani ne predstavljaju društvo, pa ni narode, ni nacije. To su posebne grupe. One nisu nezanimljive za izučavanje, ali nisu reprezentativne. Ono što je problem, to je kad ljudi svoj nacionalni identitet hoće da pretvore u etničku državu. Tada nastaju velike nevolje. Za mene je centralno pitanje hoće li naše društvo postati moderno, hoće li ovde zavladati sistem vrednosti koji je danas postoji u Evropi, hoćemo li u Srbiji doći u situaciju da istraživanja ne pokazuju da su vojska i crkva institucije od najvećeg ugleda. Imaju preko 50 procenata, crkva čak i 70. Prilikom poslednjeg popisa stanovništva preko 90 posto ljudi je reklo da je religiozno. To je neverovatno, to nemate ni u Poljskoj. To je ustvari jedan fiktivan podatak, jer je to društveno poželjan odgovor. Sada je stasala jedna generacija koja ništa drugo nije videla nego rat i mržnju. Kao oni Bodlerovi *Cvetovi zla*, oni su odrasli u ratu i mržnji. U mojoj učionici sede studenti od kojih nikada niko nije bio u inostranstvu. Niti za to ima para, niti može da dobije vizu. Ako su negde i otišli, nisu stigli dalje od Bugarske ili Mađarske. A sada više ni do Mađarske ne mogu, jer ne mogu da dobiju vizu. Oni su odrasli na Miloševićevoj propagandi koja je skoro petnaest godina sejala mržnju. Ne možete tolike godine biti tome izloženi, a da to ne ostavi posledice. To je dugoročni problem ovog društva.

Gospodine Korać, kako zaustaviti stalni porast popularnosti Srpske radikalne stranke u Srbiji? Prema nekim istraživanjima za nju bi glasalo čak 40 posto građana Srbije. Radikali upotrebljavaju opasnu retoriku, u njoj je sve više mržnje, a rezultat je da im popularnost raste.

– Žarko Korać: Radikali su opasna stranka, sa dubokim korenima u srpskoj političkoj istoriji. Oni uopšte nisu neka slučajnost na političkoj sceni Srbije. Slobodan Milošević je stvorio Srpsku radikalnu stranku. Ona je bila njegova osnovna pomagačka stranka u izvođenju njegovog projekta. Srpska radikalna stranka je vodila paravojne jedinice po Hrvatskoj i Bosni. U Srbiji se gubi linija razgraničenja između onoga što je profašističko i onoga što je izvorno demokratsko i to je veliki problem. Na Balkanu fašizma ima. On se različito zove, kamuflira se, ali ga ima. Zbog Drugog svetskog rata kod nas je nepopularno nazvati se fašistom i na Balkanu niko sebe neće nazvati fašistom, ali naslednika fašističkih ideja ima. Negde manje, negde više, ali te ideje imamo u gotovo svim zemljama Balkana. A s tim se mora neprekidno politički obračunavati. Međutim, ovde svi ćute, Radikali su rado viđeni gosti u popularnim emisijama. Televizije se bore za gledaoce i uvek je zgodno pozvati nekog radikala, jer će on reći najneverovatnije svinjarije, vređati ljude, gaziti ih. To gledaoci vole, njima se to sviđa, to liči na gladijatorske igre. Srpska radikalna stranka je jaka u biračkom telu Srbije zbog neuspeha neuspelih modernista kao što je premijer Koštunica i zbog toga što ljudi sa njom neće da vode političku borbu. Vode je male stranke kao što je moja i za to plaćaju strahovitu cenu: čitam po novinama najstrašnije uvrede na svoj račun.

Mučna budućnost

I na kraju, vratimo se situaciji u regionu odakle smo i počeli. Govorili smo o tome da rastu tenzije, da završni proces raspada bivše Jugoslavije ima uticaja na turbulencije u regionu. Strahujete li od novih sukoba?

– Slavo Kukić: Uopće nisam sklon tezi da bi do novih sukoba moglo doći. Ako ih hipotetski i pretpostavimo, ja sam poprilično siguran da bi sve što je pokretno, što može hodati, pobjeglo na druge svjetske destinacije, jer niko ne bi sebi dopustio da proživi još jednu golgotu koju je proživljavao devedesetih godina. U to, dakle, ne vjerujem, ali vjerujem u produžavanje ove mučne atmosfere, koja će za posljedicu imati, htjeli mi ili ne, sve veći pad u ambis.

– Žarko Korać: Nasilje je moguće, u nekim delovima regiona možda i intenzivno, ali ratni sukobi više ne. Ne zaboravite da su NATO trupe raspoređene na Kosovu, a EUFOR u Bosni i Hercegovini i nisam siguran da će oni skoro otići. Imate još i onaj poznati psihološki fenomen *déja vu*, ili kako narod kaže: koga je zmija ujela, taj se i guštera plaši. Toliko se toga strašnoga desilo da i sama pomisao da bi nešto takvo moglo da se ponovi ledi krvi u žilama. Ja, dakle, ne verujem da su mogući novi ratni sukobi, ali je moguće da dođe do zastoja i pada u demokratizaciji i modernizaciji. Ne volim etnička potcenjivanja, ona su ne samo netačna, već i besmislena, ali je činjenica da u Evropsku uniju ulaze Bugarska i Rumunija, zemlje koje su početkom osamdesetih godina u društvenom razvoju bile daleko za nama. Oni su u međuvremenu vredno radili, dok smo mi ratovali, ubijali se, proterivali i rušili. Bojim se zaostajanja koje bi nas istorijski bacilo na marginu. Z

britanski književni teroristi

Sisata tinejdžerska terористička fufica

Steven Wells

Princeza Diana uvijek iznova uskrsava da bi onda bila obredno ubijana kako bi se zadovoljavala požuda za tjeskobom britanske javnosti prolupale od droge; s vladom koju otimaju jorkširski rudari žedni osvete i sve luđim Bogom koji ide prema Armagedonu, pripremljena je pozornica za pojavu Justine Justice i njezine škvadre vrhunskih terorista koji vode svoj bezumni džihad protiv SAS-a, vegetarijanaca, uličnih prosvjednika, ozbiljnih romanopisaca, *rave*-glazbe i klike zlih torijevskih vampira koji muče pse i tajno vladaju svijetom

EVO dolazi! Posrćući kroz šikaru, dok joj krhke lubanje malih glodavaca praskaju poput pucnjeva pod nemilosrdno šiljastim potpeticama jebozovnih Dolce&Gabbana štikli s čeličnim vrhom.

Te oh-tako poznate srneće oči fiksiraju se luđački na središnju udaljenost, ignorirajući trnovito grmlje i grane koje šibaju to surovo preplašeno, ali oh-tako lijepo lice. Na njezinim leđima, kirurškim putem spojene u čisto dekorativne svrhe, nalazila su se dva masivna krila suosjećanja. Na njezinu teturavom torzu mat-crna Versace haljina bez naramenica. U stisnutim šakama nosi motornu pilu oštrih zubaca. A u srcu – **MRŽNJU**!

VRATILA se! Prestanite PLAKATI! Princeza povučenih! Kraljica srca! Carica suosjećanja! Vojvotkinja potištenosti! Vladarica melankolije! Vrhovna vladarica jecanja! Carica **SAMOSAŽALJENJA**!

Engleska ruža je ustala iz mrtvih i ovaj put –

TO JE OSOBNO!

Ponovo su je skrpali vodeći svjetski neurokirurzi i učinili **još** ljepšom, **još** savršenijom, **još** više nalik svetici, **još** suosjećajnijom, **još** više sličnom srni, i još bolje opremljenom za dijeljenje instant-smrti nego ikad prije!

Njezino rekonstruirano meso pokriva kostur od titana. Vrhunsko mikro-spojeno lasersko oružje bruji ispod njezine kože boje breskve.

Zateturala je i stala, skenirajući vidokrug.

Usamljeni paparazzo – poput penisa, teleskopsko oruđe njegova nemoralnog zvanja visjelo je oko njegova mršavog vrata – ležao je skriven kamuflažom samo stotinjak metara ispred, blaženo nesvjestan divljačke smrti koja ga očekuje.

"JEBENAKRALJICA" vrišti Spencerstein dok grabi punu šaku visokokvalitetnog kokaina iz svoje Chanel torbice i rasipno ga nabija u svoje oh-tako-savršene nosnice prije nego zabije golemu motornu pilu u život koji je bijesno lajao. Preplašeni paparazzo odjedanput pogleda gore i usere se od šoka dok se okreće da vidi izlđujući prizor Dijanina zombijskog horor trupla kako posrće prema njemu vrišteći poput narikače na cracku nevjerojatnom brzinom, luđački režući zrak motornom pilom koja bljuje paru.

CRUMP! CRUMP! CRUMP! CRUMP!

Spencersteinica napada, puna bijesa, očiju mutnih od mržnje i

KABOOOOM!

Biva raznesena na komadiće kada slučajno stane na nagaznu minu.

Oh! To **mora** jebeno boljeti!

"MRTVA JE – OPET!" vrište ushićeni britanski novinari.

"HUZZAH!" urla orgazmična britanska javnost dok vadi milijune maramica u bojama britanske zastave, još mokrih od suza i skorenih od šmrklji, pripremajući se za još jedan tjedan potpuno ponižavajuće, nedostojanstvene, cendrave, podle i potpuno mučne zgrabi-priliku-dok-možeš masovne histerije, dok je još jednom skupljaju i stavljaju u lijes i besramno njome paradiraju ulicama Londona u orgiji tupe emocionalne masturbacije.

Govor Earla Spencera još je kontroverzniji, izrečen drugi put. **"UBIJTE KUČKU!"** on cvili upirući punašnim prstom u drhtavu Kraljicu i doista tugujuća gomila osvaja Abbey i istjeruje Liz, Phila i Charlieja Boya na ulicu, gdje ih na kraju stjeraju u kut, objese za noge o ulične lampe i na smrt pretuku vijencima cvijeća.

Ali u metežu srušen je poklopac lijesa i zapjenjena svjetina rastrgala je Dijanino tijelo na komadiće natopljene formaldehidom. Trebalo je upotrijebiti sve britanske vojne snage da bi se ponovno uspostavio red, skupili dijelovi raskupusanog mesa i konačno sastavilo Dijanu.

Ali tako je nevjerojatno uspješan bio drugi masovni festival plakanja da je donešena odluka da se još jedanput tijelo vrati u život, obuče u odjelce za lisice i da je, veselo uzvikujući, love paparazzi vitlajući sabljama i jašući na leđima izrezanih svinja koje će pratiti čopori slinavih pasa ubojica.

Britanska nacija, njezin histerični apetit za krvlju i plakanjem koji se tek otvorio, histerično zahtijeva da se ritual stalno ponavlja. Ovaj tjedan će je razapeti na križ na Salisbury Plainu, sljedeći će je objesiti na dizalicu užetom za *bungee-jumping* i puštati da pada nekoliko puta zaredom u rupu punu slijepih beba na cracku naoružanih mačetama i oštrim umjetnim zubima od nehrđajućeg čelika. Svaki put kad umre, cijela se nacija ujedini u suosjećanju koje grije srce i izlazi čudno pročišćena.

Sunce nikad ne prestaje sjati, Tony Blair nikad se ne prestaje smijati, stopa kriminala drastično pada i Stara Dama Britanija može se ponovo odgegati do male trgovine na uglu sa svojim psom Starim Toggerom i kupiti pola kile mentol-bombona i primjerak časopisa *Daily Star* bez straha od zlih namjera drogom zbunjenih devetogodišnjih pljačkaša na ilegalno motoriziranim skateboardima.

Odredi naoružane tajne policije imaju pravo upasti u kuće građana za koje se sumnja da nisu dovoljno tužni. Koncentracijski logori grade se za cinične, podrugljive i nesuosjećajne. Veliki zlatni kipovi Božice Dijane podižu se na svim glavnim gradskim trgovima, gdje se obavezno dva puta tjedno održavaju duboko duhovne svečanosti koje uključuju plakanje, jaukanje i škripanje zubima na temu boli uslijed kamenovanja. Pjesma Eltona Johna *Candle in the Wind* zauvijek ostaje na broju jedan, a posebno prerađena pjesma Sex Pistolsa *Di-Anarchy In The UK* na drugom je mjestu, dok su sva ostala glazba i umjetnost i sve druge emisije koje nisu povezane s Dijanom zauvijek zabranjene samo zbog male mogućnosti da bi mogle sadržavati nešto što bi moglo uvrijediti bilo koga od milijuna praznoglavih, majmunolikih obožavatelja njezina trupla, koji noćima tumaraju ulicama naoružani smotanim primjercima posebnog izdanja časopisa *Hello!* izdanog u čast Dijani Princezi od Wellsa, kojim su spremni prebiti na mrtvo svakoga koga uhvate da ne nosi crninu i žalosno cvili poput zlotvora iz pakla.

Nova Britanija! Novi Laburisti! Nova Histerija! Holokaust nuklearne ljubavne bombe pretvara gradove diljem Britanije u emocionalne Nagasakije trajno pokošene vatrenim olujama prisilne sućuti, dok 55 milijuna uštogljenih drhte kao jedan, a kanali postaju crveni od pjenaste krvi umjetnih plavuša sličnih Dijani, koje su prije bile teški transvestiti, a sada režu žile u organiziranim masovnim samoubojstvima u čast princezi iz bajke, čiji su život tako tragično uništili parazitski androidi Kuće Windsor s velikim ušesima.

Vidio sam budućnost! To je slika jebačke Dolce&Gabbana štikle s čeličnim vrškom koja gazi lice seljaka zahvalnog smiješka – **ZAUVIJEK!**.... Želatina Cobain u luđačkom flashbacku kao

ŠMRK!

Tri vrlo otrovna grama mljevenih zdjeličnih kostiju beba na cracku, luđački složenih u dva masna petaka da bi se divljački zabili u osam milijuna vrišteće osjetljivih završetaka živaca na krastama obraslim krajevima njegovih crvenih oguljenih nosnica.

"JEBENI OMMMMMMMM!" završtao je blaženo ćelavi budistički kurvin sin u potpunom lotus-položaju, dok je istodobno prdio kroz nos, srao kroz usta, bljuvao vatru kroz oba uha i izbacivao mucice kroz ispljuvine svojega bolno nabreknutog kurca koji se grčio (dok se njegova golema ćelava glava spektakularno vrtjela za 360 stupnjeva s 347 okretaja u minuti, u stilu Linde Blair – naravno!).

"BUM ŠAKA!" luđački je kriknuo vrlo uspješan izdavač kontroverzne *trash* fikcije, dok su ga nogama mlatili kao epileptičnu bebu tuljana na betonskom podu posutom ampulama anaboličkih steroida jednog nacističko-skinheadskog diska sa zasljepljujućim stroboskopom, gdje je DJ bio zbog sifilisa poremećen glavni zapovjednik detektiva nadrogiran ilegalno zaplijenjenim peyotom, heroinom, kokainom, travom i s deset žurno ispijenih zemljanih demižonki konjaka od trule divlje jabuke s crvom zaraženim hepatitisom B i obilno začinjenim jakim eksperimentalnim CIA-nim LSD-om, dok se uz to pikao u lijevu očnu jabučicu iglom punom DDT-a i smijao se poput drkadžijske čipmpanze na cracku.

"ALELUJA!" manijakalno je blebetao Cobain prije nego što se divljački opustio, kao da se svaka kost u njegovu surovo zlostavljanom tijelu napadnutom rakom odjedanput pretvorila u tekućinu, spektakularno odvratnim naporom preskočila ograničenja vrste i pretvorila se u mutantsku miksomatozu koja je uzrokovala da odjednom divlje padne licem prema dolje na iglama posut stol od nehrđajućeg čelika, što je popraćeno odvratnim hrskanjem dok se njegov nos nasilno susreo s posudom od rezana stakla koja je sadržavala 47 grama visokokvalitetnog kristalnog metadona – prskajući krv, šmrklje, drogu i komade stakla obložene nosnom hrskavicom po slikama golih brazilskih tinejdžera koji žive na ulici a koje je Cobain držao zalijepljene na zidu svog odrpanog ureda za

vrijeme kada je trebao hitno drkati.

"NIRVANA!" zacičao je brutalno, dok je njegovo salom obloženo golo tijelo prolazilo kroz niz zastrašujućih, traumatičnih nenamjernih grčeva, a slomljena olupina njegova udarcem razbijenog olfaktivnog organa grozničavim entuzijazmom instinktivno lebdjela iznad slomljenog stakla, pomiješana s kristalnim metadonom koji se nalazio u njegovoj neposrednoj blizini.

"EUREKA!" zaurlao je skačući na noge, obuvene u kombinaciji sandala-čarapa, i zatim potrčao preko ureda, te nogom otvorio vrata tajnog podruma gdje je držao zalihu napola-lobotomiziranih bivših rock-plaćenika, lancima privezanih za procesor riječi i spojene na cijevi koje su njihova gnojava polumrtva tijela hranili vodenastom kašom i dovoljnom količinom opasnih droga koja im je tijela održavala umrtvljenima, a njihove osakaćene mozgove stalno na rubu potpune psihoze.

"RADITE, KURVINI SINOVI, RADITE!" grmio je Cobain dok je šetao među redovima autora-robova staklenog pogleda, pucajući divovskim bičem i ljutito pljujući dok su koščati prsti njegovih bezumnih podanika tipkali 200 riječi u minuti, 24 sata svaki dan, svaki tjedan, svaku godinu mućkajući beskrajan niz klasika šund-književnosti s naslovima poput **PRSATE NACISTIČKE DROLJASTE REDOVNICE U KIBERPROSTORU!, JEBANJEM ŠAKOM DO SLOBODE!, VOŽNJA S INTELEKTUALNIM KRVNIM NEPRIJATELJIMA, BEBA NA CRACKU, CRACK-MASAKR NA TULUMU KANIBALSKIH PEDOFILSKIH STUDENATA MEDICINE LUDIH ZA REZANJEM!, PONIZNI DEČKO OVISNIK O HEROINU KAO SEKS IGRAČKA!, UBIJAM ZA PIVO!, SKINHEAD SE ŠEVI U KENJARU!, POBUNA LUDIH KUNG-FU SNIFERA LJEPILA OVISNIH O SAMOUNAKAZIVANJU!, POSRAO SAM VRUĆU SPERMU MILIJUNA NOVIH LABURISTIČKIH STRUČNJAKA ZA ODNOSE S JAVNOŠĆU U SLABO OSVIJETLJENOJ I PRAZNIM PAKETIĆIMA DROGE ZAKRČENOJ STRAŽNJOJ ULIČICI IZA BOMBAYSKOG BORDELA!, MOJ ŽIVOT DROGOM POREMEĆENOG I STRAŠNO LOŠE PLAĆENOG LUDOG MAJMUNA, ROBA KONTROVERZNOG ENFANT TERRIBLEA I LOŠEG DEČKA, PISCA MARTINA AMISA U KOJEM SAM VOLIO SVAKU JEBENU MINUTU SVAKOG JEBENOG DANA!, JAHAČ NA DREKU S MREŽASTIM ČARAPAMA, INTELIGENTNI DŽUNGLOM IZLUĐENI TVOR-MUTANT-SEKSUALNI ROB, KANIBAL OVISNIK O UZBUĐENJU, NARKOMANKA SAMOHRANA MAJKA IZVANZEMALJKA, DILERICA CRACKA UBOJICA POLICJACA ANDROIDNA POBUNJENICA, KURVE REDOVNICE IZ KLINIKE ZA ODVIKAVANJE, PAKAO HLADNE PURICE PROTIV LUBANJE PEDERSKOG PLAĆENIKA – JEBENI PSIHOPOLICAJAC ODREDA ZA DROGE SVEMIRSKI FAŠIST OBOŽAVATELJI RANGERA IZ MINITAKSIJA ZAPRLJANOG ISPOVRAĆANIM KEBABOM – PAKLENIPLANET 9 NA DOPU!2 – SCENARIJ** koji se prodao u milijunima primjeraka i učinio Cobainovu izdavačku kuću Rov za tugovanje najuspješnijom malom tvrtkom u Europskoj uniji.

"Tajna mog uspjeha?", vragolasto je pitao Cobain dok je buljio u vlastiti odvratni odraz u kičavom malom, oniksom obloženim narko-ogledalu, koje je nesigurno balansirao na vrhu krastave glave jednog od njegovih brzotipkajućih zaposlenika, a na kojem je on rezao debelu crtu sramotno jeftinog dopa začinjenog klinički čistim kokainom i prahom adrenalinskih žlijezda bebe pigmejske čimpanze, žiletom prepunim skorene krvi koji je držao kao suvenir na osamnaesti i najuspješniji pokušaj samoubojstva svoje treće žene.

"Pa morao bih reći da se najvjerojatnije krije u načinu na koji se služim najnovijim otkrićima komunikacijske tehnologije kako bih održao svoj tim vrijednih pisaca u toku s najnovijim trendovima!", hvalio se Cobain dok je lagano mahnuo zdepastom, od uboda natečenom šapom prema smrdljivim redovima poluandroidnih nadničara koji su bljuvali organe i čije su odvratno natečene glave nosile teške metalne slušalice iz kojih je pršćala kontroverzna, ekstremna pop glazba ravno u njihove njišuće lubanje, dok su video uređaji izbacivali kazete prepune zastrašujućih prizora pokolja, mučenja, dječjih crtića i trostruko zabranjenih tvrdih europskih pornića ravno u vizualni korteks robova kroz složene špagete raznobojnih žica.

"I to sve izlazi van... **SNONNNNNNK! uh! uh! uh! uh! uh!....EVO!!!!",** uzbuđeno je vrisnuo svinjski parazit dok je skakao kao psihotični sumo-borac u stražnji dio vlažno-hladne podrumske prostorije prepune štakora, gdje je držao najmoderniji laserski pisač koji je divljački ispljunuo još jedan krajnje psihotičan totalni-sigurni hit, ali strašno neknjiževni roman koji izrabljuje tinejdžere a bezumno je nastao u nekoliko sati iz drogom potpuno zamućenog uma jednog otetog, anonimnog rock-nadničara čija je osjećajnost bez milosti uništena nemilosrdnim i potpuno desenzibilizirajućim neprestanim nizom neopravdano nasilnih, prekomjerno seksualnih i potpuno bezukusnih kulturnih otjecanja, zatim razbijenog na atome kompjutorski stvorenim superorgazmima koji bi razvalili njegovo oslabljeno tijelo za nagradu svaki put kada bi smislio primitivnu rečenicu, prljavu scenu seksa ili odvratno nasilni scenarij svinji-su-odrezali-uho-u stilu-*Reservoar Dogsa* – koji je jasno preskočio granice civilizirano dobrog ukusa i pao vrišteći u ponor barbarstva, perverzije i opasno poremećene dekadencije koja slijedi.

(Ali zadnji su se smijali pisci – jer gutač-tableta, svinjski parazitski umjetnik, izdavač-svodnik, honorarni diler trave i raspačivač tvrdokornog pedofilskog porna nije shvatio da su to zapravo bili najbolji radni uvjeti koje su rock-nadničari ikada imali).

"Dođi k meni moje dijete!", slavodobitno se smijao Cobain dok je pohlepno strgnuo prvu stranicu romana

SISATA TINEJDŽERSKA TERORISTIČKA FUFICA

S engleskoga prevela Margareta Matijević.
Ulomak romana Tits-out Teenage *Terror Totty, Creation Books, 1999.*

britanski književni teroristi

Jane Austen s golim sisama, na kokainu!

Richard Marshall

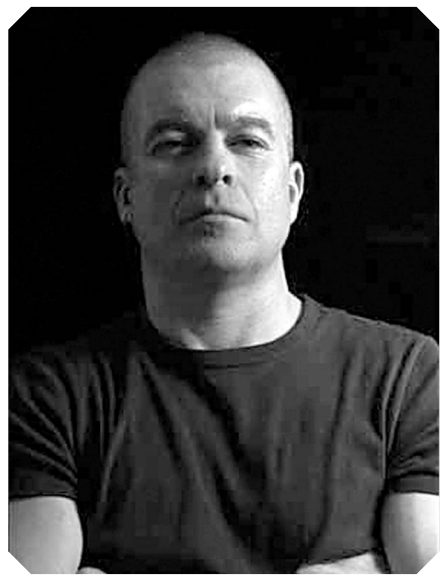

Pišući u stilu ludog tabloidnoga genija koji je podivljao, i služeći se aliteracijskim hiperboličnim naslovima — oruđem tog zanata — Steven Wells, vrlo utjecajan politički sadržaj povezuje s nadrealističkom, razornom libidinoznom energijom, ne obazirući se na umjerenost, uljuđenost ili smjernost

Sadržaj desničarskog tabloida *The Sun* svakodnevno uzbuđuje milijune mladih čitatelja iz radničkih slojeva. Nova proza izdavačkog projekta Attack! Books što ga uređuje Steven Wells, cilja na mlade čitatelje upecane tim sadržajem; njegov je cilj potkopati taj sadržaj protužučljivom ljevičarskom perspektivom koja će rastočiti njegovu potpornu šablonu.

Ta šablona podrazumijeva fetišiziranje kraljevske porodice – čija je apoteoza dostignuta smrću Lady Di – te Margaret Thatcher i torijevaca. Ona podrazumijeva vrednovanje tradicionalnih obiteljskih vrijednosti u sprezi sa živim hetero-sado/seksom, glamurom, sportom i nasiljem, a sve je to popraćeno komedijskim, ali smrtno ozbiljnim demoniziranjem Europe i svega što smrdi na socijalizam. Eto što sačinjava kralježnicu djelotvorne hegemonijske tabloidne mašinerije Ruperta Murdocha, i eto što je sve odreda podvrgnuto brutalnoj inverziji značenja u Wellsovu romanu *Tits-out Teenage Terror Totty*.

Pišući u stilu ludog tabloidnoga genija koji je podivljao, i služeći se aliteracijskim hiperboličnim naslovima – oruđem tog zanata – Wells, vrlo utjecajan politički sadržaj povezuje s nadrealističkom, razornom libidinoznom energijom, ne obazirući se na umjerenost, uljuđenost ili smjernost. Na kraju krajeva, umjerenost, uljuđenost i smjernost vanjski su parametri unutar kojih se burkovske ekstremističke fantazije Murdochovih sadržaja drže na uzici. Uklonivši ta vanjska ograničenja, Wells je sebi stvorio mogućnost da te sadržaje preusmjeri.

Licemjerno tabloidsko utjecanje seksu i nasilju kao zabavi

Od svih povijesnih osoba možda je upravo Edmund Burke najpogodniji da nam pomogne shvatiti sadašnju krizu i sukobljenost ideja što prate engleski roman. Njegova sjajno napisana, ali desničarska *Razmišljanja o revoluciji u Francuskoj* iz 1790., nisu bila roman, ali zahuktala su se u takvu strastvenost i živo predočavanje da su se povremeno čitala poput romana, i konzervativni su se romanopisci tom knjigom služili da bi vodu navodili na svoj mlin!

U svojoj odličnoj knjizi *Jane Austen: Women, Politics, and the Novel*, Claudia L. Johnson piše: "... Burkeov tekst o Francuskoj revoluciji bio je između ostalog i začetak političkih romana kao takvih, a ne tek diskurzivan politički komentar... Iznoseći ciljeve revolucionara, Burke opisuje zaplet – što ga je preuzeo iz Rousseauove *Nove Heloize* – koji će u nebrojenim nadolazećim romanima biti nanovo ispisivan, razrađivan, potvrđivan ili odbacivan..."

Slavnu gotičku dramu o jutru 6. listopada 1789., kada svjetina koja je prodrla u palaču umalo nije silovala Mariju Antoanetu, Burke opisuje u stilu pravog tabloida ("Rulja okrutnih grubijana i ubojica, a svi su vonjali po krvi, provalila je u kraljičinu odaju te bajonetima i bodežima stotinu puta rasjekla postelju, iz koje je progonjenica umakla u zadnji čas gotovo gola, i prolazima koji su ubojicama ostali nepoznati pobjegla kako bi spas potražila kraj nogu svojega kralja i muža, koji neko vrijeme i sam nije bio siguran za vlastiti život"). Takav opis trebao je osigurati da čitatelji osjete uzbuđenje seksa i nasilja sadržano u tom anarhičnom trenutku a da istodobno ono bude odbačeno i osuđeno. Starinske konzervativne vrijednosti – patrijarhalni ideal, čednost supruga i kćeri, i tako dalje – istodobno se njeguju i dovode u pitanje. To nam je poznato.

Tabloidi su postali pravim majstorima razbludnosti; oni iznose gnusne pojedinosti nekog ubojstva ili silovanja da bi na toj pozadini isticali svoje klimavo moraliziranje o tome da su ubojstvo i silovanje grozni, a ne zabavni. (Naravno, to ne čine samo tabloidi!) Licemjerno utjecanje seksu i nasilju kao zabavi, pri čemu se takva uporaba istodobno napada, dio je retoričkoga kapitala takve vrste napaljene i osuđivalačke desničarske proze. Tek je preko razumijevanja tog fantazmagoričnog svijeta u kojemu se politika prikazuje kao da je riječ o seksu, moguće shvatiti čemu se to suprotstavlja Wellsov roman.

Korištenje konzervativnog stila protiv konzervativnih vrijednosti

Pročitati promidžbeni tekst na koricama Wellsova romana (što ga je napisao sam Wells) znači suočiti se s protuburkovskim tropima i figurama njegove fikcije: "... Princeza Diana uvijek iznova uskrsava da bi onda bila obredno ubijana, kako bi se zadovoljavala požuda za tjeskobom britanske javnosti prolupale od droge; s vladom koju otimaju jorkširski rudari žedni osvete i sve luđim Bogom koji ide prema Armagedonu, pripremljena je pozornica ja pojavu Justine Justice i njezine škvadre vrhunskih terorista koji vode svoj bezumni džihad protiv SAS-a, vegetarijanaca, uličnih prosvjednika, ozbiljnih romanopisaca, *rave*-glazbe i klike zlih torijevskih vampira koji muče pse i tajno vladaju svijetom." Bez razumijevanja tabloida *The Sun* i njegovih namjera sve bi to imalo smisla jedino za inicirane, ali tko danas ne bi prepoznao to što se parodira u tom neobuzdanom nastupu nakaza. Gotičko ludilo usredotočeno je i jetko. Genijalan je to način potkopavanja desničarske pozicije. Naoko konzervativnom građom pisac se služi da dovede u pitanje, a ne da potvrdi konzervativizam. Nastoji stvoriti alternativnu tradiciju djelujući unutar postojeće, ali na drugačiji način i s drugačijim ciljem.

To je u svoje vrijeme činila i Jane Austen. Naravno, ona je pisala za drugačije čitateljstvo. Za razliku od Wellsa, koji svojeg čitatelja prepoznaje u mladom muškom pretplatniku *The Suna*, pa gotički stil tabloida oponaša velebno brutalnom, uvrnutom, krajnjom inverzijom tog stila, Jane Austen je svoje čitateljstvo vidjela u čitateljicama knjiga poput onih koje je pisala Jane West, burkovski konzervativna spisateljica koja je sa svesrdnošću pisala o izvrsnosti patrijarhalne obitelji.

Proza Jane West bila je jedva prikriveni priručnik za ponašanje majki i kćeri. "... Obiteljske spone nisu ostaci feudalnog barbarstva, nego sretne institucije, čiji je cilj promicanje kućnog mira", piše ona. Druge protujakobinske spisateljice onoga doba uz muške pisce poput Isaaca Disraelija, Charlesa Lucasa, Roberta Bisseta i Georgea Walkera, pisale su s namjerom da osiguraju i podupru prava roditelja u odnosu prema kćerima, muževa prema ženama, i predrasuda uvriježenog ponašanja prema racionalističkim novinama.

Žene koje su se svojim pisanjem nastojale usprotiviti takvom seksističkom i konzervativnom smeću bile su izložene bezobzirnom zlostavljanju. Mary Wollstonecraft bila je jedna od takvih junakinja. U kazalu antijakobinskog časopisa iz 1798., definirana je kao "prostitutka". Bilo je to revolucionarno i ratno doba, pa je roman tog vremena odražavao to stanje svojom bjesomučnom borbom za prevlast. Tako je Jane Austen pisala u kontekstu krize koristeći se retoričkim sredstvima i temama konzervativnog stila Jane West ne bi li ih dovela u pitanje, ali ne objelodanjujući činjenicu da joj je upravo to cilj. Pisala je suptilne protuburkovske romane, banalizirajući histerične fantazije koje su se raspačavale kao alternativa starim vrijednostima engleske patrijarhalnosti te raskrinkavajući ekstremizam poremećene konzervativne burkovske imaginacije gotičkog seksa i nasilja. Ona je suptilna zagovarateljica racionalizma i obrazovanja žena, proturomantička raskolnica.

Romani Jane Austen tako su nova vrsta književnosti. Ciljajući na čitateljice Jane West, na suptilan je ona način iznijela drukčije ciljeve romana, ciljeve koji teže politizaciji žena posredstvom obrazovanja, feminističke ciljeve koji su izrazito potkopavali patrijarhalnu hegemoniju njezina doba. U tom je smislu Jane Austen raskolnica!

Obrušavanje na tzv. kvalitetni roman

Poput Jane Austen, i Wells je uvidio potrebu za novom vrstom književnosti, za novom vrstom engleskog romana. Njegovi idealni čitatelji – po spermi mirišući frajeri koji se furaju na Eminema i Puffa Daddyja, galame na ulici, sline nad magazinima, opsjedaju igre na PlayStationu – tvore izborno tijelo koje je, iz nemara ili namjerno, ostalo izvan nadležnosti engleskog romana. Koji su romani na raspolaganju toj skupini?

Roman *Tits-out Teenage Terror Totty* objavljen je prije nekoliko godina s zeleno-crno-crvenom stripovskom naslovnicom na kojoj je prikazana seksicura tipa Lare Croft s pištoljem u ruci. Velikim slovima na vrhu naslovnice otisnut je i reklamni natpis škotskog autora bestselera *Trainspotting* Irvina Welsha: "Jebeno sjajno".

Ikonoklastičan i privlačan naslov i korice ovog romana imaju pandan u uvrnutoj prozi stripovskog nasilja i seksa koja će se dopasti svakome onome koji

traži uzbuđenje u romanu meka uveza. Služi se on istim onim sredstvima koja i *The Sun* pretvaraju u spektakularno uspješan organ desničarske propagande, ali ovaj se roman njima služi u sasvim drugačije, radikalne, raskolničke svrhe.

Ako je tabloidna djelatnosti političke desnice kontekst iz kojega Wells piše i koji je istodobno meta njegove žučljive satire – i kao romanopisca, i kao novinara *New Musical Expressa*, i kao scenarista brojnih televizijskih emisija – obrušava se Wells i na takozvani kvalitetni britanski roman jer se propustio dotaknuti mladih muških čitatelja i desničarskog programa.

Wellsovim romanom i programskim proglasima izdavača Attack! Books neprestano se provlači prezir prema novoparnasovskom stilu čelnog engleskog pisca Martina Amissa (što je satirično izvrnut oblik imena zbiljskog pisca Martina Amisa). Taj pisac, *naopak* i imenom i prirodom (jer njegovo prezime, Amiss, u ovoj, izvrnutoj verziji, na engleskome znači upravo "naopak") – za Wellsa utjelovljuje sve što je u svijetu engleskog romana naopako. Martinamis je opće ime koje u Wellsovu romanu naslovljava 14. poglavlje. Visokoumjetnički kredo martinemiskog spisateljstva i svakog onog koje bi takvim htjelo biti, dovodi se u pitanje budući da se taj kredo ne dotiče teme koja se na koncu u velikoj mjeri čini klasno obilježenom.

Učiniti književnosti ono što je punk učinio rocku

Za razliku od Wellsa, kojemu je danas pisanje romana relevantan i ozbiljan kritički projekt, u sklopu kojega bi cilj svakom autoru trebalo biti učiniti književnosti ono što je punk učinio rocku, Eastwoodov film *Prljavi Harry* policijskim filmovima – to jest, iskušati je sve do stanja dovršenosti koje izgleda poput uništenja – za razliku od toga dakle, martin-ejmiski pisci povukli su se s bojnog polja.

S mukom i gađenjem gledaju na nas iz svojih otmjenih, dotjeranih, privatno obrazovanih, oksfordsko-kembridžskih bjelokosnih kula. Na čudnovatom jeziku stvaraju romane o otmjenim, dotjeranim, privatno obrazovanim, oksfordsko-kembridžskim senzibilnim osobama mučenima užasnim stanjem svijeta ili vlastitim grozničavim, uzdrhtalim životom. Kad se pak pruže prema nama, čine to samo da pokažu koliko su pametni – zbiljsko iskustvo i politiku upotrebljavaju kao građu na kojoj mogu izvesti svoje čarolije, i to je to. Radi se o krajnje trivijalnom, politički konzervativnom i duboko nedostojnom pristupu žanru koji je u prošlosti iskašljao Defoea, Swifta i Jane Austen.

Kao primjer visoke trivijalnosti tog novoparnasizma možemo primijetiti da je u romanu *Time's Arrow* Martinu Amissu očito bilo stalo jedino do toga da nešto pročitane literature o nacističkom holokaustu i popularno-znanstvene literature upotrijebi da izvede vježbicu iz zapanjujuće lošeg ukusa. Beznadni je moralni neuspjeh knjige u tome što se ona bavila istraživanjem naravi martinemiskog stila, a ne istraživanjem naravi nacističkih zločina. Wells mrzi upravo takvo preciozno, solipsističko i neangažirano pisanje. Opori aliteracijski ritam Wellsove bombarderske proze proizlazi iz njegova bredfordskoga i srednjoengleskoga govora, ali njegov je napad više od pukog pitanja stila; ili, ako i jest pitanje stila, onda je to zato što se stil ne tiče samo stila. Na kraju krajeva, ni sam Amiss ne brije naokolo tek s gilgudovskom glatkoćom. On se

ne dotiče elokucijskog baršunastog tona sparušene beživotne proze; njegov jezik uvijek je iznalazak ljudi iz nižih slojeva, "konradovska nužda", da se poslužim nedavnim izrazom Jasona Cowleyja, koja obuhvaća atmosferu i pirotehniku frajerske zafrkancije, frajerskog kuliranja.

Prema Wellsu, Amissa zatrpava upravo taj "iznalazak" radničke jezične pomodnosti. Iz banalnosti njezina cilja proizlazi izvjesna prosječnost jer na koncu, svaki Martinamiss želi da se divimo manirizmu, blještavoj površini, majstorstvu igre i njezinu vlasniku. On se kloni otvorenih oštrica, silovitosti misli i angažiranosti, erotičnosti odvođenja neke predrasude na dugu i osvježavajuću šetnju, a sve to roman može učiniti. Budući da mu se za sve živo jebe, ustvrdio bi možda Wells, Amiss jebati više i ne može.

U svojim romanima Martin Amiss se oglašava kao bogati dotjerani dečko koji oponaša i ismijava niže slojeve koje prezire, kojih se boji, kojima zavidi. "Ne želim napisati nijednu rečenicu koju je bilo tko drugi mogao napisati", kažu da je zbiljski Martin Amiss jednom rekao. Krajnje pošteno, reći ćete. Ničeg lošeg u ambicioznosti. Svi mi želimo pobijediti. Ali s kojim ciljem? U koju svrhu? S kakvim čitateljima?

Šamar samozadovoljnim književnicima

A to su baš pitanja koja postavlja Wells. Njegov roman sadrži rečenice koje nitko drugi nije mogao napisati, ali imaju i žarište koje nadilazi ono što je samo rečeno. Krasi ih dalekosežna pljuska koja šamara samozadovoljne obraze martinejmiskih pisaca i proširuje prostor za rječitost, diskurzivnost i maštu.

U ogledu o Saulu Bellowu, uključenome u zbirku kritičkih ogleda naslovljenu *The Moronic Inferno and Other Visits to America*, Amiss piše o onome što on naziva visokim stilom: "Razviti uzvišen glas primjeren dvadesetome stoljeću bio je za Bellowa samonametnuti izazov. Visoki stil pokušava progovoriti u ime cijelog čovječanstva, podsjetiti nas na ono što smo nekoć znali, a u međuvremenu zaboravili." To je i Amissov samonametnuti izazov.

Taj nostalgični elegični tik, vraćanje prošlim vremenima kada su se stvari radile bolje – "... podsjetiti nas na ono što smo nekoć znali, a u međuvremenu zaboravili..." – to je obilježje istinskog konzervativizma. Nikakvo čudo što je takav Amiss postao imenom koje se pridijeva svemu što raskolnički Wells napada. Zvuči on poput dosadnog starog torijevskog Wordswortha, a ne poput mladog Wordswortha, prosvijetljenog radikala. Prema Wellsu, Amiss i njegov tip pisaca uspjeli su jedino stvoriti dosadnu i samoreferentnu ispraznu prozu, pazeći istodobno da ostanu nedotaknuti argumentima piskarala, novinara, žanrovskih i šund-pisaca kojima je pošlo za rukom održati korak sa stoljećem. Amiss se nalazi na onoj spisateljskoj crti čije početke Wells uočava u blumzberijevskoj školi romanopisaca okupljenih oko Virginije Woolf, u kojoj se o egotističnoj tjeskobi imućnih pripadnika srednje klase naširoko raspreda odbojnom i dosadnom prozom, isključujući pritom sve ostale i svakog drugog osim ostalih predstavnika srednje klase koji pripadaju tom Klubu dosade. Za Wellsa, to je nepodnošljiva nesreća.

Kada jedan od Wellsovih likova kaže da "... je moderni engleski roman tako dosadan, zatupljujuć, samoreferentan i čudesno krajnje seratorski, da ga tek mali broj ljudi želi čitati, a milijuni neopranih, smrdljivih, neoksfordsko-kembridžskih ljudi, neobrazovanih u privatnim školama, umjesto toga okreću se blještavim, glamuroznim, brzim, imbecilnim i tajfunski golicavim, bezvrijednim radostima američke 'žanrovske' proze..." – u tim riječima slušamo zapravo stajalište samoga Wellsa, izneseno neobuzdanom komičkom rutinom scenskog pjesnika, što je on nekoć i bio.

On međutim u nastavku objašnjava zašto je martinemiska škola zadovoljna takvim ekskluzivnim stanjem stvari, "... stanjem stvari koje valja toplo pozdraviti jer zadnje što mi književni tipovi želimo jest da naše knjige čita smrdljivi proleterski ološ koji nije oduzet od vrata nadolje i uronjen u 19. stoljeće". Klasna utemeljenost književnog argumenta pojašnjena je grubom satiričkom silovitošću.

Svojom bitnim udarom, projekt Attack! Books manijačkim jezicima trbuhozbori noseću ideju knjige Johna Careyja *The Intellectuals and the Masses*. Careyjeva knjiga vođena je idejom da je moderna književnost, nasuprot drugim tipovima pisanja, poput jeftine i žanrovske proze, zapravo strateška reakcija intelektualne elite na pojavu masovne pismenosti, elite koja rulju želi zadržati podalje i tako sačuvati ono što Bourdieu naziva kulturni kapital.

Stilski neuspjeh za Wellsa je moralni neuspjeh; nijedna količina stilske umjesnosti i snalažljivosti ne može martinemiske pisce iskupiti od toga što su zauzeli u biti ekskluzivno i mandarinsko klasno gledište na jezik i pisanje. Ranije spomenuti novinari, žanrovski i šund-pisci junaci su jer ih krasi zbiljska angažiranost, "ovovremeni" osjećaj za zbiljsku prepirku sa svijetom i prepirku o njemu, a to je nešto što martinemisovski pristup odbacuje.

Natankana antiknjiževnost koja podriguje i prdi

I tako Wells, koji je i sám novinar, predbacuje Amissu spisateljsku samoreferentnost, presudno povezanu s pomanjkanjem moralnog osjećaja. Neangažirana je to literatura, bliža arnoldovskoj bezinteresnosti nego Hazlittovoj. Za novoparnasovce, to je ukorijenjeno aristokratsko držanje. Dok je Arnold vjerovao da kritičar ne smije stati ni na čiju stranu, nego biti neutralnim promatračem poput kakvog državnog službenika staroga kova, Hazlitt svojom uporabom izraza "bezinteresnost" želi reći da kritičar treba poštovati svojeg protivnika, ali da naravno, mora imati svoje gledište.

Projekt Attack! Books pokušaj je stoga da se osvijetle golemi propusti ejmisovske književne škole, ali i da se preusmjeri tabloidno novinarstvo *The Suna*. Wellsova knjiga *Tits-out Teenage Terror Totty* predstavlja masivnu, utemeljiteljsku bit tog projekta, mješavinu poruka, mogućnosti, gegova, bombastičnosti i žučljivih razmatranja, upravo suprotnu trezvenom i nadmoćnom martinejmiskom odvagavanju jezika kao visokoumjetničke književne rutine. Drugih pet knjiga izašlih u okviru ovog projekta ikonoklastičkim žarom slijedi i dalje razvija djelatnost projekta, odražavajući pritom raskolnički komičarski genij njegova gnjevnoga glavnog urednika.

Ejmisovskoj novoparnasovštini Wells suprotstavlja natankanu antiknjiževnost koja podriguje, prdi i razjareno se dovodi do demencijskog ludila ekstremističkog, sekularističkog *hywla*, što je riječ koja opisuje onaj strastveni, gotovo nadjezični govor koji obično srećemo u mahnitih i moćnih evangeličkih propovjednika iz Walesa. Raskolnički autor neprestano dovodi do trenutka u kojem se jezik urušava u ništa više (ništa manje) od urlika posvemašnjega bijesa, u monumentalni opaljeni prasak koji, poput Luckyjeva govora u Beckettovu *Godotu*, označava čudovišnost tradicionalne moći, njezina jezika i njezinih stanja.

Ništa nije neutralno. A na površinu izbija humor, razmetljivi, agresivni, uhodani humor klupskog ili rock-izvođača, domaći puls življenog, promukloga govornog jezika, a ne mizerabilistička proza seratorskih tavanskih sablasti martinejmiskih školaraca i školarki. Kada Wells svoje pisanje povezuje s Joyceom – "... knjiga uz koju *Finneganovo bdijenje* Jamesa Joycea izgleda poput *Ivice i Marice* za disleksičare. Knjiga na kokainu. SLUŽBENO!" – on nas ozbiljno podsjeća na onu republikansku, raskolničku i kozmopolitsku tradiciju koja neće govoriti dvosmislenosti ili tajiti stvari, iako on to čini da bi nas nasmijao.

I to je to; njemu je do toga da piše sjajnu prozu, poput romana *Ponos i predrasude* Jane Austen!!! Ali za razliku od Jane Austen, koja, kao što smo već primijetili, svoj raskolnički projekt nije obznanila – budući da je bila vječito dolična, i to božanski – Wells nema takvih obzira. On je Jane Austen koja iskače iz steznika te doličnosti. Jane Austen s golim sisama! Na kokainu. SLUŽBENO!

S engleskoga preveo Igor Grbić. Pod naslovom "Steven Wells as the New Jane Austen: Tits-out Teenage Terror Totty as Pride and Prejudice" objavljeno u e-časopisu 3am, *www.3ammagazine.com/litarchives/apr2001_steven_wells.html*

britanski književni teroristi

Brit avant-pulp

George Berger

O rock-kritičaru *New Musical Expressa* i književniku te pokretaču Attack! Books Stevenu Wellsu te poetici književno-pankerskih autora koji misle da stvarni život nije zanimljiv – izvanzemaljci su zanimljivi, Armagedon je zanimljiv, *Biblija* je zanimljiva, seks u kojem žena doživi višestruki orgazam petnaest sekundi nakon penetracije je zanimljiv…, ali to nije stvarni život, jer stvarni život ne valja ništa

Ako postoji žanr koji je ostao pošteđen gnjevnih napada *punk rocka*, to je svijet izdavaštva. Diskografske tvrtke, danas već sigurno rekonstituirane, pretrpjele su strašan udar. Drugi mediji osjetili su napade različite snage. No jedini trag koji je *punk* ostavio u izdavaštvu, povremena su prigodna izdanja koja pouzdano donose novac ili pak marginalne intelektualne teze o *punku*. To su knjige o *punku*, ali ne o punkerskom stajalištu u književnosti, a zasigurno nisu izazovi establišmentu. Stvarne makinacije u izdavaštvu ostale su netaknute.

Barem jedan čovjek misli da je vrijeme za generalni popravak i kani nešto učiniti u vezi s tim. Taj čovjek je Steven Wells – književna gnjevna brigada koja se sastoji od jednog vojnika opremljenog riječima koje djeluju kao bombe i bombama koje djeluju kao riječi. Attack! (Napad) je njegova nova izdavačka tvrtka i, kako se čini, njegova omiljena taktika, a oružje mu je trivijalna književnost – oružje nalik autobusu punom bombaša samoubojica.

Književni punk

S Wellsom sam se našao u ulici Carnaby, sjedeći pred kafićem dok je iznad nas, prikladno, bjesnjela oluja. "Pretpostavljam da mislite kako su ovdje pića preskupa", smiješi se on. Ja promucam da ću zacijelo zalaziti ovamo, nadajući se da to zvuči ležerno.

Nisam uspio pravo ni sjesti, a Steven Wells (kojega ću nadalje zvati Swells) već je bio "u điru", govoreći u slapovima, bacajući raznobojne vrpce svijesti i krhotine manifesta. Doduše, mnogi njegovi opisi bili su izravno iz Attackovih letaka, ali druge, jednako dojmljive, kao da je izmislio na licu mjesta. Za sat vremena, koliko smo proveli zajedno, uspio mi je živopisno ispričati fabule barem dvadeset knjiga koje će objaviti Attack!. A to je prilično nevjerojatno, s obzirom na to da ih je dosad napisano samo šest.

Dakako, jedna od njih je Swellsova vlastita knjiga *Tits-Out Teenage Terror Totty*. "Sisata" je prvo zaživjela u kratkoj priči "Svinja", u kojoj jorkširski rudari kopaju tunel do Donjeg doma i otimaju cijelu torijevsku vladu. Drže ih u vijećnici u Bradfordu, gdje pokušaj specijalaca da ih spase ne uspijeva jer su se otimači zaštitili magičnim runama. Ako to zvuči pomalo otkačeno, knjiga i jest upravo takva, pomalo otkačena, u usporedbi s agresivnim ludilom koje inače buja u Swellsovoj mašti, prepuštenoj slobodnim asocijacijama.

Steven je počeo čitati izvatke iz "Svinje" u književnom klubu The Shining Path, gdje je njegov sudrug Tommy Udo "prijetio ljudima da će ih pretući budu li se bavili poezijom. To mu je bila velika fora." Ali to je zacijelo novinarsko pretjerivanje.

Između ostaloga, Attack! kani biti "nešto između Sex Pistolsa i New English Libraryja. Potpuno izravni, nasilni i vrlo moralni – imamo pravilo da svi torijevci, fašisti i liberali moraju umrijeti odvratnom i bolnom smrću…", kaže Swells.

Probušiti književnosti novi šupak

Velike izdavačke kuće dale su Attacku! košaricu, kako kaže Swells, jer "ništa ne razumiju – a to se može i očekivati od industrijske grane kojom vladaju ljudi po imenu Toby i Camilla". Swells je osnovao tvrtku kao partner izdavačkog poduzeća Creation Books i prve tri knjige izišle su u listopadu 1999. Očekujte mnogo smrti, jer Swells u *Sisatoj* izlijeva svoju gorčinu: "Mnogo vegetarijanaca umire, mnogo torijevaca umire, a i cijela britanska vojska umire. Umire skupina Oasis, kao i The Verve, na spektakularno odvratan način…"

Objavljena je i knjiga *Raiders of the Low Forehead* Stanleyja Manleyja, onog faklandskog veterana. On može tipkati samo kada mu mama trlja čeličnu ploču u lubanji – glavu mu je raznijela granata onih Argića…"

Hm, je li to doista istina?

"Naravno da nije istina!" Swells tada iznosi istinu, ali istina tu ne spada, jer je dosadnija od *hypea*. A "dosadno" je neprijatelj; no to je i jedna od njegovih omiljenih riječi, koju pjevuši poput školarca.

"Mi se bavimo pravom književnošću, koja proširuje granice. Ne želimo da bude pretenciozna ni dosadna – mora biti zabavna. Mora biti tabloidno novinarstvo, *punk rock, gabba*… Čitati naše knjige jednako je plesu na podiju diskoteke, prekrivenom ampulama amil-nitrata koje su progutali slijepi *skinheadi*, a DJ je Detective Chief Constable, pun pokvarene jabukovače, zaražene trakavicom… eventualno."

On doista tako govori: sve zareze dodao sam ja – Swells nije zastajao da bi došao do daha. On to ne čini. Nikada. Koristi se riječima onako kako se streljački stroj koristi mecima, opsesivno zadržavajući metu i žarište. To je nalik prizoru intervjua u *Trainspottingu*, samo brže. Ah, evo njega opet:

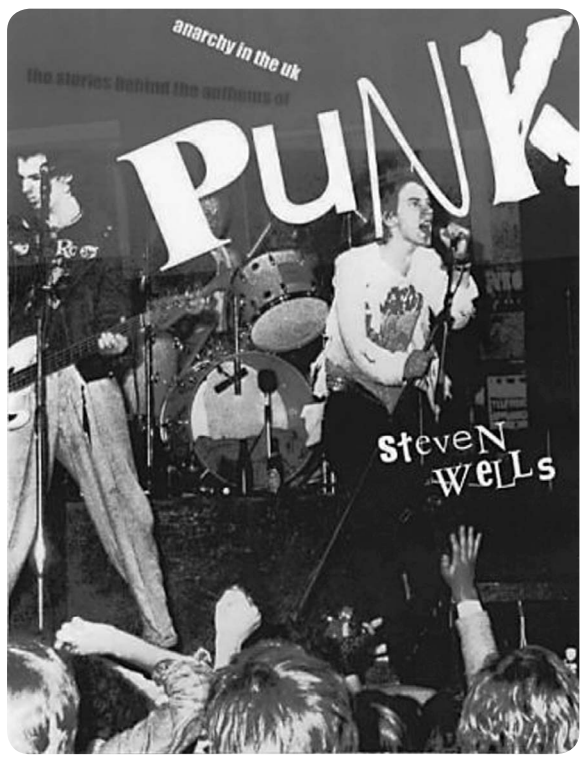

"To je kao da vas nafiksani navijači Rangersa stave u kantu za smeće i bace kroz prozor u stambenoj zgradi u Glasgowu. To je sve izravno… To je sve pravedno, mrzim knjige u kojima negativci ostaju nekažnjeni, mrzim tu literaturu kemijske generacije – one knjige 'Pa otišli smo u disko i uzeli neke droge' – a nisam ni za onu 'hors' literaturu – mislim da je William Burroughs jedan od najprecjenjenijih autora, dosadan mi je poput stjenice. Pa onda sva ona *brit-lit* književnost – kada to čitate, kao da su je napisali djedovi tih pisaca. Zašto? Tupa je. Književnost je poput progresivnog rocka oko 1975. 'Ozbiljan roman' samo je još jedan žanr, i to najdosadniji žanr. Srednja klasa i njezini problemi… mi ćemo pak književnosti probušiti novi šupak…

Djeca žele čitati o nasilju i seksu

A koga Swells uopće cijeni? Priroda ovog razgovora takva je da ga to uopće ne moram pitati:

"Defoea se može čitati, pa *Gulliverova putovanja*, Jane Austen je vrlo čitljiva, vrlo jednostavan jezik, smrtonosno seksualan i pun klasne mržnje. Dickens, trivijalan pisac, ali vrlo čitljiv. A onda dolazimo do Virginije Woolf i sve te bagre. Njihove knjige možete dešifrirati samo tako da idete na neki seminar – a to je sranje! I tako su jednodimenzionalne – pogađaju vas samo u glavu: nemaju ničega visceralnog. Naše knjige pogađaju vas u glavu, u želudac, u gonade i u srce, sve u isti mah, kao što i treba svaka dobra suvremena književnost. Kao što su činili Sex Pistols, pa 2 Unlimited, pa Prodigy, pa Spice Girls. Attack se odlučno protivi zamisli da su popularno i kvalitetno u obrnuto razmjernom odnosu. Vidite? Sada me gledate i mislite 'ovaj je varalica, a služi se tim visokoparnim riječima'"…

Što to on govori? Pa ja uživam u svemu ovome i slažem se s većinom toga što je rekao.

"Ali…" – pokušavam se usprotiviti.

"Vidite, tu griješite. To je vaš obrnuti snobizam… koji je suprotan našem obrnutom snobizmu…"

"Ali ja nisam ništa rekao!"

"Ne, ali pročitao sam vaš prikaz. Kažete da nikada prije niste bili na javnome čitanju, ali trebali ste slušati barem jedno prije našega. Recimo, jedna žena je tupila o budizmu, bla-bla-bla, nja-nja-nja. Pomisliš da je baš dobro što je oružje ilegalno, jer bi inače bilo: "utoni u vječnost, trebo – *bum*!" Dosadno, kako je to dosadno!

Ističem da većina ljudi koje poznajem nikada nisu bili na javnom čitanju, a vjerojatno nikada i neće, ako se ne preobrate na budizam.

"Da, ali čitaju li oni knjige?"

"Pa…"

"Naravno da čitaju. Jedini ljudi za koje znam da ne čitaju knjige su fotografi, jer su oni izopačeni. Kada sam bio mlad, jedine popularne knjige bile su one Svena Hassela, knjige iz New English Library i *Little Red School Book*, jer je sadržavala mnogo informacija o seksu. Koji je ekvivalent svemu tome danas? Djeca žele čitati o nasilju i seksu, i to na tone! Poput većine nas na ljevici, bili smo odlučno protiv političke korektnosti. Previše smo politični da bismo bili politički korektni. Rekao bih da je prosječna dob naših autora 32 do 33 godine, što ima veze s punk-generacijom koja napokon izlazi u javnost. Uostalom, politička korektnost ionako je liberalna stvar."

Stvarni život nije zanimljiv

No ne očekujte nikakve priče o svakodnevnom iskustvu…

"Stvarni život nije zanimljiv. Izvanzemaljci su zanimljivi, Armagedon je zanimljiv, *Biblija* je zanimljiva, seks u kojem žena doživi višestruki orgazam petnaest sekundi nakon penetracije je zanimljiv… ali to nije stvarni život, jer stvarni život ne valja ništa!"

Otprilike nakon pet minuta ispucavanja tog manifesta strojnicom struje svijesti, Swells me pita što sam ga ono pitao. Obojica se nasmiješimo. Pitanje, ako ga je uopće bilo, izrečeno je prije pet minuta – prije oko deset tisuća riječi.

"Nadamo se da će nas uskoro otkupiti jedna od onih velikih korporacija koje upravljaju britanskim izdavaštvom i narkomanima iz Oxforda i Cambridgea koji nemaju pojma a plaćaju milijune funti. Jer svi oni imaju ispran mozak… ta snobovština još je tu. Kako je Will Self uspio dobiti izdavački ugovor?"

Pitanje o Willu Selfu Swells postavlja nakon što su obojica napisali prikaz istog nastupa grupe Oasis. Zalijepio je oba prikaza na arak papira, jedan uz drugi, i poslao ih izdavačima, zajedno s prvim poglavljem *Sisate* i zatražio ugovor. Postavio je uvjet da dobije više novca nego što je dobio Self, s obzirom na očitu razliku u njihovoj nadarenosti, kako je on vidi. Čini se da je njegov prezir prema suparnicima apsolutan.

"Kao i u većini kreativnih poslova, kada prođete pokraj šminkerskih tajnica koje čuvaju vrata, a izdavaštvo vode ljudi koji bi isto tako mogli prodavati toaletni papir. U njima nema apsolutno ničega kreativnoga."

Svojom dojmljivom karijerom u časopisu *New Musical Express*, Steven Wells je dokazao svoju kreativnost. On je već jako dugo jedan od razloga zašto se taj časopis uopće kupuje, a ako Attack! potakne i upola jaku reakciju u odnosu na onu kojoj se nada, bit će vrlo zabavno promatrati što se događa.

"Dobro, a sad moram ići" objavljuje Swells a da nije ni udahnuo. Htio sam ga još štošta pitati, na primjer zašto prezire vegetarijance, a posebno zašto održava široko rasprostranjen *mit* da je Hitler bio vegić. No to će morati pričekati. Tornado je prošao i otišao dalje – zacijelo zbog drugih planova, rušeći brzinske rekorde u svojoj glavi. Z

S engleskoga preveo Goran Vujasinović. Objavljeno u časopisu Abisti*, na webstranici koja je u međuvremenu ukinuta.*

k

britanski književni teroristi

Televizijske opekline

Charlie Brooker

Izbor urnebesnih tv-kritika koje je Brooker pisao za *Guardian Guide* od travnja 2000. do rujna 2003. Okrutni, ludi otvarači za šampanjac u vašim očima

Liposukcija duha

Današnja djeca, ha? Isisali su iz njih svu nevinost, kao da su bila na nekoj operaciji liposukcije duha. Znate da je to istina. Čuli ste ih u zadnjem dijelu autobusa kako razmjenjuju priče iz *Kluba boraca* i prljave anegdote zbog kojih bi bili izbačeni i s naftne platforme. Vidjeli ste ih kako se međusobno tuku na igralištima dok ne ostanu bez svijesti, veselo vitlajući nunčakama, grizući i udarajući kao uniformirani učesnici posebnog izdanja neke pucačke igre za patuljke. Izgledaju zastrašujuće.

Kad mi je bilo deset godina, sam spomen riječi "prdac" bio je dovoljan da se počnem cerekati dok mi mlijeko ne počne izlaziti na nos, čak i dok ga nisam pio; moderni se desetogodišnjak ne bi nasmijao osim ako tu riječ poklopcem stare limenke ne urezuju na čelo umirovljeniku. Jednom kada sam gledao *King Konga* u ponoć na televizoru toliko sam se bio prestrašio da sam veći dio noći probdio skriven pod poplunom, napola očekujući da će me napasti animirana gorila. Ovih dana prosječan osnovnoškolac može prosjediti uz trinaest uzastopnih sati životinjskog porna u 3D izdanju na bežičnom Internetu, a da pritom uopće ne trepne.

Okrivite televiziju. Samo naprijed. Nikada prije djeci nije bio predstavljen toliki niz glamuroznih prikaza koje ne mogu dostići. Kada s devet godina shvatite da ste preružni i prenormalni da biste pripadali grupi S Club 7, zaključite da je svejedno ako provedete ostatak života bacajući šmrklje na zidove, vičući "Glupost" svakih šest sekundi. I tko vas može kriviti?

Evo tračka nade. *Grange Hill* još se prikazuje. I još je jednako dobar kao što je i bio. Još i bolji, zapravo. Naravno, malo se promijenio. Ne brinite, nisu zamijenili poznatu "kobasicu nataknutu na viljušku" iz uvoda s odrezanim penisom nabodenim na iglu, iako su legendarna stripovska scena i prepoznatljiva zvrckava melodija davno nestale – zamijenjene neodređenim vizualnim kolažom i tematskom pjesmom koja je, osim ako imam krivo, plink-plonk obrada teme iz serije *Cagney i Lacey*.

Gledano mojim umornim očima, većina djece izgleda potpuno nalik jedna drugima, ali to vjerojatno ima više veze s mojim očima nego s njihovim licima, koja kao da se nakon deset minuta stope u jednu naplavinu mladoga mesa bez bora i vrećica pod očima. Ipak, neki se ističu, tradicionalni *Grange Hillovski* pralikovi: jedan zločesti (koji prodaje cigarete maloj djeci), nekoliko simpatičnih spletkara (koji ovaj tjedan iskušavaju sreću kao ulični zabalvljači), "čudno" dijete (čini se autistično), muški i ženski srcolomci (nikada ne prebolite svoje prvo Grange-Hillovsko zaljubljivanje), i djeca s problemima kod kuće (dječak kojem je tata u zatvoru, i dvije djevojčice čiji se roditelji razvode).

Neke druge tradicije čvrsto su zadržale svoja mjesta: učitelji koji su dovoljno šašavi da izgledaju ekscentrično a da nisu zlobni, a učenici završnih razreda i dalje su najnapornije, kreposne lutke iz izloga na svijetu.

Promijenjeni su tempo, koji se zamjetno ubrzao (puno je kratkih, brzih scena), i rad s kamerom, koji je stiliziraniji i energičniji nego ikad prije. Čini se da gotovo svaka scena završava vizualnom porukom: iznenadan skok na snimku odozgo, ili učenici poslagani tako simetrično da bi vam se moglo oprostiti ako ste pomislili kako ste naišli na neobjavljeni film Petera Greenawaya (iako mnogo manje zamoran i s bar 86 posto manje glazbe Philipa Glassa).

To funkcionira. Uvuče vas i zabavlja.

Lutke bez lica

Serija *Shipwrecked 2* označava prekretnicu za *reality* televiziju: točku na kojoj čista dosada uguši bilo kakvu voajerističku privlačnost.

Evo pretpostavke: uzmite sedamnaestero mladih ljudi, ostavite ih na pustom otoku deset tjedana, i onda se odmaknite i gledajte što oni rade.

I evo što se događa: oni se svađaju i ljubakaju.

Gledatelj bi to trebao smatrati zadivljujućim. Zašto? U čemu je stvar? Ostavite sedamnaest mladih na autobusnoj postaji deset minuta i oni će jednako ljubakati i svađati se. Zašto ih

Lude tv-kritike Charlieja Brookera

Novinske televizijske kritičare ocjenjujem prema zaista vrlo strogim mjerilima. Dovraga, zašto i ne bih? Ako ćemo iskreno, to je posao iz snova za svakog čovjeka. Sjedite i češete se po svojoj razmaženoj guzici dok buljite u svjetlucanje koje bi ionako bombardiralo vaše lice i još vas za to *plaćaju*. Isuse! Moraju biti prilično zabavni da bi ublažili mučni žalac zavisti koji me ubode svaki put kad čitam kritiku. Rijetko dostignu tu razinu.

Nekoliko godina Jim Shelley, također poznat kao Tapehead iz *Guardianova* tv-vodiča, uspijevao je udovoljavati zahtjevima. Bio je dovitljiv, oštar, većinom točan, i bljuvao je svoju metafizičku žuč na zadovoljavajuće pretjeran način. Kada je otišao 2000-te bio sam vrlo zabrinut (eto koji uzbudljiv život ja vodim!). Koji će pouzdani *trendoid* sada baciti svoj škiljavi pogled na aktualne događaje? Ali, hvala Bogu, nisu išli na sigurno, izabrali su Charlieja Brookera. I nakon njega Shelly je izgledao poput limunade.

Stavite na stranu bilo koji opravdani književni snobizam koji možda osjećate misleći kako zbirka tv-kritika ne može sačinjavati dobru knjigu. U 99 posto slučajeva imali biste pravo, ali ne i ovdje. Brookerova knjiga je veličanstvena, otrovna vizija koja kiselinom pali po modernom društvu, pritom se služeći televizijom kao uzletištem.

Brookerova književna persona je autoironična, neurotična, skromna, i povrh svega ozbiljno ljuta na sve to televizijsko sranje koje mu se nađe na putu. Pravi je genij za kratke, oštre opise koji ističu njegovu žrtvu jednako stručno kao što je i uništavaju.

Uglavnom, njegovi opsceni, snažni epigrami jednostavno govore sami za sebe. Rijetko tako mučno uvredljivi kao što je bila njegova stara internetska stranica zabranjena za mlađe od osamnaest godina *TV Go Home*, vjerojatno su učinkovitiji i smješniji zbog njihove razmjerne suptilnosti (vrlo razmjerne). Uzmite ove primjere:

O emisiji *Generation game:* "Jim skoči na pozornicu, žmirkajući i trzajući se poput čovjeka kojem je zapela udica za glavić, i odmah počinje komičnu pantomimu s tako čudnom, loše zamišljenom nespretnošću da se morate zapitati je li scenarij pisao čovjek s prijenosnim računalom ili pas s mobitelom."

O Davini McCall: "Izgleda kao da joj je netko žlicom izvadio mozak i zamijenio ga rotirajućom disko-kuglom."

O posebnoj televizijskoj emisiji grupe Steps: "Ho, ho, ho, svi jako volimo Stepse, zar ne? Ne. Oni nisu bezopasna zabava; oni su bezbrižno smeće. 'H' nije simpatični nestaško: on je ginjol praznog pogleda koji ima karizmu odbačenog reketa za stolni tenis, koji se polako okreće u koritu za svinje punom kišnice. To je prava ne-zabava u punom sjaju i rado će je prihvatiti svatko tko redovito sjedi ispred kutije s napunjenom sačmaricom u ustima, skupljajući hrabrost."

I, još mračnije, o otkriću DVD-a sa svim epizodama *Planeta majmuna,* na čijem je omotu razočarani Charlton Heston ispred Kipa slobode: "Što slijedi? Posebno izdanje filma *Sedam* u komemorativnoj kutiji napravljenoj tako da sliči odrezanoj glavi Gwynneth Paltrow?."

Djetinjasto? Da. Urnebesno smiješno? Pa, ja mislim da jest. I da se tu radilo samo o zamišljenom vađenju crijeva debilima opisano Brookerovim živopisnim jezikom, mogli bismo ga otpraviti kao konja za jednu utrku, čak i ako je ta utrka nevjerojatno zabavna. Ali tu se osjeća prava sposobnost; prodorne, iscrpljene oči proučavaju boschovski prizor pakla u kojem demonski našmrkani izvršitelji ulijevaju otrovnu kašu u usta strpljivih, slinavih lakrdijaša.

Pa ipak, uza svu očitu mizantropiju, tu je na djelu i altruizam, povrijeđen i stjeran u kut. Brooker je nedavno napisao scenarij za tv-seriju *Nathan Barley* s besmrtnim Chrisom Morrisom (najbolju stvar na televiziji bez obzira na to što bi gunđala mogla reći), i dok je potonji veći satirički i komedijski talent (ne samo od Brookera nego od svih), Brooker zapravo posjeduje određenu dozu humanosti koja, čini se, manjka našemu suvremenom Swiftu. Unatoč svim njegovim nasilnim prikazima, dugogodišnja osobina njegovih djela jest prijezir prema podrugljivim nihilistima koji gledaju pravu patnju iz čiste zabave. To se možda najbolje vidi u njegovoj analizi jednoga mlakog programa za dodjelu nagrada za najbolju komediju.

"Možda sam papak, ali mislim da je sramota zbog zabave maltretirati ljude slomljena srca. Očito da producent Dan Clapton vjeruje kako je ljudska patnja isto što i bučan smijeh, pa ako netko ima informacije iz prve ruke da mu je netko slomio srce, pošaljite mi sočne detalje i ja ću ih objaviti pa se možemo zajedno dobro nasmijati. Nakon svega, to je samo malo zabave, zar ne Dan? Zar ne?"

Naravno pomaže i to što se slažem s većinom onoga što Brooker kaže, čak i kada opisuje svoju sklonost prema Davidu Dickinsonu (bljak!), *Vladaru Glena* (gah!) i, najgore od svega, *Prijateljima* (arrrrgghhhhhh!) i dalje je smiješan.

Usuđujem se reći da bi imao nekoliko riječi reći i o mojoj simpatiji prema *Sucu Johnu Deedu* također. Svima nam se ima pravo sviđati neko sranje. Zapravo je Brookerovo priznavanje te činjenice, istodobnog osjećaja općinjenosti i odbojnosti koje osjeća prema emisijama kao što su *Pop Idol* i *Big Brother,* ono što ga odvaja od nekog općenitog intelektualnog pljuvanja televizije. To je čovjek koji voli mogućnosti koje televizija pruža, i uživa u uzalud potrošenim aspektima medija. Hulkovska ljutnja na većinu onoga što vidi slična je onoj odbačena ljubavnika. Kako ga se njegova velika ljubav usuđuje prevariti s takvim sranjem, ne s dobro napravljenim sranjem, nego sa stvarima kao što su emisija *Igra generacija* koja "naginje ka nižem kraju spektra gluposti, do stupnja na kojem ljudski mozak ne može protumačiti njezin signal?" (Ben Granger)

treba odvesti preko pola zemaljske kugle – pogotovo kad su nezanimljivi poput prostirke u kupaonici?

Odgovor: zato što je to dobar izgovor da ih se snimi kako skakuću u kupaćim kostimima. Većina brodolomaca, čini se, izabrana je zbog izgleda, što cijelom zadatku daje dašak čudnog divljeg izdanja *Hollyoaksa*, premda s manjim brojem suosjećajnih likova – sve u svemu, dečki su najdosadniji: oni su mješavina balavih ja-sam-vođa tipova iz državnih škola i nepomirljivih dečki čija se zamisao civiliziranog poslijepodneva vjerojatno vrti oko črčkanja komičnih pimpeka na rubove časopisa *Bum Hair Monthly* (*Dlake na guzici*).

Ipak, oni su mladi; dopušteno im je biti glupima. Možda je to samo faza kroz koju prolaze. Emisija je možda iritantna, ali to nije njihova krivnja.

Pa u čemu je problem? Nije li zanimljivo vidjeti ih kako se nose s grubom stvarnošću preživljavanja? Nekako, ne. Pa, naravno da morate priznati da je nekako privlačno gledati kako se dinamika skupine ruši kako život na otoku postaje teži, zar ne? Još jednom, odgovor je ne: samo izgledaju kao skupina svadljivih idiota – i za to treba okriviti kreatore emisije. Namjerno je strukturirana kao tvornica svađa – situacija stvorenih da izazovu iritaciju i sukob. Dobili biste slične rezultate i kad biste zaključali brodolomce u skladište u Bristolu, tjerajući ih da nose vreće od jute i bacajući im rižu u uši. Možda bi to onemogućilo koketiranje, ali Bože, bilo bi nekih opakih svađa. A i bilo bi smješnije nego gledati nekoga u suknji od trave kako mljacka kokosov orah.

Pa zašto su uopće snimili *Brodolomce 2*? Zato što previše ljudi vjeruje da bilo što sa sukobima odmah znači "dobru televiziju". I kako će svaka popkulturna budala potvrditi, "dobra je televizija" kada ostavite hrpu nadobudnih lajavaca usred ničega i gledate ih kako se svađaju i prepiru sve dok ne mislite da će vam uši eksplodirati od zvonjave njihova blebetanja. Ne treba vas navesti na razmišljanje, ne treba vam dignuti duh – samo vas treba zadržati dok buljite u kutiju u kutu sobe. Bilo kakvo sranje u kojem se događa neko neprijateljstvo bit će u redu, uz uvjet da je lijepo upakirano i bačeno pred vaše očne jabučice.

Stvar je u tome što je sasvim moguće napraviti *reality show* za mlade koji zabavlja više nego što vas ljuti, kao što dokazuje emisija *Popstars*, čija je prednost vješto uređivanje i pregršt simpatičnih sudionika, iako je, otkad je Darius ispao, bilo kakva želja za gledanjem minula.

Da, Darius. Prestanite prosvjedovati: njegova je slava sasvim zaslužena. On bi bio najsmješnije izmišljeno stvorenje koje se pojavilo u posljednjih nekoliko godina, da nije stvaran. Prošlotjedni intervju u kojem je opisao svoj plan da izravno zaroni u plitki svijet slave i materijalizma – "da vidim mogu li ga promijeniti (*polagani treptaj, duga stanka*), a ako ne uspijem... barem ću znati da sam pokušao" – teško će itko prestići u borbi za najsmješniji trenutak godine.

Gledate *Doručak*

Nikad ne vjerujte osobi koja je ujutro dobre volje. Svatko tko skoči iz kreveta s osmjehom na licu i lakim korakom, poremećen je. A jutarnja je televizija namijenjena tim luđacima. Mora da jest: tko drugi dovraga ima vremena gledati televiziju ujutro? Većina nas još je u krevetu, napipavamo tipku na satu sve dok nije prekasno i dalje otežemo dok ne moramo krenuti prema kupaonici na prvu i najmračniju igru dana.

Evo primjera idealne jutarnje tv-emisije koja bi savršeno funkcionirala na malom prijenosnom televizoru u dnu vašeg kreveta: apstraktan spoj umirujućih oblika i boja koji lelujaju u vremenu sve do nekog prigušenog ambijentalnog udaranja, koje iznenada prekine manijak sa sirenom za maglu, pola sata kasnije vrišteći iz sveg glasa "KASNITE NA POSAO".

Ali to nije na programu, pa koje su vam opcije? Pa, BBC1 ima novu emisiju nazvanu *Doručak*. Ne *Vijesti uz doručak* ili *Izvješće uz doručak*, ili *Izvješćivanje uz doručak*: samo *Doručak* – što znači da voditelji ponekad kažu: "Dobro jutro, gledate *Doručak*". Čudno.

Postaje još čudnije: *Doručak* se opisuje kao "opuštena" emisija o tekućim događajima – što znači da ste suočeni s čitateljima vijesti koji sjede na sofi. Čitateljima vijesti koji se smješkaju i žele biti vaši prijatelji. Smiješe se roditeljskim smiješkom dok upadate u sobu, još zbunjeni od zemlje snova, trepćući, zijevajući i češkajući se po kosi. Gledajte! Natočili su vam šalicu kave i raširili su dnevne novine po stolu. Gledaju vas mirnim strpljenjem pripadnika kulta.

"Haj. Nadam se da ste dobro spavali. Jeste? Hej, pa to je super!"

Primjećujete živahan raspored boja i sat na ekranu u uglu. Vaši domaćini zastanu i glasno zakašlju.

"Hm. Gle – ne želimo te zabrinjavati, ali dogodio se mali Armagedon dok si spavao."

Armagedon? ARMAGEDON?

Ohrabrujući smiješak.

"Da! Nije li to uzbudljivo?"

Ne – Bože, ne! Nemoj dopustiti da se ovo dogodi. Ne želimo opuštene čitatelje vijesti koji se valjaju po sofama, i režu nam kvrgave kriške seoskog kruha. To nije u redu. Želimo tipove strogih lica koji sjede uspravno i gledaju ravno kroz naše lubanje, tutnjeći informacije poput usisavača apokalipse. Osim ako se ne događa nešto veliko, morate biti ludi da biste gledali *Doručak* svojevoljno. Jednostavno je previše prokleto jezivo.

Na ITV-u, emisija *Good Morning Television* izlijeva svoju standardnu vrstu zabave s poznatima, priče o ljudskim sudbinama i kričavu pozadinsku faunu; odmah iza sofe, vireći preko ramena voditelja, vreba ona vrsta cvjetnih aranžmana koji su obično nacrtani na kutijama Shake 'n' Vaca. Primjereno, jer da *Good Morning Television* ima miris, bila bi to lavanda – antiseptična, kemijska lavanda koja izlazi iz jeftinih plastičnih osvježivača zraka i blago podsjeća na bolnice i smrt. Dobro jutro, Britanijo!

U nedostatku tehnologije koja bi prenosila mirise moraju se snaći s nezahtjevnim intervjuima s poznatim gostima, koji općenito izgledaju kao da im je ugodno kao nekome tko pokušava rektalno progutati cijele vrtne grablje. I tko im može zamjeriti: probuđeni u zoru, posađeni na rub sofe na jarko osvijetljenom setu, očito napravljenom da oponaša predvorje hotela, odgovaraju na pitanja previše nezanimljiva da zadovolje čitatelja prospekata šoping centara – pola intervjuiranih ljudi doima se previše zbunjenima da bi znali što se događa.

Onda je tu Channel 4 i prepravljena emisija *Veliki doručak*, čija scenografija sliči mješavini svemirske stanice Hanna-Barberae i jednog od pomodnih londonskih barova koji izgledaju više kao dijagram nego otvor za navodnjavanje.

Novi voditelj Paul Tonkinson je dobar, jer je i smiješan i umirujuće ružan. Njegovo je lice većinu vremena mirno, ali povremeno preskoči na funkciju kreveljenja i izgleda kao da će skočiti s njegove glave i otići istući neke narcisoidne tipove; na vrhuncu grimase počinje sličiti jednome od onih nacista koji se tope na kraju filma *Otimači izgubljenog kovčega*.

Jedan upadljiv problem: emisija je učinjena gotovo negledljivom neumornim vikanjem ekipe izvan kadra, koja poprati svaku izgovorenu rečenicu majmunskim lajanjem i smijanjem tako umjetnim da su na to vjerojatno bili natjerani metlom. Začepite: zvučite kao glupi stari pijanci na konvenciji s megafonima na Planetu majmuna, a neki od nas pokušavaju slušati.

Eto vam: jutarnja televizija. Ja glasam da je svaki put prespavate. Slomite taj gumb na budilici: možda ćete postati nezaposleni, ali nikada više nećete vidjeti voditelje tih emisija.

Nedorasli i jadni

Postoji teorija da nas televizija sve deprimira. Gurajući stalno slike uspješnih, lijepih, duhovitih ljudi u vaše domove, tjera vas da usporedite svoje monotone živote s uzbudljivim životima zabavljača s ekrana, čak i onih izmišljenih. Kako se stvarni život ne može usporediti s zamišljenim, završite osjećajući se nedoraslima i jadnima – i što se osjećate nedoraslijima i jadnijima, to više gledate televiziju i život vam postaje sve dosadniji. Uz to inertni ste, pa se počinjete debljati. Prije nego postanete svjesni toga, prsti su vam predebeli da biste uspješno stisnuli tipku za gašenje na daljinskom upravljaču, i osuđeni ste provesti ostatak života klonuli ispred kutije kao napola ispuhan balon, i povremeno se oznojite pokušavajući otvoriti tridesetu kutiju griotta toga dana.

Ako je to slučaj, naša trenutačna opsesija zgodnim poznatim ljudima po-

činje izgledati upravo mazohistično. To također objašnjava zašto sam u protekle dvije godine postao a)nesklon gledati mršave, zgodne ljude, b) punašniji i c) bolestan od samog pogleda na griotte. To je obrambeni mehanizam.

Jedna neočekivana nuspojava jest to što sam se počeo zagrijavati za bilo koje čovjekoliko biće nekonvencionalnog izgleda koje uspije na televiziji. Kako se sve više voditelja izabire samo na osnovi njihova izgleda, priprostih je sve manje, i zato ih je lakše uočiti. Također možete jamčiti da će biti dobri u svome poslu; napokon, s takvim licem, morali bi biti.

Pogledajte Alana Titchmarsha; on možda izgleda kao nešto što se prijeteći uzdiže na brodskom prozoru u filmu o kapetanu Nemu, ali on izgleda prijateljski nastrojen, zanimljiv i poznaje svoje područje od A do Ž. Ali nećete vidjeti njegovu sliku na naslovnici časopisa *Heat* – djelomice zato što bi to zgrušalo mlijeko u čaju prodavača novina, a djelomice zato što bi ga kupci mogli zamijeniti za *Hobitski mjesečnik*, ali uglavnom zato što nije dovoljno mlad i privlačan. O, i zato što ne pišu o vrtlarstvu. To možda ima neke veze s tim. Ali skrećem s teme.

Kao što sam rekao, posljednjih nekoliko godina izbjegavao sam sve što je prepuno lijepih lica, pod izgovorom da bi me to moglo natjerati da isplačem svoje unutarnje organe. Jedna emisija koju sam posebno izbjegavao bila je *Dawson's Creek*, ali nedavno sam se ulovio kako sam se "ufurao" u nju, čini se, procesom osmoze.

U početku se slučajno zatekla na televiziji u isto vrijeme kada sam ja bio u sobi. Netko drugi je gledao dok sam se ja smucao, mrzovoljno tražeći uređaj za trbušnjake, zastajući svako malo kako bih prezirno otpuhnuo kad bi netko rekao nešto osjećajno. Onda sam otkrio da sam slučajno naučio imena nekoliko glavnih likova. Zatim jednoga dana, nekako, prenuo sam se kada sam shvatio da sam odgledao cijelu epizodu od početka do kraja, bez ijednog ironičnog podsmijeha na licu. Sada mi je to skriveno zadovoljstvo. I znate što? Nije me briga. Naravno, još uvijek prezirem Dawsona, i to zbog sljedećih razloga:

Izgleda točno – ali točno – poput glavnog lika bez lica iz bilo kojeg bezbojnog Disneyjeva crtića koji bi vam mogao pasti na pamet. Zapravo, pomišljam da je on dio nevjerojatno napredne kompjutorske animacije, izmišljen da igra glavnu ulogu u *Priči o igračkama 3*. Vjerojatno ima skrivenu tipku za varanje, koju kad stisnete vrti mu se glava i bljuje vatru. Ipak, očito je da je on djelo u nastajanju; uz malo sreće kada završe beta-testiranje moći će oponašati izraze lica.

Njegov lik je dosadan. Tako dosadan, zapravo da bi ga mogli zamijeniti glupom rukavicom za pećnicu, i nazvati seriju *Zaljev glupe rukavice,* vjerojatno bi malo oživili stvari. Na sreću, čak su i drugi likovi primijetili kako je dosadan, i počeli su ga ostavljati zbog njegova najboljeg prijatelja.

I svi drugi koji gledaju *Dawson's Creek* također ne vole Dawsona. Ja se samo pokušavam uklopiti, ok?

Ipak, mislim da mi serija pomaže nadići odbojnost prema bilo čemu popularnom gdje glume zgodni glumci.

Osmjelivši se, nedavno sam počeo ponovno procjenjivati *Brodolomce*, na koje sam bio navalio prije nekoliko tjedana.

Rekao sam "ponovno procjenjivati". Što zapravo mislim jest "gledati bez ironije". Da: i to me je uvuklo, također, i mogu samo podignuti ruke i ispričati se svima kojih se to tiče.

Sada ne samo da razvijam gledateljske navike tinejdžera nego sam povrh toga još i grozan licemjer. I to me deprimira. Ne možeš pobijediti. Gdje su griotte?

Uzbudljivo putovanje u nepoznato

Bacite li pogled na rasporede televizijskog programa mogli biste zamijeniti današnje producente s čoporom našmrkanih šakala koji će rado baciti bilo što na ekran sve dok im plaća stiže na vrijeme i dok još imaju izgleda kod one zgodne dvadesetdvogodišnje pomoćnice na koju su bacili oko prije šest tjedana.

Ne biste mogli imati više krivo. Zapravo, ljudi na televiziji previše se brinu o svojim djelima. Šize zbog najmanjih sitnica: Je li ta riječ predugačka? Je li ta tema previše suhoparna? Imamo li kvalitetniji krupni plan te krvi kako curi? Zašto mi je pomoćnica donijela običnu Colu umjesto dijetne Cole koju sam tražio? Kako je brzo mogu otpustiti? Hoće li i nakon toga još uvijek htjeti spavati sa mnom? Itd.

Zapravo, oni se toliko brinu o sitnicama sadržaja da često izgube iz vida cijelu sliku. Umjesto da se pitaju "Je li to novo?", "Je li to revolucionarno"', oni misle, "Je li to prikladno za našu gledateljsku populaciju?", i zato kreativnost pada, a svjetska zaliha zabave curi u kanalizaciju.

Ali to ne mora biti tako. Još ima onih koji su voljni riskirati, kladiti se na show tako originalan, tako inovativan, da istodobno nadilazi razdoblje, pomiče granice, i najavljuje dolazak novoga doba. Dame i gospodo: *Dodirni kamion* uskoro je s nama i izmijenit će lice televizije zauvijek.

Napokon, netko je negdje shvatio da je apsolutno moguće prenositi jednostavno bilo što – apsolutno sve – i bum! dobili ste emisiju koja će ići u udarnom terminu. Po inerciji.

Zamisao ne bi mogla biti jednostavnija. Skupite dvadeset natjecatelja. Odvezite ih u Lakeside shopping centar u Thurrocku. Recite im neka se poredaju oko novog kamioneta vrijednog više od 30.000 funti. Onda ih zamolite da svaki stavi ruku na vozilo. Recite im da je posljednji natjecatelj koji makne ruku s kamioneta, njegov dobitnik.

Oh, nije im dopušteno spavati, naravno, pa će trećeg dana možda već plakati, padati u nesvijest ili halucinirati. Ali sve je to dio zabave. Sada bih želio prekinuti ovu rečenicu kako bih vas podsjetio da je ta emisija potpuno stvarna. I čekajte, postaje još i bolje: jedan od natjecatelja je četrdesetdvogodišnji beskućnik po imenu Jimmy, koji planira ostati budan "pjevajući Elvisove pjesme u svojoj glavi". Ju-huu. Ostali natjecatelji uključuju ludog vikara, izbjeglicu s Kosova, tetoviranog šljakera i "lepršavu partijanericu". Drugim riječima, svi predstavnici ljudske vrste su ovdje. I stoje oko kamioneta.

Show bi se trebao emitirati uživo tijekom šest dana. Svaku večer emitirat će se četrdesetominutni izvještaj, ili možete svjedočiti neaktivnosti kako se 24 sata na dan prikazuje na Internetu. Zašto ne biste stalno imali otvoren prozor na računalu? Nadamo se da će i zvuk emitirati uživo, pa ćete ih moći slušati kako tiho plaču u pozadini dok se igrate svojim Excelom.

Na žalost, ima nekoliko manjih ustupaka osnovnom ljudskom dostojanstvu, navodno uvedenih da se zadovolje Ujedinjeni narodi. Natjecateljima je dopuštena jedna desetominutna stanka za wc svaka dva sata (bit će nam veselo ako netko dobije proljev), i svakih šest sati imaju pravo na petnestominutnu stanku za jelo. Također imaju "kopilota": prijatelja koji će im biti pri ruci da ih ohrabri i izmasira im leđa. Srećom, također im je dopušteno pokušati odvratiti jedni druge sarkastičnim primjedbama i općenito živciranjem, što ne bi trebalo biti teško, jer kroničan nedostatak sna obično ljude učini malo razdražljivima.

Naš domaćin je Dale Winton, koji, prema riječima producenta Glenna Bardena, "donosi notu vjerodostojnosti" događajima. Dale smatra da je *Dotakni kamion* "uzbudljivo putovanje u nepoznato". On će razgovarati sa stručnjacima za spavanje i intervjuirati natjecatelje, koji bi prigodno trebali postati sve nesuvislijima dok se njihovi umovi budu pokušavali održati svjesnima, poput utopljenika koji se pokušavaju držati za komad naplavljenog drveta nakon pet dana u moru. Navodno, možemo očekivati da će sudionici početi sanjati dok su budni – što je osjećaj s kojim bi gledatelji trebali lako suosjećati dok se pokušavaju podsjetiti da je to što gledaju stvarno.

Tako vam je to. Ne znam za vas, ali ja sam trljao ruke u iščekivanju, tako jako da sam već izgulio kožu na dlanovima. Nakon emisije *Dotakni kamion*, britanska televizija može ići bilo kamo, raditi bilo što. Dale ima pravo. Ovo je uistinu jedno "uzbudljivo putovanje u nepoznato". I trebali biste biti sretni što mu možete svjedočiti.

S engleskog prevela Margareta Matijević
Ulomci knjige Screen Burn, *Faber and Faber, 2004.*

Temu priredio Zoran Roško

Andrija Rusan, Vedran Mimica i Maroje Mrduljaš

Tranzicija – od konteksta ka konceptu

Silva Kalčić

Razgovor sa selektorom hrvatskog nastupa na ovogodišnjem Venecijanskom bijenalu Andrijom Rusanom, arhitektom i glavnim urednikom časopisa *Oris*, te kustosima Vedranom Mimicom, prodekanom Berlage Instituta u Rotterdamu i Marojem Mrduljašom, urednikom časopisa *Oris*; u povodu 10. venecijanskog bijenala arhitekture koji se održava od 10. rujna do 19. studenoga 2006.

Možete li okvirno, u svojstvu nacionalnog selektora, predstaviti hrvatski nastup na ovogodišnjem Venecijanskom bijenalu, posvećenom arhitekturi. Je li izlaganjem hrvatskih autora u centralnom tzv. Talijanskom paviljonu u Giardinima ukinut koncept nacionalne prezentacije?

– **Andrija Rusan**: Koncept nacionalne prezentacije se ne ukida jer bez obzira tko tamo izlaže, u konačnici predstavlja svoju zemlju. I pozivi prema izlagačima idu preko zemalja, ali mislim da to čak nije ni bitno, nego ono što se tamo pokazuje jest vrijednost.

Kao i svake, i ove godine imamo zadanu temu koju je odredio Richard Burdett kao umjetnički direktor. S jedne strane su ljudi koji tradicionalno sudjeluju na, ovaj put 10. međunarodnoj izložbi arhitekture u okviru Venecijanskog bijenala. Burdett je odabrao institucije i zemlje koje je zamolio, zatražio ili su se natjecale na tu temu, a naravno da onda one dobivaju neku posebnu poziciju unutar same izložbe. Tako je i Hrvatska dobila, nakon prezentacije koncepta Saše Randića i Idisa Turata, mjesto u središnjem talijanskom paviljonu uz još šest predstavnika institucija i pet zemalja. Kustos izložbe Randića i Turata je Vedran Mimica. Drugu izložbu priprema kustoski tim **Maroje Mrduljaš**, Vedran Mimica i ja. To je izložba koja se trenutno zove *Suvremena hrvatska arhitektura – testiranje stvarnosti*. Koordinator tog projekta, odnosno nastupa na Bijenalu za Hrvatsku, je Arhitekst, izdavač časopisa *Oris*, i izvršna urednica časopisa *Oris* Ana Šilović.

Dubrovnik, Split, Rijeka

Što zapravo znači poziv na izlaganje u Talijanskom paviljonu? Svakako nije riječ samo o prezentaciji države koja nema vlastiti nacionalni paviljon?

– **Andrija Rusan**: Ne, to nije bio kriterij. U jednom trenutku se pojavila jedna, po mom mišljenju, nepotrebna diskusija o tome kako je Hrvatska došla u Talijanski paviljon i tko je zaslužan za to. Naravno da je projekt odnosno koncept projekta koji su Randić i Turato napravili i prezentirali Burdettu bio točka na "i" da Hrvatska dobije to mjesto. Sigurno da je Vedran Mimica svojim znanjem, sposobnošću, analitičnošću, diplomacijom, svojim poznavanjem scene i osobno Burdetta iznimno pomogao u cijeloj priči. Ne bih htio zaboraviti ni Marojeve zasluge, sudjelovanja u tim diskusijama i tehničke pomoći koja nije samo tehnička, nego i kreativna. Naravno, i naši dizajneri iz Studija Rašić su dali svoj doprinos tome, a nisam ni ja baš sjedio skrštenih ruku. Dakle, riječ je o timskom radu na čelu kojeg su autori projekta.

Sigurno da je Hrvatska došla u tu poziciju, izlaganja u centralnom paviljonu, zahvaljujući dosadašnjoj dobroj suradnji s Bijenalom. Također je sigurno da su kolege prije dvije godine – Ivana Franke, Petar Mišković, Lea Pelivan i Toma Plejić sa selektoricom Helenom Njirić, izlažući u prostoru Arsenala-Artiglieria, napravili dobar posao koji je ostavio traga, pa je bilo lakše dobiti poziv na izlaganje u Talijanskom paviljonu. Kako to sve zajedno ide preko Ministarstva kulture, bez obzira na to koliko je Ministarstvo nekad, ili nam se čini, kruto, birokratizirano ili bismo htjeli da bolje radi, ali to je sada cijeli sustav u zemlji koji je ipak doveo do toga da Hrvatska ima to mjesto, odnosno da Randić i Turato dobiju mjesto u tom paviljonu.

Njihov izložbeni projekt* Inbetween the Systems *odgovara na temu* Cities, architecture and society *selektora Richarda Burdetta. Na koji način?

– **Maroje Mrduljaš**: Randić i Turato odgovorili su na zahtjev Burdetta kroz odabir triju hrvatskih gradova na obali. Input koji je stigao od Burdetta i njegove ekipe bio je da njih najviše zanimaju Dubrovnik i Split. To su neki ikonični gradovi koje poznaju, pa im se to učinilo zanimljivom temom s obzirom na činjenicu da Hrvatska nema megalopolisa, nema gradova u kojima se događaju nekakve radikalne promjene velikog mjerila, dakle ništa spektakularno.

Saša, Iris, Vedran i mi ostali onda smo zaključili da uz ta dva grada treba pokazati i Rijeku, upravo zbog toga što su ta tri mjesta, svako na svoj način, jednako zanimljiva. Upravo kroz prezentaciju različitosti ta tri grada, malog ili srednjeg mjerila, mogla bi se pokazati lokalna zanimljivost. Znači, nekakve transformacije koje se događaju na možda manje očit ili manje eksplicitan način, ali se sigurno događaju i mogu pridonijeti cjelokupnoj temi Bijenala i cjelokupnoj temi koju je Burdett *a priori* zadao. U ovom trenutku izložba se zove *In between the systems* jer se bavi kontinuiranom nestabilnošću u hrvatskom političko-ekonomskom, ali i izgrađenom okolišu.

Naravno da taj projekt podrazumijeva sustavno istraživanje u koje će biti uključeni i drugi istraživači koji su već nešto radili na tom pitanju, tako da će to sigurno biti timski rad, ali istraživanje tek predstoji. Tek su postavljeni kosturi ili temelj projekta, a što će on zaista biti to ćemo znati u kolovozu kad cijelu priču krenemo postavljati. Prema rezultatima će se onda vjerojatno odrediti i mediji kroz koje će se to istraživanje posredovati.

Zanimljivo je da smo upravo u središnjem paviljonu s tom nazovi malom temom između giganta. Možda će se upravo tu pokazati nekakva komparativna posebnost, različitost, autentičnost itd.

> Randić i Turato zaključili su da su gradske dinamike najočitije i najprezentnije upravo u različitim karakterima luka u ta tri grada. Dubrovnik kao luka koja je ustvari maritivni prostor ispred grada koji se sviđa kruzerima, Split kao tranzitna luka koja ima nevjerojatnu propulziju i distribuciju ljeti prema otocima, i Rijeka kao propala industrijska luka koja se sada mora transformirati

Fenomeni hrvatske arhitekture

A druga izložba suvremene hrvatske arhitekture?

– **Maroje Mrduljaš**: Izložba suvremene hrvatske arhitekture na neki je način komplementarna ovoj izložbi koja se postavlja u Giardinima i mislim da je to sjajna kombinacija. Naime, izložbu suvremene hrvatske arhitekture svakako treba napraviti, i mi smo u Arhitekstu već prije godinu dana počeli razmišljati o tom pothvatu. Za time postoji nasušna potreba, potreba da se nekako sumira ono što se to događa u arhitekturi u nas u posljednjih 15-20 godina. Posljednja retrospektivna izložba i publikacija je bila *Arhitektura* (godišnjak Udruženja hrvatskih arhitekata iz 2002.) posvećena Nevenu Šegviću, te izložba *Hrvatska arhitektura '45.-'85.* Od tada se nitko nije potrudio napraviti nekakav sintetski ili kritički prikaz.

Činjenica da izlažemo u Veneciji u središnjem paviljonu u tom je smislu strateška, zbog toga što su svi posjetitelji koji dolaze na Bijenale, svakako u Giardinima. Kroz tu svoju središnju poziciju mogli bismo ih preusmjeriti na izložbu suvremene hrvatske arhitekture koja će biti negdje u gradu. Razmatramo nekoliko zanimljivih lokacija, ali bez te središnje izložbe ova bi bila manje vidljiva u kontekstu cijelog Bijenala. Ona jest dio bijenalnog programa, ali kako nije ni u Arsenalima ni u Giardinima, onda je ipak na neki način negdje na rubu, kao što je i hrvatska arhitektura negdje na rubu. Mala zemlja na periferiji, ali koja sigurno ima što pokazati.

Tako smo krenuli u gradnju selekcije i strukture te izložbe koja je zamišljena tako da svoj život započne u Veneciji, ali bi kasnije trebala putovati po svijetu i promovirati ono što mislimo da ovdje vrijedi. Naravno, to je dosta zahtjevan pothvat, s obzirom na to da treba pomiriti nekoliko ne sasvim sukladnih aspiracija ili želja. S jedne strane želimo pokazati više-manje sve ono što je ovdje u arhitekturi bilo dobro, s druge strane želimo biti kritični, a s treće strane želimo povezati arhitekturu i društvo, te vidjeti kako oni međusobno utječu. Nesporno je da je arhitektura uvjetovana socijalnim, ekonomskim i političkim promjenama, isto kao što ona povratno djeluje na urbani život i na urbane dinamike. Negdje u tom međuodnosu pronalazimo i našu strukturu izložbe koju smo podijelili u sedam tematskih stanica, dionica koji su nekakvi mikro fenomeni.

Koliko istraživanje ta tri paradigmatska grada na obali ima veze sa sloganom turističke zajednice "Mediteran kakav je nekoć bio"?

– **Andrija Rusan**: Ne bih to nikako direktno povezivao, nije se na to mislilo, iako zapravo nekakva veza ipak postoji. Burdett i njegova suradnica Sara Ichioka su se u startu, kod prvog kontakta koji je Vedran s njima imao, "zalijepili" za Dubrovnik. To je ikonički grad hrvatske obale. Tu možemo govoriti o Mediteranu kakav je nekad bio, ali zapravo ne bih ni gledao Dubrovnik kao Hrvatsku na Mediteranu kao što je nekad bio, nego Dubrovnik kao svjetski grad koji bi, da je bilo gdje, bio interesantan. Tema koju Burdett želi predstaviti nema nikakve veze s nekakvim ljepotama bilo kojeg grada. Možda čak ta izložba neće biti ni lijepa na prvi pogled, ili možda uopće neće biti lijepa jer je tema vrlo ozbiljna, kompleksna i zahtjevna, ali sigurno da će ta izložba biti promocija naših obalnih gradova i Hrvatske kao zemlje interesantnih arhitekata. Iako ne bih rekao da su ta tri grada jedini pravi gradovi na našoj obali.

Luke u tri grada

– **Maroje Mrduljaš**: Tu bih dodao da Burdetta zanima sve osim arkadijske komponente hrvatske obale. Njega zanimaju gradske dinamike, a to je uostalom i tema. Randić i Turato zaključili su da su gradske dinamike najočitije i najprezentnije upravo u različitim karakterima luka u ta tri grada. Dubrovnik kao luka koja je ustvari maritivni prostor ispred grada koji se sviđa kruzerima, Split kao tranzitna luka koja ima nevjerojatnu propulziju i distribuciju ljeti prema otocima, i Rijeka kao propala industrijska luka koja se sada mora transformirati. Dakle, upravo se na temi luke vidi različitost ta tri grada, a onda posljedično u njihovoj široj strukturi, načinu njihova funkcioniranja, načinu pulsiranja, razvoja ekonomije itd. Dubrovnik doživljava veliki ekonomski uspon zahvaljujući tome što temeljno ovisi o turizmu. U Rijeci se događaju neki suprotni procesi; dijelovi grada koji su vezani za luku i za obalu propadaju, pa treba razmisliti što napraviti s tim prostorom. Utoliko su ti procesi, iako su malog mjerila, jako zanimljivi u nekom globalnom kontekstu. Zbog toga je istraživanje i fokusirano na te ključne točke u kojima se transformacije dinamike grada, hrvatskih gradova i događaju.

Koliko će se pritom spominjati tema divlje gradnje na obali?

– **Maroje Mrduljaš**: Divlja gradnja, ako je i ima u gradovima, ona je negdje na rubu i na periferiji i u ovom kontekstu je marginalni problem. Hrvatska nema pravi problem s divljom gradnjom.

– **Andrija Rusan**: Projekt na kojemu su počeli raditi Saša i Idis je zapravo u startu i kako će se još razviti i dokle će to sve dovesti, što će sve uključivati, to je posao koji je pred njima, tako da je na tu vrstu pitanja sada teško odgovoriti.

– **Maroje Mrduljaš**: Ali ono što je zanimljivo u ta tri grada, pogotovo u usporedbi sa svjetskim megalopolisima koji bujaju, jest da u stvari nema većeg rasta, nema značajnijih promjena u sagrađenom okolišu, nema građevinskog buma. On se eventualno događa u Zagrebu koji nije predmet razmatranja. Ali činjenica je da se ti gradovi strahovito mijenjaju u karakteru, u načinu funkcioniranja, u potrebi da se određene zone prenamijene, redefiniraju u smislu da se njihovi identiteti promisle. Utoliko je to još jedna od tih zanimljivosti.

Koliko ćete se stoga fokusirati upravo na nedostatak sadržaja ili aktivnosti?

– **Maroje Mrduljaš**: Možda nedostatak, ali možda i preobilje nekih sadržaja.

Putujuća izložba Suvremena hrvatska arhitektura

Kako ste se vi, gospodine Rusan, kao selektor odlučili na udvajanje izložbenog koncepta i pozivanje drugih kustosa, što nije dosad bilo uobičajeno?

– **Andrija Rusan**: Počeli smo raditi na projektu suvremene hrvatske arhitekture, a nismo znali kad ćemo ga završiti, nismo tražili dotacije i smatrali smo da trebamo nešto osmisliti pa da onda krenemo jačim tempom; tako da mi je poziv da budem povjerenik dao misliti. Učinila mi se interesantnom izložba koja treba odgovoriti na postavljenu temu Bijenala (za razliku od uobičajenih "revijalnih" prezentacija), jer tako je Hrvatska pozvana kao zemlja da se predstavi i da imamo tu temu; iznio sam tu ideju u Ministarstvu i na naše veliko zadovoljstvo ona je objeručke prihvaćena. Koliko god se izložba Saše i Idisa radi za Veneciju, naravno da je to odlična prilika da se i ova druga napravi kako bi to bio što bolji prikaz, što bolji nastup Hrvatske. Naravno da će, ako izložba *In between the systems* bude u Veneciji dobro prihvaćena, oni koji budu prošli kroz nju biti zainteresirani pa će otići negdje u grad i na našu drugu izložbu.

Druga izložba pod nazivom *Suvremena hrvatska arhitektura* zamišljena je kao putujuća izložba i trebala bi tako biti realizirana, a uz nju bi trebala ići publikacija koja je jednako važna, da ne kažem bitniji produkt cijelog posla. Ta publikacija će biti i katalog izložbe, ali će imati i dijelove koji govore ne samo o izložbi i zašto su te teme za suvremenu hrvatsku arhitekturu zanimljive nego će biti i prikaz hrvatske arhitekture u 20. stoljeću.

Vedran Mimica će na tragu svojih dosadašnjih promišljanja i dosad djelomično objavljenih tekstova pisati tekst o okruženju u kojem se sve to događa i međusobnoj uvjetovanosti događaja. Nešto od toga je već objavljeno u vrlo skraćenom obliku, pa je sada prošireno i još jednom analizirano. Mi se nadamo, vjerujemo, radimo na tome da u rujnu imamo publikaciju koja bi mogla svakom zainteresiranom predstaviti hrvatsku arhitekturu. Naravno da je to rad grupe autora, kustosa, te je na taj način subjektivan dakle i podložan kritici. Mi smo si stvorili priliku da to napravimo, a možda će to potaknuti druge da nastave taj projekt ili da kontriraju tom projektu, ali da se stvari dalje razvijaju.

Zanimljivo je da je nositelj organizacije nastupa na Bijenalu zapravo ured privatne trgovačke odnosno nakladničke kuće. Nastup je pritom zamišljen vrlo ambiciozno – možemo li takvu situaciju iščitati kao izraz neadekvatnosti, odnosno možda organizacijsku nemoć državnih institucija?

– **Andrija Rusan**: Svaki put kažem kad imam tu priliku da mi je osobno ostavljeno kao povjereniku da izaberem instituciju koja će nositi taj projekt. Meni je bilo logično da to bude Trgovačko društvo Arhitekst, tvrtka koja posljednjih osam godina redovito izdaje časopis *Oris*, koja je dosad pet puta napravila *Dane Orisa*, u posljednjih šest godina dovela je u Hrvatsku više od stotinu inozemnih arhitekata koji su održali predavanja i upoznali se s lokalnom scenom; te napravila izložbu *Oris ideja* koja je dosad obišla deset gradova u svijetu. To je grupa ljudi, urednika časopisa *Oris* i vanjskih suradnika, koja je kroz sve te godine pokazala da nešto radi. To što je moj prijedlog prihvaćen u Ministarstvu kao voditelj vidim kao kompliment timskom radu svih tih ljudi, ali možemo raspravljati o institucijama koje bi isto tako to mogle raditi. Možda će za dvije godine biti tako, što bi bilo jako dobro, jer bi to značilo da su se probudile iz sna i uvidjele da se može raditi, da treba raditi, da bi bilo vrijeme i nužno da se radi.

Prezentacija hrvatske scene

Koliko druga izložba suvremene hrvatske arhitekture odgovara na temu gradova?

– **Maroje Mrduljaš**: Izložba – od početka nije ni bilo mišljeno da odgovori na nečiju, tuđu temu – ne odgovara eksplicitno na temu gradova, ali sigurno je da se bavi gradovima kroz činjenicu da su arhitektura i arhitektonsko-urbanistička rješenja koja prezentiramo konstitutivni elementi hrvatskih gradova. Prema tome, u tom smislu da, ali ne izravno vezano za temu Bijenala. Ona je jednostavno autonomna priča za sebe.

Izložba će svakako nastojati, uza sve ovo što sam prije rekao, propitati modalitete na koji se način arhitektura može posredovati kroz izložbu. To je dosta važno zbog toga što je toliko problematična tema. Arhitektura se doista doživljava i koristi u stvarnom životu i stvarnom prostoru. Kad se arhitektura prenosi u časopis ili kad se prenosi u film ili na izložbu – uvijek nastaju poteškoće. Netko je rekao da je pisati o arhitekturi isto kao plesati o matematici. Svakodnevno se susrećem s tim problemom i stvarno se pitam što i kako.

Ovdje ćemo se sigurno upustiti u određeni eksperiment u smislu zanimljivog postava izložbe koja će imati svoju dramaturgiju, bit će multimedijalna, bit će smišljena tako da se može percipirati u više različitih slojeva. To znači da se na njoj može biti deset minuta pa da se stekne nekakva općenita predodžba o hrvatskoj arhitekturi, ili da se na njoj provede pola sata pa da se uđe više u dubinu.

Od presudne važnosti bit će projektanti izložbe i suradnici koji će raditi na tom posredovanju. Projektanti izložbe su 3 LHD, Ivan Marušić Klif je zadužen za multimediju, Damir Fabijanić će odraditi fotografski posao, a sve to bi se trebalo na neki način odraziti u publikaciji. Otkrića do kojih ćemo doći tijekom rada na formiranju izložbe, odrazit će se i u katalogu, pa sve to ima i istraživački karakter. Dakle, format izložbe je projekt sam za sebe.

Što se tiče same selekcije, prikazat ćemo oko 85 projekata za koje vjerujem da bi se većina ljudi u Hrvatskoj složila da prezentiraju i hrvatsku kvalitetu, a možda i neku malu hrvatsku posebnost. Kroz njih bi se možda mogle pokazati i nekakve zajedničke crte ili odrednice za koje bi se moglo reći da su tipične za hrvatsku situaciju. Tu nikako ne govorimo o nečemu što je nužno pitanje stila ili izraza nego te posebnosti načelno proizlaze iz tehničkih uvjetovanosti, građbenih sredstava kojima raspolaže hrvatska arhitektura, proizlazi iz činjenice da su određeni arhitektonski programi i tipologije ovdje prisutniji i više istraživani, proizlazi iz toga da su određene socijalne skupine kao investitori podatniji za napredniju i progresivniju arhitekturu. To su momenti koje želimo istražiti, pokazati i problematizirati, i to su teme koje su uvjetovale strukturu izložbe. Tih sedam točaka vodimo na engleskom zbog toga što komuniciramo s internacionalnom publikom. Već iz tih malo netipičnih i fikcionalnih, romanesknih ili filmskih podnaslova da se naslutiti ono što hoćemo pokazati i prikazati.

Gradnja novih gradova

O poziciji hrvatske produkcije na globalnoj slici arhitekture nismo previše govorili, a bilo bi zanimljivo doznati kako se tri grada-modela uklapaju u temu Bijenala, i kakva je pozicija hrvatske arhitekture u tzv. univerzalnom kontekstu?

– Vedran Mimica: Direktor 10. bijenala arhitekture Richard Ricky Burdett je profesor na London School of Economic i savjetnik Cana Livingstona, gradonačelnika Londona. Sam izbor Burdetta za kustosa Bijenala je na neki način specifičan ili signifikantan zbog toga što je on čovjek koji se mnogo više bavio istraživanjem gradova, i to istraživanjem gradova gdje su se preklapala socijalna, ekonomska i urbanistička istraživanja. To istraživanje pri London School of Economic u posljednje se vrijeme pokazalo vrlo interesantnim; tamošnji vodeći sociolozi i ekonomisti uvidjeli su da su posljedice globalizacije najočitije kroz razvoj gradova, kroz razvoj novih megalopolisa. Sad smo, prvi put u povijesti, na pragu tog novog razdoblja, u kojem će više od pola stanovnika Zemlje živjeti u gradovima. To možda nije toliko važna činjenica ako se ne pogleda druga: nevjerojatan demografski bum koji se dogodio u posljednjih 40 godina. Na Zemlji je 1966. živjelo samo tri milijarde ljudi, a sad ih je šest. Znači, svjetsko stanovništvo se povećalo 100% u posljednjih 40 godina. Zemlje kao Kina i Indija trenutačno su daleko najzanimljivije u smislu urbanizacije, proširenja postojećih ili gradnje novih gradova. Samo bi u Kini trebalo po prognozama sadašnjeg ekonomskog rasta, 10% BDP-a godišnje, smjestiti u gradove 400 milijuna ljudi do 2020. Znači sto puta Hrvatska treba se smjestiti u gradove u Kini.

U Europi je gotovo suprotan proces. Mnogi europski gradovi prolaze kroz proces sažimanja. Jedan uzrok je naravno strahovito restriktivna politika useljavanja Europske unije, a drugi je na određeni način rekonstrukcija europske ekonomije. Da bi se svi ti fenomeni na neki način pojavili u široj arhitektonskoj javnosti, Burdett je mislio da su oni dovoljno signifikantni za događaj kao što je Venecijanski bijenale, gdje bi onda kroz megaizložbu, koncentraciju arhitektonskog establišmenta na tom najvažnijem događaju u struci u 2006., bila jako dobra prilika da progovorimo o tom fenomenu. Na dosadašnjim bijenalima diskusija je uglavnom bila interdisciplinarna, a sada je diskusija očito multidisciplinarna i Burdett u svom mini-manifestu o vezi između gradova, arhitekture i društva postavlja tezu da je najvažnija tema novog stoljeća projekt gradnje novih gradova. Teško se s njime u tome ne složiti.

Drugo je, naravno, pitanje koliko će u tom biznisu gradnje novih gradova arhitekti uopće sudjelovati. Nedavno je održano predavanje na kojem se tvrdi da arhitekti sve manje, gotovo ništa, sudjeluju u gradnji novih gradova. Svi arhitektonski manifesti koji su govorili o gradnji gradova prestali su sredinom šezdesetih, kad je nastao demografski bum i kad su se počeli jednostavno stvarati bez bitnog utjecaja arhitekata svjetski gradovi kao Tokyo, Los Angeles, Lobos, Bangkok, Bombay, Buenos Aires. Svi gradovi veći od 10 milijuna stanovnika u posljednjih 20 godina jako se malo ili uopće ne razvijaju unutar nekih planiranih, urbanistički osmišljenih strategija ili bitnog utjecaja arhitekata na razvoj tih gradova. To je na određeni način paradoks. Jasno da je to posljedica globalizacije, decentralizacije, odlučivanja, kolapsa totalitarnih režima, ali je isto tako zanimljivo, moramo se složiti, da su arhitekti s jedne strane nevjerojatno popularni i zanimljivi kao ljudi koji stvaraju ikone za grad, ali ga ne stvaraju. U tom kontekstu se zbiva ta izložba.

Koliko god su nacionalni paviljoni, nacionalna pitanja i uopće nacionalne arhitekture u globalnoj razmjeni ideja, roba, dobara i ljudi postali pomalo *redound obsolete*, lokalne posebnosti se nisu izgubile. U tom smislu je Burdett zamolio sve

nacionalne kustose, i one koji imaju paviljone u Giardinima i one koji nemaju, da na neki način prate i pridonesu prezentaciji stanja i razvoja gradova u svojim zemljama. U tom su se kontekstu naši razgovori s Burdettom usmjerili prema jadranskim gradovima. Prema jednom teritoriju Hrvatske koji je sigurno već danas, a u budućnosti će definitivno biti pod fundamentalnim utjecajem globalnog tržišta, a pogotovo turističkog programa tog globalnog tržišta. Turizam je danas najveća industrijska grana na svijetu. Zapošljava 200 milijuna ljudi i proizvodi 3,6 trilijuna američkih dolara godišnje. Jadranska obala jedna je od vjerojatno najnerazvijenijih obala i predstavlja nevjerojatno zanimljiv teritorij za razvoj modela globalnog turizma. Neki čvorovi u mreži komunikacije uopće uz istočnu obalu Jadrana, sigurno su povijesni gradovi koji se sada na neki način prilagođavaju tim novim uvjetima. Zato smo i izabrali ova tri – Rijeku, Split i Dubrovnik kao gradove koji su na zanimljiv način povezani i s publikom u Italiji. Svi ti gradovi na poseban povijesni način komuniciraju s talijanskom publikom. Naravno, šteta je da nemamo i Zadar u tom nizu, međutim Burdettov savjet je bio da imamo samo Dubrovnik i Split, ali kako je naš vodeći arhitektonski dvojac Randić i Turato iz Rijeke i kako su već dvadesetak godina prisutni u Rijeci bitno više nego u Splitu i Dubrovniku, onda smo napravili tu trilogiju jadranskih gradova koju bismo pokazali u Talijanskom paviljonu.

Scenarij za razvoj Jadrana

Sama prezentacija u Talijanskom paviljonu je jako dobra prilika da se Hrvatska pokaže kroz tu izložbu i kao zemlja u kojoj postoji arhitektonski diskurs na dosta visokoj razini, da taj diskurs kroz djelovanje Udruženja hrvatskih arhitekata posljednjih godina sve više ide prema nekoj vrsti istraživanja, promišljanja publikacija o hrvatskom prostoru, počevši od Prvog kongresa hrvatskih arhitekata preko 38. zagrebačkog salona, zadnjeg posvećenog arhitekturi, projekta Novi svjetionici hrvatskog Jadrana, zajedničkog projekta između UHA-e i Berlage Instituta na definiranju sedam lokacija za Jadran, kao i aktivnosti nevladinih organizacija, kao što je Platforma 9.81 kroz multidisciplinarne turističke transformacije. Paralelno s tim istraživanjima, postoji i međunarodni interes za hrvatski prostor kao što je istraživanje IAC-a iz Barcelone upravo na lokacijama Rijeke, Splita i Pelješca. Znači, postoji vrlo zanimljiva istraživačka djelatnost koja će krajem ove godine sretno isproducirati seriju izložbi, publikacija, kad ćemo kao hrvatska arhitektonska javnost biti u prilici sagledati te gotovo dvogodišnje napore na osmišljavanju novih strategija za Jadran.

U tom širem kontekstu prvenstveno gledam na našu prezentaciju na Bijenalu kao na onu koja neće samo analizirati i prikazati naše tranzicijske poremećaje, nego će više pokušati prikazati optimističan, ali ne naivno optimističan scenarij za razvoj Jadrana. U tom smislu mislim da su Randić i Turato pravi izbor, jer su oni upravo svojim arhitektonskim djelovanjem pokazali da je moguće u našoj sredini realizirati objekte očito europske vrijednosti, kao što je škola na Krku, ili razvijati strategije koje kad bi na neki način bile implementirane, pa čak i djelomično, bitno promijenile karakter hrvatske obale i gradova na obali.

Isto tako u Splitu postoji vrlo zanimljiva tendencija da su se arhitekti uključili u političko djelovanje i kao političari se pojavljuju u novoj gradskoj vlasti te s gradskim institucijama prilikom donošenje novog GUP-a, otvaranja mnogih lokacija u Splitu na javne natječaje i stvaraju drukčiju energiju za razvoj Splita. I Dubrovnik kao *brand* hrvatskog turizma sve više shvaća da, koliko god je turizam u njemu razvijen, to traje samo tri, četiri mjeseca godišnje, pa se sve više treba pitati što s ostalim mjesecima. Zato se sada i u kontekstu projekta *Novi svjetionici hrvatskog Jadrana* iznosi program za razvoj Sveučilišta u Dubrovniku. Koncentracija na jadranski prostor mi se čini jako zanimljiva unutar diskusije o Hrvatskoj, pa mi se onda nekako i činilo da bi to upravo bila tema koju bismo mogli pokazati svjetskoj arhitektonskoj javnosti u Veneciji.

Koliko to ima veze s viđenjem Stefana Boerija, glavnog urednika* Domusa*, o "plodnom zaostajanju" Hrvatske?

– Vedran Mimica: Tu je razlika između Boerija i Burdetta. Boeri je tu zajedno s Rem Koolhaasom i Catherine David koja je radila Documentu X u Kasselu 1998. i na određeni način predstavila argument da je stvarnost gotovo zanimljivija od umjetnosti, gotovo zanimljivija od generacije koncepata arhitekta. Tada su Koolhaas i Boeri sami bili inspirirani tom mišlju i započeli gotovo novi smjer u arhitektonskom istraživanju, Koolhaas ga je razvio kroz Harvard, a Boeri kroz skupinu Multiplicity.

Burdett, a možda i Berlage, danas ima razvijenu strategiju u kojoj mislimo da nije dovoljno prikazati realnost, da nije dovoljno napraviti nevjerojatnu seriju dijagrama, da ta realnost koliko god bila spektakularna i u Lagosu i u Kini i u Vegasu i na istoku Europe, da se od arhitekata vjerojatno očekuje i neki scenarij i neka strategija i neki prijedlog.

Saša Randić i Idis Turato

Refleksije globalnih trendova na hrvatske obalne gradove

Silva Kalčić

O hrvatskom nastupu na ovogodišnjem Venecijanskom bijenalu arhitekture govore Saša Randić, predsjednik Udruženja hrvatskih arhitekata, i Idis Turato, njegov parter u arhitektonskom birou Randić-Turato, autori izložbe *Između sustava/In-between the Systems*

Kao djelatni arhitekti koji vodite ured s četrdesetak zaposlenih, za ovogodišnji Venecijanski bijenale, u prostoru središnjeg Talijanskog paviljona pripremate izložbu* Između sustava *gdje ćete kroz tri paradigmatska hrvatska lučka grada – Rijeku, Split i Dubrovnik odgovoriti na temu ovogodišnje izložbe* Gradovi: ljudi, društvo, arhitektura. *Kako ste osmislili prezentaciju obalnih gradova, prethodi li joj istraživanje, u kakvom predviđate da će biti odnosu prema drugim tematskim cjelinama na izložbi (azijski gradovi, europski grad, mediteranska obala...), koristite li pritom i nove medije...? Na što se odnosi naziv izložbe?

– **Saša Randić:** Hrvatski projekt *Između sustava* bavi se prostorom hrvatske obale i gradova, prikazujući specifičnosti hrvatskog povijesnog i zemljopisnog položaja te utjecaja društvenih i političkih transformacija na razvoj prostora. Prikaz je koncentriran na prostor tri obalna i lučka grada: Dubrovnik, Split i Rijeku, gdje će se kroz prikaz razvojnih trendova prikazati refleksije globalnih trendova u hrvatskom kontekstu.

Razvoj našeg obalnog prostora je u velikoj mjeri uvjetovan promjenama geopolitičkog položaja, gdje su intenzitet i dinamika promjena imali iznimno značajan utjecaj na razvoj obalnih gradova. Uzmemo li u obzir da je u proteklom stoljeću hrvatski prostor prošao kroz pet različitih političkih i državnih sustava, u ovom trenutku se zemlja priprema za još jednu promjenu pred ulazak u Europsku uniju, tada je jasno da je riječ o potpuno specifičnom prostoru obilježenom diskontinuitetom. Naziv *Između sustava* označava stanje latentne nestabilnosti svojstveno hrvatskom kontekstu ali i specifične pristupe i metode koje su razvijene u takvom okruženju.

Pitanje na koji način je moguće izgraditi koncept razvoja koji će istovremeno očuvati prirodne i povijesne vrijednosti prostora nije samo središnje hrvatsko nego opće pitanje razvoja. Naravno da je mjerilo velikih svjetskih aglomeracija neusporedivo s našima, no vrijednosti našeg prostora, ali isto tako i izgrađeno iskustvo razvoja u promjenjivim okolnostima, postavljaju hrvatsku obalu u središte interesa međunarodne arhitektonske scene. Mislimo da je to i bio glavni razlog zašto smo dobili poziv da naš projekt izložimo u prostoru Talijanskog paviljona. Prezentacija projekta bit će zasnovana na istraživanju prostora triju gradova i njihovih luka, koja će biti predstavljena u posebnoj publikaciji, te naravno i unutar našeg prostora u paviljonu s jednom specifičnom instalacijom.

Naziv *Između sustava* označava stanje latentne nestabilnosti svojstveno hrvatskom kontekstu

Reaktiviranje uloge arhitekata u diskusiji o razvoju gradova

U kojoj mjeri tema Bijenala odgovara suvremenoj stvarnosti arhitekture, mijenja li se priroda grada i uloga arhitekture u njemu, koliko se ispunjava augéovskim ne-mjestima...? Što mislite o tranzicijskom i post-tranzicijskom gradu, koji je naša stvarnost, i Bogdanovićevoj tezi da "... grad na kraju pobjeđuje"?

– **Saša Randić:** Činjenica je da je tema razvoja gradova s jedne strane zapostavljena u arhitektonskoj diskusiji, a da se s druge strane proučavanjem ove teme sve više bave osobe izvan arhitektonskog kruga. S te strane treba gledati na odabir teme kao na pokušaj reaktiviranja uloge arhitekata u diskusiji o razvoju gradova, te naravno i na usmjeravanje pažnje tradicionalne publike bijenala na procese koji su daleko značajniji za razvoj suvremene arhitekture od nekih prethodnih tema međunarodne izložbe. Radi se o jednoj izuzetno složenoj i kompleksnoj temi koju će biti vrlo zahtjevno postaviti u format arhitektonske izložbe i bit će zanimljivo vidjeti u kojoj mjeri će prezentacija procesa u gradovima komunicirati s publikom.

Postmoderno razdoblje obilježava nestanak velikih sveobuhvatnih teorija, pa je tako i u pogledu koncepta razvoja gradova koji su u mnogim područjima probili granice održivog. Zato je teško govoriti o generalnom odnosu prema gradu, već se može govoriti o specifičnim pojedinačnim praksama. Globalni trendovi u suvremenim gradovima radikalno

mijenjaju karakter prostora i dovode u pitanje tezu koju spominjete da grad ima dovoljnu energiju za samoodržanje. Ili bolje reći, ne može se uzeti zdravo za gotovo da je ima sam po sebi. Nastavno i na prethodno pitanje, mislim da je hrvatsko iskustvo izrazito zanimljivo za sadašnji dinamični trenutak jer se zasniva na generacijskom iskustvu tranzicije. Iskustvo je toliko bogato da tranzicija gotovo prestaje biti određenje konteksta nego postaje koncept.

Hrvatsku određuje specifičan aktivan odnos prema svakom sustavu i gradnji prostora, i premda je ista praksa proizvela izrazito negativne primjere nekontrolirane izgradnje, povijesni slijed razvoja hrvatskih gradova upravo je rezultat odnosa sustava i njegove aktivne reinterpretacije i(ili) transformacije.

Kakvim zamišljate daljnji razvoj hrvatske obale, odnosno* gradnje na obali *– kako je glasila tema* Prvog kongresa hrvatskih arhitekata 2004.*? Možete li navesti postojeće inozemne primjere koje treba slijediti, ako takvi postoje?

– Saša Randić: U bilo čemu je teško predviđati budućnost, a posebno u ovom pitanju. Na obali je trenutačno prisutno nekoliko različitih trendova, i pitanje je u kojoj mjeri ćemo biti u mogućnosti iskoristiti potencijal tog prostora. Činjenica je da se sada od svih potencijala koje posjeduje obalni prostor u javnosti prepoznaje isključivo vrijednost prirodnog i izgrađenog okoliša s jedne strane i to govori o porastu svijesti, što je naravno jako dobro, ali s druge strane predstavlja i ograničenje sagledavanju svih mogućih scenarija razvoja.

Održivi razvoj nije održiv ako u njemu nema ljudi, ili ako se ljudi koji su sad na tom prostoru zamijene drugima. Sadašnji trendovi na hrvatskoj obali nisu ohrabrujući u tom pogledu, kolega Miće Gamulin svojedobno je iznio tezu da će Hrvati biti osuđeni živjeti u favelama divlje izgradnje na periferiji, dok će u njihovim domovima živjeti stranci.

Nismo pobornici razmišljanja da je isključiva budućnost razvoja obale u turizmu, jer takav stav pogoduje katastrofičnom scenariju Gamulina. Obala je prostor u kojem ljudi žive stalno, a ne samo povremeno, i prije svega u tom kontekstu treba sagledavati buduće strategije razvoja. Ne može se primjerice proglašavati ribolovni pojas, a istovremeno donositi propise koji zabranjuju gradnju tvornica za preradu ribe.

Kongres je, gledano i s vremenskim odmakom, otvorio ključna pitanja metode gradnje i definiranja identiteta obalnog prostora. Što je suvremena hrvatska obala 21. stoljeća? Je li to romantizirana projekcija dalmatinskih sela pretvorena u turistički mega theme-park, industrijalizirana obala i energetsko čvorište Europe, ili pak potpuno zaštićeni prirodni rezervat?

Protiv katastrofičnih scenarija

Za Osnovnu školu "Fran Krsto Frankopan" na Krku dobili ste uglednu nagradu Piranesi za 2005., koja se dodjeljuje na Piranskim danima arhitekture (Slovenija). Za istu realizaciju dobili ste i Nagradu Vladimir Nazor Ministarstva kulture. Pritom se ističe sinergija starog i novog, zatečenog povijesnog konteksta (gradskih zidina napravljenih od kamena) i suvremene arhitekture koja mora i zadovoljavati postojeće obrazovne standarde. Kako biste opisali* Kunstwollen*, razlog za takav projekt i kakvom vidite ulogu arhitektonskog prostora u odnosu na društveni, politički i kulturni kontekst, također zastupate li metodu kontrastne ili "mimikrijske" interpolacije?

– Saša Randić: Dva su značajna momenta u projektu krčke škole: prvi, odluka da se nova osnovna škola gradi na mjestu stare, dakle unutar stare jezgre grada, te drugi, položaj zgrade u odnosu na gradski bedem i srednjovjekovnu strukturu grada. Zamisao da se škola gradi unutar stare jezgre ključna je odluka za očuvanje životnosti prostora stare jezgre. Odnos površine škole i preostalog dijela jezgre dao je urbanistički karakter ovom projektu. Škola je koncipirana kao dio grada; dvorana je smještena s nasuprotne strane kale, na koju su otvoreni javni i polivalentni prostori, koja postaje sastavni dio škole. Naša namjera je bila međusobno integrirati gradske i školske prostore.

Drugi značajni element za koncept škole jest odnos s gradskim bedemom, čija je rekonstrukcija započeta istovremeno s gradnjom nove zgrade škole. Građevina je maksimalno udaljena od gradskih zidina kako ne bi konkurirala potezu bedema. Škola tlocrtnim meandrom slijedi istočnu granicu parcele te istovremeno prati razlike u visinama postojećeg terena i nagiba bedema.

Ako govorimo u kategorijama kontrasta i mimikrije, vjerojatno možemo prepoznati obje metode. No možda značajnije od oblikovnih metoda je činjenica da je napravljena rekonstrukcija dijela grada zgradom koja je ugradila u njega suvremeni sloj, a da je istovremeno cijeli zahvat dobro prihvatila šira javnost. I zgrada i njezina recepcija u javnosti su direktan refleks cijelog procesa koncepcije i gradnje, gdje treba posebno istaknuti uloge gradonačelnika Krka Darija Vasilića te Konzervatorskog odjela u Rijeci na čelu s Hrvojem Giaconijem, koji su i omogućili takav pristup gradnje škole.

Obala je prostor u kojem ljudi žive stalno, a ne samo povremeno, i prije svega u tom kontekstu treba sagledavati buduće strategije razvoja. Ne može se primjerice proglašavati ribolovni pojas, a istovremeno donositi propise koji zabranjuju gradnju tvornica za preradu ribe

Arhitektura na ulice!

Udruženje hrvatskih arhitekata ove godine organizira 41. zagrebački salon arhitekture, gdje će se s arhitektonskim radovima izaći u javni prostor Zagreba kako bi komunicirali i sa širom i negalerijskom publikom. O čemu se radi i što se time želi poručiti javnosti? Koliko je arhitektura uistinu vidljiva u društvu, odnosno koliko utječe na oblikovanje "društvene svijesti"?

– Saša Randić: Ovo se pitanje na određeni način nastavlja na ono o čemu smo prije razgovarali o Venecijanskom bijenalu. Naime, osnovno je pitanje okvira unutar kojeg se određena manifestacija organizira – je li kontekst izložbenih prostora s usko profiliranom publikom ili pak izložba pokušava komunicirati sa širim presjekom javnosti. Pri tome naravno treba napomenuti da samo mjesto postave instalacije ili izložbe ne znači ujedno i namjeru komuniciranja s većom publikom, o čemu je ovdje riječ. Promjena okvira nije nimalo jednostavna, prije svega zato što pretpostavlja i određeni "prijevod" izložaka, ali isto tako otvara pitanje interesa javnosti za razumijevanja tema umjetničkih i arhitektonskih izložbi. Zanimljivo je da je Boris Groys u jednom od svojih tekstova naveo primjere u kojem je napor muzeja suvremene umjetnosti da postanu razumljivi široj javnosti naišao na otpor, jer javnost očekuje da njihovi stavovi budu obavijeni mistikom nerazumljivog jezika.

Arhitektura je u tom pogledu u drukčijem položaju u odnosu na ostale oblike likovnog izražavanja, no svejedno se stereotipi o kojima govori Groys mogu osjetiti i na prostoru arhitektonskih diskusija i izložbi. Namjera ovogodišnjeg salona jest pokazati vrlo kritičan presjek hrvatske arhitektonske produkcije, ovaj put kroz pogled španjolskog arhitekta i kritičara Manuela Gausu, te izložiti taj odabir neposrednom pogledu javnosti. Bit će zanimljivo vidjeti rezultat ovog eksperimenta.

No što se samog Salona tiče, moram naglasiti da bi ovu manifestaciju trebalo strukturno postaviti na zdrave osnove. Imao sam priliku raditi na organizaciji 38. salona i, na žalost, moram primijetiti da nije došlo ni do kakva pomaka na bolje, dapače. Apsurd Salona jest da je to središnja hrvatska manifestacija likovnih umjetnosti koju je utemeljila Skupština Grada Zagreba, a svako izdanje financira se tako da organizator-volonter aplicira utemeljitelju za potporu financiranja vlastite manifestacije, i to bez uspostavljenih kriterija. Po inerciji se ovo stanje održava i dalje, ali veliko je pitanje do kada.

Naslijeđe Kazimira Ostrogovića

Idis, pripremate monografiju istaknutog arhitekta moderne Kazimira Ostrogovića. Kakvom vrednujete hrvatsku modernističku arhitekturu u univerzalnom (međunarodnom) kontekstu, odnosno postmodernu i post-postmodernu arhitekturu u Zagrebu i Hrvatskoj...?

– Idis Turato: Arhitektura po mom mišljenju predstavlja disciplinu koju bitno određuje nakupljeno znanje i iskustvo prethodnih generacija, te se između ostalog, "uči" i prenosi metodom svojevrsne vizualne te konceptualne predaje u vremenu i prostoru. Iskustvo spoznaje arhitekture Kazimira Ostrogovića s njegovim predratnim projektima na Sušaku te poslijeratni Riječki opus vrlo su snažno djelovali na moju arhitektonsku edukaciju i "odrastanje". U jednom trenutku svoje arhitektonske prakse shvatio sam da moram evidentirati, sebi rastumačiti i zapisati sve spoznaje koje sam godinama skupljao o ovom vrsnom arhitektu. Istovremeno, drugim generacijama arhitekata monografijom će se omogućiti upoznavanje s njegovim arhitektonskim opusom i omogućiti predaja ideja i arhitektonskog iskustva. Mislim da bi se slično treba(o-)lo napraviti i s opusom Emilija, Bregovca, Kučana i Magaša. Vrednovanje arhitekture u univerzalnom kontekstu me kao arhitekta ne zanima. Mislim da je arhitekturu nemoguće sagledavati bez spoznaje lokalnog konteksta nastajanja kuće ili grada, a poučen našim vlastitim iskustvom element konteksta i specifičnost procesa smatram presudnim u vrednovanju suvremene arhitekture.

Korektna i artikulirana produkcija

Jasna Jakšić

Iako na njoj ne nedostaje neugodnih iznenađenja niti eklektičkih izleta, žirirana je izložba ipak ukazala na nekoliko uistinu novih, zanimljivih mladih autora

28. zagrebački salon mladih, Dom HDLU-a, Zagreb, od 20. lipnja do 20. srpnja 2006.

Posljednjih su dana Zagreb ponovo preplavili *billboardi* s likom sveprisutnoga gradonačelnika Milana Bandića – no nije, barem na prvi pogled, bilo riječi o još jednom samoreklamerstvu plaćenom novcem gradskih poreznih obveznika. Gradonačelnikova je nasmiješena fotografija tek dio dizajnerskog rješenja vizualnog identiteta 28. salona mladih. Naime, autori Gordana Bralić i Tonči Antunović su, želeći naglasiti činjenicu kako se ove godine dogodio kopernikanski obrat zbog kojeg se zatvaraju vrata umjetnicima starijima od 30 godina, plakate i naslovnu stranicu kataloga uresili preslikom gradonačelnikove osobne iskaznice s prekriženom godinom rođenja 1955. Jesu li time samozatajnoga gradonačelnika pomladili za više od dva desetljeća i uključili na Salon, vodeći se za predajom kako se nikome u njegovu zavičaju ne znaju prave godine, ili ga, naprotiv, isključili, kao rođenog prije pedesetak godina, nije baš jasno. No iza ove zbunjene dosjetke viri činjenica naglašena u nekoliko navrata u intervjuima s članovima ocjenjivačkog žirija – Salon nije dobio dostatnu financijsku potporu nadležnih državnih i gradskih institucija, a sponzore je preuzelo nogometno prvenstvo. Stoga je, vjerojatno, trebalo pristupiti sigurnom *fundraisingu* i obratiti se izravno gradskim vlastima za pomoć, ufajući se u slobodoumnost i velikodušnost gradskog poglavara. Tako će sljedećih tjedana, umjesto zastavica PBZ-a, sponzora 27. salona mladih, zgradu Hrvatskog društva likovnih umjetnika krasiti osobni podaci i fotografija zagrebačkog gradonačelnika.

"Stanje djela" i "osobitosti djela"

Prva šetnja kroz uskipjeli Meštrovićev paviljon daje uvid u uglavnom korektnu i artikuliranu likovnu produkciju u najvećem broju ipak studenata i nedavnih diplomanata zagrebačke Akademije likovnih umjetnosti. Naravno, ne nedostaje ovdje neugodnih iznenađenja ni eklektičkih izleta, no žirirana je izložba ipak ukazala na nekoliko uistinu novih, zanimljivih mladih autora. Mario Brakuza na 48 medijapanskih ploča slika fotografije iz *Jutarnjeg lista* objavljenog 28. siječnja 2004., strpljivošću udarajući na potrošnost medijskog oblikovanja stvarnosti. Izvlačeći tek fotografije, Brakuza na zakrivljeni zid tzv. Bačve prenosi nijemu dramaturgiju jednog novinskog dana. Triptih Dubravke Raić vrlo dizajniranim, dekorativnim jezikom spojenim s hedonističkim motivima poput erogenih zona ženskog tijela i čaše za pjenušac, presvučenima apstraktnom kolorističkom matricom, nosi inteligentan komercijalni potencijal. Tjelesnost je, u nešto grotesknijoj inačici, vrlo doslovno predstavljena u objektima Karle Šuler – sašivenima po kroju ljudskog tijela i prikladno prenesenom otisnutom bojom ljudske puti. Mihael Giba u radu *Standard* još dječačkom predanošću iscrtava modele trkaćih automobila, uspješno spojivši nepretencioznost i – promišljen vizualni izraz. Konačno, i dobitnica Velike nagrade Salona Snježana Ban uistinu je novo ime, čiji je prijenos stripovske estetike na slikarsku ploču i duhovit i svjež kako na formalnoj tako i na sadržajnoj razini, no ipak ostaje pitanje radi li se o najboljem radu koji je ovaj Salon predstavio.

Niz mladih autora koji su publici već poznati unatrag nekoliko godina prisutan je s radovima koji potvrđuju zbog čega je riječ o relativno afirmiranim mladim autorima. Tu su odlične platnene skulpture Ane Horvat, *Lekcija* Damira Očka – već treći put u manje od dva mjeseca, glamurozno ružičasta *Svinja* Ivana Fijolića, vlasništvo galerije BOP, prve "galerije u nastajanju"… Nikola Kovač, koji je nedavno imao izvrsnu izložbu u Galeriji SC, prisutan je klipovima digitalno konstruiranih apstraktnih "pejzaža": zanimljivo u kontekstu njegova prilično konzistentnog opusa, no daleko do toga da mu je to i najbolje izdanje. Gradski pejzaž Dubrovnika, u ovom slučaju njegova devastacija i prijetnja – ponovno novinske fotografije – nalazimo na platnima Ivana Skvrce, jednog od najboljih mladih hrvatskih slikara. Maja Rožman svoje kolege-umjetnike, koji su dobrim dijelom prisutni i na ovom salonu

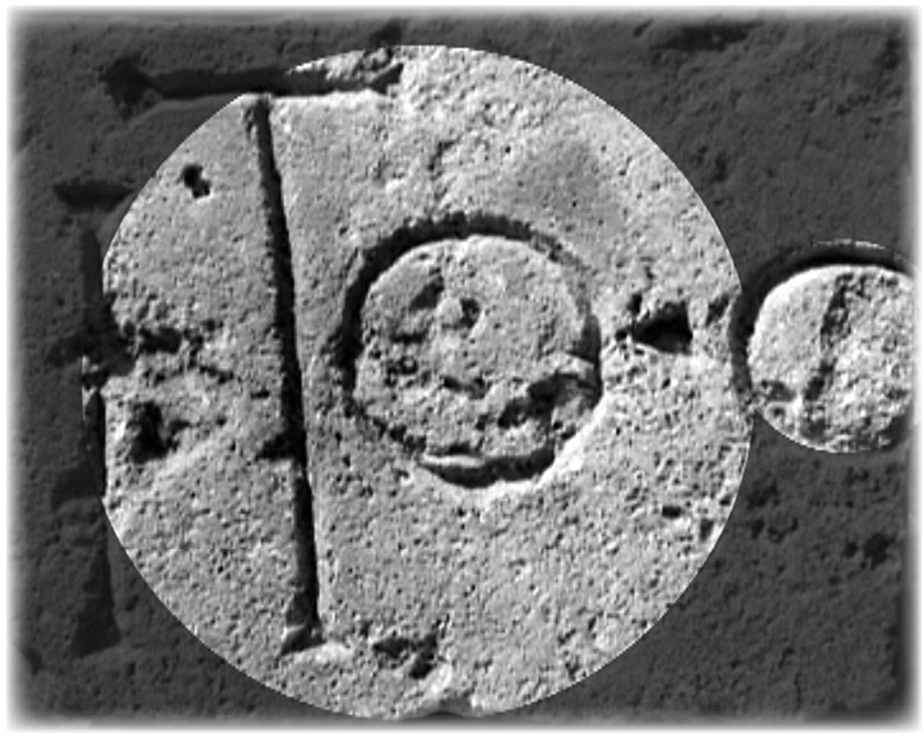

– predstavlja kako muzejske predmete, s pripadajućim karticama koje opisuju njihov naziv, dimenzije, stanje… Riječ je o duhovitom mladenačkom odgovoru na ponekad uvriježenu institucionalizaciju i muzealizaciju samih umjetnika, koje se ne razlučuje od njihovih djela. No, dosjetljivost spoja inventarnih kartica i mlađahnih umjetničkih osobnosti premašuju rubrike "stanje djela" i "osobitosti djela" – iskričave portretne minijature upravo te mlade umjetničke scene.

Suveniri iz Nigdjezemske

Marko Tadić, jedan od dobitnika tri jednakovrijedne Nagrade Salona, serijom nagrađenih crteža, razoružavajuće zabavnih, ali i crtački sjajnih dnevničkih zapisa koji tek daju naslutiti pomalo iščašeni narativni sklop, kao i već prepoznatljivim suvenirima iz Nigdjezemske, nastavlja niz britkih i vrlo komunikativnih radova viđenih u Galeriji Nova i Galeriji Josip Račić. Galeb Vekić autor je jedne od rijetkih video-instalacija, *They*, u kojoj projekcijama i monitorima rekonstruira prostor Kamenitih vrata i svetišta Majke Božje. Unoseći neke elemente video igre fantastično-povijesnog sadržaja, drskim humorom inscenira prostorni *thriller*. Unatoč svog truda oko tehničkog postava, nadajmo se da će ga publika moći vidjeti prikazanog na prikladnijoj opremi i u prikladnijem prostoru…

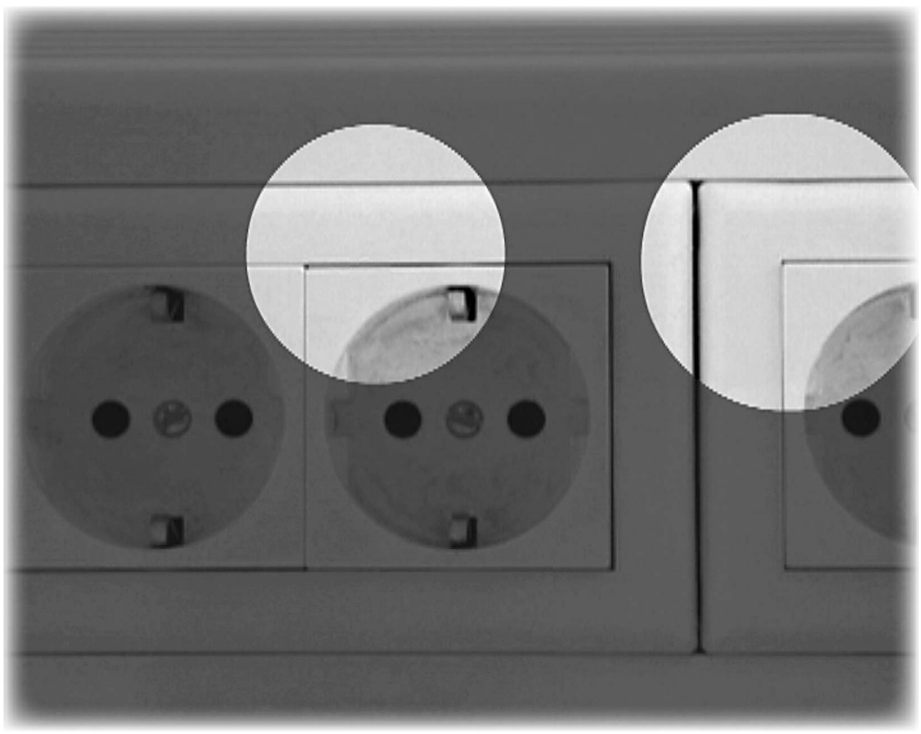

Ana Hušman, jedna od najboljih mladih video umjetnica, još je jedna od laureatkinja Salona s odličnim ovogodišnjim, i već na Danima hrvatskog filma nagrađenim filmom *Plac*. Sjajna skica glavne gradske tržnice Dolac kroz snimke tezgi, autentični, dijalektalno obojeni govor prodavača te pripremu zimnice, uz duhovitu primjenu *stop-frame* animacije, uvjerljivo je najkvalitetniji rad Salona. Nažalost, djeluje kao da se žiri pretjerano zanio željom za sasvim novim talentima te je Ani njezin uistinu respektabilini CV i nagrade više odmogao nego pomogao.

Natječaju za 28. salon mladih prethodio je natječaj za kustosku koncepciju, čiji su se potencijalni rezultati izgubili u kuloarskim meandrima. No, grupa mladih studenata povijesti umjetnosti Katapult 6, koja je svojedobno vrlo uspješno vodila program Galerije KIC, unijela je dašak međunarodne scene osiguravši *streaming* uživo sa studentske izložbe u Seulu. Na žalost, efektna i nepretenciozna ideja prenošenja jednog izložbenog prostora u drugi pomalo je nastradala zbog neadekvatnih tehničkih uvjeta. No, nadajmo se da će organizatori, koji su najavili svoje napuštanje Salona i ispovjedili vlastiti zamor, u ovoj grupi mladih kustosa prepoznati možda i – potencijalne nasljednike.

Konačno, natječaj je uključivao i kategoriju teorijskih radova – prijavio se samo Nikica Klobučar, predloživši seriju intervjua s članovima žirija u kojima bi, i s obzirom na osobno iskustvo likovnog umjetnika i povjesničara umjetnosti, pokušao dotaknuti neke ozbiljnije probleme pred kojima se nađe svaka mlada osoba koja prijavljuje vlastiti rad na sličnu izložbu. Pitanja su se ticala kriterija po kojima se vrši selekcija, što nagrada ili sudjelovanje na Salonu predstavlja za umjetnike, što članovi žirija misle da bi trebala predstavljati, odnosu spram publike, tehničkoj zahtjevnosti, nedostacima… Veći dio žirija koji je pristao na dijalog, uz određene je karakterne specifičnosti razotkrio i objektivne probleme s kojima se susreću pri samom izboru, ali i realizaciji izložbe. Onima koji su, uz najveću odgovornost unijeli i – najveću količinu iskrenosti, treba čestitati, kao i Klobučaru, i usput upozoriti da je samo jedna članica žirija bila u dobnoj skupini izlagača Salona. Kada se već tako hrabro snizila dobna granica, možda bi trebalo popustiti i s nadzorom...

Hod po žici, ljepota pada

Višnja Rogošić

Traženje, otkrivanje, trošenje, ponovno nalaženje, a prije svega održavanje prisnosti, pokazuje se kao jedna od najzahtjevnijih normi ljudskosti, čije zastupanje ili odbacivanje ni u životu ni u kazalištu nije moguće lažirati

Uz predstavu *S druge strane* Nataše Rajković i Bobe Jelčića, te Eurokazov *teatar intime*

Među vječno ispravljivim dijakroničkim određenjima prostora izvedbenih umjetnosti postoji i onaj koji se ponekad podrazumijeva, ponekad zanemaruje, a neprekidno osvaja i gubi – prostor rizika. Iako nisam naišla na definiciju koja stopom rizika determinira kvalitetu rada, emotivnu rizičnost izvedbe za izvođača držim jednim od preduvjeta suigre s gledateljem. Naime, kako ni umjetnost ne izmiče tržišnim odnosima te kao i kod svake druge poštene robne razmjene ponuđeno i primljeno moraju biti približne vrijednosti, tako je i otvorenost i emotivna izloženost publike potaknuta onom izvođača. Subjektivnost ove izjave nije potrebno naglašavati – svjedočenje izvedbi koja za umjetnika ne predstavlja neku vrstu *hoda po žici* (bez obzira na to jesu li i koliko puta istom žicom uspješno prošetali drugi) rado ću prepustiti drugom gledatelju. U tom kontekstu, svladati branu suvremene distanciranosti, utrnutosti osjetila i nervoze/nezainteresiranosti kroz koje se (ne)vidi svijet te se u kazalištu baviti *intimom* – sigurno je zahtjevan zadatak *high risk* kategorije. Odluka kojom ovogodišnji Eurokaz dosljedno odbacuje *ziheraška* rješenja i pokazuje sklonost k rizičnim teritorijima jest upravo odabir *teatra intime* kao osnovne preokupacije festivala. Kako se izvedbeno tematiziranje i postizanje kazališne prisnosti odvija u rasponu od teme do stila, od odnosa izvođača prema publici do njihovih relacija spram uloga koje igraju, u tom se smislu izvrsnim uvodom u 20-godišnji Eurokaz pokazala posljednja ovosezonska premijera ZKM-a. Naime, predstava *S druge strane* i procesom nastajanja i odnosima koje gradi pridružuje se nizu *samozatajnih* novokazališnih projekata, pa se razmišljanje o različitim stranama intime može započeti upravo na ovoj.

Sve strane intime

Nastavljanjem svoje, za Hrvatsku rijetke, kazališne prakse Nataša Rajković i Bobo Jelčić (kao redatelji) proizveli su još jednu predstavu gradeći izvedbeni materijal iz jednostavnih improvizacija zajedno s izvođačima i montirajući ga u dinamičnu kolaž-priču odnosa između četiri osobe. U desetak slika ovijenih oko usamljene majke u duševnoj krizi glumci su odbacili dramsko proživljavanje karaktera koji je stvorio netko drugi te se približili performansu upisujući više osobnoga u likove majke, sina i dvoje susjeda (koji se i zovu kao nositelji uloga). Postupak kojim je postignuta nova razina prisnosti izvođača i uloge rezultirao je primjerice izvrsnim *susjedom* Nikšom Butijerom, no i zamkom pretjerane nespretnosti, nespremnosti/prirodnosti u liku *sina* Krešimira Mikića. Istovremeno kazališni rad se i tematski zadržao na području unutarnjeg i privatnog, razvijajući *zaplet* kroz nijanse svakodnevnih razgovora/šutnji koji dubinski osvjetljavaju likove (iako s trenucima prazne verbalizacije). Uz niz dramaturških dosjetki (izgovaranje unutrašnjih dijaloga, "problemi" s tonom i svjetlom) *S druge strane* opredijelila se tako za nepretencioznost i važne male istine kojima je u realizaciji ipak potrebna dorada.

U opoziciji prema zagrebačkom približavanju liku mađarski se ansambl Pintér Béla és Társulata u predstavi *Korcsula* (izvedenoj na Eurokazu) uputio tragom brehtijanskog odmaka kojem je poslužilo zabljeljivanje glumačkih lica, pjevanje replika (često na zabavne hrvatske melodije) te stilizacija i reduciranje izgovorenoga i pokreta. Ipak, u priči koja spaja ljetovanje skupine Mađara na Jadranu s nekoliko tragičnih smrti i ljubavnih priča izlažući ih sve bolnoj ironiji, intimnost se pojavljuje na rubu cirkusa. Mađarski redatelj performerske i plesačke prošlosti Béla Pintér prepustio je onom najosobnijem da se probije kroz neizgovoreno, kroz naizgled banalizirano mantranje dijaloga (na mađarskom, hrvatskom, engleskom, talijanskom i njemačkom), kroz karaoke party razotkrivanje osjećaja uz pratnju improviziranog terasa benda i ironiziranih plesnih točaka. Tako se prekrivanjem intime slojevima groteskne distance izvrsno konstruirala kontrastna podloga za njezino probadajuće doživljavanje u karakterističnom glumačkom postupku kojem smo (u jednako snažnoj predstavi) svjedočili i na prošlogodišnjem Eurokazu.

Rizik dodira

Sramota pak u režiji Saše Božića o intimnom progovara tematski, ali i kroz odnos izvođačica nezamoren normama jasnog prezentiranja radnje. Tri ženska lika, naime, izvode pretapanja kadrova Bergmanova filma *Krici i šaputanja* s tekstom Coetzeeova romana, profilirajući samo obrise radnje koja uvijek ostaje pomalo izvan fokusa. Jačina naznačenih emotivnih zbivanja kroz koju se provlače motivi fizičkog zlostavljanja, samoubojstva,

srama, suprotstavljena je svjetlu, glasu i pokretu čiji se raspon spušta od srednjeg intenziteta prema jedva zamjetnom. No, iako se crvenom mekoćom plišane galerijske kocke i poludodirima stvara krhka prisnost i sugerira uznemirena nježnost najskrovitijeg unutrašnjeg i ženskog, izvođačice popuštaju u svojim glumačkim zadatcima. Linda Begonja, Barbara Matijević i Antonija Stanišić ne uspijevaju uvijek prenijeti traumu iskustva u tek nagoviještenome, pa publici povremeno nedostaje to oštro emocionalno urezivanje naslućene boli u mekoću izvođačke prisutnosti. Ipak, jasnoća i preciznost detalja pokreta ženstvenih crnih figura u gotovo praznom prostoru ispunjenom najviše bojom i kratkom projekcijom filmskog kadra grade čvrstu strukturu o koju se budući glumački rad može osloniti.

U nabrajanju ovih nekoliko izvedbenih postupaka koji dodiruju *teatar bliskosti* idejno najdalje odlazi njujorški John Jasperse Company (nastavljajući se na prošlogodišnje dodire s publikom Compagnie Felixa Ruckerta) odlučujući se na promjenu gledateljske perspektive. Troje plesača u izvedbi koreografije tako pretpostavljaju ulazak u privatni prostor gledatelja nudeći mu nezaštićeni ležeći (i sigurniji sjedeći – publika se izmjenjuje tijekom predstave) promatrački položaj, te izvodeći pokrete između i poviše ležača. Iako je teorijski točka iz koje izvedba kreće zanimljiva (performans i *happening* je već desetljećima istražuju) te ponavlja neodgovorljiva pitanja o izmjeni pasivnog i aktivnog sudjelovanja u izvedbi, trpljenja ili užitka u bliskoj komunikaciji, relativnosti prostora izvedbe (itd.) u praksi se od ovih početaka nije daleko otišlo. Naime, uz detalje poput prebacivanja napuhanih plastičnih vreća ili plesa s osvijetljenom suknjom, iznimno posvećeni plesači uglavnom se zadržavaju na promišljenom prelaženju i preskakanju publike (koja njihov odraz može vidjeti i u stropnim zrcalima). Koncept *Ispruži se*, po kojem je predstava i nazvana, troši se tako već nakon nekoliko minuta izvedbe koja je do kraja pokazuje strast plesača, ali joj nedostaje razvedenosti.

Važnost neuspjeha

Iako ih se za trajanja Eurokaza moglo vidjeti više, ovaj se tekst zadovoljava opažanjem nekolicine eurokazovskih i drugih načina afirmacije *teatra intime* vjerujući kako je i nekoliko primjera dovoljno za registriranje kompleksnosti te *potrage za gralom*. Traženje, otkrivanje, trošenje, ponovno nalaženje, a prije svega održavanje prisnosti pokazuje se kao jedna od najzahtjevnijih normi ljudskosti čije zastupanje ili odbacivanje ni u životu ni u kazalištu nije moguće lažirati. U inzistiranju na intimnosti bilo koje vrste svako se udaljavanje brzo i lako registrira, pa (a to ne smatram manje važnim) neke od ovih predstava, o bliskosti govore i u negativu, osvjetljavajući je jednako istinito kao i njezinim ostvarenjem. Tako i oscilacije, neuspijevanje i trud postaju zanimljive komponente, a ponekad baš one koje postignutom približavanju osiguravaju vrijednost. U svakom slučaju, bilo samostalno ili festivalsko, već samo iskreno preuzimanje izazova prisnosti, jednako problematičnog u svim stoljećima, zaslužuje punu podršku.

O babilonijadama s ovoga svijeta

Suzana Marjanić

Riječ je o slici svijeta u kojoj, s jedne strane, sa strane njezina ciničkoga lica, kao jedan od velikih tabua važi zabrana jedenja ljudskoga mesa. Međutim, s druge strane, ne postoji tabu ratnoga ubijanja, jer svećenici ionako izdašno blagoslivljaju faličko-protezne ratnike

U povodu 20. Eurøkaza, od 27. lipnja do 3. srpnja 2006., Zagreb

Doista je precizno zoosimbolički Elfriede Jelinek detektirala redateljsku vivisekciju Nicolasa Stemanna, koji se prihvatio njezina *Babilona* u produkciji Burgtheatera, kao redatelja koji "kruži oko teksta poput psa ovčara, a onda mu oduzima dio po dio, (…) sve dok ne dopre do jezgre teksta, koju zatim postavlja na scenu" (usp. *Nacional*, 27. lipnja 2006.). Stemannov se *Babilon* rastvara s nekoliko *slojeva* crveno-crnoga zastora da bi naposljetku tehnikom prelijevanja nijansi života i smrti, životnoga *rubeda* koji se rastače u rupetinu *nigreda*, ostala smrtno crna boja zastora s izduženim bijelim postamentom na donjem dijelu pozornice HNK iz kojega su odjednom iznjedrile lutke-žabe koje, među ostalim, raspravljaju i o vlastitu imunološkom sustavu.

"Kurci žele skakati kao lososi"

Naime, žabe zajedno sa štakorima, miševima, pticama, *tzv.* gmazovima i domaćim životinjama uglavnom nisu uključene u statističke podatke koje navodno nude uvid o eksperimentiranju na ne-ljudskim životinjama. Osim toga, žabe se uglavnom koriste za prosvjetiteljske eksperimente na satovima biologije u srednjim školama, te umjesto upoznavanja *biosa* djeci se nudi uvid u krvavo-rastvoreni *thantos*. Upravo na navedenom žrtvenom tragu iščitala sam posljednju kakofonijsko-babilonsku scenu u kojoj se kao jedine lebdeće figurine nalaze razapeti Krist u građanskom odijelu (*persona*) i velika figurina Žapca. Odlična vivisekcija političke moći na vlasti u interpretaciji Elfriede Jelinek i Nicolasa Stemanna, u kojoj "kurci žele skakati kao lososi" te i vode faličko-spektakularne ratove, pri čemu se *Babilon* Elfriede Jelinek prvenstveno obara na rat u Iraku, s povijesnim rezom od prve iračke krize (1980.-1988.), dijagnosticira kako u medijskoj slici svijeta, est/etici jednakovrijednoga nizanja Smrti i Ljepote, dominiraju pornografske *sise* (dakako, ne *dojke* kao sublimacije Vječnog ženskog) kao mesnato toplo okrilje ratničkom čoporu, jer falički kult rata *vapi* za toplinom ženskoga tijela. Riječ je o slici svijeta u kojoj, s jedne strane – sa strane njezina ciničkoga lica, kao jedan od velikih tabua važi zabrana jedenja ljudskoga mesa; međutim, s druge strane – sa strane njezina *nigredo* naličja, ne postoji tabu ratnoga ubijanja, jer svećenici ionako blagoslivljaju faličko-protezne ratnike. Ili riječima Georgesa Bataillea: *Dok je želja da jedemo ljude daleko od nas, to se već ne može reći za žeđ za ubijanjem*. Doista je iznimna scenska slika u okviru koje japanski kanibal (kojega glumi *istočnjačka* glumica s dugom plavom vlasuljom i pritom odjevena u bijelo) izgovara autentičan tekst kanibala Isseija Sagawe (riječ je o redateljskoj interpolaciji navedenoga tekstnoga *kostura*) sa slatkasto romantičnom refleksijom o ubijenoj i probavljenoj ljubavi (zanimljiv je detalj da su mu žrtvine grudi najmanje prijale), kojom, čini mi se, Stemann oponira tabuu jedenja, probavljanja *čovjetine* kad se ona ionako svakodnevno servira, rekao bi Krleža, kao *kanonenfuter*. Uostalom, Jeane Kirkpatrick, američka veleposlanica u Ujedinjenim narodima u doba Reaganove vlasti, sasvim je točno dijagnosticirala da je *Deklaracija Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima* samo pismo Djedu Mrazu. *Babilon* Elfriede Jelinek detektira kako su sve velike teorije zavjere inicirane u samoj obitelji kao mjestu očitovanja male teorije zavjere, rekao bi Antonio Lauer, te Kristov iskaz "Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?" Stemannov Krist ne izgovara više kao molitvu (usp. Ps 22, 1) nego kao pitanje, glas krajnje sumnje, očaja i osjećaja napuštenosti: "Tata, zašto si me ostavio?". Strategija male, obiteljske teorije zavjere nalazi se ocrtana i u predstavi *Grmače* Nicka Uppera, prema sjajnom predlošku Dane Zajca, gdje se jedan meandar teksta zaustavlja na predaji o ubijanju *staraca* koja je zabilježena, primjerice, u istočnoj Srbiji i Makedoniji, gdje je običaj poznat pod nazivom *lapot* (Srbija), kao i u dinarskim krajevima, posebice u Crnoj Gori pod imenom *pustenovanje*. Navedena riječ, kako tumači Špiro Kulišić, proizlazi iz riječi *pustina* – "od vune svaljano kao debelo ćebe" na koje su polagali starce.

"Zmešancija"

Brezovčeva redateljska interpretacija *Timona Atenjanina* odlučila se gledatelje (njih trideset i šestero) razdijeliti u tri pomična kontejnera (dakle, po dvanaestero) koje su montažno pomicali sami izvođači tijekom izvedbe u ulaznom hodniku OŠ "I. G. Kovačić" i XVIII. gimnazije i, kao što je istaknuto u programskoj knjižici, navedenom su podjelom i klaustrofobičnim smještajem gledatelja nastojali sugerirati da su gledatelji dio *te* mase, naroda koji je kriv za Timonov tragizam uslijed nezahvalnosti okoline nakon gubitka bogatstva kao *najmoćnijega otrova* masa. Nisam sigurna koliko se navedeno postiglo tom iznimnom scenskom intervencijom, ali odlično je provedena babilonska jezična *zmešancija* koja je u melodijskoj bujici talijanskih kancona i makedonskih folklornih napjeva djelovala protočno, i to

upravo zahvaljujući izvrsnim glumcima, ali podjednako i kartonskim pločama na kojima su bile ispisane pojedine dionice Shakespeareova *Timona Atenjanina*. Ujedno, jedan Timonov monolog (IV, 3; riječ je o trenutku kada umjesto korijenja nailazi na zlato) gledatelji su dobili i u ispisanoj formi na papiru. Kao što je izjavljeno na press konferenciji (na kojoj, na žalost, nije bio dostupan i redatelj), dok se Balkan raslojava i dijeli, predstavom *Timon Atenjanin* nastojali su stopiti mentalitete i jezične razlike od Italije (Laboratorio Nove iz Firence) do Balkana (Turski teatar iz Skopja i Naroden teatar iz Bitole). Inače, s obzirom na specifičnost izvedbe, za svaku izvedbu na gostovanjima potrebno je uložiti dodatan napor u pronalaženju odgovarajućega prostora izvedbe te je time svaka izvedba ujedno i svojevrsna nova premijera te osebujne labirintične epske opere.

Sličnu jezičnu i melodijsku *zmešanciju* ponudila je i predstava *Korcsula* mađarske kompanije Pintér Béla és Társulata, gdje su turistički dominantni jezici na Jadranu, ali i napjevi, kako turista tako i domaćina, interpolirani u naizgled naivnu turističku priču koja se iznenada modificirala u obiteljski tragizam.

Odlična prostorna *zmešancija* ostvarena je u plesnoj predstavi *Ispruži se* u izvedbi John Jasperse Company, koja je i s obzirom na prostor gledališta strukturirana u dva dijela. Naime, u prvom dijelu predstave jedan se dio publike nalazi u ležećem položaju na plastičnim ležaljkama na napuhavanje za plažu, a drugi dio gledališta izvedbu promatra iz normalne vizure *sjedećih* promatrača. Slijedom potrage za percepcijskom prizmom iskustva, u drugom dijelu predstave publika, ako želi, mijenja perspektivu motrenja. Pritom poetski je intimno figurirao doživljaj kad su izvođači publici u *ležećoj*, žabljoj perspektivi položili na oči crne jastučiće ispunjene mirisnom lavandom, nakon čega su rastvorili furiozno trčanje, lupanje stopalima o pod.

"Nestrpljivost" performansa

Predstava-performans *Viva Verdi* s opernim dionicama, u izvedbi skupine Via Negativa, a u suradnji s ansamblom opernih pjevačica i pjevačica HNK, istražuje miksturu opere, koju je Miško Šuvaković odredio kao igračku paradoksalnih odnosa visoke i popularne kulture, te performansa, što ga u programskoj knjižici Via Negativa definira "kao oblik *nestrpljivosti* suvremene scenske prakse". Riječ je o subverzivno zamišljenom konceptu teatralnosti koji, naravno, po svim očekivanjima, otvara njezin redatelj Bojan Jablanovec koji, među ostalim, i ipak fiktivno negira koncept izvedbene *zmešancije* opere i performansa kao navodnoga jeftinoga marketinškoga programskoga trika Gordane Vnuk. Pritom se Kristian al Droubi, novosadski glumac i performer, zdušno pomokrio na festivalsku programsku knjižicu. I navedimo još jedan od brojnih primjera igrarije teatralnošću: Petra Govc u trenutku predstavljanja vlastite izvedbene prakse apostrofira kako bi u akvariju koji drži trebala biti zlatna ribica; međutim, navedeno nije mogla provesti u scensku praksu s obzirom na to da je uprava HNK zabranila korištenje životinja na sceni. Očito je izvođačica aludirala na nedavnu kampanju udruge "Prijatelji životinja" protiv korištenja konjâ u predstavi *Ero s onoga svijeta*, pri čemu su glasnogovornici udruge iznijeli u javnost podatak kako je prema "navodima djelatnika HNK, prije nekoliko godina jedan konj tijekom predstave slomio nogu i zatim bio ubijen" te da bi takve realne životinjske tragedije trebale ukazati kako kazalište, naravno, nije namijenjeno životinjama koje u spektakularnom izlasku na kazališne daske – kao, na žalost, ni u ostalim antropocentričnim aspektima – nemaju izbora.

Ujedno, doista je bilo zanimljivo promatrati Vlastu Delimar u spomenutoj predstavi *Grmače*, u kojoj je ikonografski označila ulogu mrtve Majke koja i otvara scensko zbivanje, simbolički udarajući kamen o kamen. I dok je tijekom prve izvedbe izranjala iz gledališta, udarajući kamenjem u rukama, i time diskretno označujući dolazak onostrane Majke, ipak, druge večeri, njezin simbolički dolazak modificiran je u nečujan dolazak. Simboličko prisustvo mrtve Majke Delimar je zamislila tako da vlastito tijelo oboji, garnira u crno, kožni *nigredo* kao negaciju ovostranoga postojanja, a glavu je pritom obavila u bijelo čipkasto platno. Pritom spomenuto udaranje kamena o kamen priziva simboličko značenje kamena kao simbola Majke-Zemlje, simboličkoga očitovanja vrhunaravne jakosti i snage, i stoga je doista bila dirljiva scena kada mrtva Majka predaje ta dva kamena Djedu (Josip Marotti) u invalidskim kolicima čime su se bolesnik i performerica očitovali kao jedini scenski simboli upada *gole* stvarnosti.

Sve u svemu, dobar Eurøkaz, s ovdje, na žalost, nenavedenim nekim predstavama, od kojih će mi svakako, iako ovdje nespomenuta, ostati u sjećanju predstava *Werther!* u izvedbi Gruppe Stemann – Burgtheatera, točnije – glumca Philippa Hochmaira. Toliko.

In memoriam: Eurokaz(i)

Nataša Govedić

Čak ni realizacija metafore o znoju kao *dokazu o radu* nije uspjela gledateljstvo rastaviti od predrasude da je "kvalitetna" samo ona umjetnost koja nastaje kao rezultat "mučenja". Očito je da i publika ima svoj *sistem* diskriminacije umjetnika

Uz jubilarni, dvadeseti Eurokaz

Na početku predstave *Viva Verdi*, njezin slovenski redatelj Bojan Jablanovec, voditelj skupine Via Negativa, izlazi pred publiku u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu, priopćivši nam sljedeće: *Pretenciozni umjetnički koncept koji su u programskoj knjižici festivala ponudili selektor Branko Brezovec i producentica Gordana Vnuk nema nikakve veze s grupom Via Negativa. Sve što ste pročitali u programskoj knjižici naprosto je izmišljotina. Ne bavimo se tezama festivalskih direktora. Ne pravimo razliku između kvaziavangardizma i ostalih kazališnih izričaja. I zato smo odlučili da neće biti predstave. Ovo je protest.* Ironija ove izjave veoma je kompleksna. Ne samo zato što nakon citiranog manifesta neovisnosti od Eurokazova programa predstava u sklopu Eurokazove selekcije ipak slijedi nego i zato što već dvadeset godina nikakve *geste* ni programi ni kritike ne mijenjaju Eurokazovu konceptualnu mašineriju: *the show* se nastavlja ne samo zanimljivim i manje zanimljivim predstavama nego i retoričkim provalama festivalskog narcizma, kao da je riječ o mehaničkoj napravi koja je u stanju jedino samu sebe uzdizati u nebesa, a ne instituciji koja uvažava makar i jedan jedini glas disenzusa iz sredine kojoj je namijenjena. Osobno ću Eurokaz pamtiti kao manifestaciju čija direktorica rutinski, iz godine u godinu, vrijeđa kritičare samo zato što se *ne slažemo* s njezinim tekstom neprikosnovene hvalidbe festivala, ili zato jer se usuđujemo postaviti pitanja na koja nije u stanju odgovoriti. Jablanovec je, dakle, potpuno u pravu: čovjek tu jedino može uložiti javni protest i – nastaviti sudjelovati. Pak je tako bilo i ove godine, jubilarne, u kojoj je objavljena i knjiga u povodu Eurokazove dvadesetogodišnjice. Pogodite tko je autorica prosudbe "svojih " dvadeset godina? Gordana Vnuk, dakako. Da slučajno ne bismo čuli ili pročitali ikakvu *upitnu* dimenziju promišljanja festivala.

Vodopad izlučevina

No kritika je ipak prokrijumčarena na festival. Tim predstave Bojana Jablanovca (Kristian al Droubi, Petra Govc, Barbara Kukovec, Marko Mandić, Barbara Matijević, Sanela Milošević, Katarine Segnar, Dylan TIghe, Petra Zanki, Grega Zorc) poslužio se zanimljivom dramaturgijom ljutitih nizanja performativnih, glumačkih i opernih prosvjeda zbog činjenice da je njihova predstava "otkazana". Mokrili su po Eurokazovoj programskoj knjižici, cijedili znoj u čaše, zalijevali biljku posađenu u usta performera koji je u gesti pretvaranja svog tijela u plodno tlo vidio *jedinu korist od sebe u umjetnosti*, miješali pivo s tekućinom mokraće i zatim ustima oblikovali mali Duchampov "vodoskok", povraćali. S iznimkom puštanja krvi, odigrali su kompletan repertoar općih mjesta performansa kao žanra, dakle pokazali su koliko je nešto što je šezdesetih godina doista bilo "nečuvena gesta" u međuvremenu postalo prepoznatljiv, klišejiziran protokol scenskog ponašanja. Postavili su i gomilu pitanja o tome što je to "teatralnost". Riječima Thomasa Postlewaita i Tracy C. Davies (*Theatricality*, 2003): *Baš kao što je teatralnost stoljećima korištena da opiše* ***jaz*** *između reprezentacije i stvarnosti, za što inače postoji savršeno precizan i točan termin mimeze, teatralnost je korištena i zato da bi opisala "povišena" stanja stvarnosti koja se postižu upravo reprezentacijom.* Glumac koji izlazi na pozornicu i pripovijeda kako ga je napustila djevojka zato što je glumac, s obrazloženjem "Ti si tako dobar čovjek. Zašto si onda glumac? Ti nisi kao *oni*!" – zapravo je odjek prastare platonske debate o štetnosti teatra za život, posebno teatra kao mjesta koje izmiče *doličnosti*. Na sceni predstave *Viva Verdi* istovremeno je i teatroljublje koje u svemu vidi "neki izazov": Barbara Kukovec, čiji se optimizam pretvara u parodiju mučeništva. Nakon što devedeset minuta nepokolebljivo tvrdi kako je ništa ne može razuvjeriti od pristanka uz predstavu, Kukovec se penje na maleni podij s dvije vreće/utega u rukama, podiže ih visoko u zrak, a zatim pokušava ovaj napor uspravnog, *pobjedničkog* stajanja s teretima u rukama popratiti osmijehom, koji blijedi na njezinu sve izmučenijem, od boli iskrivljenom licu. Dok njezine ruke i cijelo tijelo podrhtavaju od napora, u pozadini pozornice operni zbor sužnja pjeva ekstatične tonove iz Verdijeva *Nabucca*. Da, treba *izdržati* bavljenje umjetnošću.

Katarina Stegnar tvrdi kako nikad nije dobila negativnu kritiku, pa neće ni u predstavi *Viva Verdi*. Zatim izjavljuje kako Jablanovec "nije znao napraviti predstavu, zato ju je *otkazao*".

Sistemi

Tonom bijesne učiteljice, Stegnar potom demonstrira tipični protokol performansa: vezivanje svog tijela različitim ljepljivim trakama, biranje fizičke aktivnosti (ovdje: skakanje od stolca do prvog plana pozornice, gdje umjetnica leže na tlo, pa ponovno ustaje i skače natrag do stolca), čiji je cilj, ističe, *uistinu iscrpiti tijelo*, nakon čega se *obično prelazi na nešto "gnjusno"* (Stegnar mokri u hlače, valja se u mokraći), a zatim izgovara: *Ali i to postaje jeftin efekt*. Njoj nije jasno zašto *to* uopće pristaje raditi. *Zašto?*

Valjda zato što tipični glumci uvijek trebaju neki sistem, veli Stegnar. Ova je numera predstave naročito važna jer demonstrira kako i *Sistem* Stanislavskog i uvriježeni postupci mnogo mlađe umjetnosti performansa doista oblikuju sasvim određeni izvedbeni protokol, dakle potpuno je nerealno tretirati ih kao "suprotnosti".

Za Barbaru Matijević *sistem* je vezan za roditeljski imperativ o "korisnom radu": samo ako pleše *u znoju lica svog* napravila je "posao", tvrdi njezina obitelj. Zbog toga Matijević devedeset minuta neprestano pleše ili se kreće stražnjim planom pozornice, naposljetku iz cijelog drila iscijedivši tek tridesetdvije kapljice znoja. Očito je da umjetnost nije isto što i kopanje tunela: znoj se ovdje ne koristi kao argument za utilitarnost izvedbe. No mnogi su ljudi u publici i dalje isticali kako je Matijević jedina "odradila" svoj dio predstave, dok su ostali "samo nešto predstavljali". Dakle, čak ni realizacija metafore o znoju kao *dokazu o radu* nije uspjela gledateljstvo rastaviti od predrasude da je "kvalitetna" samo ona umjetnost koja nastaje kao rezultat "mučenja". Očito je da i publika ima svoj *sistem* diskriminacije umjetnika.

"Samosvijest"

Petra Zanki gledateljima iznosi podatke iz vlastita života: kad je i gdje diplomirala, koje je sve radionice pohađala, s kojim je umjetnicima uspostavila performersku suradnju. Lista je impresivna. Njezina zlatna haljina i pozlaćene cipelice trebale bi nas uvjeriti kako je doista riječ o samosvjesnoj mladoj umjetnici plesa, a istu funkciju ima i plesni solo koji izvodi polegnuta na pod, visoko podižući i spuštajući noge uz okret bokova. I mi joj vjerujemo, sve dok na kraju ne iznese podatak kako je "svoj najvažniji performans odigrala u 23. godini. Radilo se o abortusu fetusa".

U svjetlu pozicioniranja ovog podatka na sam kraj obraćanja publici, dakle kao "potpis" cijele izvedbene slike, umjetničin dosadašnji *Just do it!* gard postaje problematičan: čini se da pred sobom više nemamo utjelovljenje umjetničke slobode i poduzetnosti, nego nekoga tko je zarobljen vlastitom ambicijom. Brojne su etičke studije pokazale da odluka o abortusu za sve žene predstavlja traumatično iskustvo, no Zanki ne igra nikakvu "javnu bol", niti pretvara privatnu dramu u kulturalni kapital. Petra Zanki naprosto podvlači *cijenu* ambicije. Osobno bih njezin performans ocijenila kao vrlo potresan, jer iza odlučnosti njezina glasa i ponositosti držanja probija nešto što ne možemo klasificirati kao "uspjeh", a upravo je ta *samokontrola* bolnog iskustva važnija i tamnija od kakvih socijalnih postignuća. U Petrinim je rukama mali okrugli akvarij *bez* zlatne ribice, također signalizirajući "manjak" s kojim se performer deklarativno nosi sa stoičkim mirom, dok ispod površine pliva neizgovorena, na sceni preskočena "smrt". Rijetko kada u kazalištu vidimo izvedbe koje se mogu mjeriti s hrabrošću i izvedbenom snagom Petre Zanki. Govoreći, dakle, o samosvijesti performera, Zanki za nju definitivno ima razloga.

Predstava koje "nije" bilo

Zanimljiv je i način na koji u predstavu ulaze Verdijeve arije. One nisu znak "anakronosti" opere, nego su postavljene kao svojevrsni sublimni objekt umjetničke žudnje: istovremeno su previše emocionalne, previše melodramatičene, no isto tako i nedostižno svečane, uzvišene u svojoj "beskorisnosti", bez potrebe da se bilo kome opravdavaju zbog bavljenja melodioznom, zavodljivom glazbom. Jedina izlučevina koju performeri skupine Via Negativa ne mogu po želji ispustiti iz sebe, a koja je itekako vezana za kazalište kao medij, jesu suze. Suze pritom mogu biti *tema* performansa (kao u predstavi Emila Hrvatina), ali ne mogu biti tek "jedna od" izlučevina. Plakati na pozornici prelazi okvire ironije. No, plakati se ne mora nužno suzama. Gotovo svi performeri u predstavi Bojana Jablanovca svjedoče o nekoj vrsti povrede, jedino o njoj ne pričaju u uobičajenom sažalnom ili samosažalnom stilu. Malo slobodnije govoreći, moglo bi se reći da sve upotrijebljene izlučevine *glume* nepostojanje suza, ali da publika veoma točno osjeća da iza duhovitih ispovijedi nije nikakva realizirana utopija, nego jedan osobit *plač* za brojnim oduzetim "predstavama"; za kulturom koja naprosto NE VREDNUJE samu umjetnost izvedbenog stvaralaštva. Ako kazališni izvođač *mora izvoditi*, najgore što mu se može dogoditi je nemogućnost mišljenja scenom, o čemu sjajno svjedoči i predstava *Timon Atenjanin* u režiji Branka Brezovca, o kojoj nam je govoriti nekom drugom prilikom. Što se tiče Jablanovca, formula je jasna: ako nemamo scenu, ako nemamo pravo na scenu, onda nemamo "ništa". Igrati to "ništa" bio je najuzbudljiviji događaj ovogodišnjeg Eurokaza. Z

Skidanje navodnika s činova protesta

Srećko Pulig

Budućnost protesta i protestiranja u nas je zagarantirana. Kako sada stvari stoje, to je jedna od rijetkih tekovina najnovije povijesti koju ćemo uspjeti prenijeti na svoje potomke. Hoće li se raditi o "razvoju" od narodnih armija, preko gerilske borbe, do umreženih bitaka i do inteligentnosti roja, o bio-vlasti i bio-političkoj proizvodnji ili o nečemu drugome, ovisi i o nama

Postoje li u nas politički protesti i što bi oni uopće značili? Pa kakvo je to pitanje, reći će netko i pokazati na ulicu gdje se upravo viče ili šuti za ili protiv nečega, gdje se potpisuju peticije za "spas" sviju – od rijetkih životinja, prevarenih radnika, do ugroženih naroda. U stvari, od kako su "samostalni i suvereni" (a neki od nas i mnogo prije toga), stanovnici Hrvatske izgleda da vole protestirati. Skupljajući materijal za potrebe umjetničkog projekta *Bilježenje grada – bilježenje vremena* iznenadili smo se količinom i raznovrsnošću protesta u Zagrebu kroz desetljeća. Ispada da je gotovo svatko koga poznaješ u našoj maloj incestuoznoj zajednici odradio neku borbu za svoje demokratsko pravo – nogama. Što demantira stereotip o političkoj pasivnosti ove nacije. Ili?

Nisu u nas "protestanti" samo oni kojima je protest u opisu radnog mjesta, sa i bez navodnika: profesionalni i volonterski korektori nacionalne države, koji dolaze iz civilnog društva. Koje ima svoje kontinuitete i diskontinuitete. A koje se, naravno, ne može svesti na birokratizirane nevladine organizacije (vidi prilog Biljane Kašić: *Žene, protesti, prostori*). Protestirao je i zametak tzv. antiglobalizacijskog pokreta (o tome piše Hrvoje Jurić: *Reclaim the Streets – Reclaim the State*). Protestirali smo posljednjih godina i kao državni službenici, učitelji, uzalud zaposleni i nezaposleni radnici, razvojačeni branitelji… (o "protestantskom" statusu radništva vidi prilog Leonarda Kovačevića: *Radnička nečist*; kao i diskusiju s tribine u centru net.kulture mama *Bilježenje grada – bilježenje vremena*: *Diskusija o protestima i protestiranju*, koja je vođena pod dojmom događaja oko Tvornice duhana Zagreb, koji još uopće nisu dobili epilog!) Ne na kraju, protestiramo i kao potrošači (ta borba ima budućnost).

Ti naši protesti poprimali su forme koje se dobrim dijelom mogu naći i u opisu i popisu protesta i protestiranja "u širokom svijetu", npr. na globalnoj internetskoj enciklopediji Wikipediji. Usput, odmah upada u oči još zapadnocentričnost tih "globalnih" informacija (barem što se tiče Wikipedije na engleskom jeziku), gdje je svaka buna u tzv. razvijenim zemljama uredno evidentirana "od stoljeća sedmog", dok nekad drugi i treći svijet biva pripušten samo na dva načina. Jedan je kada protestira na svojim najnovijim, često imitatorski "dekonstruiranim", globalnije umreženim, protestima. A drugi, naravno, kada je u prošlosti rušio svoje "totalitarne" režime, prevedene u "komunističke". Da bi postojala i povijest lijevog otpora socijalističkim i novokapitalističkim porecima s ruba Imperija, to "globalno" umreženo znanje, pa i kada se u njega dopisuje iz naših krajeva, kao da ne zanima.

Ružo, moja ružice

No, naravno, postoje i specifičnosti. Iako zvuči zavodljivo, promašenom se čini teza kako je i secesionizam nekada jugoslavenskih republika (posebno Slovenije i Hrvatske) neki čin civilnoga protesta i protestiranja. Po tome bi ispalo kako je npr. Hrvatska "nastala" iz protesta prema Jugoslaviji. Pojavnih oblika koji sliče na protest nije nedostajalo. Sjetimo se da tzv. *događanje naroda* uopće nije bio (ni ostao) neki ekskluzivno srpski izum. Koje je samo simboličko značenje pridodavano protestnom slavljenju prve izborne pobjede HDZ-a, koje je "prileglo" na katolički praznik Cvjetnicu. A kvalifikacija pobune u Kninu i okolici kao tzv. balvan revolucije činjenično pogađa samo balvane. Protiv

Protesti i protestiranje

Transkript s diskusije *O protestima i protestiranju* u okviru projekta *Bilježenje grada – bilježenje vremena*, 2. otvoreni ured, klub za net.kulturu mama, Zagreb, 24. svibnja 2006.

Slučaj Tvornice duhana Zagreb – debakl aktivističke scena

– **Srećko Horvat**: Umjesto pitanja, počet ću od priče koja će otvoriti neka od pitanja na koja ćemo pokušati odgovoriti večeras. Nedavno je izbio slučaj Tvornice duhana Zagreb i Tvornice duhana Rovinj i mislim da se na tom primjeru može pratiti niz fenomena oko protestiranja i protesta u javnom prostoru i općenito. Kao što svi znate, mediji su na početku intenzivno pratili priču, bila je na naslovnicima svih novina, pokrenuta su čak tri bloga – jedan je izvještavao direktno iz tvornice, a pisao ga je Kemal Mujičić, publicist i scenarist, drugi je nastao kao reakcija na taj blog, a treći *Talasaj* uređuju studenti Filozofskog fakulteta. Dakle, na tom primjeru možemo vidjeti kako su se mediji angažirali u cijelu priču. Ono što mi je zanimljivo je način na koji se o TDZ-u danas šuti. U zadnjih nekoliko tjedana o tom slučaju u medijima nema govora. Prije nekog vremena u *Jutarnjem listu* je izašao članak pod naslovom *Debakl radnika i štrajkaša Tvornice duhana Zagreb*, a koji se odnosio na prvomajski protest. Zanimljivo je da u članku nijednom riječju nije spomenut debakl, dakle, urednik novina implicira nešto čega nije bilo. Jedna od tema o kojoj možemo pričati jest na koji način mediji prate proteste i protestiranje. Drugi moment o kojem možemo pričati kod TDZ-a jest istup u javni prostor, dakle radnici su zauzeli tvornicu u centru grada i najprije su se u tom prostoru koncentrirali dva ili tri tjedna, nisu izlazili vani, osim za Prvi maj kada su, poput ostalih protesta u Zagrebu, krenuli od Trga bana Jelačića Ilicom do tvornice – to je na neki način akt zauzimanja i osvajanja prostora. Sljedeće bi pitanje moglo biti zašto svi protesti u Zagrebu kreću od Trga bana Jelačića?

– **Srećko Horvat**: Ono što mene zanima jest zašto je slučaj TDZ-a nestao s naslovnica i počeo se javljati jedino u gradskoj rubrici. No mislim da je najbolje da krenemo od iskustava, u kakvom ste protestu sudjelovali i kakva iskustva i doživljaje imate, te zašto ste uopće odlučili sudjelovati u određenom protestu.

– **Eugen Vuković**: Meni to nije zanimljivo zbog medijske pažnje, pitanje je zašto je tako malo ljudi bilo fizički prisutno tamo. Znam puno aktivista koji su znali za to, međutim oni to jednostavno nisu smatrali bitnim. Dakle, nije problem medijske reprezentacije, mislim da je medijskog prostora bilo sasvim dovoljno....

– **Hrvoje Jurić**: To nije bio debakl radnika Tvornice duhana Zagreb, njih ima onoliko koliko ih ima. To nije bio debakl medija, mediji funkcioniraju onako kako funkcioniraju, i onaj tko to nije shvatio može samo biti uvijek iznova razočaran, ja nisam. To je prije svega debakl tzv. civilne scene, odnosno aktivista, ljudi koji na toj sceni nešto rade ili ne rade, a u zadnje vrijeme, čini mi se, jako malo rade, barem u onom aspektu o kojem se večeras priča. Energija koja je vodila proteste do prije nekoliko godina prilično je splasnula, ako nije i nestala. Zadnja masovnija i intenzivnija gibanja bila su zapravo ona oko *Dosta je ratova*, što ne smatram gotovom pričom, ali kako sad stvari stoje, ta je priča duboko zamrznuta. Od tada do danas, što se zapravo događalo? Može li netko navesti nešto, osim Građanske inicijative "Matija Gubec", osim svečanosti kakve organizira Ženska mreža Hrvatske i sličnoga? Ponekad nešto naprave sindikati, ponekad nešto branitelji, ali protesta poput onih do prije nekoliko godina – nema. TDZ je bio prilika da se jedan paradigmatski slučaj izvuče iz zatvorenog prostora, iz tvornice, da se izvuče iz medijske manipulacije i da se uključe oni ljudi koji su senzibilizirani za tu temu, ali i za druge srodne teme... Kad smo 2003. godine organizirali niz prosvjeda protiv rata u Iraku, nas je nekoliko razgovaralo o tome kako bi bilo dobro da se formira neka inicijativa koja bi koordinirala različite prosvjede, ali ne bi bila ograničena samo na jednu temu, već bi mogla objediniti čitav taj spektar tema, koji i jest na neki način umrežen, da se reagira od prilike do prilike, ali na jedinstvenoj platformi...

Zagreb nema kulturu protesta na ulici

– **Biljana Kašić**: Čudi me kako Hrvoje postavlja pitanje. Naime, uvijek je bilo isto, nikada nije bilo drukčije. Aktivistkinja sam od ranih osamdesetih godina, kada smo protestirale na Cvjetnom trgu. Međutim, nikad to nije bilo masovno, iz nekoliko razloga, uvijek je to bilo škrto, često nemaštovito, pa i artificijelno... Čini mi se da je riječ o dvije stvari: Kad već govorimo o prostoru, mislim da vezano uz proteste treba problematizirati Zagreb kao grad odnosno pulsiranje grada u svojoj prostornosti. Zagrebački prostori nisu u tom smislu jako gostoprimljivi prostori, da iskoristim izraz Zygmunta Baumanna; vrlo je neugodno biti izložen na trgu, na cesti, posebno u ulozi protestantice. To nije priča Beograda, priča Ljubljane, ovdje prostor drukčije pulsira. S druge strane, nikad nije bilo puno građana/ki spremnih na protest, to nikada nije bio dio ovdašnje kulture otpora, dio kulture civilnoga društva u Hrvatskoj, barem ne zadnjih dvadesetak godina. Uvijek su to bile iste face, manje-više ista imena, s vrlo malo mladih ljudi. Mislim da Zagreb nije njegovao kulturu protesta na ulici i da ima nešto u tome, da to ima veze s intrinzičnom strašću prostora i u vezi s njim. Posrijedi je puno kompleksnija priča; nisam sigurna da je proteste uopće moguće sustavno organizirati ili kontrolirati, a najmanje koordinirati...

– **Hrvoje Jurić**: Nisam to ni mislio u smislu neke formalne organizacije, već više u smislu okupljanja grupe ljude kakva sada ne postoji, a koja je 2002. ili 2003. ipak postojala. Sama činjenica da se ništa ne događa i da ovaj pokušaj oko TDZ-a nije uspio dovoljna mi je odskočna daska da zaključim nešto takvo. To da nikada nije bilo mnogo bolje, s tim se slažem, ali ako je sad potpuno loše, onda je nekoć ipak bilo nešto bolje.

– **Tomislav Pletenac**: Problem s civilnom scenom i to da ona nije masovna jest u tome da ona uopće ne izvire iz lokalne, hrvatske, urbane ili bilo koje druge kulture. Mislim da je ona uvezena, da je to glas podređenosti. Možemo o tome debatirati, ali meni se čini da je pomalo nezgodno imati protest protiv rata

koga su prosvjedovali branitelji i "branitelji", radnici i "radnici" u svim onim od režima godinama organiziranim mitinzima itd. i sl.? Svi ti događaji ne zavrjeđuju ime protesta i protestiranja ne samo zato što "iza" njih uglavnom stoji (kakva-takva) država. Oni su jednostavno previše impregnirani "pozitivnim", narcistički u sebe zagledanim hrvatstvom, da bismo u njima prepoznali ikakvu stvarnu kontestaciju, ikakav stvarni negativitet: pobunu protiv bilo čega (čak ni protiv Jugoslavije, socijalizma, kapitalizma itd. i sl., jedino su Srbi u Hrvatskoj doživljeni kao "remetilački faktor"). Nekima je teško shvatiti da mračnjaštvo nije negativitet, nego upravo obrnuto: nedostatak negativiteta i kritike, nedostatak protesta! Kao što fašizam nastaje iz ljubavi…

To prazno mjesto politike, čak i u ključnim "prosvjedima" prošlog desetljeća, već je dobro analizirano (vidi npr. *Dossier o prosvjedima za radio 101*, u Arkzinu, br. 79. iz 1996., posebno tekst Borisa Budena: *Zrinka, ah, još jedna ruža hrvatska*; ili tekst Intelektualne kooperative Bastard o radničkom ne/zauzimanju Trga Bana Jelačića: *Trg izgubljene republike!,* u Arkzin 06./04. 1998.). A ako je tako, blago rečeno politički dezorijentirano, bilo u devedesetim, kada su se fronte činili jasnima i kada je vlast takoreći svakodnevno proizvodila neprijatelje, dajući vam na znanje da ste prodana duša, ljubitelj Judinih škuda itd. i sl., je li išta (politički) jasnije danas, kada izgleda kao da su sve barikade porušene, a od svakodnevne "normalizacije" i poljubaca pomirenja koji stižu sa svih strana ne da se disati?

Pomagaj Angie, pomagaj Milane

Uzmimo dva recentna primjera, koji spadaju u temu protesta i protestiranja. Ti protesti nisu izveli mase na ulice, to im nije niti bila namjera, no dobro ilustriraju različite putove u ćorsokak u kome se ta "djelatnost" lako može naći. Prvi primjer je peticija (čest način protestiranja) nazvana *Otvoreno pismo skupine intelektualaca s područja bivše Jugoslavije njemačkoj kancelarki Angeli Merkel*. U tome pismu, koje potpisuju naši viđeni intelektualci "između azila i egzila" moli se njemačku premijerku iz tamo vladajuće stranačke velike koalicije da pomogne časopisu *Feral*, koji "doduše ima stalne čitatelje, ali se ciljano pokušava spriječiti da redakcija unovči oglase klijenata i na taj način financira izdavanje časopisa". Piše čak i da "ako netko iz gospodarstva ili, pak, inozemnih, npr. velikih njemačkih koncerna i firmi poželi oglasiti u *Feral Tribuneu*, odmah mu se savjetuje da to ne učini". Koje je to brkanje lončića? Pa kao da Merkelova nije sinonim za snage one iste Njemačke koja ne samo da nije oglašavala u hrvatskoj štampi (dok je bila hrvatska), već je istu (doslovno) kupila. I kao da pod vlašću nje i njoj sličnih ne propadaju male i lijeve novine i u jednoj Njemačkoj (ili Francuskoj, o čemu se uredno izvještava u istom broju *Ferala*). Koliko je vremena (i svega drugoga) jedan medij ulupao da "otkrije" kako je "tržište" (svega, pa i reklama) "materijalni opstanak ideologije", a ne neki post-ideološki raj na zemlji, koji prima sve koji se prijave?

Te novine bi, da ne vrludaju "između publike i države" oslonac tražile u samo-organizaciji civilnog društva (domaćeg i međunarodnog), što su djelom i činile u prošlosti, te u eventualnoj pomoći sebi ideološki bliskih organizacija i pokreta. No, u tome ih priječi pounutrena ideologija (navodno nad-ideološkog) tržišnog novinarstva (i samo, mnogo banalnije, želja vlasnika za, makar i malim, profitom).

Drugi primjer je onaj protestnog okupljanja oko ad hoc udruge www.pravonagrad.org, a koja stoji "iza" plakata s precrtanim Bandićevim likom. U obrazloženju svoje akcije kazali su kako je riječ o "činu građanskog neposluha jer ne pristajemo da kultura mladih bude polje za reklamiranje gradonačelnika, tim više što za mlade on nije napravio apsolutno ništa". Povod je dakle plakat za ovogodišnji Zagrebački salon mladih, koji se (uz dozvolu) krezubo šali s likom i djelom zagrebačkog gradonačelnika. A pravi razlozi su "dublji". Izlazak u otvoreni politički angažman protiv (gradske) vlasti učinjen je tek u situaciji kada je postalo jasno da od novca (za vlastite potrebe) neće biti ništa. I to je legitimno protestiranje, ali nije baš civilno-aktivistički principijelno.

Budućnost protesta i protestiranja zagarantirana

Umjesto zaključka o stanju protesta i protestiranja u nas, najpametnije je (a i najsigurnije) ostaviti sve opcije otvorenima (o prigovoru da naši protesti nisu dovoljno autorefleksivni vidi prilog Tomislava Pletenca: *Protest i protestiranje u antropološkom fokusu*). Jedno je sigurno: budućnost protesta i protestiranja u nas je zagarantirana. Kako sada stvari stoje, to je jedna od rijetkih tekovina najnovije povijesti koju ćemo uspjeti prenijeti na svoje potomke. I u nas stasaju nove "opasne klase", a u tezu o "primarnosti otpora", kako ju prezentiraju Hardt i Negri u svojoj knjizi *Multitude: war and democracy in the Age of Empire* o njihovoj tezi da mnoštvo u Imperiju ima spontano komunistički karakter vidi kritiku u eseju Katje Diefenbach: *Novi anđeli*, nemamo razloga posebno sumnjati. Hoće li se raditi o "razvoju" od narodnih armija, preko gerilske borbe, do umreženih bitaka i do inteligentnosti roja, o bio-vlasti i bio-političkoj proizvodnji ili o nečemu drugome, ovisi i o nama. z

---

u Iraku u trenutku kad smo potpuno neosjetljivi na problem Tvornice duhana Zagreb, na problem Croatia Busa, kao da se to događa nekom desetom, a rat u Iraku nam je ključna stvar.

– **Srećko Pulig**: Mi još nismo imali ni protest, ali post-post-post protest protiv rata u Jugoslaviji...

– **Biljana Kašić**: U ovom trenutku bih stvarno protestirala, kao osoba sa civilne scene, već više od dvadeset godina se tako legitimiram i to mi je iznimno važno. Kad profesor s fakulteta kaže: *Ta neka civilna scena tamo*, ja osjećam nelagodu, ja ne bih na taj način razgovarala. Autoreferencijalna pozicija je ona iz koje želim sada govoriti. Hoću reći da postoji jedan tip nepristojnosti, ne volim tu vrstu razlikovanja osoba koje su s fakulteta i nas kao drugih. To ne vodi kreativnom razgovoru. Mene zanimaju dubinski razlozi djelovanja i otpora ali i odbijanja angažmana a kad je posrijedi pitanje klase i problem radništva mislim da niti ranije a ne samo danas mladi ljudi nisu stali uz to radništvo. Nisam sigurna da bi prije 20 godina i mi stali/e i podržali/e isto radništvo, kao što nismo ni sada. Čini mi se da su stvari puno složenije i da se olako govori: civilna scena u Hrvatskoj ne valja ništa ili ona je "uvezena" u Hrvatsku. Mislim da nije uvezena i nisam spremna bez nijansiranja razgovarati o tome...

– **Srećko Pulig**: Mislim da ne treba pričati bez nijansiranja i da to "vanjsko" i "domaće" nije tako oštro odijeljeno... Postoji, recimo, jedan drugi moment koji bih uveo u svu tu nelagodu, a to je tranzicija i što je ona značila za tu scenu. Što se događa nakon tranzicije, kako se scena formirala u smislu da su i te nove države na našem području zapravo nastale iz protesta? I ta energija protiv sistema; nije odmah napravljena država koja funkcionira, to je trajalo i trajalo i ne nazire se kraja. Hoću reći, protest su u toj situaciji bili i balvani... A kad imaš permanentno izvanredno stanje, ideš na smirivanje, a ne na pobunu. Sjećam se polemika iz *Arkzina*: možemo li mi protestirati poput onih u Beogradu, mi smo ipak napadnuti i sl. Dakle, od tih velikih ideoloških priča, kako se rade države, nastala je nelagoda. Trebalo je puno vremena da ta nelagoda prođe i da se naprave neki mali koraci. S druge strane, mislim da je važna ta fizička prisutnost, a ona virtualna, nje je i previše.

– **Srećko Horvat**: Vratit ću se na Biljaninu opasku, navest ću primjer Hausmanna u Parizu koji je arhitekturom nastojao spriječiti proteste, a nedavno smo vidjeli i dva velika protesta: Oktobarska pobuna i ova pobuna studenata. Vidimo da Hausmannovi potezi nisu uspjeli spriječiti proteste i da su unatoč tim preprekama prostora protesti ipak uspjeli. Zanima me kako smo se osjećali svi mi, je li nas prostor ovoga grada na neki način kočio, je li kočio naše uživljavanje u protest ili smo taj prostor osjećali kao neku pozitivnu stvar?

– **Eugen Vuković**: Mislim da to nema veze s Hausmannom, on je konstruirao trgove i ulice tako da se ne mogu postaviti barikade, da se masa može gađati artiljerijom, ako do toga dođe. Ali kod nas nikada i nije bilo tako velikoga prosvjeda...

– **Srećko Horvat**: Spomenuo sam Hausmanna samo da bih uveo taj element urbanizma, nisam želio uspoređivati situaciju Zagreba i Pariza...

– **Srećko Pulig**: Gledao sam neke fotografije Toše Dabca iz tridesetih, serija se zove *Radnički nemiri u Ilici* i vide se strgane stolice pred kavanom Korzo. Nije istina da baš nikada ništa nije bilo...

Nelagoda protestiranja i osvajanje gradskog prostora

– **Hrvoje Jurić**: Mislim da je Zagreb upravo podatan za protestiranje, Zagreb sa svojim trgovima, velikim brojem malih trgova, uskim ulicama za organiziranje različitih vrsta protesta, gdje možeš birati ovisno o potrebi, gdje se mogu lako koordinirati akcije na različitim mjestima itd. A propos nelagode, koja je ovdje očito ključna riječ, nelagoda uvijek postoji, i u Beogradu, i u Parizu, i u Zagrebu... Ne mislim da je to nešto što se može, pa čak ni nešto što se treba izbjeći. Mislim da je cilj protesta, kao prvo, izraziti neku ideju, neki stav, neki zahtjev; kao drugo, mobilizirati druge građane za tu svoju ideju; a treća stvar je izazvati nelagodu, izazvati javnu nelagodu, pogotovo kod oficijelnih političkih struktura. Ali to izazivanje nelagode uvijek je obostrano. Recimo, tko god je bio u prvoj povorci *Gay Pridea* u Zagrebu, zna da je to bio ekstreman osjećaj nelagode, to je zaista jedan od najupečatljivijih događaja u mom životu, taj osjećaj fizičke nelagode. Iz toga možemo izvesti čitavu teorijsku priču o političkim tijelima, o tijelu kao mediju političke akcije.

– **Tomislav Medak**: Moram podsjetiti da je najmasovniji protest recentnije povijesti bio protest za osvajanje prostora, za osvajanje trga kada su se, bilo je to 1998., ljudi probijali kroz kordone policije da dođu do trga. Tada je to bilo usmjereno isključivo na osvajanje prostora, a upereno protiv zakona koji je regulirao mjesto prosvjedovanja u gradu. Ne treba zaboraviti ni činjenicu da je, u krajnjoj mjeri u recentnijoj povijesti, mnogo protesta bilo usmjereno na osvajanje vidljivosti.

– **Biljana Kašić**: Kada već govorimo o ne/lagodama i o prostorima, sjećam se dviju situacija. Osamdesetih godina (uzgred, ženska priča ima kulturu protestiranja, neovisno o muško-ženskoj priči), kada smo protestirale na Cvjetnom trgu osjećala sam se zaista dobro, imala sam neki osjećaj intrinzične energije, pozivajuće i afirmativne, no to je bio onaj stari Cvjetni trg, nikad se više nisam osjećala dobro na novom Cvjetnom trgu. Sjećam se, kišilo je, bilo nas je malo, uvijek 10 do 15 žena – ne više, da smo dijelile karanfile za Dan žena, da se potpisivala peticija za prvo sklonište – *Autonomnu žensku kuću Zagreb* i na neki je način bilo pozivajuće, ljudi su nam prilazili, nisu se odmicali. Devedesetih godina imala sam drukčiji osjećaj, zapravo izrazitu nelagodu kada su ženske organizacije pod okriljem *Ženske mreže Hrvatske* protestirale, kad smo išle prema Markovom trgu.

Govoreći o prostorima, želim reći da prostor kodira moć. Jelačić plac ima ta mjesta jasne politički u-kodirane moći i zato nastaje panika. Otuda i osjećaj nelagode. Inače, trgovi su mislim ženska mjesta, tamo sam se uvijek osjećala dobro. Ali ova prolazna mjesta, ove prohodnosti, ove ulice gdje ste izloženi, tamo vas ljudi guraju i odbacuju. Zapravo prolazite i nemate mogućnost komunikacije, postoji osjećaj jasne podijeljenosti.

Kad sam sa *Ženama u crnom* protestirala na Trgu republike u Beogradu, osjećala sam se, iako je apsurdno, zaštićenom, premda je to bilo vrijeme rata i bilo nas je dvadesetak. Hoću reći, nisam imala osjećaj nelagode. Nelagoda je vezana uz izloženost, ona nema nužno veze s izravnom prijetnjom, a mislim da žene imaju problem s vlastitom izloženošću puno više nego muškarci.

– **Srećko Horvat**: Nije stvar u tome da su neki prostori a priori nelagodni, na primjer na Trgu bana Jelačića ugoda se može stvoriti ako dođe veći broj ljudi. Dakle, ako je 10-15 žena na Trgu bana Jelačića i protestira, mislim da se neće osjećati baš ugodno, ali 10-15 žena na skupu dočeka Janice Kostelić... Navodim to usporedbe radi, jer ne znam je li se u Zagrebu ikad skupilo toliko ljudi kao na dočeku Janice Kostelić.

– **Tomislav Pletenac**: Nelagodnost mene dovodi do de Certeaua: stvar je taktike. Čim se čvršće uspostavi urbanistička struktura grada, čim se prisili pješaka da hoda određenim prostorima, tim se ispražnjuje semantičku mogućnost tih mjesta. Očigledno je da je Trg bana Jelačića preprazan, on nije semantički čvrst, bez obzira na problem sa spomenikom. Pitanje je li on uopće trg ili je široka ulica. I tu je teško protestirati jer nemate čvrstu semantičku sliku koju možete iskriviti. Na Cvjetnom trgu

Žene, prostor/nost i protesti

Biljana Kašić

Koliko javni prostori pamte i koji su to slojevi utkani u prostorne memorije, nije posve jednostavno. Nisam posve sigurna da postoji bilo koji takav prostor u Zagrebu u kojem su zabilježeni činovi ženske kulture otpora ili protesta. Riječ je prije o kulturi zaborava i ignorancije nego o namjernom iščeznuću

Razmišljajući o prostorima i protestima ili o prostornosti protesta u Zagrebu a i šire dva pitanja su pritom važna: prvo mi se čini pitanje pulsiranja prostora i kako je ono povezivo s protestnim činom; drugo jest pitanje prostorne memorije, drugim riječima, kako određeni prostor pamti i upisuje zbivanje, putem kojih kodova i slika ili je li prostor, poput vremenitosti, tek prolaz ili prolaznost? Otvaraju se dakako i pitanja prostornosti (post)identiteta, intervencija u prostoru te socijalne i prostorne povezivosti. Kao i ona kako, o čemu se pita suvremeni teoretičar identiteta Kevin Hetherington, prostori postaju mjesta transgresivne politike i činova otpora time što svi Drugi, ritualno proizvodeći vlastite identitete u javnim prostorima, razobličuju paradigmu centralnosti i margine. Ili?

Osim toga, postoji, usudila bih se reći, sve vrijeme prisutna napetost, jedna konceptualna i etička tenzija između zagrebačkih prostora i građana/ki koje protest koriste za svoju javnu akciju. Navire niz pitanja i kritičkih dvojbi oko pristupa ovoj temi, ali ja ću se ukratko osvrnuti na proteste iz ženskog motrišta i oko protestiranja žena.

Pulsiranje prostora

Što se tiče prvog pitanja, sjetih se različitih ženskih okupljanja/protesta koji su se dugi niz godina zbivali na Cvjetnom trgu, onom negdašnjem Cvjetnom trgu. Zašto je on bio izabran? Ili, zašto smo se sve mi osjećale ugodno na Cvjetnom trgu, za razliku od Jelačić placa ili prostora pred Saborom? Još osamdesetih dijelile smo karanfile i šapirografirane letke za Dan žena, najčešće pod kišobranima/suncobranima stopljenim u ambijentalnost cvjetnih štandova, dviju znamenitih knjižara, dva ugla i dva kina, ondašnjeg Balkana i Zagreba. Potpisivala se u nekoliko navrata peticija za prvo sklonište za ženu i djecu žrtve muškog nasilja. Jedan stol na sklapanje, dva stolca, minimalistički format, tek nekoliko službenih čuvara iz policijske postaje koji su se trudili biti nevidljivi. Uz poneki zazor i kratkotrajnu paniku, najčešće smo osjećale bliskost s usputnim hodačicama & hodačima; komunikacija se zbivala u obostranom prilaženju kao i fiksnost "pristanka". I sam je prostor izgledao poput okupljališta; višekratno sam oćutjela bliskost te javne prostornosti. Premda to nikada nisu bila masovna događanja, bilo nas je desetak a najviše dvadesetak, sve je izgledalo "učinkovito", a protest funkcionirao kao osvajanje prava na građansko povjerenje.

S druge pak strane, kad su se od sredine devedesetih nadalje organizirali masovniji ženski protesti – na Jelačić placu, pred Saborom – u kontekstu već razgranate i poznate Ženske mreže, a koji su uključivali verbalne prosvjede, hodanja, osmišljene plakate i postere, a ponekad mikrofone i scenu, kao da nije bilo te intrinzične energije i povezanosti. Ili, u slikovitoj maniri, kao da su sva značenja oko kojih se artikulirao ženski prosvjed, curila i istjecala tek tako, a poruke na transparentima doslovno izlazile iz okvira ne obvezujući nikoga da ih pogleda ili komentira. Sudjelujući svega nekoliko puta u njima, imala sam sve vrijeme neobičnu nelagodu koja se ticala podjednako vlastite rezerviranosti prema načinu djelovanja, kao i ravnodušnosti i nezainteresiranosti stanovnika/ica, kojom je bilo napučeno ozračje "između". S jedne strane sve je bilo smisleno i važno, a s druge nekako dosadno i bez drske imaginacije. Razmišljajući o tomu sada, znakovitim mi se i dakako prijepornim čini tzv. scenarij koji uredno slijedi arhetipsku matricu političkog protesta i time proizvodi "nevolju umiječa", a s druge strane postala sam svjesna u kojoj mjeri određeni prostori obznanjuju, parafrazirajući Slavoja Žižeka, napetost između strukturiranog društvenog tijela u kojemu je svaki dio imao svoje određeno i sigurno mjesto i "dijela bez udjela" koji remeti tu aroganciju političke izvjesnosti i političke univerzalnosti. Dakle, "dijela" koji želi verifikaciju svog partikularnog glasa, usprkos. Ulica nije, što spoznah naknadno, tek dobrohotno predvorje javnosti već uvijek granica, marker ili podsjetnik razdjelnice privatnosti i javnosti. Uostalom, u antičkoj Grčkoj žene su primjerice bile pripuštene u svijet javnosti putem ulice, no to se događalo samo u specifičnim slučajevima, uključujući rituale pogreba. Pitam se, unatoč i nekim začudnim primjerima, posebno iz sufražetske povijesti, kako ulicu učiniti izazovnim mjestom za kreativnu akciju i djelovanje onkraj puke slobode kretanja i samodržanja u gradu, a kojeg je još teoretičar Georg Simmel smatrao blaziranošću, kao tipom otupjelosti na značenje i vrijednosti razlika, pa i reakcija na njih.

Prostorna memorija

Drugo pitanje, koliko javni prostori pamte i koji su to slojevi utkani u prostorne memorije, nije posve jednostavno. Nisam posve sigurna da postoji bilo koji takav prostor u Zagrebu u kojem su zabilježeni činovi ženske kulture otpora ili protesta. Riječ je prije o kulturi zaborava i ignorancije nego o namjernom iščeznuću i to će, isto tako, biti jedna, od važnih feminističkih zadaća.

Inače okupacija javnog prostora jest jedna od feminističkih strategija destabiliziranja značenja moći općenito, a napose u svijetu feminističke umjetničke prakse. No možda je prigoda da spomenem dvije situacije koje su po mojem mišljenju važne; obje se tiču javnog protesta protiv nasilja i obje su povezane sa središtem Zagreba. Unatrag nekoliko godina Sanja Iveković svjesno otvara problem muškog nasilja u obitelji ucrtavajući doslovno skučeni prostor Autonomne ženske kuće Zagreb u prostor Trga, odnosno Jelačić placa. Time je, inzistirajući upravo na međupovezivosti šetača, nasilja i prostornosti, pokazala globalnu rasprostranjenost problema nasilja, a ujedno i političku odgovornost Grada da sustavno rješava ovaj problem. Gotovo deset godina prije – 1996., Centar za ženske studije proglašava društvene prostorije i park Ribnjak svojim prostorom. Naime, radilo se o prvoj međunarodnoj mirovnoj konferenciji *Žene i politika mira* u Hrvatskoj, koja se, zbog svjesne simboličke poruke, jedino mogla dogoditi u javnom prostoru središta grada. Stopedeset sudionica, mirovnjakinje iz ratnih i ratničkih zona te podijeljenih gradova i zajednica iz sedamnaestak država, umjetničke instalacije i poruke mira u parku Ribnjak, bio je to začudni semantički pokušaj upisivanja ženskog motrišta s margine mirovnog djelovanja u samo središte Grada.

Prostor dakako nikad nije bezazlen ni politički neutralan, ali transgresije su moguće. Z

---

se to već da. Tu je problem Markova trga gdje je to zabranjeno jer se tamo može uspostaviti novu državu i postaviti novoga predsjednika. Dakle, zakon regulira stvari, i onda inicijativa *Matija Gubec* uvodi taktiku i ta taktika može proći: zašto ne šetati tim trgom, dakle, nema okupljanja? Niz je taktika kad se prostor jako i čvrsto semantizira...

– **Srećko Horvat**: **Oliver Sertić** je, čini mi se, snimao prosvjed biciklista na Cvjetnom trgu kad je došlo do sukoba. Neka je druga skupina imala dozvolu okupljanja na trgu, a onda su došli biciklisti koji nisu imali dozvolu pa ih je policija odvela.

– **Igor Bezinović**: Htio sam reći da nije slučajno da su veliki prostori nelagodni, to vidimo iz činjenice da je Trg Francuske Republike jedini trg u Zagrebu gdje se smije organizirati prosvjed a da ga se ne mora prethodno najaviti u policiji. Jasan je motiv vlasti zašto su odabrali upravo taj trg da bude jedini s tom funkcijom. Recimo, da je to Cvjetni trg, tamo bi svaki dan bili prosvjedi.

Protesti kao artikuliranje stavova

– **Gospođa iz publike**: A zašto Zrinjevac? Zašto je za *Gay Pride* uzet Zrinjevac?

– **Hrvoje Jurić**: Zato što je tamo lako organizirati protest. Argumenti za Zrinjevac su sljedeći: postoji "prirodan" *stage* sa strujom; ukoliko dođe manji broj ljudi, oni se ne rasprše, već se koncentriraju na prostor oko paviljona i na stazu koja vodi prema Praškoj; a osim toga, u slučaju *Gay Pridea*, prostor se može lako i ograditi i kontrolirati. A i lakše je baciti suzavac...

– **Srećko Pulig**: Zanimljivo mi je kako se stvara masa i kontra-masa, na *Gay Prideu*, na Trgu žrtava fašizma. Mogu reći da je i u Tvornici duhana Zagreb bilo dvije vrste ljudi, ona radnička ali mračnija, kako radnici sebe državotvorno shvaćaju, a druga je bila neka lijeva, malobrojnija. Bilo je i nekih sukoba na rubovima, da ne pričam anegdote, hoću reći da ima dinamike unutar događaja, ne samo unutar prostora, veći i među ljudima. Omiljeni mi je primjer Trg žrtava fašizma, grupa koja traži povrat imena protestira, a oni s druge strane viču: Fašisti! Poanta je da se na licu mjesta, u događaju, nešto može razviti među ljudima...

– **Hrvoje Jurić**: Želim reći, a to je i moj generalni stav, zašto mislim da su protesti potrebni. To nije samo prilika da se izrazi neki stav, nego je protest sam, a pogotovo organizacija protesta, dobra prilika da se neki stavovi uopće artikuliraju. Svi idu u protest s nekim idejama, često su to različite ideje, s različitih strana, u različitim grupama, ali kada se organizira neki protest, za povrat imena Trgu žrtava fašizma, protiv rata u Iraku ili ekološki protest, onda se te različite grupe okupljaju, permanentno *brainstormiraju* ideje, izazvane različitim povodima, i tako nastaju nove ideje. To je ono što je vrijedno kod protesta, ne samo fizički performativni čin, već način da se generiraju nove ideje i artikuliraju one koje su postojale i prije.

– **Tomislav Pletenac**: Uvijek kad artikuliraš ideju, dijeliš svijet na pola, čim artikuliraš "hrana", dijeliš svijet na hrana i nehrana. Čim artikuliraš neki stav, time artikuliraš i njegovu suprotnost u društvu koja time dobiva identitetsku formaciju. Zato je aktivizam uvijek malo *tricky* igra. S druge strane, ono zašto su protesti po meni važni jest stoga što demaskiraju neke strategije koje su ljudima inače potpuno nevidljive. Dakle, dekodiraju moć koja je kodirana ne samo u različitim prostorima u gradu, već i u različitim institucijama.

– **Biljana Kašić**: Mislim da je protest prije svega pozicija, jedna osviještena pozicija preuzimanja odgovornosti primjerice za osobni stav ili vrijednosno motrište i ne mislim da se to tiče samo nekih civilista/ikinja – onih koji su to po definiciji, da se odgovornost svaljuje samo na njih. Mislim da je riječ o jednom novom poimanju odgovornosti za život koji živimo, to je etička pozicija prije svega, nimalo lagodna. Važno mi je da govorim o ženama jer su meni žene važne a iznimno su zaslužne za aktivizam i inicijative protesta u ovom gradu. Sjećam se prije nekoliko godina – *a propos* eksperimentiranja u prostoru – feministička umjetnica Sanja Iveković napravila je jednu odličnu provokaciju (mislim da je protest i provokacija): ona je doslovno precrtala koordinate arhitektonskog prostora od 200 četvornih metara skloništa Autonomne ženske kuće Zagreb koji smo skvotirale 1990. godine. Kredom je ubilježila taj prostor u prostornost Trga bana Jelačića, postavljajući uz njega i skulpture s maskama žena žrtava obiteljskoga nasilja koje žive u skloništu... Ta akcija, koja je bila popraćena razgovorom u knjižari, dijeljenjem letaka i razglednica s porukama protiv nasilja i sl., ima više razina tumačenja No takav tip feminističke intervencije u prostor zahtijeva određeno obrazovanje odnosno određen tip predznanja da možete razumjeti što se htjelo. Tražilo se da Grad preuzme odgovornost za sklonište, u to je vrijeme skloništu prijetilo zatvaranje jer novaca za sklonište nije bilo. Dakle, bilo je takvih akcija, no pitanje je uvijek koga te akcije zanimaju, kao i to da one po svojoj naravi odnosno konceptu ne mogu biti masovne.

– **Lela Vujanić**: Mislim da je problem s tim radom što on ostaje isključivo u području umjetničkoga. Možda je mogao biti jednostavniji i čitljiviji poput radova Tanje Ostojić ili slovenskog kolektiva Kulturni terorizam, oni idu na puno jednostavniji izraz, koji je razumljiv širem krugu ljudi.

– **Srećko Horvat**: Mene zanima pitanje subverzivnosti. Ovo je po meni primjer koji je pohvalan, međutim nije primjer društvenog protesta, više umjetničkoga. Ali baš Tschumi, u svojoj knjizi navodi primjer *Kuće naroda*, koju su Situacionisti napravili, na ulici su od kartona napravili *Kuću naroda*, bila je riječ naravno o simboličkom aktu koji pokazuje da ljudi koji protestiraju zauzimaju i posvajaju prostor. Taj je slučaj bio dekodiran, za razliku od ovoga. Time se vraćam na pitanje je li u Zagrebu bilo sličnih akcija poput ove situacionistā koji su *par exellance* primjer korištenja prostora na subverzivan način?

Medijsko izvještavanje o protestima

– **Oliver Sertić**: Bitno je kome se obraćamo i što želimo postići. Mislim da je super to što je Sanja napravila, mislim da je bilo razumljivo uglavnom aktivistima i aktivistkinjama koji su bili vezani za tu priču, no bitno je što je cijela inicijativa išla dalje u medije i dobila time prostor za artikulaciju problema. Međutim, htio sam reći zašto su meni prosvjedi važni: zato što mene osnažuju osobno i čak i ako dođe malo ljudi ili prosvjed ne postigne svoj cilj, odnosno ako se nakon njega ništa ne promijeni, vidim gdje sam pozicioniran i to je meni identitetski važno. Znam da ću iste ljude vidjeti na prosvjedima i za 5 ili 10 godina, no važno je da se na prosvjedima ljudi mobiliziraju i iz, nazovimo ih tako, sekundarnih grupa. U *attack!u* se devedesetih obrazovala i mobilizirala čitava skupina mladih ljudi koji su sudjelovali u ovim prosvjedima 2000-ih.

Što se tiče medija i ovog što *Fade-in* prati, možda bi ipak trebalo reći kako mainstream mediji prate prosvjede: prate ih površno. Površno, jer su ograničeni rokovima, ograničeni svojim plaćama, a zatim i needuciranošću i nezainteresiranošću. A to je karakteristično za sve mainstream medije u svijetu, ne samo kod nas. Uglavnom, novinari dolaze po nalogu urednika, oni nikako nisu emocionalno niti interesno uključeni u ono što rade. Jako je važan izbor protagonista, odnosno sugovornika koji govore u kameru. Novinari biraju ono što im je najlakše, pa su to najčešće glasnogovornici koji brane svoje institucije i koji govore ono što im je naloženo da kažu. Ono što je karakteristično za *Fade-in*

Protest i protestiranje u antropološkom fokusu

Tomislav Pletenac

Svaka akcija svojom reakcijom s jedne strane homogenizira i identificira suprotnu poziciju (posljednji je primjer križanja Bandićeve slike), potencira staru društvenu dihotomiju (urbani-neurbani recimo) i postaje poligon za karijeru. Osim toga, protest i akcija imaju kolateralne i nevidljive žrtve koje su prisiljene izložiti i vlastiti život kako bi osigurali minimalnu egzistenciju

Nakon ponovnog osvrta prema razgovoru o protestiranju, nekako mi se samo od sebe otvorilo pitanje može li se u snažnom odzvanjanju disonantnih tonova pokušati uspostaviti antropologija protesta i protestiranja i to na dvije razine. Na onoj izvedbenoj i na interpretacijskoj. Upravo transkript koji je objavljen u ovom broju, a koji disonantno progovara o nekim ključnim mjestima protestiranja, ukazuje kako su te dvije dimenzije međusobno duboko suprotstavljene. Antropološka perspektiva se tu otvara kao polje moguće artikulacije tog višeglasja. Antropologiji je barem već dvadeset godina izmaknuto pravo nad vlastitom jedinom i dominantnom interpretacijom (koja je bila uz to često rodno, klasno i etnički obojena) i za to vrijeme je razvila određeni oblik opreznosti i samorefleksije, možda više nego i jedna druga društvena znanost. U takvom (samo)kritičkom duhu ona se otvara prema etnografiji interpretacije u kojoj se pokušava i antropološka pozicija uspostaviti kao samo jedna od mogućih.

Pravo na antropologiju

U takvom položaju antropološko pismo više nije određeno isključivo akademskim i pozitivističkim žanrom već pokušava pregovarati s različitim institucionalnim i neinstitucionalnim reprezentacijskim praksama. No, pozicija koju antropologija na taj način zauzima ne oslabljuje njenu interpretacijsku potentnost i ne zatvara razvoj same znanosti. Antropološka je interpretacija još uvijek snažna i svoju posebnost gradi na iskustvu uživljavanja u najrazličitije oblike ljudske egzistencije diljem globusa. U slučaju protesta i protestiranja takva se antropološka situacija teorijski i metodološki upisuje na nekoliko različitih aspekata. S jedne strane to su iskustva sudionika protesta, organizatora, volontera, ali i spontano priključenih ljudi. Na toj strani su i vrste tekstualizacije poruka protesta (korišteni simboli, lokacije, transparenti i sl.). Na drugoj su strani načini recepcije poruke i njihova oslonjenost na eventualne starije matrice razumijevanja koji se mogu najčešće pronaći u folkloru. Posebno je važan element kontekst u kojem se protest događa, a on može imati svoje različite refleksije i tek je antropološka inventivnost ono što povezuje razne detalje svakodnevice s protestnim događajima kako bi se pružio širi eksplikatorni model. Metodološki to bi značilo aktivno participirati u događanju i istovremeno odmaknuto promatranje što naravno, nije izvedivo pa se te dimenzije obično dijele na biti (tamo) i pisati (ovdje). Ta dihotomija bivanja i pisanja samo je još jedno zrcaljenje fundamentalne podvojenosti svih etnografskih i antropoloških tekstova koja je unatoč naizgled razarajućoj snazi ipak osnovni pokretač svakog antropološkog mišljenja (mi-drugi, tamo-ovdje, teren-tekst, etnografija-antropologija itd.). A jedna od njih (koja se pojavila i u transkriptu) sigurno je i aktivizam-teorija. Taj je "sukob" u antropologiji još važniji, jer je antropologija sama uspostavila institucionalne razine metodologija i teorija koje su nastale upravo na aktivističkim temeljima kao što je to slučaj sa feminističkom antropologijom. Drugim riječima, antropologija bi trebala biti mjesto u kojem bi se ta aktivističko-teorijska razlika pomalo trebala gubiti, a antropološka perspektiva pokazat svoje društveno heterogeno lice u kojem svatko dobiva svoje pravo na antropologiju.

Na marginama

No sve to bi bilo tako u slučaju da teorijski modeli i metodološki recepti imaju metafizičku poziciju. No, teorijske forme i formati smišljeni na jednom mjestu u novim preuzimajućim kontekstima počinju zadobivati sasvim osebujna značenja koja često nisu ni blizu onih koje imaju u "izvorištu". Tu se ne misli nužno na devijacije i promašaje pojedinih teorija koje su eto pogubile neko svoje originalno značenje na svome putu. Prvo stoga što originalnih značenja nema i što su i u ona prvotna upisana mnoštva različitih značenjskih instanci, a stoga i nema mjesta s kojeg bi se original mogao uspostaviti. Drugim riječima, originalnost neke teorijske zamisli osigurava distorzija. Bez proglašavanja izmicanja, netočnosti nema niti konstrukcije originala. Na neki način premještanje i novo iščitavanje i korištenje teorijskog aparata uvijek iznova prokazuje blistavi konstrukt. No, od jednakog problema ne pati samo teorijska pozicija i misao, često i aktivistička pozicija otjelotvorena u protestu koji joj je bazični tekst ima svoju čitateljsku publiku koja ju značenjski preokreće i podmeće joj vlastitu interpretaciju i protestnu reprezentaciju. Često se može pratiti i svojevrsno prenošenje formi protesta koji unatoč jednakim oblicima prenose sasvim drugačiju poruku.

Svi ti elementi posebno su vidljivi u postkolonijalnim društvenim i kulturnim kompleksima gdje je glavno mjesto pronalaženja neoriginalnosti odnosno uspostavljanja zapadnog, muškog, racionalnog identiteta. Uspostaviti Hrvatski primjer kao onaj postkolonijalni i nije osobito teško, s obzirom na povijest, no ovog časa je mnogo snažnija postsocijalistička atribucija društva koja s postkolonijalnom dijeli dobar dio zajedničkih elemenata. Civilno društvo, kao uostalom i ono ne-civilno, osjeća pritisak raznih imperativa koji dolaze iz prosvijećenog kapitalizma, a čija izvedba nikada ne smije biti dovoljno dobra jer ugrožava identitetski status onog koji imperativ šalje. Tako društvo stalno mora biti u stanju koje Bhabha nazivlje *almost, but not quite*. Prečesto svjedočimo uvezenim društvenim problemima koji su nekada imali različite načine rješavanja, a koji protestom homogeniziraju društveni rascjep na onoj istoj simetrali na kojoj je već podijeljeno. Tako svaka akcija svojom reakcijom s jedne strane homogenizira i identificira suprotnu poziciju (posljednji je primjer križanja Bandićeve slike), potencira staru društvenu dihotomiju (urbani-neurbani recimo) i postaje poligon za karijeru. Uz to protest i akcija imaju kolateralne i nevidljive žrtve koje su prisiljene izložiti i vlastiti život kako bi osigurali minimalnu egzistenciju (tvornica azbesta je također svjež primjer). Na kraju krajeva, protest je danas i izvor zarade, mjesto produkcijske industrije koja od protesta polako stvara festival oko kojeg oživljava industrija i turizam.

Prečesto protest i akcija nije dovoljno autorefleksivna (a pitanje je može li takav medij to i biti) i pitanja koja postaju očita na prostoru *almost but not quite* premalo su u žiži interesa. A upravo su to mjesta gdje upotreba stranih protesta pokazuje svoju nemoć, ali baca svjetlo na do sada skrivene društvene prostore i ljude. Možda bi čak bilo kvalitetnije uspostaviti, slijedeći Edwarda Saida, kontrapunktno čitanje kao zamjenu za protest koji je možda i iscrpio svoju staru moć. Drugim riječima, pregovaranja umjesto prigovaranja u kojem se zamućuju granice između "suprotstavljenih" tabora.

---

produkciju jest da sve reportaže govore kroz aktiviste, ljude koji su direktno involvirani, koji imaju dodatan emotivni pristup cijeloj priči. Mi imamo tu sreću da imamo pristup HTV-u i da možemo takve priloge producirati za HTV, no ono što je najvažnije jest održati kontinuitet takvoga izvještavanja u medijima.

– **Tomislav Pletenac**: Smatraš li da praćenje protesta, dakle, neke kontra-akcije zahtijeva i drugačiji vizualni pristup materijalu?

– **Oliver Sertić**: Ovisi što radiš. Ako radimo reportažu za *Dobro jutro, Hrvatska*, koju gleda određena populacija, a to nisu mladi ljudi koji su nama bliski, ono što je meni osobno problem jest kako pomiriti to da želim napraviti jaku aktivističku priču koja stvarno ima *drive* s time da to shvati prosječni gledatelj. Uvijek smo imali na umu kome se obraćamo i zašto, onda nismo obožavali "drmavu" kameru i užasno brze kadrove, već smo to izbjegavali, išli smo u lakšu priču koja se može objasniti toj ciljanoj grupi. Kad radimo neku temu koja je jako specifična, uvijek se prilagođavamo situaciji. Kad smo radili prilog *Dosta je ratova*, bilo nam je jako važno pokazati da je tamo bilo 10.000 ljudi, zato nam je vizualno bilo važno da je to kadar odozgo koji prikazuje svu tu masu, uz izjave aktivista. Kad smo radili prilog o prosvjedu biciklista, a koji je bio specifičan po intervenciji policije, koja je bila brutalna prema prosvjednicima koji su zauzeli i okupirali javni prostor postavivši svoje transparente, imali smo sreću da je bilo puno malih priručnih kamera, tako smo snimili i savjetnika tadašnjeg ministra za Europske integracije, koji je prišao i rekao da se ukloni transparent jer su oni svoje javno oglašavanje platili, što je apsolutno laž jer se javni prostor za takva obilježavanja ne plaća. Nakon toga je krenulo naguravanje. Nama je bilo bitno pokazati taj konflikt, savjetnik ministra koji laže i krši svoje ovlasti, policija koja krši svoje ovlasti. Prikazivanje ove reportaže rezultiralo je otkazom...

– **Tomislav Pletenac**: Ja sam ciljao na jednu drugu ideju, nekakve gerilske televizije.

– **Srećko Pulig**: Govorim s nekim iskustvom rada u dnevnicima, tjednicima, mainstream medijima, a da ne ispadne da je sve na psihologiji novinara, da je to ipak malo sistemski. Mene zanima klasni moment, ipak klasno naštiman, i u tome je smislu ta površnost ipak samo jedan dio igre. Takav medij jasno zauzima stranu jer neće ići u neka radikalna osporavanja. No problem NGO-a, koji su po meni dobro medijski pokriveni, ako oni sami nastupe sa svojim PR-om ili nečim takvim, jest da je to gotovo medvjeđa usluga jer s jedne strane imena sa scene su u medijima, ali s druge strane dublje ulaženje u programe nikada se neće dogoditi.

– **Oliver Sertić**: Mislim da to kod nas nije još uvijek toliko klasno određeno, barem ne na HRT-u. Vani da, na BBC-u se jako pazi i zna se zašto se nešto radi, no to će i kod nas brzo doći. Na RTL-u i na Novoj TV to je vrlo jasno, njima je bitna samo zabava. Kad je RTL tek krenuo, *Fade-in* je išao u pregovore, tražili smo prostor i nudili svoj program, a žena nam je rekla: "Čujte, mi ne želimo da ljudi gledaju tuđu muku kad dođu s posla..."

– **Teodor Celakoski**: I tuđa muka je dio neke tržišne niše.

– **Lela Vujanić**: Ta muka koju oni tamo prodaju, ipak ima drugačiju prezentaciju. Prezentira se više kao *freak-show*...

– **Srećko Pulig**: Moje je iskustvo sljedeće: što je medij ozbiljniji, ako su recimo *Vjesnik* ozbiljne novine, to je gori u smislu pristranosti, u smislu klasne svrstanosti, para-državno-sistemskog usmjerenja. S obzirom na to kakva je ovo država, kakve su nam institucije, to je vrlo ideologično, tvrdo...

Karnevalizacija protesta

– **Hrvoje Jurić**: U vezi s medijima postavlja se i pitanje karnevalizacije protesta. Taj latentni prigovor, spomenut i u pozivu na ovu diskusiju, da se tako samo podilazi društvu spektakla, da se želi samo pridobiti pažnju, da se na neki način u svemu tome gubi ideja protesta...

– **Tomislav Pletenac**: Ali karneval je protest, općenito. Seljačke kulture poznaju protest jedino i isključivo preko karnevala. Kad prođete najobičnijim karnevalom na nekom otoku i kada prođete inventar suđenja dotičnom Krnji, ili kako ga već nazivaju, vidjet ćete stravično izvrtanje reda, o čemu se na kraju krajeva u protestu i radi. To bih onda radije nazvao festivalizacijom, negoli karnevalizacijom protesta.

– **Srećko Horvat**: Da, ali mislim da bismo ovdje trebali problematizirati taj PR-protest. Vratimo se opet na primjer TDZ-a, radnici su tiskali svoje majice, imali su jakne, kapice s hrvatskim grbovima, i u tom su smislu bili poprilično organizirani, kao što je i kampanja *Dosta je ratova* bila na neki način unificirana, odnosno imala je neku PR osviještenost. Govorimo o protestima tijekom kojih se događaju čitavi festivali, imamo koncerte, ljudi plešu i pjevaju, i tu se po meni na neki način gubi smisao protesta.

– **Srećko Pulig**: Kako kad. Padaju mi na pamet prosvjedi protiv NATO-a u Sloveniji, kad prosvjednici igraju šah pred policajcima, u jednom se trenutku stvara neka predstava, koja može potaknuti neke dinamike. Ako kupiš gotov proizvod, to je drugo, međutim ako je inventivno, onda to ima smisla.

– **Hrvoje Jurić**: Prigovor dolazi od onih koji zamjeraju da je to podilaženje medijima, odnosno općenito tom tipu reprezentacije. Ali volio bih čuti što je tome alternativa. Ima jedna alternativa, koja dakako nije svima prihvatljiva, a to je – nasilje. Ukoliko je cilj prezentirati jednu ideju i dosljedno se boriti za jednu ideju, onda su određeni tipovi nasilnog djelovanja najteža alternativa, ali na neki način i najčišća i najdosljednija.

– **Srećko Horvat**: Ima alternativa prije nasilja, a to je ovo o čemu je **Srećko Pulig** govorio, ova situacionistička metoda, situacija kojom se stvara neka začudnost. To je po meni alternativa prije nasilja.

– **Lela Vujanić**: Ovdašnji je primjer igranje *Čovječe, ne ljuti se* na Markovom trgu.

– **Hrvoje Jurić**: Zanima me u čemu je to suštinski drugačije od ove karnevalizacije, festivalizacije – žonglera, koncerata, plesa – koja se toliko kritizira...

– **Oliver Sertić**: Mislim da je ta karnevalizacija vrlo legitimna i da treba privlačiti pažnju i na takav način jer se pritom homogeniziraju ljudi. Recimo, Manu Chao je svirao besplatan koncert na stadionu u Genovi tijekom prosvjeda i taj koncert nije ništa skinuo s protesta, nije mu umanjio značaj. Mislim da treba privlačiti pažnju i na taj način i da treba paralelno imati dobar PR koji će i obrazovati medije i koji će objasniti o čemu se tu radi. Mislim da je lokalna NGO scena izgubila dosta jer smo svi bježali od mainstream medija i nismo se htjeli "zaprljati" komunicirajući s njima. No mislim da treba naći snage da se dođe u sve medije i načina da se to prezentira svim ciljanim skupinama. Što se tiče TDZ-a, u medijima sam vidio njihove majice i kape, ali sam vidio i Tadića i Rožića, a nisam vidio tu aktivističku priču koja je također dio tog protesta. Dakle, u medijima se nije pričalo o anarhistima, već o HSP-u koji je dao podršku radnicima.

– **Srećko Horvat**: Mislim da je to pitanje toga je li desnica jača i glasnija.

– **Tomislav Medak**: Desnica češće funkcionira uspješnije. Jedan od razloga je populizam i instrumentalnost protesta kao bitni elementi koje nikada ne treba izgubiti iz vida. Mi smo imali velikih sporova oko toga zauzimanja tvornice i djelovanja

Reclaim the Streets – Reclaim the State

Hrvoje Jurić

Civilna scena, usprkos neospornim dosadašnjim postignućima na mnogim planovima, još uvijek čeka svoje prosvjetiteljstvo na planu zbiljskoga umrežavanja i integriranja tema i ljudi

U svojoj knjizi *Reclaim the State. Experiments in Popular Democracy* (Verso, London/New York, 2003) – čija bi prijevodna dostupnost svakako bila od velike koristi domaćoj subverzivno orijentiranoj teorijsko-aktivističkoj sceni – Hilary Wainwright navodi i tematizira odlomak iz spisa *Rights of Man* američkog intelektualca i revolucionara Toma Painea (1737.-1809.), u kojem Paine, među ostalim, kaže da "u čovjeku postoji masa osjećaja koja se nalazi u mirujućem stanju i koja će u tom stanju otići s njim u grob ako je nešto ne pobudi na akciju".

Oni koji su, poput mene, dugo vremena bili politički pasivni, ali ne i apolitični, da bi potom osjetili potrebu ("poziv") da se na neki način izravno angažiraju u sferi politike – koja (što se u nas još ne prepoznaje) ne odnosi samo na "sveto trojstvo" *Predsjednika*, *Vlade* i *Sabora*, te njihove klonove u nižim slojevima političke elite – razumjet će što je to mislio Paine s "masom osjećaja" i "pobuđivanjem na akciju".

Naime, većina građana – u nas i u svijetu – nije indiferentna prema socijalnom okolišu u kojem živi, nije nezainteresirana za osobne i opće probleme koje se može nazvati političkima, nije apolitična. No, ipak većina građana smatra da se ne treba ni na koji način aktivirati u javnom razmatranju i rješavanju svojih i općih problema, jer taj angažman "ne može ništa promijeniti": *zna se tko se politikom bavi i tko donosi političke odluke*. Otuda samo-pasiviziranje, otuda apatija. Kad dogori do nokata, neki se ipak aktiviraju, ali pritom je uglavnom potrebno da vide da nisu sami, da se i drugi aktiviraju i da, konačno, *people have the power*, kako to pjeva Patti Smith.

U tom smislu, organiziranje protesta i sâmo protestiranje smatram najvažnijim sredstvom aktiviranja latentno političnih, ali od mainstream-politike smišljeno i sustavno anesteziranih građana. Ako pobudimo Paineovu "masu osjećaja", shvaćenu kao temeljni politički senzibilitet koji većina građana ima, onda ostaje samo pitanje kako ga prevesti u akciju. Emotivni naboj, potreban za svaku akciju, i teorijska artikulacija ili konceptualizacija, koja nije uvijek primarna, ali je nužna, najobilnije izviru tamo gdje ugaženo tlo politike i političkog djelovanja probijaju javni protesti.

Ozbiljenje modela participativne demokracije

Stoga pitanje protesta i protestiranja nije samo sporedno, "tehničko" pitanje političkog djelovanja, nego jedno od središnjih pitanja djelovanja u sferi politike. Naravno, jedino ako se *reclaim the streets* prevede kao *reclaim the state* (da ponovno prizovem Hilary Wainwright), kao osmišljeno ozbiljenje različitih strategija, taktika i akcija u pravcu razvijanja različitih modela participativne demokracije, kojoj je reprezentativna demokracija, dovedena do perverzije u onome što danas poznajemo kao *partitokraciju*, vrlo loš nadomjestak.

Drugim riječima, jedino ako proteste i protestiranje shvatimo *dublje* negoli se to obično čini, moći ćemo odgovoriti na pitanje o smislu i uspjesima/promašajima pojedinih protesta, kao i na pitanja o problemima zbog kojih se protestira, o načinima protestiranja, o akterima i adresatima protestiranja.

Kao što možemo iščitati i iz etimologije riječi *protest*, te njezina adekvata u hrvatskom jeziku (*prosvjed*), smisao protesta je (po)svjedočiti o vlastitim stavovima pred nekim, učiniti javno vidljivima vlastite ideje, stavove, zahtjeve…, mobilizirati druge ljude, pridobiti ih ili odbiti. No, nije nevažno o čemu se i pred kime se svjedoči; u protestu se obznanjuju (čine vidljivima/slušljivima), objašnjavaju, a nerijetko i pročišćavaju stavovi pojedinih osoba ili grupa. Nije nevažno niti na koga se usmjeravaju poruke, kome se upućuju zahtjevi, je li to javnost (i što se sve misli kad se kaže "javnost"?) ili su to državna tijela, drugi kreatori javnih politika itd. Naravno, nije nevažna ni neposredna subverzivnost protesta, jer kod protestiranja se ne radi samo o *prezentiranju* stavova "u revijalnom tonu", nego o želji da protesti *odmah* nešto promijene, unoseći nemir (što ne znači nužno i kaos) u javni prostor, u urbanističkom i političkom smislu, oslobađajući potencijal za kritiziranje ili podrivanje postojećih političkih elita ili sistema u cjelini.

Ni sami protesti ni metode koje se prilikom protestiranja koriste nisu nešto neutralno ili slučajno: sami protesti, njihovo organiziranje i metode protestiranja itekako mogu utjecati na sadržaj prezentiranih stavova. Riječ je o dvostranom procesu u kojemu, naravno, ideje/stavovi/zahtjevi imaju primat, ali ostaje dovoljno prostora i za spontani razvoj koji se zbiva na putu od ideje do njezina prezentiranja i akcije.

Politička tjelesnost

U tome pak važnu ulogu igraju dvije teme na kojima ću se ovdje zadržati, a koje bi u svakoj "teoriji protestiranja" trebale zauzeti istaknuto mjesto.

Kao prvo, riječ je o *političkoj tjelesnosti*, čije je promišljanje osobito intenzivno u feminističkoj teoriji. Kako na tragu M. Merleau-Pontyja i J. Butler kaže Wendy Parkins u svome članku *Protestirati kao žena. Utjelovljenje, neslaganje i feminističko djelovanje* (*Treća*, 1-2/2001, str. 12-29), naše je djelovanje nužno utjelovljeno, što se dakako odnosi i na *političko* djelovanje. Ono što Parkins istražuje i konstatira na primjeru britanskih sufražetkinja (posebno Mary Leigh) odnosi se zapravo na svakoga tko se u politiku upliće "sa strane", "sa margine", tko nema unaprijed rezervirane govornice i televizijske termine, pa i nije *politički subjekt* u uvriježenom smislu, nego se tek treba izboriti za vlastitu vidljivost/slušljivost i vlastito *političko postojanje*. "Kad su žene tražile pravo glasa, problem je bio u pronalaženju načina da se intervenira u političku domenu kako bi se njihovi zahtjevi izrazili jer nisu bile priznate kao politički subjekti sposobni za političko sudjelovanje. (...) Upravo su sufražetkinje, čini mi se, ponudile ingeniozno rješenje ovog problema: političko djelovanje preoblikovale su tako da ono bude utemeljeno na izvedbi umjesto na pravu. Sufražetkinje nisu samo djelovale kako bi *postale* građani, niti samo djelovale *kao* građani, one su *provodile* građanski status." Provoditi građanski status, bilo u umjereno nasilnim akcijama, kakve su poduzimale sufražetkinje, ili obilježavanjem, zauzimanjem, vraćanjem javnih prostora, ulica i trgova, te napuštenih/neiskorištenih zgrada – znači prvenstveno koristiti vlastito tijelo kao *medij političkoga djelovanja*.

---

radnika upravo oko pitanja populizma i desničarske potke iza toga čina. Mislim da možda govorimo previše singularizirano o fenomenu protesta, protest treba uvijek suditi po tome u kakvu je on politiku uklopljen, čega je on manifestacija i čega je on artikulacija. Sama događajnost zapravo teorijski ne proizvodi puno normativnosti. Kad govorimo o protestima valja uzeti u obzir širi politički telos toga protesta. Sljedeći problem je kada komparirамо ono što je recimo globalna javnost i proteste koji trebaju pripadati lokalnom političkom kontekstu, zato što doseg djelovanja nije isti. Na početku je netko rekao da je glas civilnoga društva često uvezen jer prosvjeduje oko globalnih tema, a ne prosvjeduje oko lokalnih. Mislim da je bitna razlika u hrvatskoj političkoj situaciji devedesetih i nakon 2000., i da je artikulacija globalnoga puno jednostavnija, a i doseg tog djelovanja je puno jasniji nego što je doseg protestiranja u Hrvatskoj. Protest radnika TDZ-a je najbolji primjer, gdje odmah nakon zauzimanja prostora imamo povlačenje na poziciju koja je zapravo pozicija populizma i oportunosti. Mislim da je to neko temeljno pitanje za neku lijevu politiku danas, kako uopće funkcionirati u uvjetima populizma i što se uopće nudi iz lijeve perspektive u pogledu populizma.

– **Leonardo Kovačević**: Ne bih se složio s Tomislavom kao prvo što se tiče te hijerarhije da imamo najprije neku političku matricu, telos, a onda događaj koji joj se priklanja. Događaj protesta jest neko previranje između tih pozicija, taj događaj treba zauzeti neka strana. Kao drugo, nije problem što su TDZ zauzeli desničari ili HSP, pa onda možemo naknadno govoriti o nekom desničarskom populizmu. Ne možemo unaprijed reći da je to prema nekakvim telosima bio populistički ili desničarski protest. Mislim da je upravo to problem, da ljevica očekuje neku šprancu protesta, imamo proteste koji nam se sviđaju i koji nam se ne sviđaju. Gotovo da želimo vidjeti iste ljude sa slike, zapravo znamo kako ti ljudi izgledaju, želimo pravu sliku protesta na pravome mjestu. Problem je u tome što je protest baš samo to previranje, osvajanje tog prostora, osvajanje tog događaja kao takvoga.

– **Tomislav Medak**: Protest često ima samo instrumentalnu funkciju i za aktere protesta...

– **Leonardo Kovačević**: Da, ali to i jest čista konfrontacija. Naravno. Ali tu se treba umiješati, tu ne treba čekati...

– **Tomislav Medak**: Što ti misliš pod konfrontacijom? Mislim da se tu ograničavaš na uzak skup fenomena. Da većina fenomena o kojima se ovdje govori nisu u tom smislu konfrontacije, već su često puta artikulacije.

– **Leonardo Kovačević**: Dobro, no artikulacija jest konfrontacija, po definiciji. Svaka artikulacija, nazivanje nečega nekim imenom jest cijepanje svijeta na dvoje. U tome smislu nema artikulacije bez konfrontacije. Događaj, prostor i vrijeme treba osvojiti, to ne postoji a priori kao neko mjesto koje punimo malo desničarskim sadržajima, malo ljevičarskim, pa se onda možemo fino odlučiti, kao na meniju.

Pozicioniranje u protestu

– **Biljana Kašić**: Stvari su puno složenije, tu nema klišeja. Prvo, doista nemam nikakav recept za tip protesta i ne želim ga niti artikulirati, niti konfrontirati nekome drugome. Naprosto, razmišljajući o protestima o kojima ponešto znam ili o onima u kojima sam sudjelovala, svi su bili po drugoj špranci. Ono što je u ovom posljednjem protestu znakovito jest zašto je oko njega zapodjenuta diskusija. Naime, on figurira kao prijeteće mjesto. Preko njega se prelama puno drugih elemenata koji s protestom imaju i nemaju veze: odnos prema radničkoj klasi, prema socijalizmu, najviše prema novcu i prema privatizaciji u tzv. tranziciji. Zato on otvara mogućnost instrumentalizacije, odnosno on otvara razne šprance i razne druge priče. Njega treba "dekonstruirati" i vidjeti što se sve oko njega zbiva i koji tip simboličkog profita se putem njega dobiva a što se zakriva. Nadalje, tu se vrti velika lova i velika pljačka i zato je on zanimljiv. Htjela bih da se tu razabire više utopijskoga smisla i angažmana oko pravednosti, ljudskosti i radničke klase međutim, mislim da je to na margini čitave priče.

– **Boris Bakal**: Ono što je meni zanimljivo u svemu tome, u tom promišljanju nasilja koje bi moglo dovesti do nekog cilja ili te dvojbe između sadržaja i forme, znači, nekakvog sadržaja kojeg mi mislimo da imamo, pa imamo neki cilj, pa onda imamo neka sredstva, pa onda imamo tu spektakularizaciju, ono što je nas i vodilo da pokrenemo cijelu ovu priču jest upravo to što smo gledali tu rovovsku bitku protesta jednih nasuprot drugih koji nisu vodili ničemu zato što naprosto nisu imali ni formu ni sadržaj nego su bili proizvod određene želje za pozicioniranjem. Naime, devedesetih godina je to bilo vrlo očito: mnogi intelektualci u Hrvatskoj su se postavljali protiv vlasti, ili, neki su se postavljali unutar vlasti protiv nekih ideja i tako dalje, ali, u stvari, nitko nije imao za cilj promjenu, nitko zapravo nije htio stvoriti pravu konfliktnu situaciju koja bi kreativno dovela do nečega, nego je to bilo pozicioniranje – moj prijatelj Vjeran Zuppa je primjer toga, on je čovjek koji se uvijek pozicionira u protestu, on je uvijek jezično protestan, lingvistički obrazovano pozicioniran spram nečega, ali on nikada zapravo ne proizvodi pravi konflikt koji bi doveo do nekakve promjene. Ono što mene zanima u protestu jest ono što zapravo dovodi cilju – nasilje me tu jako zanima. Znači, da vidimo može li se to odraslije riješiti. Jer, naime, protestiranje je nedoraslo: mi idemo na cestu, pa ćemo sad zauzeti taj prostor, pa će nas oni izbaciti, pa se opet ništa neće dogoditi. Pa, budimo sada malo odrasliji, hajdemo malo postaviti neke druge parametre, dođimo im iza leđa, stavimo im nekakve druge soli na rep, s neke druge strane, pa će se oni nama otvoriti. Ili, hajdemo zaista, svih nas 15, prenoćiti u *Badelu* i osvojiti ga, da vidimo što će se dogoditi. Mislim da ponekad vrijedi i jedno i drugo – ponekad u tom protestiranju, čini mi se, vrijedi i staviti soli na rep, znači biti taj odrasli taktičar koji traži nekakvu mogućnost zaobilazne strategije, ali, ponekad je zaista možda najbolje samo izaći na tu scenu, proizvesti konflikt, da se vidi što će se dogoditi, da bi se proizvela ta podvojenost, da bi se uopće vidjelo... Dok mi tu diskutiramo, postoji tobože nekakva cjelina. Mislim da tu cjelinu treba razbiti.

– **Lela Vujanić**: Još uvijek sam sigurna da postoje izuzetno učinkoviti protesti, mislim da se razlika negdje kreće... Protesti u kojima samo nosimo transparent, bunimo se protiv nečega, čekajući da neki centar političke moći svrne pogled na nas pa ako nas slučajno ima dovoljno da se nešto desi ili ne desi; druga forma je ona u kojoj se upada u taj prostor u kojem se, paralelno s time da protestiram protiv nečega, nekog zakona ili prakse, istovremeno i uvodi i prakticira ta nova praksa, ili taj novi zakon koji želim. Primjer je prosvjed biciklista koji su razbijali nogostupe na Vukovarskoj. Ili protest za legalizaciju trave gdje se odmah uvodi ta nova praksa.

Odgovornost i vizija

– **Hrvoje Jurić**: Vezano uz ono što je Leon rekao, a čini mi se da se Tomislav s tim nije složio: mislim da su protesti – ali, uvijek naglašavam, i čitav taj *moving* oko protesta, ne samo taj fizički događaj – prilika za artikulaciju ideja, a ne samo za pokazivanje, odnosno prezentaciju ideja. I baš na ovaj način na koji je Leon artikulirao, s čime bih se u potpunosti složio – to je poligon za sukobljavanje i za kristaliziranje mišljenja. A, meni se nekako čini, i to je ono što je mene furalo u svemu tome, u inicijativi *Dosta je ratova*, u užem krugu ljudi, a postojalo je nekoliko

protesti i protestiranje

Iskustvo izloženosti verbalnom i fizičkom nasilju tokom *Gay Pridea* ili podsmijehu tokom dijeljenja letaka i nošenja transparenata na protestu Žena u crnom ili za 8. mart, kao i bilo koje drugo izlaganje sebe kao tijela u javnom prostoru, i to s političkom porukom, čak i kad nema nikakvih negativnih reakcija iz okoline – osobit je čin, važna činjenica koja je za proteste ujedno i demotivirajuća i motivirajuća, jer ujedno i stvara nelagodu i oslobađa.

Ako kanaliziram osjećaje koje pobuđuje takovrsna izloženost, ako se autointerpretiram kao *političko tijelo* i ako učvrstim sebe u svojem tijelu kao "sidrištu u svijetu" (Merleau-Ponty) – mogu nelagodu učiniti dvosmjernom, odnosno projicirati svoju javno izloženu tjelesnost, skupa s porukom, na one kojima je moja politička poruka namijenjena; smetati, biti trn u oku ili barem reuma u kostima, permanentno ili barem nakratko; *djelovati* i *biti* subverzivno.

Stabiliziranje protestne labilnosti

Kao drugo, radi se o *stabiliziranju protestne labilnosti*, odnosno o mogućim trajnijim učincima protestiranja. Naime, svaki je protest, u strogom smislu, jednokratan i neponovljiv. Ali tokom protesta, a prethodno i tokom njegova organiziranja, zbiva se nešto što je potencijalno dugotrajnije, što treba uhvatiti i pokušati učvrstiti. To može biti i jedna dobra parola i okupljanje nekolicine kompatibilnih ljudi i politički pomak vidljiv neposredno nakon protesta, ali ovdje mislim prvenstveno na *razvijanje različitih modela političkog organiziranja i djelovanja*.

Smatram, naime, da se šarolikost protesta – tj. jednokratno/kratkoročno okupljanje različitosti na jednom mjestu, s određenim povodom i ciljem – može podići na višu razinu, odnosno da se labilnost veza koje se uspostavljaju na protestima i tokom njihove organizacije može stabilizirati i da tako stvoren spoj može funkcionirati. Ako ne polazimo od prethodnih političkih, ideoloških i drugih razlika, nego se fokusiramo na probleme, te ako uspijemo uspostaviti zajedničku platformu s koje bi bio dostupan širok spektar problema – onda različitosti mogu ne samo koegzistirati, nego se i plodotvorno nadopunjavati i razvijati.

Građanska inicijativa "Dosta je ratova"

Zametak takve, široko postavljene i *issue-oriented* platforme, inicijative koja bi reagirala u različitim prilikama na različite načine, fokusirajući se prvenstveno na javne akcije – vidio sam u Građanskoj inicijativi *Dosta je ratova*. Ona je nastala početkom 2003., tijekom organiziranja akcija protiv rata u Iraku, te se bavila različitim aspektima ovog problema, ali je, čini mi se, u mnogočemu dosezala dalje od iračkoga rata. Inicijativa *Dosta je ratova* nije bila puka koordinacija postojećih nevladinih organizacija i grupa, nego jedna *grassroot* inicijativa u kojoj su se okupljali – nekad manje, nekad više, nekad rjeđe, nekad češće – ljudi iz raznoraznih NGO-a, iz anarhističkih grupa, pa čak i iz pojedinih političkih stranaka, potom učenici, studenti, umirovljenici, i među svima njima, što je najvažnije, ljudi koji do tada nisu bili aktivni na "sceni", barem ne u smislu neposrednog sudjelovanja u protestima i u organiziranju političkog djelovanja. Političke, generacijske, iskustvene i druge različitosti reflektirale su se i na akcije koje je Inicijativa organizirala, a koje tek treba dokumentirati: od velikih protesta na zagrebačkim trgovima i ulicama, preko permanentnog, *day-by-day* stajanja u tišini i crnini ispred američke ambasade u Zagrebu, do manjih akcija i intervencija s umjetničko-aktivističkim ambicijama; od potpisivanja peticija, preko institucionalnih kontakata s političkim strukturama, do transparenta s natpisom *Dosta je ratova* koji je bio prokrijumčaren te izvješen na saborskoj galeriji tokom rasprave o angažmanu Hrvatske u iračkom ratu. Osim toga, ljudi diljem Hrvatske spontano su se organizirali i preuzimali ime *Dosta je ratova*, među kojima su nam posebno dragi bili mali gradovi u kojima je takvo nešto inače rijetkost, a surađivali smo ili barem kontaktirali sa sličnim inicijativama u bližem i daljem inozemstvu, imajući čitavo vrijeme u vidu da djelujemo u globalnom kontekstu, čemu je svakako pridonio i razlog zbog kojega smo se bili okupili.

U svakom slučaju, intenzivno fluktuiranje različitih ljudi i ideja u pozitivnom je smislu utjecalo i na komunikaciju i na organizaciju: permanentni dijalog, koji podrazumijeva i sukob i fleksibilnost, ne-hijerarhijska (i antihijerarhijska) struktura Inicijative koja je funkcionirala zahvaljujući entuzijazmu i spremnosti da se preuzme odgovornost. No, da mi kao *insideru* ne bude prigovorena pretjerana pristranost (jer dovoljna je i ona obična), zaključio bih kako je unutar *Dosta je ratova* i u interakciji Inicijative s javnim prostorom i prostorom javnosti bila stvorena mikro-klima u kojoj se moglo izvoditi i zanimljive i korisne eksperimente s političkim djelovanjem. A da zaključak učinim još skromnijim: postignuće je već i to što su neki anarhisti počeli uvažavati argumente političke pragmatike (ne postajući time nužno manje radikalni), dok su se drugi, dotad skloni pragmatičkom političkom razmišljanju i institucionalnom političkom djelovanju, nepovratno inficirali anarhističkim idejama.

Politička organizacija

U vrijeme najintenzivnijih aktivnosti *Dosta je ratova* jedan mi je intervju Alaina Badioua (na: http://www.zamirnet.hr/stocitas/arhiva%20razgovori.htm; preneseno iz časopisa *Tvrđa*, 1-2/2003, str. 13-37) bio od posebne važnosti, jer sam u njemu našao potvrdu svojih slutnji o tome da je pitanje organizacije (ustrojstva i metoda) djelovanja neke političke grupe ne samo puko "tehničko", nego i važno teorijsko pitanje. Moj zazor od NGO-erskog i partijskog svrstavanja i djelovanja – uz dužno poštovanje onim NGO-ima i strankama u kojima još postoji aktivistički naboj – Badiou je potvrdio govoreći o "politici bez stranke", "politici koja nastaje iz stvarnih situacija, iz onoga što u tim situacijama možemo reći i učiniti". Za Badioua to ne znači "neorganiziranu politiku", jer on podrazumijeva određenu disciplinu koja je "disciplina samoga posebnoga procesa", koja "nije toliko organizacijska disciplina (...) već jednostavno disciplina misli". To, dakle, nipošto ne podrazumijeva neku vrstu partijske stege, nego upravo suprotno – otvoren prostor za eksperimentalno političko djelovanje.

Inicijativa *Dosta je ratova*, sa širokim spektrom ljudi koje je okupljala 2003. i 2004., pružila mi je (usprkos nedostacima koji su konačno i doveli do njezina dubokog zamrzavanja) nadu da je takvo nešto moguće, da postoji ne samo osnova za drukčiji tip organiziranja političkog djelovanja na tzv. civilnoj sceni, nego i šire: želja (ako već ne svijest) i energija (ako već ne ustrajnost) da se poduzmu i opsežniji zahvati u društvenoj sferi, i to na različitim razinama, koji bi korespondirali sa sličnim projektima u svijetu.

Istina, ta je mi nada ponešto oslabljena kad je ove godine, i nakon intenzivnog angažmana nekolicine aktivista, izostala ne samo podrška nego i interes "scene" za slučaj Tvornice duhana Zagreb. Nezainteresiranost za konkretne ljude s konkretnim problemom i konkretnim zahtjevima za konkretnom podrškom, te nezainteresiranost za ovaj slučaj kao paradigmatski slučaj za naše ovdje & sada, uz koji su se mogla artikulirati i mnoga druga pitanja kojima bismo se trebali baviti – svjedoče o *nezrelosti* "scene", a posredno i političkoga građanstva uopće. Veliki sukobi oko malih razlika, bilo da se radi o LGBT bilo feminističkoj sceni, u načelu su razumljivi, ali iscrpljivanje oko njih, na štetu drugih i važnijih pitanja, smatram također znakom političke nezrelosti. No, to nije nezrelost za koju bi se moglo optužiti historijske okolnosti ili nužnosti ("Nismo mi ovdje još zreli za to, drugo je Amerika, drugo je Njemačka", "Nije još vrijeme za to", "Treba nama još dosta vremena" i sl.). Za ovu nezrelost nema isprike, za nju smo sami krivi. Parafrazirajući Kanta iz njegova poznatog spisa *Što je prosvjetiteljstvo?*, gdje se prosvjetiteljstvom naziva "izlazak čovjeka iz samoskrivljene nezrelosti", mogli bismo reći da tzv. civilna scena, usprkos neospornim dosadašnjim postignućima na mnogim planovima, još čeka svoje prosvjetiteljstvo na planu zbiljskoga umrežavanja i integriranja tema i ljudi.

Ohrabruje to što su određeni koraci u tom izlasku iz nezrelosti već napravljeni. Dokumentirati ih, reflektirati o njima, konceptualizirati ih... zadaci su koje se mora izvršiti kako bi se moglo napraviti daljnje korake. Naravno, na ulicama i trgovima ponajprije. ■

---

koncentričnih krugova, postojao baš taj sukob mišljenja, i ta je inicijativa bila uspjela okupiti potpuno različite ljude koji su ipak bili negdje s lijeve strane spektra civilne scene. Tu su bili i neki stari komunisti, i mladi anarho-pankeri, i ljudi koji su uvjereni u moć institucija, ljudi koji imaju povjerenja u državu i u Hrvatsku, dakle različiti ljudi, ali nekako smo uspijevali sa svim tim izaći na kraj. Zato mislim da je TDZ bio dobra prilika za okupljanje jednog takvog kruga ljudi koji će međusobno sukobljavati mišljenja i nešto iz toga izvući. Ali, naravno, preduvjet je da svatko preuzme odgovornost za ono što izriče i za ono što radi. Baš ono što Biljana naglašava – odgovornost – to je ključni pojam.

Politika i studenti

– **Boris Bakal**: Vrlo je zanimljivo da je upravo solidariziranje studenata proizvelo nekakve vrlo interesantne *side-effecte*, proizvodnju nekakvih blogova koji su vrlo sumnjivo upućivali da se ta rovinjska tvornica duhana predstavlja protiv nekakvih malih poduzetnika koji brane zagrebačku tvornicu, i to je ukazivalo na to da je problem puno veći i puno opasniji nego što smo svi mi to kritizirajući htjeli vjerovati, uočavajući pomanjkanje političkih zahtjeva...

– **Igor Bezinović**: Komentirao bih političke elemente u prosvjedima. Nisam siguran da sam razumio što si htio reći, ali ću svejedno dati svoj komentar. Naime, ja simpatiziram takve prosvjede i meni su osobno zanimljivi. Mislim da su povjesničarima umjetnosti još zanimljiviji nego meni, a nekim fanaticima koji prate estetizaciju prosvjeda još su i interesantniji. Mislim da tu promašujemo cijelu bit prosvjedovanja zato jer, ako recimo dovedemo nekog poput Sanje Iveković da kredom crta ispred tvornice TDZ, mislim da će radnici izbezumljeno gledati što se dešava, pozvat će je vjerojatno unutra na kavu, ali efekta jednostavno neće biti. Možda će neke novine to slikati i netko će reći kako je to simpatično. Tako da mi se čini da općenito neki ljevičarski, situacionistički diskurs često zna biti upravo kontraproduktivan što se tiče postizanja efekata koje radnici žele ostvariti. I tu bih se nadovezao na još jedan problem, a to je miješanje ljevičarskih ideja i ideja, u ovom slučaju, radnika, ali općenito miješanje raznih ideja u jednom prosvjedu. Mislim da smo tu jako željeli vidjeti nekakvu ideju radničkog samoupravljanja, zatvaranja u tvornicu, pokretanja proizvodnje, ili, još bolje, nekakve privremene autonomne zone koja se tamo stvorila, ali stvarno nema tamo apsolutno ničega od toga, niti radnici to žele. Pitanje je opravdanosti nekih intervencija ljudi koji jesu spremni pomoći, ali su spremni pomoći na svoj način koji niti može biti koristan niti se možda u mnogim slučajevima poklapa s ciljevima samih protestanata.

– **Gospođa iz publike**: Kao prvo, ja sam pripadala generaciji koja se sedamdesetih godina upisala na Filozofski fakultet. Tamo su se potom događale razne stvari, no zapamćeno je samo ono što se događalo sedamdeset prve, znači čisto nacionalistički pokreti i kojekakve tragedije koje su nakon toga slijedile. Međutim, bio je tamo još jedan pokret koji je u novinama prikazan kao pokret neodgojene mladeži, koja je insistirala, između ostalog, i na samoupravljanju. No, to nije bilo bitno, bitno je da se događalo nešto što je ciljalo nešto promijeniti. Poslije toga su se godinama događale tribine na Filozofskom fakultetu, osjećala su se nekakva događanja, neke vibracije, bilo je razloga otići u Dvoranu 3 i slušati nekoga, i dvorana je stvarno bila puna. Koliko sam primijetila, više nema niti tema niti pokreta, jedino oko čega se studenti interesiraju jest koliko će se povisiti cijena hrane ili nečega drugoga. Zanima me zašto fakultet više nije središte ovakvih inicijativa? Općenito, moja je tema duhovno osiromašenje. Momentalno, intelektualci nemaju apsolutno nikakav značaj ni za koga osim za same sebe, nisu agresivni da se pojave na televiziji u nekakve noćne sate, u dvanaest sati navečer se može poslušati nekog intelektualca, nekakav ozbiljan govor ili razgovor. Mislim da bi u tom smislu trebalo vidjeti što se dogodilo s fakultetima i što dalje. Jer, zašto si svi ti asistenti i studenti viših godina dozvoljavaju da šute?

– **Igor Bezinović**: Mogu li replicirati, s obzirom da sam student? Mislim da je ova vaša rečenica da se studenti samo brinu za probleme prehrane već prerasla u nekakvu floskulu – kad god netko ide kritizirati...

– **Gospođa iz publike**: Mislim, masovno, znači stotinu, petsto studenata, tisuću studenata...

– **Igor Bezinović**: Mislim da je i u tom slučaju floskula, naravno da nije situacija idealna, ali mislim da se na Filozofskom fakultetu stvarno svakodnevno nešto događa. Evo, upravo sada se održava tribina *Mladi i politika*. U Klubu studenata postoji svakodnevni program koji nije nužno politički intoniran...

Hrvoje Jurić: Moraš pošteno reći da se večeras održava tribina *Mladi i politika*, ali će na njoj biti petnaestak ljudi.

– **Srećko Horvat**: Ne bismo smjeli generalizirati. *Fade-in* je snimao protest studenata Filozofskog fakulteta koji se 2003. dogodio zato što je na jednog invalida naletio automobil dok je prolazio cestom jer nije mogao prolaziti nogostupom jer su tamo bili parkirani automobili. Skupilo se više od 150 ljudi. Doduše, ovdje se pojavilo pitanje zašto intelektualci ne prisustvuju, od prisutnih je, koliko ja znam, bio jedino prof. Ozren Žunec, dok je Borislav Mikulić dopustio studentima da izostanu s njegovog predavanja, a sam nije mogao prisustvovati. Tako da je to jedan primjer koji govori protiv vaše teze, a drugi primjer koji govori u prilog vašoj tezi jest primjer TDZ-a. Naime, na cijelom Filozofskom fakultetu su bili oglašeni plakati da će ispred TDZ-a biti prikazana dva filma, jedan od Naomi Klein, a drugi o jednoj tvornici Nokije, koji su direktno povezani i sa slučajem TDZ-a i s nekim političkim problemima. S Filozofskog fakulteta se jedan dio ljudi, doduše onih koji se međusobno poznaju, i pojavio, no drugi ljudi koji bi na nekom *in* mjestu poput Motovuna ili na nekom filmskom festivalu došli gledati taj film samo zato što će poslije biti neka zabava, ti se nisu pojavili. Tako da vaša teza u jednom dijelu stoji, ali u drugom dijelu, poput protesta invalida, ne stoji.

– **Leonardo Kovačević**: Nema smisla moralizirati. To se ne može nikome predbacivati, zašto je netko bio ovdje a netko tamo. Ta interpelacijska snaga je potpuno nejasna, u bilo kojem političkom zbivanju. Ne zna se ni zašto se protestira, ni tko je sve tamo, ne postoji nikakva obaveza, ne postoji nikakva moralna ucjena niti studentima niti intelektualcima. Posebno ne volim tu titulu intelektualca, to ni na što ne obavezuje.

Put u normalizaciju

– **Hrvoje Jurić**: Slažem se da se to ne može generalizirati. Naravno, i gospođa je u pravu i Igor je u pravu u određenim stvarima. Ono što sam htio reći, a i počeo sam na taj način govoriti, jest da su studenti u Zagrebu vjerojatno bili inertni i 1968. i 1971., ali su postojali pojedinci i grupe koji su znali radikalizirati mase, odnosno pobuniti ih i na taj način "iskoristiti" određene proteste. Ali, možda ima nešto i u vremenu, u duhu epohe...

– **Biljana Kašić**: Mislim da je danas sve u prostoru, a ne u vremenu. Sva značenja se crpe iz prostornosti, no to je neka druga tema.

– **Hrvoje Jurić**: Pao mi je na pamet jedan situacionistički događaj, za empirijsko dio ovog istraživanja protesta, na koji me podsjetila gospođa kad je ovo spomenula. Postojali su 1971. ljudi koji nisu bili *maspokovci*, "Budišini", niti su bili na strani, recimo,

Radnička nečist

Leonardo Kovačević

Dok je nekadašnji, jugoslavenski reprezentacijski aparat radnike ideološki čistio, i onako počešljane stavio na novčanicu, danas su oni nečist s kojom nitko ne želi imati posla

Prošlo je gotovo godinu dana od *Operacije grad*. Jedna stara tvornica ponudila je tada svoje gostoprimstvo mnogim neovisnim umjetničkim i kulturnim inicijativama koje su ujedinjene demonstrirale javnosti ne samo svoj rad nego, prije svega, sposobnost zauzimanja jedne simboličke ruševine u srcu jednog društva. Taj događaj kao da je poprimio oblik nekog obećanja: da mjesto pregaženo neumoljivim ekonomskim preobrazbama, može postati mjestom preobrazbe oporog fizičkog rada u san svake aktivnosti – u kolektivnu igru. Dok smo u jednoj prostoriji mogli tako slušati beogradske Škartovce sa svojom veselom i složnom radničkom pjesmom, već u susjednoj zgradi mogli ste gledati video francuskih medijskih umjetnika i aktivista o logici kapitala. Iako znamo da nema više lokomotive povijesti i njezine dijalektike koja bi jednim potezom radnike pretvorila u bezbrižne umjetnike, ništa ne priječi da se ta preobrazba ipak povremeno uprizori. No, ono što to uprizorenje čini *opasnim* ili bezazlenim po povijest jest njegov svršetak koji pred novim obećanjem, prednost obično daje melankoliji.

Virtualni i pravi radnici

Tako je bilo i s *Operacijom grad*. Nakon raznovrsnih estetiziranja "plamenih zora", donekle ujedinjena neovisna kulturna scena nakon samo nekoliko mjeseci, na ulici nije uspjela prepoznati prave radnike. Hrabar pokušaj radnika Tvornice duhana Zagreb da u *svojoj* tvornici uspostave samoupravu i time naprave presedan koji bi mogao pomoći mnogim drugim radnicima da isto naprave u svojim tvornicama koje se gase, odbijao se naprosto kao pravno neutemeljen, a na kraju i kao sulud pothvat. Pravo kao melankolija. Štoviše, svako priklanjanje radnicima, moglo se čuti, bila bi puka propaganda duhanske industrije. A nakon što su se na licu mjesta pojavili neki haespeovci ili lokalni župnik koji su im dali svoju podršku, radnici su izgleda postali odviše ideološki prljavi da bismo zajedno s njima marširali ulicama. Pravo više nije bio problem. Ionako znamo da je ono samo izlika da samo ostanemo na svome mjestu. Ono je izlika i tomu da u svakom društvenom fenomenu ne vidimo ništa više do socijalnih pozitiviteta, uobičajenog uličnog mrmljanja i žamora bez značenja. Slično su doživljene i radničke parole koje nisu bile izvađene ni iz kakvih prikladnih marksističkih tekstova, nego su bile skrparene od običnih zahtjeva za pravdom, narodnih poslovica i popularnih poziva na solidarnost i osvetu (tipa "svi smo mi..." i sl.). Moglo se tu naći, osobito pred samom tvornicom, i parola ispisanih na križevima ili zastavama. Nije im, na žalost, nitko rekao da time samo odbijaju prosvijećenu, politički osviještenu, kulturnu elitu.

Protesti i radnici po mjeri elite

Kakve proteste odnosno radnike zapravo želi ta elita? Oni, naravno, najprije moraju imati prepoznatljiva radnička obilježja. Plavi kombinezon, ako je moguće, a onda snažne i prljave ruke. Moraju poznavati temelje marksizma i zakone historijskog materijalizma. A da bi njihovi zahtjevi bilo prepoznati kao takvi, najbolje je da čitaju kakve progresivne novine (kada nema više

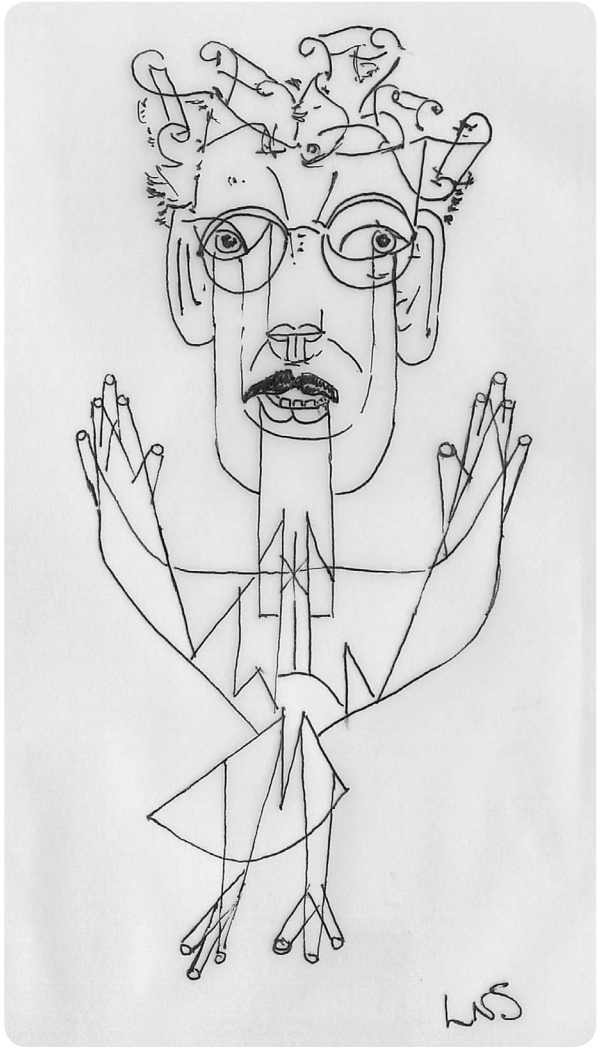

Arkzina, hajde neka to bude *Zarez*). Oni političkim subjektom mogu postati naime samo pomoću tuđih riječi. Jer radnik je radnik, a intelektualac je intelektualac. Jer društvena nejednakost najprije počiva na vječnom ponavljanju trivijalnih tautologija, a tek onda na ekonomskoj disproporciji.

Dok je nekadašnji, jugoslavenski reprezentacijski aparat radnike ideološki čistio, i onako počešljane stavio na novčanicu, danas su oni nečist s kojom nitko ne želi imati posla. Najmanje zagovornici socijalne države ili diktature proletarijata (ako takvih danas uopće ima). Jer jedino obećanje koje prosvijetljena kulturna elita može prihvatiti jest da će ta nečist za njih i dalje raditi.

Žarka Puhovskog, nego su predstavljali jednu struju koja je zapravo bila anarhoidna, ako već ne i anarhistička, i na koju je gospođa možda mislila, a u kojoj je bio, od meni poznatih, Lino Veljak. Ima, naime, jedna situacionistička akcija koju je napravio Lino Veljak: kamenom je razbio prozor na zgradi Sveučilišta iz protesta protiv politike tadašnjeg rektora. Taj je događaj postao tzv. *urbana legenda*, iako ne treba sumnjati da je istinit. To je pitanje koje proizlazi iz ovoga – može li se raditi i individualne proteste? Da, može se raditi i individualne proteste koji su društveno učinkoviti, ne mora biti 10.000 ljudi na Trgu bana Jelačića. Postoje različite metode i ne treba uvijek ići samo na masovnost.

– **Leonardo Kovačević**: Samo to sucima treba dobro objasniti i bit će sve u redu.

– **Biljana Kašić**: Masovnost je, uz to što uvijek možete dobiti medije na masovnost, posebno televiziju, prije svega lagodna. Premda je, kako bi rekao Alberto Melucci, iskustvo djelovanja u masi razapeto između privlačnosti i prijetnje, ono što najviše privlači pojedince i pojedinke a to je osjećaj da ste dio nečega bez aktivnog sudjelovanja i time preuzimanja odgovornosti.

– **Teodor Celakoski**: Mislim da je prilično jednostavan odgovor na ovo pitanje Sveučilišta i studenata. Mislim da se radi o tome da imamo tvornice licenciranog znanja i da je to dio tog sustava usklađivanja i, rekao bih, normalizacije. Mislim da ulazimo u društvo koje ide u smjeru neke hipernormalizacije u kojem je većina stvari, pa onda i neka prava, normirano, pa se onda, eto, i neka ljudska prava, daju dobro artikulirati unutar takvog sustava, zato što je generalni trend da se ide u tom smjeru, pa onda i dobar dio aktivističkih organizacija ili NGO-a ima jedan od dobrih argumenata na svojoj strani, a to je: što će Europa reći, u smislu da Europa nešto traži, kao "civilizirani" svijet. To je ta priča oko normalizacije, i mislim da je pitanje Sveučilišta upravo to ključno pitanje... To sve ide u tom smjeru normalizacije koja ne ostavlja prostor za neki principijelan ili radikalniji otpor. Nad time plakati je kao nad Studentskim centrom iz sedamdesetih, osamdesetih, a mislim da je vrijeme sasvim drugo i da stvari više ne mogu funkcionirati na taj način. Koje su to nove strategije, ideje i taktike koje treba proizvoditi, mislim da je to ključno pitanje. Mislim da više neće biti situacije kad imate nekakav mastodontski sustav iznad sebe. Kad imate državu koja normalizira i koja je normalizirana, i za kojom svi čeznu u nekom smislu građansko-asocijativno-pridruživačkom, imamo jedan moment koji će ovdje osigurati više-manje kvalitetan život. Mi ćemo se morati baviti s rubnim, s osiguravanjem vidljivosti za rubno. Meni se to ne čini kao neka super perspektiva za svakog tko ima nekakav osjećaj ponosa ili ideje o tome što bi trebalo i da bi se nešto drukčije trebalo. Mislim da smjer našeg artikuliranja prema promjeni *policyja* u segmentu manjinskog, u segmentu rubnog, da je to nekakav zadatak za koji sam siguran da je moguće imati učinka. A ovo drugo, to je onda priča oko ćorsokaka.

– **Hrvoje Jurić**: Sveučilište nikada nije bilo radikalno, otvoreno, uvijek je bilo "normalno", uvijek je bilo konzervativno. Samo, bilo je više ekscesa i bilo je više pojedinaca i grupa koje su bile ekscesne u pozitivnom smislu.

Vlastiti život kao ulog

– **Biljana Kašić**: Mislim da je kreativna klasa ono što tvori pojam stvaratelja/ice, ono okupivo oko kreativnog etosa, a stoji nasuprot manipulatora/ice s druge strane. O tomu je još 2002. godine pisao primjerice Richard Florida nastojeći afirmirati smisao ljudskog kapitala a tiče se identiteta, vrijednosti i kreativnosti.

Došlo je do posve drukčije podjele na raznim razinama. Stoga me zanimaju stvaratelji i stvarateljice neovisno o tome kojoj sferi pripadaju – mainstreamu općenito, sveučilištu, umjetničkom svijetu, civilnom društvu. Kreativna klasa po mojem mišljenju nikako ne pripada NGO-ima unatoč poveznicama NGO-a i civilnog društva, semantičkim zbrkama, uporabi pojmova i terminološkim prividima. To je jedna druga priča koja nema veze s protestima ali nas vodi zacijelo kontroli kreativne klase. Vraćam se na temu protesta, na mogućnosti i na nemogućnosti, nasilje, granice i ludičke momente. Pokušala sam se sjetiti situacije zašto je svima nama bila fascinantna (i dalje jest) priča beogradskih *Žena u crnom*. Zato što to jest i ludički i kreativni i subverzivni i prijeteći čin istodobno. Ili, ludičnost kroz prijeteće, što god to bilo. I uvijek je to bila zanimljiva priča kad se to događalo u Beogradu, Novom Sadu, Ulcinju, dakle unutar ovih prostora. Međutim, kada vi tu priču preselite, recimo u situaciju jednog Izraela i Palestine, gdje smo nekoliko nas – mirovnih aktivistkinja iz Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske, bile 1994. godine, onda je ta ludičnost nešto posve drugo, ili pitanje jest u što se transformira ta ludičnost. Mi idemo na granicu i tamo nastupa priča izravnog nasilja i izravne nemogućnosti; najednom imate maskirane, u crno obučene, osobe sa šmajserima oko vas, vi ste zapravo u zbiljskom protestu na granici, i nešto se drugo temeljno događa. I, ono što mene zanima jest (neovisno o tomu kako vidim ulogu ženske gerile danas) je li moguće na neki način imaginirati transgresiju identiteta putem nasilja, a da ne bude nasilje, jer nisam sigurna da će recimo neka vrsta umjetničke kreacije Sanje Iveković protiv nasilja to moći proizvesti. Dakle, zanimaju me te graničnosti i ta vrsta rizika; kako možete koristiti vlastitu tjelesnost kada u činu za društvenu promjenu angažirate vlastiti život. Ovaj karneval, onaj karneval, nikakve definicije karnevala niti zazivanje spektakla mene ovog trenutka ne zanimaju. Ne mislim da je Hrvatska ikada imala društveni protest kao spektakl, čak ni *Gay Pride* nije u tom smislu spektakl. Naprosto Hrvatska do ovog trenutka nije imala ni jedan protest koji bi se mogao prevesti u spektakularizaciju, festivalizaciju priče. Ako vas zbiljski zanima protest kao društveni akt onda ulažete vlastiti život kao ulog. Tu sam priču iskušala na granici kad sam bila sa *Ženama u crnom* u Izraelu/Palestini. To onda nije priča gdje imate kič-varijante, lijepo obučena priča; gdje se s možete poigravati identitetima i na razini spektakla ili festivalizacije, karnevalizacije. Kada ulažete vlastiti život kao ulog i niste zaštićeni nego ste na brisanom prostoru, onda je to neka druga dimenzija protesta; neko drugo doživljajno iskustvo protesta. Mislim da će se ta "vrsta" protesta događati na globalnoj razini, gdje više neće biti važna ni Bolonja, ni tehnicizacija, ni mainstream, ni Zaklada za civilno društvo, već nešto posve drugo. I to se već zbiva. Prije dva dana vratila sam se iz Berlina, neću reći da je Sveučilište tamo puno Marxa, ovog trenutka to nije važno, već da se zaista događaju temeljni tektonski poremećaji. Uz pregovore oko ljudskog smisla i izazivača graničnosti, mislim da moramo moći očitavati paradokse s kojima se sve vrijeme sučeljavamo i vidjeti gdje su tektonski lomovi i cjepovi kako bismo učinili/e razvidnim čemu se zapravo suprotstavljati danas i oko čega djelovati.

Temat pripremio Srećko Pulig

Roko rekao Filipu tko je smjestio Crvenkapici

46. međunarodni dječji festival Šibenik, od 24. lipnja do 8. srpnja 2006.

Sljedeće stranice izbor su iz radova NORE – novinarske radionice u kojoj djeca iz šibenskih osnovnih škola pišu svoje dojmove o viđenim festivalskim programima. Njihovi tekstovi izlaze u posebnom prilogu festivalskog *Biltena*. Program posljednjeg festivalskog dana nije ocijenjen, jer je to i posljednji dan u kojem izlazi *Bilten*. Uvodnike u njemu pišu "ozbiljniji", tj. odrasliji autori, ali jedan ovogodišnji napisao je Tomislav Bukić, učenik 7. razreda. To je i prvi osnovac premješten u odrasle biltenaše – srednjoškolce.

Uvodnik

Samo je vrijeme vječno, nezaustavljivo…

Godine lete, djeca odrastaju, ljudi se mijenjaju, stare i umiru… Od kada sam prvi put došao na NORU prošlo je četiri godine, a evo me već u Biltenu. Kako je to samo brzo prošlo! Teško je ne primijetiti kako se mnogo stvari promijenilo. Stara ekipa, koju sam upoznao kada sam došao na NORU, otišla je dalje, a u Biltenu je ostala praznina koju ćemo mi novi teško, a možda i nikako popuniti. Svake godine na Festivalu minimalno jedanput odslušam pressicu. Ove godine još nisam, ali… Pribojavam se kako ću zateći novu atmosferu bez pokojne gospođe Kosovke koja je na svaku temu davala barem jedan odličan komentar.

Ni mi koji smo ostali ovdje, ne možemo izbjeći vrijeme. Svakoga dana, mjeseca, godine smo zreliji, ozbiljniji, odrasliji, polako prestajemo biti djeca… udaljavamo se od Festivala, ali ujedno pokušavamo zadržati sve njegove čari u svom srcu – da ne pobjegnu – no bježe! Bježe! Više ne uživamo kao prije u onim lijepim dječjim predstavama koje su nas bacale u trans od oduševljenja toliko da im na kraju instinktivno plješćemo i plješćemo – sve dok nas dlanovi ne zabole. Sada predstave gledamo drugim očima – primijetimo svaku manu, ali ne i ljepotu; ne plješćemo od radosti već iz pristojnosti. Kako bi bilo lijepo da vrijeme ne ide tako uporno u jednom smjeru, nego po našoj želji – da se možemo vratiti unatrag, početi sve ispočetka, uživati u svim ljepotama života još jednom… Nažalost nemoguće je to… Rijetki se ljudi znaju samo donekle ograditi od promjena koje vrijeme donosi i to tako da fizički mogu biti jako stari, a u srcu ostati jedno malo, veselo i maštovito dijete.

Da barem vrijeme možemo zaustaviti kao kad stanemo na ulici pogledati neki ukras i divimo mu se, tako da uživamo u lijepom trenutku života vječno, ali ne – vrijeme leti, a sobom nosi nas i naš život u suprotnom smjeru od željenog: djetinjstvo završava, mi postajemo odrasli ljudi, starimo i na kraju umiremo… Kako to vrijeme izgleda zlo i komplicirano: svaki lijepi trenutak čupa od nas, uzima nam ga, a nama ostavlja samo zamagljenu uspomenu na njega u obliku lijepog pamćenja.

No, nije sve tako negativno kako se čini. Vrijeme nas nosi dalje kroz život, donosi nove lijepe i ružne trenutke i tako u nedogled sve dok život ne prestane, a vrijeme nastavi teći i teći….

Tomislav Bukić

24. lipnja

Najljepši smo

Međunarodni dječji festival u Šibeniku otvorila je predstava *Neš ti biža*. Gledalište je bilo prepuno, te je sa zanimanjem pratilo talentirane glumce i glumice. Glavna osoba bio je Pričalo (Mate Gulin). U gledalištu je bilo mnogo uglednika među kojima su bili: predsjednik Republike Hrvatske Stipe Mesić, gradonačelnica grada Šibenika Nedjeljka Klarić i drugi. Predsjednik Republike Hrvatske, Stjepan Mesić je naglasio da smo najljepši.

Poslije predstave bio je vatromet. Vatromet je bio raznobojan i zanimljiv. Ljudi su ga pratili sa zanimanjem. Nadam se da će Festival biti jako dobar kao i otvorenje.

Josip Rukavina, 4. r.

25. lipnja

Posjet izložbama

Ta divna stvorenja:

U galeriji "Matija" izloženi su radovi djece mnogih hrvatskih vrtića i osnovnih škola. Djeca su izrađivala životinje od različitih materijala. Najzapaženiji su bili radovi od gline, a izrađivane su ptice, kornjače, psi, konji, vjeverice itd. Ja bih posebno istaknuo radove OŠ Varaždin iz Varaždina, OŠ Podmurvice iz Rijeke te OŠ Jagode Truhelić iz Osijeka. Od šibenskih škola i vrtića najviše mi se svidio rad vrtića *Kućica*.

Hello Graz

Ta izložba održala se u Galeriji sv. Krševana. Autor izložbe zove se Max Aufischer, a dolazi iz Graza. Izložba pokazuje fotografije ljudi iz različitih dijelova svijeta, a svi oni imaju nešto zajedničko – svi oni žive u Grazu. Dakle, u Grazu živi mnogo različitih ljudi iz različitih krajeva svijeta. Aufischer je na izložbi pokazao kako ljudi koji su došli u Graz kažu: *Dobar dan*! Istom autoru to nije premijerna izložba. On je sve radove pokazao u: Beču, Salsburgu, Budimpešti, Ljubljani i još mnogim velikim europskim gradovima.

Izložba slika Sanje Rešček

U Muzeju grada Šibenika možete pogledati izložbu slika Sanje Rešček. Slike "bude" maštu ljudi jer su jako neobične, ali su uz to i ilustracije. Sanja Rešček je rođena u Zagrebu 1978. a diplomirala je 2001. Do sada je osvojila mnogo nagrada, a mi joj svi želimo puno uspjeha.

Marko Hobar, 7. r.

Volim svoju obitelj

Izložba Volim svoju obitelj je otvorena jučer u kazališnom foajeu. Prvi put kad sam došao vidjeti izložbu bilo je zatvoreno. Bezobrazno! Kada sam ušao unutra totalno razočarenje, ilustracije su bile bijednog formata A 4 pa ljudi s malo slabijim vidom kao ja nisu mogli vidjeti detalje, sve je bilo mračno. Ajme. A koliko ja znam festival su svijetle boje, a ne crna. Mi se hoćemo veseliti, a oni nam prikazuju sprovode na slikama. Ovom izložbom sam razočaran. I još nešto, u kazalištu umjesto da te dočeka vesela hostesa dočeka te… Da ne kažem…

Ivan Tabula, 6. r.

Prodavaonica igračaka

Predstava se zove *Prodavaonica igračaka*, a izvodili su je glumci iz Poljske. U predstavi se radi o tome kako djevojčica spašava ranjenog zeca u šumi, no uskoro se smrači i zavlada zla kraljica noći. Djevojčica i zec nailaze na prodavaonicu igračaka kojom se djevojčica oduševila. Ona je htjela imati sve te igračke kojima je cijena bila jedna godina mladosti. Tako je djevojčica kupovala igračke i bivala sve starija. Zec ode u šumu gdje nailazi na podanike zle kraljice koji ga pokušavaju odmamiti. Zec bježi kroz šumu i pada u paukovu mrežu. Za to vrijeme djevojčica postaje ogorčena starica. Zec uspavan sanja kako spasiti djevojčicu. Izvede je iz prodavaonice i ona ponovno postaje djevojčica. Oni se raziđu i djevojčica ode kući. Predstava je praćena s pjesmama i vrlo lijepom glazbom koja je izvođena na bubnjevima i sintisajzeru. Neki su kostimi bili pomalo čudni jer se na glumcima teže raspoznavalo što je zapravo gluma. Predstava je bila jako dobra, što se vidjelo na licima gledatelja.

Ana-Marija Krnić, 4. r.

Film o bijelom duhu

Sinoć u 21, 15 sati održao se film Duh u močvari na ljetnoj pozornici. U filmu se radi o tome da su dječak Miron i djevojčica Melita došli u selo Kopačevo. Upoznali su Halasa i njegovu sestru Aranku. Među njima je bio dječak Liptus. Doznaju mnoge priče o bijelom duhu. Atmosfera je bila odlična. Svidjela mi se priča koju je napisao Anto Gardaš.

Marko Prgin, 3. r.

26. lipnja

Cobena flamengo

Predstava je bila vrlo dobra, ali imao sam osjećaj da se mlađoj publici baš nije svidjela. Na pozornici su se prvo pojavila dva glazbenika koja su počela svirati neku interesantnu melodiju. Malo poslije pojavile su se tri vještice. No tu je bilo nešto čudno: jedna od vještica bila je muško. Tri vještice su na pozornici plesale step. Kada su se vještice makle sa pozornice, pojavila se četvrta vještica. Ona je bila pogrbljena i činilo se da joj druge vještice nisu baš drage. Htjela im je napakostiti pa je od publike tražila pomoć da ureknu njihove metle, ali su vještice bile snalažljive i "skinule" urok. A uzrok da tri vještice nitko ne voli je bio u zabavi u kojoj se slavi dolazak proljeća. Pojavile su se vještice i uništile zabavu. Na tortu su umjesto slatkiša stavile bube i rekle da ako itko bude plesao i zabavljao se na bilo koji način da će dobiti krokodilov rep, žabino lice te šišmiševe uši. No, stanovnici nisu mislili da su vještice tako zle pa su nastavili plesati. Ali, nažalost, to je bila istina. Našoj četvrtoj vještici se upravo to dogodilo. I upravo odatle ona grba – u stvari to je bio sakriven rep. Tri vještice su izašle na pozornicu i napravile nered i slučajno ostavile čarobni lonac. Četvrta vještica im se htjela osvetiti pa je opet tražila pomoć od publike. Začarala ga je tako da čim vještice pokušaju nešto sa loncem upasti će u paučju mrežu. Ne znajući, tri su vještice dirale po loncu i zapetljale se u mrežu. Misleći kako svi

kazalište

imaju drugu šansu četvrta vještica je oslobodila tri vještice, dok su tri vještice njoj skinule krokodilov rep i šišmiševe uši. I sve četiri su se sprijateljile. Glumci su bili vrlo simpatični te su na kraju pozvali svu djecu sa pozornice da ih nauče nekoliko koraka plesa.

Marko Hobar, 7. r.

27. lipnja

Intervju s Darkom Vidačkovićem

U ponedjeljak, 27.06. napravio sam intervju s Darkom Vidačkovićem , voditeljem radionice animiranog filma;

NORA: Koliko ima djece na radionici?

DARKO: Na radionici ima oko 20 djece i svi su mali i veseli.

NORA: Koliko dana traje radionica?

DARKO: Trebala bi trajati oko tjedan dana tj. od ponedjeljka do petka, a u subotu i nedjelju bi se trebali prikazivati filmovi koje su djeca napravila.

NORA: Što će djeca raditi na radionici?

DARKO: Radit će se s plastelinom i s objektima, radit ćemo grupno, a ne pojedinačno tako da će svi radit na jednom malom filmu.

NORA: Koji je cilj ove radionice?

DARKO: Da se djeca nauče o animaciji, da shvate kako to ide i da se zabave.

Ivan Bukić, 4. r.

Tri roza krune

U kazalištu Šibenik održana je predstava *Čarobna frula*. Predstavu izvodi Zagrebačko kazalište lutaka. Čarobna frula je naziv pjesme koju je W.A. Mozart skladao. Predstava je lutkarska, a glumci stoje iza lutaka i upravljaju njima. Motiv ove predstave je skladba *Čarobna frula*. Tema je kako je princ tražio princezu i pronašao je i oslobodio pomoću zvonaca i čarobne frule. Na kraju su se zaljubili Papageno i Papagena, Pamino i Pamina te su svi likovi zaplesali.

Lica u predstavi su Pamino, tri vile, Kraljica noći i Pamina. Glumci na predstavi sjede na stolicama na kotače i tako pokreću lutke koje su rađene samo do struka. Tri vile odjevene su u haljine žute, crvene i zelene boje, lovac na ptice ima ptice oko glave i struka. Pamino ima zeleno odijelo s crvenim točkicama i maramom. Princeza Pamina ima svjetlucavu roza haljinu te tri roza krune. U pozadini pozornice su velike kutije u obliku valjka iz kojih izlazi pjesma bubnjara. Pozadina je u tamnim bojama. Cijela predstava popraćena je skladbom Mozarta *Čarobna frula*. Dojmovi za ovu predstavu:

– predstava mi se svidjela zbog kostima kojeg nose lutke, zbog toga jer je predstava popraćena glazbom i bubnjem

– predstava mi se ne sviđa zbog toga jer lutke imaju pomalo čudne usne i oči

– zato jer se glumci vide iza lutaka.

Anđela Đelalija, 4. r.

Sad znam tko je smjestio!

Na Gorici je prikazan crtić *Tko je smjestio Crvenkapici*. U početku crtića se mislilo da nitko nije kriv, ali se saznalo da je ipak netko bio kriv. Prve sumnje su pale na vuka, a iza toga su mislili da je kriva baka. Policajci su u ormaru od bakice našli puno medalja te je baka ispričala da ona živi na neobičan način. Ona se bavila ekstremnim sportovima. Pitali su se zašto je tu bio drvosječa. I kad je bilo najzanimljivije nestalo je struje. Dok sam šetao vidio sam jednog svog prijatelja, Roka, koji mi je rekao da je gledao taj crtić. Kako sam otišao sa filma prije kraja pitao sam ga zna li tko je smjestio Crvenkapici? Rekao je da je zec to smjestio. Evo što sam ga dalje pitao.

NORA: Zašto je zec to smjestio?

ROKO: Smjestio je to samo zbog toga što je djevojčica nosila recepte za kolače.

Eto sad znam tko je smjestio!

Filip Bakula, 5. r.

Opera comica Pentru copii

Dana 27. lipnja na održana je dječja opera pod imenom: *Čudesni dječak i vještica*. Predstava potječe iz Rumunjske ali tu ima i hrvatskih glumaca. Redatelj i koreograf opere je Mihai Babuska.

U predstavi mi se najviše sviđaju specijalni svjetlosni efekti i bučna glazba koja predstavu čini začuđujuće uzbuđujućom! Ali predstavu uopće nisam razumjela i to mi se uopće ne sviđa! Glumci koji skakuću po pozornici pričajući hrvatski i rumunjski pa sasvim zbunjuju ljude! Što je najgore od svega, predstavu je još više pokvario nestanak struje u cijeloj Šibensko-kninskoj županiji! Mislim da su se ljudi s velikim olakšanjem uputili svojim kućama ili na neku noćnu predstavu!

Sve u svemu, predstava je zaista loša ali to je O.K. jer i festival može imati svojih pogrešaka. Do čitanja!

Martina Ristić Stipandžija, 6. r.

28. lipnja

Festival za djecu, pressice za odrasle

Nešto što me puno zanimalo to je bilo mišljene odraslih o rumunjskoj predstavi i operi koja dolazi od rumunjske narodne basne. Na press konferenciji nije mi se svidjelo što su se odrasli hvalisali. Sve predstave na festivalu trebale bi biti posvećene djeci, a ne odraslima. Ipak je ovo dječji festival, a ne odraslih. Na press-u mi se svidjelo to što su Rumunji pohvalili grad Šibenik s najljepšim festivalom djeteta.

Nino Stojić, 6. r.

Najbolji efekt magle

Predstavu *Ivica i Marica* održali su jučer u kazalištu glumci iz Osijeka. Počela je velikom tišinom gledatelja. Tema predstave je prijevara vještice. Glumci su u predstavi pod imenima: Ivica, Marica, Otac, Zla Maćeha i Vještica još pod imenom gospođa Ždera i Teta. Predstava mi se svidjela, a u njoj posebno stabla koja su glumila živa bića. Glazba je zanimljiva i uzbudljiva. Najbolji efekt u predstavi bio je efekt magle. Ostali efekti u predstavi su: izmjene dana i noći, različiti zvukovi i mnogo toga. U predstavi su bili i različiti predmeti: kuća, kuća od slatkiša, lonac…

Predstava je ukratko izgledala ovako: Ivica i Marica živjeli su zajedno sa svojim ocem u kući. S njima je živjela i zla maćeha. Djecu nije voljela jer su jeli hranu koju je htjela imati samo za sebe. Tako su ih jednog dana otac i maćeha ostavili u šumi. Nisu se snašli tri dana, dok nisu sreli vješticu. Ona se pravila dobra prema njima, a ustvari je htjela pojesti prvo Ivicu pa Maricu. Ivica i Marica su je prevarili i umjesto da je ona pojela njih, oni su nju ubacili u vatru. Našli su novac, bisere i zlato. Otišli su kući, tamo našli oca i zajedno nastavili živjeti. Predstavu su glumci završili pjesmom. Gledatelji su iznenađujuće dugim pljeskom izlazili iz kazališta.

Dario Marić, 6. r.

Intervju s Ludwigom Bauerom

Jučer na Dobriću u 20 h održalo se predstavljanje slikovnica Ludwiga Bauera i Voje Radoičića. No, ilustrator Vojo Radoičić nije mogao doći zbog zdravstvenih tegoba te je na predstavljanje došao samo Ludwig B. Nakladnik je *Golden Marketing*. Nakon predstavljanja slikovnica napravili smo intervju s piscem.

NORA: Koliko ste dosad napisali knjiga za djecu?

PISAC: Napisao sam desetak knjiga za djecu i odrasle.

NORA: Gdje ste sve proputovali kao pisac?

PISAC: Živio sam u mnogim zemalja u svijetu, a to su: Čehoslovačka, SAD, Francuska i Engleska.

NORA: Je li teško pisati knjige za djecu?

PISAC: To je lijep posao, nije jednostavan, ali je jako zanimljiv.

NORA: Koliko već godina pišete knjige za djecu?

PISAC: Počeo sam prvo pisati knjige za odrasle, a za djecu pišem više od 30 godina.

NORA: Jesu li vam djeca dosadna raznim pitanjima?

PISAC: Nisu mi dosadna, to mi je neka vrsta škole, pokazuje mi kako djeca razumiju to što ja pišem.

NORA: Koje vam pitanje djeca još nisu postavila, a vi bi ga voljeli čuti od njih?

PISAC: Djeca su mi postavila više pitanja nego što ja znam odgovora.

NORA: Je li nova knjiga već u planu?

PISAC: Imam nekoliku knjiga u planu, a jedna od njih je za djecu.

Ivan Bukić, 4. r. i **Filip Bakula**, 5. r.

29. lipnja

Razotkrivanje šibenskih tajni

U atriju šibenskog gradskog Muzeja baza je malih ilustratora koji pohađaju radionicu *Šibenik – grad tajni*. Pod budnim okom Milivoja Ćerana radi 18 polaznika-crtača. Jučer ujutro posjetili smo marljive radioničare i razgovarali s voditeljem. Motivi dječjih crteža su šibenska katedrala, zmaj, sv. Mihovil te kamene kućice. Prije nekoliko dana cijela radionica posjetila je tvrđavu sv. Nikole te je pomno razgledala. Kako bi vrijedni crtači imali i modele, pobrinuo se voditelj, alias *Gospon Puma*, kako ga zovu ilustratori. On je donio cijeli čelični oklop i pancirnu košulju za uzor za sv. Mihovila. Polaznici radionice, ali i mi, novinari, isprobali smo prilično tešku opremu te ustvrdili kako je život u prošlosti bio težak. Kritičari-laici (mi) najboljim radovima ocijenili su rad Tomislava Trlaje i Katarine Bašić, koji su kao motiv uzeli zmaja. Iznenada su došli i novinari TV Šibenik i napravili reportažu o ovoj radionici. Tako je nastala informativna gužva. A evo i razgovora s Milivojem Ćeranom – *Gosponom Pumom*…

NORA: Jeste li prvi put na MDF-u?

M. ĆERAN: Da, jesam.

NORA: Kakvi su polaznici radionice? Slušaju li Vas?

M. ĆERAN: Da, slušaju, zadovoljan sam s njima. Pokazuju veliki interes za rad te neizmjernu dozu kreativnost svojstvenu samo djeci. Kad sam došao, mislio sam kako ću raditi sa starijom djecom pa sam pri dolasku bio nemalo iznenađen, no ispalo je još bolje!

NORA: Je li vam teško sa 17 polaznika?

M. ĆERAN: Nije teško, ali je naporno! Primam mnogo pitanja…

NORA: Gdje i kako ćete prezentirati radove?

M. ĆERAN: Još nam nisu dojavili lokaciju, ali smo sigurni da je u subotu.

NORA: Što kažete na Vaš radni prostor u muzeju?

M. ĆERAN: Nije loše, dapače; ugodno nam je svježe, ne patimo od vrućine…

NORA: Što je cilj radionice?

M. ĆERAN: Cilj je zapravo objasniti djeci što je ilustracija i pokazati da je to složeni proces sastavljen od više faza: od pripremanja crteža, skupljanja materijala do završne ilustracije.

Domagoj Babić i **Niko Grgurev**, 6. r.

Misliti o drugim osobama

U četvrtak 29. lipnja održala se predstava *Šala mala* koju je predstavilo kazalište Virovitica. Prema naslovu je izgledalo da će predstava biti uzbudljiva. Čak su i mala djeca sudjelovala u predstavi, sve dok smiješak s njihovih lica nije nestajao. Naime mala šaljiva predstava pretvorila se u dramu u kojoj većina publike nije uživala. U predstavi se radi o mladoj djevojci koja se okrutno šali s kolegicama iz svog razreda no ne očekuje da te "male šale" djeluju na njenu prijateljicu. Njezina prijateljica se počne osjećati usamljeno i iskorišteno. Ona ne može prihvatiti podršku roditelja te sama dolazi do šokantnih zaključaka koji će joj "pomoći" da sve prebrodi zauvijek. Na sreću, od ludosti oduzimanja života odgovore je prijatelji. Predstava ipak na kraju sretno završava. Sad sam shvatila što znači naslov "šala mala". On predstavlja kako jedna obična sitnica može utjecati na čovjeka. Za mene predstava je remek-djelo jer je umjetnički predstavljena na pozornici, ali ujedno nas uči o poštivanju drugih. Moj savjet je da se nakratko zamislimo kako je drugim osobama pa ćemo ih razumjeti i moći im pomoći.

Sunčica Paić, 6. r.

Otoče volim te

Jučer sam u 21:00 h posjetila Ljetnu pozornicu na kojoj je bila predstava *Otoče volim te*. Ples folklornog društva zadivio me. Predstava je malo više za starije ljude zato što narodne nošnje koje nose izvođači nosile su se u prošlom vremenu. Ipak, glumci su to lijepo izveli i lijepo je vidjeti kako je to bilo u prošlom vremenu.

Iva Bačić, 5. r.

30. lipnja

Modernizirano Carevo novo ruho

Predstavu u kazalištu *Carevo novo ruho* izvelo je Gradsko kazalište mladih iz Splita. Predstava je vrlo modernizirana i u potpunosti se razlikuje od izvorne bajke H. Ch. Andersena. Scenografija predstave bila je loša (carev ormar s odjećom stajao je od početka do kraja predstave na pozornici). Predstava je govorila o modi i o caru koji je zanemarivao sve svoje državne obveze i bavio se modom pa većini muške publike nije bila zanimljiva. Na kraju predstave je ipak bilo smijeha jer je car izašao na pozornicu polugol misleći da nosi svoje novo ruho. Mnogoj djeci se tijek priče u predstavi svidio što dokazuje da djeca i dalje vole izvorne predstave. Na festivalu treba pridonijeti podjednaku važnost i dati šansu izvornim i moderniziranim predstavama, ali mislim da bi kod djece veću prednost trebale imati one izvorne kako bi se sačuvala kultura.

Ante Skelin, 6. r.

Wallace i Gromit u velikoj povrtnoj zavjeri

Wallace i Gromit, nerazdvojni prijatelji, kreću u avanture hvatanja zečeva. Zajedno imaju jedan zajednički cilj: spasiti čovječanstvo od zečjih navala spajanjem dvaju strojeva. Wallacu je jedino važna gospođica Zvončica, koju pokušava zadiviti svojim humanim pothvatima. Ipak, nešto pođe po zlu… Crtić *Wallace i Gromit u velikoj povrtnoj zavjeri* trud je izvrsnih redatelja, ali nije baš zadivio goričku publiku kad je nekolicina gledatelja otišla pa i ja. Film je mlađem uzrastu vjerojatno bio fantastičan. Ipak, nama malo starijima bilo je dosadno. Nadam se da je ostatak cijenjene publike ostao do kraja.

Kristina Bračić, 6. r.

1. srpnja

Lepeza mladosti

U kazalištu je održana predstava *Lepeza mladosti*. Redatelj predstave je Joško Juvančić. Predstava je lutkarska, a izveli su je Splićani. Lutke su po izgledu Kinezi, ali (na sreću) ipak govore hrvatski. Glavni likovi su: Mačiko koja je najljepša djevojka u selu, Kenđo koji prosi Mačiko i starac koji želi oženiti Mačiko protiv njezine volje. Lutke imaju lijep izgled i lijepe kostime. Predstava je praćena pjesmama i glazbom. Radnja u predstavi nije baš uzbudljiva. Ovo je ljubavna priča, koja kao i svaka druga ljubavna priča ima sretan kraj.

Meni se ne sviđaju lutkarske predstave, ali ova je bolja od lošeg prosjeka. Mislim da se mlađoj djeci svidjela predstava.

Ana-Marija Krnić, 4. r.

2. srpnja

Moderno – improvizirano

S početkom u 19 sati, Gradsko kazalište lutaka Rijeka izvelo je predstavu *Šuma Striborova*. Predstava na bajku Ivane Brlić Mažuranić pravo je osvježenje ovogodišnje kazališne scene MDF-a. Naime, lutke nisu bile klasične, uobičajene lutke, već su bile improvizirane. Lik nježne i brižne majke bila je krpa, lik otresitog sina sjekira, a lik zlobne snahe – remen. Cjelokupna događanja izvedena su u jednom te istom prostoru, bez promjena rekvizita i scenografije. Predstavu je obilježila jednostavno improvizirana i nadasve moderna scenografija i kostimografija. Naročito treba pohvaliti svjetlosne i zvučne efekte, koji su izvrsno dočarali svjetlo toplog kućnog ognjišta. Dimom i crvenim svjetlom, te malim crvenim lampiončićima solidno dobro je stvoren efekt Domaćih. Miris dima dosezao je do samog stropa kazališta. Treba pohvaliti glumce koji su i u oskudnim uvjetima pokazali odličnu glumu i pripravnost da od najmanjega stvore najviše. Naročito bi mi bilo žao kada ne bih istaknuo ukusno izabranu glazbu – narodnu žensku reru *"bolje bi mi bilo da me neeemaa…"*. Sve pohvale iskreno umjetničkoj prezentaciji koja je doduše ostala neshvaćena od strane publike.

Domagoj Babić, 6. r.

Iskrena prezentacija

Naš Dobrić ponovo je ugostio još jednog slavnog pisca na prezentaciji novih knjiga. Prije nekoliko dana bio je to Ludwig Bauer, a jučer je tu čast Šibeniku priuštio Miro Gavran. Miro Gavran, jedan od najplodnijih pisaca u Hrvatskoj, predstavio je svojih 5 novih knjiga u nakladi Mozaik knjige *Kako je tata osvojio mamu, Zaljubljen do ušiju, Sretni dani, Profesorica iz snova* i *Svašta u mojoj glavi.* Na predstavljanju knjigā mladi zagrebački glumci Luka Dragić i Antonija Stanišić čitali su ulomke iz pojedinih knjiga. Na početku je rečeno kako "Gavrana treba upoznati upravo sada, kada je postao klasik ušavši u obveznu školsku lektiru". Miro Gavran otkrio je neke nepoznate detalje o motivu da napiše određene knjige. Tako smo saznali da je motiv za knjigu *Kako je tata osvojio mamu* bila knjiga *Ana Karenjina*, te nedovoljna prezentacija problema djeteta čiji se roditelji rastaju. Knjiga *Sretni dani* opisuje potragu dječaka bez oca za ocem te mu je glavni cilj pokazati kako djeca žele cjelovitu obitelj, dok je roman *Zaljubljen do ušiju* dječji ljubić, kao i *Profesorica iz snova*. Na kraju susreta pisac je istaknuo kako će se nakon dječjih romana vratiti odraslim čitateljima.

Domagoj Babić, 6. r.

3. srpnja

Slikarska radionica

Dana 3.7.2006. u 9:00 h počela je slikarska radionica. Održavala se na Trgu Ivana Pavla II. Voditelj radionice je Tomica Jadronja. Ove godine su radovi posvećeni braći Grimm. Danas su djeca čitala Matovilku, a zatim su je slikali. Radove su slikali vodenim bojama i temperama. Radionica je završila oko 11:00 h i sutra na istom mjestu u isto vrijeme čeka ih novi radni zadatak.

Marko Prgin, 3. r.

Što rade povjesničari umjetnosti

Jučer sam, povodom otvorenja izložbe ilustracija u foajeu, intervjuirao Barbaru Vujanović, povjesničarku umjetnosti.

NORA: Kojim ste povodom došli u Šibenik?

BARBARA VUJANOVIĆ: Došla sam otvoriti izložbu dvoje ilustratora: Andree Petrlik Huseinović i Danijela Srdareva, koja se može razgledati u foajeu šibenskog kazališta. Radovi tih ilustratora mogu se vidjeti u mnogim slikovnicama i knjigama za djecu, a sada su ovdje izloženi originali u tehnici akrila. Zanimljivo je usporediti otisnute slike s originalima. Nisu postavljeni naslovi, no sigurna sam da će publika prepoznati o kojim je pričama riječ.

NORA: Tko je Andrea Petrlik Huseinović, a tko Danijel Srdarev?

BARBARA VUJANOVIĆ: Andrea Petrlik Huseinović, umjetnica iz Zagreba u slici je prepričala poznate svjetske bajke *Pinokio* i *Čarobnjaka iz Oza*, a Danijel Srdarev, mladi umjetnik iz Vodica, prikazao je lik kositrenog vojnika iz Andersenove bajke.

NORA: Što radite u povijesti umjetnosti?

BARBARA VUJANOVIĆ: Bavimo se različitim područjima i temama. Neki povjesničari umjetnosti proučavaju staru baštinu poput vaše predivne šibenske katedrale, a neki predstavljaju suvremene umjetnike i pomažu približiti publici njihova djela: slike, kiparske skulpture, grafike…

NORA: Hvala i doviđenja.

Josip Rukavina, 4. r

Predstava o tipičnim problemima tinejdžera

Bio je dobar dan. Jedva sam dočekao 19 sati da uđem u kazalište, sjednem s Hobarom u našu uobičajenu ložu i pogledamo predstavu. Predstava se zove *Nevidljivi Leonard*, koju su vrlo dobro odglumili glumci Kazališta mala scena,

uz punu potporu skoro do kraja popunjenog gledališta našeg kazališta. Predstava govori o tipičnom problemu tinejdžera u Hrvatskoj, ali i u svijetu: roditelji im ne posvećuju dovoljno pažnje. Uz troje glavnih glumaca i glas "nevidljivog" Leonarda, tu se pojavljuju i dvojica gitarista, koji ujedno glume oca i psihijatra. Također, majka i kćer su vokali u većini pjesama, koje su pjevale u pauzi između dvije scene. Predstava mi se svidjela i jedna je od boljih ove godine.

Niko Grgurev, 6. r.

4. srpnja

Prevelika očekivanja

Predstava Lutonjica Toporko i pet Župančića, I. B. Mažuranić održana je u kazalištu. Predstavu je izvodilo amatersko lutkarsko kazalište "Lutonjica Toporko" iz Samobora. Predstavu je režirala Mirjana Jelšac. Pri ulasku u kazalište ugodno nas je iznenadio odaziv publike. Prema popunjenosti mjesta u kazalištu naša očekivanja bila su prevelika, ali s početkom predstave naša očekivanja pala su u vodu. Mišljenja mlađe publike bila su podijeljena. Neki su predstavu hvalili, nekolicini je bila strašljiva, a nekima je bila dosadna pa su tiho prepričavali neke druge priče. Nama se osobno predstava nije nimalo svidjela. Iz knjižice koju smo dobili na početku predstave smo saznale tok radnje. Tijekom predstave nismo uspjele ništa shvatiti, te smo samo mirno slušale komentare naših mališana. Ova predstava je bila namijenjena djeci da obogati njihov svijet nečim novim, drugačijim.

Petra Ana Strunje, Iva Pavla Pulić, Edita Bllaca, Anita Pauk i Antonia Nakić, 8. r.

Ča more more

Na Bunarima održan je koncert dječjeg zbora "Mići boduli" (Krk). Na dječjem zboru je bilo pjesme, glume i plesa. Dječji zbor povezala je ljubav prema moru. More nas povezuje sa svim ljudima ovog svijeta. Lijepo je što su se sjetili našeg lijepog Jadranskog mora o kojem se malo govori, a mnogi ljudi pate što ga nemaju.

Iva Bačić, 5. r.

Briljantni cirkus

Predstava *Zdravo, djeco* u izvedbi Cirkuskog studija *Arlekino* iz Ukrajine izvedena je na Ljetnoj pozornici. Predstava je više izgledala kao cirkus i trebalo bi na festival dovesti više ovakvih otkačenih cirkusa. Imala je 11 točaka, a svaka točka bila je posebna i majstorski izvedena. Vidjelo se da su izvođači naporno vježbali. Iako su imali sitne pogreške predstava je savršeno izvedena i bila je briljantna. Izvođači su bili toliko savitljivi i gipki da sam ja pomislio da se neke stvari iz predstave i ne mogu izvesti u stvarnom životu. Na predstavi je bilo i muških i ženskih izvođača koji su jednako dobro nastupali u ulogama akrobata, plesača, žonglera i ostalih. Djeca svih uzrasta su nastupala u predstavi, a mlađi izvođači su s lakoćom izvodili nevjerojatne stvari. U ovom zadnjem tjednu festivala bi trebalo biti najboljih predstava, a ova predstava treba poslužiti kao primjer.

Ante Skelin, 6. r.

5. srpnja

Ivanovi festivalski dani

Festival je u tijeku. To je vrijeme najljepše za djecu. To vrijeme ne krase samo predstave, nego i radionice. Sada je u gradu najviše male djece s roditeljima, a neki odrasli šetaju sami. No, nemojte misliti da sam nekog zaboravio. Tu su turisti koji se dive ljepotama i kulturnim znamenitostima ovog grada Šibenika. Dok je festival djeca su sretna i čim se probude jedva čekaju kad će doći 19 h da mogu ići u kazalište ili 21 h da mogu ići na Ljetnu pozornicu. Ali Svjetsko prvenstvo kvarilo je atmosferu festivala jer su mnogi ostali doma gledati utakmice. No ipak festival je festival i svi su našli bar malo vremena za njega.

Tako prolaze moji dani festivala.

Ivan Bukić, 4. r.

Cvrčak i Jakša

U kazalištu je održan nastup *Cvrčak i Jakša*. Na pozornici je video zid na kojem su prikazana djeca koja pjevaju i povijest Cvrčka. Na pozornici su mikrofoni i glasovir te magarac kao znak Šibenika i Dalmacije. Nastupili su najmlađi odjeveni u žuto. Šibensko kazalište posjetio je i Jakša Flamengo. On je podigao atmosferu u kazalištu. Pročitao je par recitacija poezije. Na pozornicu su došli i veliki cvrčci i zapjevali sa zborom. Osim cvrčka tu je i Balerin. Djeca su u narodnim nošnjama plesali i pjevali narodne pjesme iz Dalmacije. Nastupio je i Luka Nižetić koji je razveselio i podigao publiku.

Anđela Đelalija, 4. r.

Predstava koja čini djecu sretnom

Predstava *Što je ples* u izvedbi City dance ensemblea iz Washington DC-a održana je na Ljetnoj pozornici. Plesači su gledateljima sigurno otkrili odgovor na pitanje *Što je ples?* zato što je izvedeno sedam različitih vrsta plesa. Na predstavi je bilo pripadnika sve tri rase: bijele, crne, žute i mislim da je dobro da su plesači iz različitih zemalja i kontinenata da ljudi vide plesove iz različitih kultura. U predstavi su sudjelovala djeca iz publike koja su plesala plesove čiji su glavni faktori bili improvizacija, kreativnost i sloboda. Vrlo je bitno da djeca sudjeluju u predstavi, da se opuste i odmore. Festival ljude čini sretnima iako je vrlo teško današnju djecu u suvremenom svijetu učiniti sretnima i zadovoljnima, dovesti smijeh do njihovih lica, ova predstava je to uspješno napravila i ispunila sva dječja očekivanja.

Ante Skelin, 6. r.

6. lipnja

Radnja kao na TV

Talijanski *teatro Del Carreto* izveo je predstavu *Biancaneve*, ili na hrvatskome Snjeguljica. Na početku predstave publika je mislila da će barem biti kadra poslušati prijevod, no to se nije dogodilo. Glumci u predstavi nisu govorili ništa; predstavu je pratio snimljeni glas pripovjedača, odnosno pripovjedačice, a prizore su ilustrirale poznate talijanske operne arije. Kada je po prvi put glas pripovjedačice izrekao rečenicu na talijanskome, sa usana najmlađih, pa prema tome i najiskrenijih, začuo se glasan uzvik negodovanja. Uskoro su počeli negodovati i stariji, pa je cijelu predstavu većina publike provela čavrljajući o najrazličitijim temama. Za zaista katastrofalnu izvedbu pobrinuli su se i glumci, koji su imali vrlo statične i spore uloge. Veliki dio predstave glumce su zamjenjivale lutke. Lutke su "igrale" na malom osvijetljenom prozoru usred mračne pozornice, pa su gledatelji imali utisak da se radnja događa na televizoru. U kazalištu bilo je i dosta male djece, za koju ova predstava nije bila namijenjena. Naime, to je i pisalo na lecima - ali na njemačkome… zaista nezamislivo. No ipak, lutke su bile domišljato i vrhunski izrađene, pa bi se i publika trznula kada bi na repertoaru bila neka vesela arija. Neprimjereno za dječji festival, pa se nadamo da ubuduće neće biti ovakvih predstava.

Domagoj Babić, 6. r.

Poznajete li računala?

Na Bunarima održalo se predstavljanje slikovnica (u programu Pjesnici na festivalu) Kašmira Huseinovića i njegove supruge Andree Petrlik Huseinović. Predstavljanje mi se svidjelo i bilo je zanimljivo. Pisac je predstavljao slikovnice o kompjuteru i govorio je razne stvari o računalima. Nakon predstavljanja pisac je pitao razna pitanja i kad bi netko dignuo ruku mogao bi odgovoriti na pitanje, a ako je odgovor bio točan mogao je dobiti jednu od ovih nagrada: slikovnice, majice, tipkovnice, web kameru i zvučnike. Ja sam dobio tipkovnicu. Poslije predstavljanja neki odrasli rekli su da je trebalo pitati njih jer smo se mi djeca rodili uz kompjuter.

Ivan Bukić, 4. r.

7. srpnja

Dobra kostimografija

Izvedena je predstava *Arlekinova mreža*. U kazalištu na pozornici su bili stupovi, slika nekog grada i zastava na sredini. Glavni likovi su: Pjero, Kolombina, Poličinelo i Arlekin. Zli Poličinelo je nosio crvenu odjeću i crni plašt. Kolumbina je nosila bijelo crvenu haljinu. Pjero je imao bijelu odjeću i crnu kapu. Arlekin je nosio šarenu odjeću, neobični crveni prsluk, klaunsku kapu i šarene hlače. Dame u predstavi su nosile bijele haljine s crvenim pojasom. Na glavama su imale perike od papira. Glumci su nosili baletne papučice. Svidjela mi se kostimografija, glumci su bili i našminkani. Neke je skladbe izvodio orkestar. Glazba je bila vrlo dobra, ali bi se naježila od jakih udara na bubnjevima. Grmljavina je bila dobro izvedena kao i predstava.

Ana-Maria Krnić, 4. r.

Energična melodrama

Na Dobriću je održana vrlo energična melodrama, koju je s mnogo šarma i humora izveo Ivica Jakšić. U njegovu melodramu uključuje se i publika s pjevanjem. Iako nije bilo mnogo publike tih pedesetak ljudi Ivica je nasmijao do suza. Svi koji sinoć nisu bili i koji ne znaju tko je on ja ću im reći samo ovo, a drugi neka vide i čuju na idućoj predstavi: on je čovjek od humora.

Ivan Tabula, 6. r.

8. srpnja

Posljednjeg dana festivala na PRESS KONFERENCIJI prezentirani su rezultati radionica, izišao je posljednji bilten, u 20,00 na Meduliću je nastupila Folklorna i tamburaška skupina O. Š. I. G. Kovačić, Štitar. Voditelji: Marija Gašparović i Josip Fici

Na Ljetnoj pozornici u 21,00 *SVEČANO ZATVARANJE* izveo je Baletni studio C*OLLEGIUM MUSICUM,* Šibenik. Program *TISUĆE CVIJETOVA* koreografirala je voditeljica Sokola Draganić-Vrančić. Uz zvuke festivalske himne zastava je spuštena do početka 47. MDF-a u lipnju 2007.

Priredila Grozdana Cvitan

PONEDJELJKOM

Sportski prilog na osam stranica u boji

SPORT

UTORKOM

Prilog o kulturi na osam stranica u boji

Kultura

SRIJEDOM

Mmedia GOSPODARSTVO

Prilozi o gospodarstvu i multimediji, svaki na osam stranica u boji

ČETVRTKOM

HRVATSKA EUROPA&SVIJET

Vanjskopolitički prilog na osam stranica u boji

PETKOM

Najopsežniji program hrvatskih televizijskih postaja na 16 stranica u boji

RTVvodič

SUBOTOM

Vrhunac tjedna

7dana

UREDNIŠTVO - Telefon: 61 61 680 i 61 61 682 / Faks: 61 61 650 i 61 61 602 / E-mail: vjesnik@vjesnik.hr / MARKETING: Telefon: 61 61 69 / Faks: 61 61 709 / E-mail: marketing@vjesnik.hr

k

Sin

Andrej Nikolaidis

Ulomak iz romana *Sin* koji izlazi krajem srpnja u suizdanju Durieuxa i Otvorenog kulturnog foruma

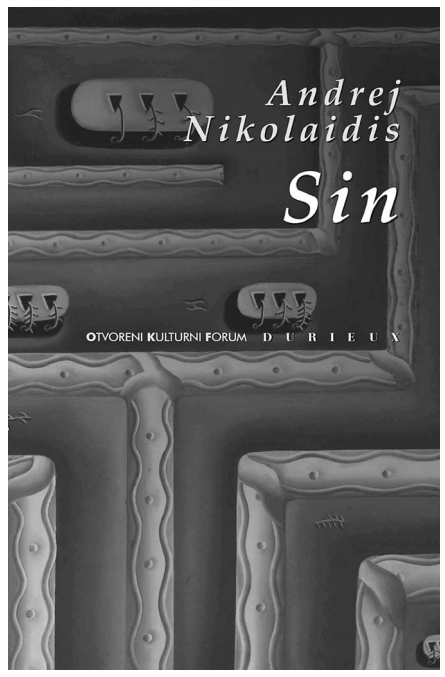

Najbrži i najmanje neugodan put natrag do automobila vodio je kroz napuštenu podzemnu garažu. Odatle sam se kroz red ruševnih kuća mogao provući do parka, pa uličicama koje vode uz Pinješstići do mjesta gdje sam parkirao kola. Rizik da ću sresti nekoga koga ne želim sresti, ako apstrahujemo činjenicu da nikada nikoga ne želim sresti, bio je minimalan. Trasa kojom sam namjeravao pohitati do kola vodila je iza leđa svjetine koja se na šetalištu, u sopstvenom znoju i smradu tiskala u potrazi za ljetnim užicima, u mraku izvan dometa ulične rasvjete pod kojom se, u svojim bezglavim putanjama, desetine hiljada ljudi sudaralo kao kakva dezorganizovana mravlja vojska, vrteći se istim ulicama kao svake večeri, kao svakog ljeta.

S parkinga pored napuštene samoposluge iz socijalističkog vremena, široke stepenice su vodile pod zemlju. Komunistički rukovodioci, ti ljudi regrutovani iz ubogog proleterskog i priglupog seljačkog staleža, suprotno svojoj skromnoj prošlosti, imali su grandomanske projekcije budućnosti. Sve što su gradili shvatali su kao sopstveni nadgrobni spomenik — ono po čemu će ih buduće generacije pamtiti, kako se govorilo, jer su vjerovali u idiotsku ideju da se ljudski život ne završava smrću, nego nastavlja da traje kroz ljudska djela.

Jednom sam u lokalnim novinama pročitao da se ova garaža, sa svoja tri nivoa — i to bez atomskog skloništa, o čijim dimenzijama se ne zna ništa, jer se ti podaci i dalje vode kao vojna tajna — prostirala na čitavih 10.000 kvadrata. Kao nadgrobni spomenik, građevina je bila perfektna — pretpostavljam da je u nju moguće prebaciti posmrtne ostatke svih jugoslovenskih komunističkih rukovodilaca. Usput bi u atomsko sklonište mogli prebaciti i kovčege njihovih užih familija, da i u smrti budu zajedno. Jer porodica je, marksisti su živjeli po toj maksimi, *osnovna ćelija društv*a, te bi, držao sam, bilo prigodno da se ista društvena organizacija sačuva i u smrti.

Kao parking je ovo gargantuovsko čedo, međutim, bilo neupotrebljivo. Kada su umorni majstori obavili posljednje građevinske radove i kada je svinjoliki predsjednik presjekao svečanu vrpcu i garažu proglasio *otvoren*om, nijedan se automobil nije uz svečarsku pisku sirena uvezao u nju. Garaža je bila izgrađena, preostalo je samo da se izgradi put do nje. Novine tog vremena su, garažu u koju je bilo nemoguće ući automobilom, pravdale *predviđenim dinamičnim razvojem Ulcinj*a. Garaža je tek prvi korak: u narednoj petoljetki treba očekivati izgradnju puta *u* i puta *iz* garaže, kao i niz pratećih infrastrukturnih objekata koji će unaprijediti turističku ponudu ulcinjskog kraja, pisalo je. Predsjednik opštine izgradnju puta je zavještao omladini: ako bi izgradili *sv*e, a pod *sve* mislio je i garažu i put do nje, današnje generacije rizikovale bi da razmaze buduće. Kao što su njihovi očevi uradili teži dio posla, izborili slobodu, tako su i oni uradili teži dio: izgradili garažu. Svakoj narednoj generaciji u našoj zemlji je sve lakše: prije pola vijeka nismo imali ništa, a sada imamo i slobodu i garažu, preostala je još samo cesta — bila je poenta njegove izjave. Iz koje se nazirala i koncepcija razvoja u budućnosti. Garaža je očito bila zamišljena kao priča bez kraja: kao građevina u koju će, sve do kraja svijeta, svako naredno ljudsko pokoljenje ugraditi svoj doprinos.

Za sada, međutim, garaža je bila rupa u centru grada u koju je lokalno stanovništvo svakodnevno bacalo smeće. Dok sam se spuštao stepenicama pretvorenim u deponiju, nekoliko puta sam umalo pao, jer sam se saplitao preko televizora i frižidera zahvaćenih hrđom i starih, dobrih *jumbo* kesa za smeće, u koje su svoje otpatke pohranili građani na višem nivou ekološke svijesti. Sijalice koje lokalni huligani još uvijek nisu razbili drhtavo su osvjetljavale ovu grobnicu vjere u napredak.

Napuštena garaža je bila inspiracija za mnoge lokalne urbane legende. Počelo je s pričom o *bandi narkomana* koja se okupljala u *podzemlju grada*. Onda je u garaži pronađena mrtva djevojčica. Silovana je, govorili su jedni. Ubica joj je prije smrti odsjekao obje šake, tvrdili su drugi. Prije nego je policija saopštila da je djevojčica umrla zato što se skotrljala niz stepenice, da se skotrljala zato što je to htjela, i da je to htjela zato što je bila žrtva oca pedofila i rodoskvrnitelja, zbog čega je djevojčica izvršila samoubistvo a otac završio u zatvoru. Prije nego je postalo nepobitno da je posrijedi još jedna *porodična tragedija*, koja je prošla perverzni tretman mahalskog ogovaranja, tokom kojega je svaki pronosilac priče u nju ugradio ponešto od svojih najmračnijih želja i frustracija. Djevojčica je tako: analno zlostavljana od strane više muškaraca; prisiljena na oralni seks sa, opet, više muškaraca; pronađena izvađenih očiju, za što su optuženi satanisti; pronađena izvađenih bubrega, za što su optuženi trgovci ljudskim organima koji se predstavljaju kao stari bračni par iz Italije i žrtve uspijevaju zavarati svojim imidžom simpatičnih, senilnih turista koji putuju po siromašnim zemljama vanjske Evrope, u želji da humanitarnim radom pomognu lokalnom stanovništvu. Mrtva djevojčica bila je prazan papir na kojem je grad ispisao svjedočanstvo o vlastitoj gadosti. Dozvolite ljudima da puste mašti na volju i pred vama će se otvoriti Pakao, kao smradna sumporna bujica pokuljaće njihove misli, pune glibavih želja koje njihova duša porađa kao monstruozno deformisanu novorođenčad i potisnutih strahova koje iz sebe, tog kostima i mesom zaraslog groblja, otkopava kao istrule leševe.

Bilo je još nekoliko izmaštanih ubistava, kao i nekoliko stvarnih samoubistava, dolje u garaži, koja je postala rupa u koju su građani Ulcinja, kao u bajci o Caru Trajanu, trpali sve što nisu smjeli reći, čak ni pomisliti. Ali nema te rupe u koju može stati svo zlo čovjekovo. Kada bi netko uspio iscijediti sve crnilo iz samo jedne ljudske duše, kao iz lignje, sav bi svijet nestao u toj tami. Samo su bezumnici mogli cijepati atome i mikroskopima tragati za savršenim oružjem. Zavirite u čovjeka i u njemu ćete naći sve što je potrebno da se uništi sve što postoji.

U garaži sam se, po prvi put te večeri, osjećao ugodno. Oduvijek sam znao, pomislih, da za čovjeka nema sreće dok ne dospije pod zemlju. Gore iznad mene čovječanstvo je divljalo,

proizvodeći buku koja je prodirala čak i kroz debeli armirani beton garaže. Ljudski koraci iznad moje glave zvučali su kao sitni čavli koje netko zakucava u lijes u koji sam dobrovoljno legao. Avaj... Neprijatno iznenađenje za neprijatnim iznenađenjem — to je priča mog života. Čak ni pod zemljom nisam bio sam.

Na dnu garaže, ispred džinovskih čeličnih vrata atomskog skloništa, sjeo sam na gomilu bačenih knjiga. Prelistao sam neke od njih. Pristojna kolekcija religioznog šunda: Stotinu načina da steknete spasenje; Tumačenje Božjih znakova; O samospoznaji. Zapalio sam cigaretu i pažljivo pogledao smetlište oko sebe. Utješan je surovi pejzaž otpada, lišen obećanja, time i nade, time i razočarenja. Sve oko mene bilo je iskorišteno, odbačeno kao nepotrebno i na koncu posve zaboravljeno, kao da nikada nije postojalo. *Suosjećao* sam sa svakim od bačenih kućanskih aparata, kredenaca i lustera. Svakoga od nas čeka kraj koji je njih zadesio. Ljudi će nas potrošiti i zaboraviti jednako kao što su potrošili i zaboravili njih. U jednom trenutku ljudi su nam iz nekog razloga korisni — tada smo bliski sa njima. Već sutradan nam smetaju i mi ne želimo ništa osim da nestanu iz našeg života. Svakodnevno odbacujemo ljude kao što odbacujemo smeće. Odbacujemo i bit ćemo odbačeni, to je prosta istina. Bačeni smo u svijet, koji nas neprekidno odbacuje. Na koncu ostajemo sami sa sobom, da lutamo deponijom

Andrej Nikolaidis rođen je 1974. u Sarajevu. Objavio je knjige: *Ogledi o ravnodušnosti* (1995), *Zašto Mira Furlan* (1997), *Katedrala u Sijetlu* (1999), *Oni!* (2001) i *Mimesis* (Durieux, OKF, 2003). Kolumnist je dnevnika *Vijesti* i tjednika *Monitor*. Živi u Ulcinju.

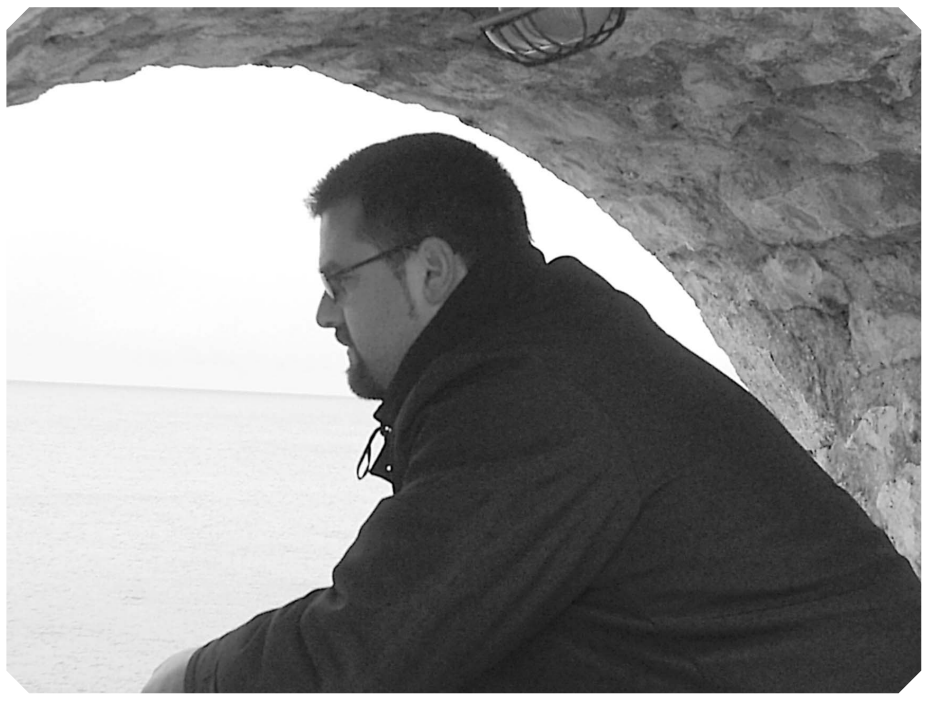

ljetna čitanka

koju je stvorio naš život. Svuda oko nas su odbačeni prijatelji, ljubavi, ljudi za jedan dan, oni koje smo izbjegavali i oni kojih smo se otarasili. Svuda u nama samo prazna ambalaža potrošenih emocija kojima smo se hranili, probušenih nada na kojima se, kao na izduvanim pneumaticima, kotrljala skalamerija našeg bića.

Na trenutak mi se učinilo da sam između dva frižidera ugledao ljudsku siluetu. Besmislica, rekoh sebi. Niko ovdje ne dolazi već godinama. Ulcinjani vjeruju da je mjesto ukleto, a turisti ovamo silaze tek da bi mokrili ili, u slučajevima najveće *seksualne urgencij*e, imali hitri, nedostatni snošaj. Ali nikada ne ulaze ovako duboko, sve što imaju obave ispod stepeništa, kao da nalaze utješnom činjenicu da odatle mogu da vide i svijet gore. Uprkos uvjerljivoj argumentaciji kojom sam tješio sebe, silueta je ponovo izronila iz tame. Ispred mene je stajao tamnoputi dječak. Gledao me je sumnjičavo, odmjeravajući me. Prema meni je pružio otvoreni dlan, što sam, podrazumijeva se, shvatio kao iznimno neprijateljski gest.

Bezočnost prosjaka nema granica. Oni su ljudi koji neprekidno od nas zahtijevaju sažaljenje, iako nemaju sažaljenja za druge. Ponašaju se kao da u svemiru ne postoji nesreća osim njihove. Umre vam draga osoba i vi se, dok čekate da sedativi koje ste progutali počnu da djeluju, u očaju vozite gradskim ulicama. Kada stanete na semaforu, prići će vam prosjakinja s djetetom, kao broš zakačenim na mlohavu sisu i zatražiti od vas pare. Šta se nje tiče vaša patnja, ima ona dovoljno svoje, i odlučna je da tu patnju naplati. Desi vam se najgora tragedija, a prosjaci vas ipak uporno salijeću, zahtijevajući od vas da im platite za *njihovu* tragediju. I kada bi čovjek u najvećem očaju odlučio da se ubije, popeo se na soliter i skočio, siguran sam da bi, dok bi padao, prosjaci kroz prozore stubišta pružali ka njemu ruke, zahtijevajući milostinju.

K tome, prosjaci beskrupulozno eksploatišu svoje fizičke nedostatke. U Podgorici, na semaforu kod željezničke stanice, Ciganin mi je kroz otvoreni prozor automobila ubacio svoju osušenu nogu.

Nisam ga primijetio kada mi se približio, oslanjajući se na štake. Sa hladnokrvnošću atentatora provukao je nogu kroz prozor i stopalom, koje je smrdjelo kao kuga, udario me po licu. Naglo sam otvorio vrata i odbacio ga u drugu traku, pravo pred kamion koji se upravo zaustavio na upaljeno crveno svjetlo. Uz malo sreće, gada sam mogao gurnuti pod kola u pokretu. Nevjerovatnom brzinom se podigao na štake i proklinjući ponovo krenuo na mene. U kolima sam srećom imao limenku coca–cole, kojom sam ga pogodio pravo među sitne, zle oči. Drugi put je pao kako treba. U retrovizoru sam vidio da mu se krv iz čela slijeva na asfalt. Policija me je kasnije ispitivala zašto sam napustio *mjesto nesreće*, kako su rekli. Saopštio sam im da je ta formulacija, *mjesto nesreće*, što se mene tiče, posve neprikladna, jer me je događaj usrećio. Pobjegao si jer nisi imao hrabrosti da se suočiš s onim što si učinio, vikao je policajac. Objasnio sam mu da sam se odvezao samo zato što se upalilo zeleno svjetlo na semaforu, zato što su nestrpljivi vozači iza mene trubili i nisu mi dopustili da uživam u onome što sam učinio, u prizoru *na pleća bačenog nesoja*.

Dječak s ispruženim dlanom primicao mi se oprezno, korak po korak. Eto nevolje, pomislih. A nevolja, kao što kažu, nikada ne dolazi sama. Za dječakom je iz mraka u kojem su, što se mene tiče *nepostojali*, bezočno iskoračilo još nekoliko prosjaka. Prebrojao sam ih: muškarac, dvije žene i petero djece, kojima je bilo nemoguće odrediti rod. Čitava porodica ubogih, pomislih. Valjalo je bježati odavde. Jedna od žena na leđima je imala kvrgu veličine *mirror balla* u prosječnoj diskoteci. Lice druge bilo je umotano u, krvavim flekama ukrašene, zavoje. I jedna i druga imale su manjak udova — po jednu ruku i nogu manje, reklo bi se na prvi pogled, pomislih. Pa ipak, njihov *anatomski minimalizam* nije podrazumijevao brisanje osjećaja za lijepo, koji sam pronašao u izvjesnoj skladnosti njihovih figura, nekoj vrsti pragmatične simetrije, kako sam tada pomislio. Ženama je nedostajala *po* lijeva ruka i desna noga, što će reći da su imale *po* desnu ruku i lijevu nogu, tako da se na njihovim tijelima ukrštalo dijagonalno *prisustvo* i dijagonalno *odsustvo* udova. Simetrija koju sam, okom istreniranim za lijepo, odmah uočio, omogućavala im je da se uz pomoć štake kreću. Štaka pod desnu ruku, skakutanje na lijevoj nozi, opa – cupa, eto njih očas posla tamo gdje su krenuli. Da je odsustvo udova bilo vertikalno, da su im nedostajale ruka i noga na istoj strani tijela, kretanje bi za njih predstavljalo ozbiljan problem. Dakako: u tom slučaju bi moj problem bio manji, jer ne bi bilo bojazni da će mi prići ili me, s užasom sam pomislio, čak i dotaći.

Sada kada su mi se približili, vidio sam da im ni otac nije čitav. Čovjek nije imao ruke od laktova naniže. Nedostajale su mu još uši i nos, što je na neki način bilo pravedno, jer što bi, onakav bez ruku, radio kada poželi čačkati nos ili malim prstom čistiti uši? Nešto mi i šepa, mislio sam. Noge su mu, činilo se, bile prebijene i u obliku slova X. Opet dvije dijagonale, zapazio sam. Djeca su, kao što biva, u sebi objedinila očeve i osobine majki. Sva su izgledala isto: crna, prljava, svijetlih krmeljavih očiju. Bilo ih je nemoguće razlikovati, osim po tjelesnim nedostacima.

Should I Stay or Should I Go, mislio sam se dok se porodica invalida uz jauke i ritmičko poigravanje štaka vukla prema meni. Nisam se dao u bijeg, jer se u meni probudio godinama uspavani pisac. Literatura se hrani ljudskom nesrećom, pomislio sam. Prosjaci preda mnom bili su reprezentativan primjer agonije postojanja. Ako iz njih ne iscijedim dobru priču, nikada neću. Pronašavši način kako da ih iskoristim, odlučio sam da još neko vrijeme provedem u njihovom prisustvu. Mada može biti da i oni imaju poneku ideju o tome kako da iskoriste mene, rekoh sebi. Možda su odlučili da me utuku svojim štakama, potom pojedu. Debeo čovjek poput mene... bilo bi tu hrane za čitav mjesec, zabrinuh se. Nikada ne bi pronašli moje tijelo, ako bi me neko uopšte tražio. Nitko nije vidio kada sam ušao u garažu, niti bi nekome uopšte moglo pasti na pamet da me ovdje potraži, razvijao sam paranoičnu konstrukciju.

Srećom, pronašao sam način da im umaknem. Požarnim stepenicama popeo sam se na ventilacioni ispust atomskog skloništa. Ovi invalidi nikada se neće uspjeti popeti ovamo, pomislio sam trijumfalno. Doista, otac porodice pažljivo je osmotrio stepenice, samo što ih nije kao pas onjušio. Kao što sam i pretpostavio, zaključio je da sam izvan njihovog domašaja. Okrenuo se k porodici i nemoćno raširio — uslovno rečeno — ruke.

Okupili su se ispod mene i svi uglas tražili milostinju, očito niti jednog trenutka ne pomislivši kako je besmislen njihov zahtjev. Posmatrao sam ih sa visine, kao što narodne vođe posmatraju svjetinu s balkona na kojima drže govore. Dječica su pružala drhtave ručice k meni. Tek tada sam zapazio da svi imaju samo po tri prsta. Volim i ja vas, doviknuo sam im.

Daj nešto da jedemo, imaj obraza, rekla je žena lica uvijenog u zavoje. Hajde, Bog ti dao zdravlja, rekla je ona sa grbom. To me je razveselilo: žena oboljela od lepre upravo mi je poželjela dobro zdravlje, pomislio sam. Vidiš, smiješ se, rekao je domaćin, odlučan da iskoristi moje dobro raspoloženje, daj nam hranu i zasmijavaćemo te čitavu noć. Ha, pomislih, ovi nisu prosjaci, nego zabavljači. Petero musave djece su, može biti, uzore pronašli u *Jackson* 5. Budući da je to bio pošten način da se čovjek prehrani, obećao sam im baciti nekoliko mrvica. Potegao sam dobar gutljaj iz boce. Ako hoćete da jedete, pričajte mi o sebi, rekao sam im.

I pričali su. ■

Introspekcija (pokušaj)

Jerko Bakotin

Svaki pojedinac tijekom ove životne operacije daje cijelog sebe. Potrebno je bez izuzetaka eksternalizirati unutrašnjost: izložiti je pogledu pod kojim postaje čvrsta i hrapava, ali izuzetno elegantna. Od svih sudionika operacije očekujemo potpuno predavanje, maksimalan oprez i spremnost na rizike i iznenađenje. Subjekt operacije će možda doći u smrtnu opasnost; niti jedan ishod nije isključen. Svaki dobar kirurg računa sa smrću svog pacijenta; tako i mi pred operacijskim stolom nećemo oklijevati povući riskantne poteze skalpelom. Uspjeh operacije ovisi o našim znanjima, ali i našim mudima prije svega. Subjekata ima mnogo; ako jedan bude uništen tijekom operacije nastavit ćemo sa sljedećim; napredak zahtijeva žrtve. Ali prije svega potrebno je eksternalizirati unutrašnjost; prvi rez je najčešće onaj najteži.

Ušao sam u sobu; ponovo me obuzela mučnina. Posljednjih mjeseci, pa i godina iznimno se loše osjećam, o da... Zrak je oko mene maglovit i nejasan; nazirem nekakve utvare koje bauljaju po prostranstvu pozornice. Rezanje mi više ne pomaže; ožiljci na meni govore tek o nekakvim prošlim krizama, razgovorima i povredama. Tijelo mi je prekriveno Morseovim znakovima – rez, opušak, rez, rez. Situacija zahtijeva nekakav potez, nekakav iskorak; ne znam više kakav. Depresija! Ja sam psić na lancu. Ležim podno njezinih stopala i ližem joj tabane; blago smrde. Ispunjavaju me osjećajem blažene sigurnosti; kiselkast smrad postojanja najdraži mi je opijat. S vremena na vrijeme kupi mi novu ogrlicu; hrani me Whiskasom i pišakom. Ljudi mi govore da se ne smiješim; griješe, ja umirem od smijeha cijelo vrijeme. Odlučio sam svemu tome dati ime; ako razgovaram s nekim koga znam po imenu možda ću ga moći razumjeti. Sjeo sam za kompjutor i počeo pisati. Inspiracija je legvanska izmišljotina; ja ovdje ništa i ne stvaram nego samo opisujem ono što dugo krči u meni; pokušavam namjestiti stanicu na radiju da bolje čujem; prsti su mi sluzavi; desno od radija nalazi se veliki plišani zeko papirnatog jezika. Moj jezik je vrlo suh i otuđen; nema nikakva dodira s realnosti. Osjećam nekakvu ljigavu tvar u sebi; ona se boji svijetla. Mislim da moram nekako zagrepsti ispod kože; ako to ne napravim uskoro ona će se rasprsnuti; točnije, strah me je da ću je rastrgati.

Pišem; prvo opisujem veliku bijelu sobu bez vrata. Na zidovima nema nikakva prozora; nema nikakva izvora svjetla; unatoč tome soba je potpuno svijetla; upravo pršti od bjeline. U jednom kutu sobe nalazi se krevet; odlučujem ga opisati kao željezni, s rešetkama na oba kraja; madrac, jedna deka na njemu. U cijeloj sobi nalazi se samo još jedan stolac, vrlo jednostavan, metalan. Siromašna unutrašnjost... No interijer me ne zanima sam po sebi, želim stanara, nekoga da ga nazovem i pričam s njim. Iscrtavam jednu ženu; odjevena je u tamnosivu košulju i suknju. Nije naročito lijepa; zabuljila se u mene prodornim pogledom; ipak, nešto je prekrasno u njoj.

– Ti si kreten – izrekla je prva riječi, jasno, kao da mi izriče presudu.

Gledam tu tvorevinu, svoje vlastito čudovište, svoju lady Frankenstein.

– Stoko.

– Svinjo.

– Ćoravi troglotidu.

Nizala je uvrede, pa sjela na stolac. Često sam slušao kako likovi počnu živjeti svoj vlastiti život; ona se ponašala krajnje samovoljno. Ipak, bila je jedino što je izašlo iz mene; raširila je noge preko cijelog monitora; činilo se da se tamo nalazi kurac. Razmišljam kako da je nazovem; nekako ću joj se morati obraćati.

2. Prvi rez može stvoriti gnoj; nije bitno, bitno je da je učinjen. Kada zarežemo ispod površine, tek onda možemo vidjeti; kada vidimo, možemo imenovati. Ime je naravno, privremeno; subjekt će nakon operacije i tako biti uništen; ne možemo riskirati da se otkrije ono što smo doznali.

Unutrašnjost je često iznenađujuća; gotovo u pravilu je suprotna od vanjštine. Sjetite se operacije Diebrowskog; iz batrljka odstranjene ruke su isplivale četiri ribe; napale su osoblje i stražare, opirale se svakom hvatanju te otplivale prema Kanarima. Iznenađenje je pravilo, ne iznimka. Samo idioti koji stvarnosti prilaze zatvoreni u svoje paradigme ne vide bizarnost subjekata. Bizaran subjekt je najbolji subjekt; to znači da ima potencijala.

Njih moramo pobiti, no rezultati će poslužiti napredovanju drugih pojedinaca.

Frida je čudno biće; odlučio sam je nazvati Frida; tako bih nazvao kći da je imam. Budući da je ona moja tvorevina, kako je ona u neku ruku ja, činilo mi se to logično. Mogao sam je nazvati i Kathy recimo, ili Lian, ili Jackie. Ali Frida je pravo ime za nju; nešto je fanatično i neprirodno hladno u njoj. Lijepa je na svoj način; što je duže promatram kako živi u sobi, čini mi se da se zaljubljujem u nju. Sumnjam da je ispod te površine puna života, i da me istinski i duboko mrzi. Sjeo sam za kompjutor i pokušao razgovarati sa njom.

– Svinjo, daj mi zraka, daj mi kuraca, daj mi kisika – to joj je prva rečenica.

– Nacrtaj mi prozor. Da sam sa tvoje strane popišala bih se na tebe!

– Umirem ovdje! Odumirem! Zatočena s takvim kretenom! Na

pozornici mumljanja! Ni popišat se ne možeš da se ne ispišaš! Koji idiot je tebi podario život..!? Daj meni da vodim, samo malo, samo jedan dan, daj mi da živim! Da se jebem! Da trčim! Da skačem! Da urlam!

Obeshrabrila me; svaki dan mi je sve gore i gore. A ona je moje dijete, moj izum, ona je ono najljepše u meni. Sve rjeđe i rjeđe izlazim iz sobe; nemam zašto; vanjski svijet je poput utvare, uopće nije realan. Ja želim živjeti tu, u ovoj realnosti, želim živjeti sa Fridom. Želim je voljeti i ljubiti; ta bljuzgava soba mi je život. Frida je moja budućnost, i ne samo budućnost. U toj sobi ja i ona možemo sve; mi smo najbolji, najljepši i najjači. Nije bitno što to drugi ne uviđaju! Jednom će uvidjeti; tada će mi svi sagraditi spomenik; nalazit ću se u čitankama, gledat ću te klince koji će me listati i smiješiti im se: a, idioti, vidite vi koja sam ja faca?

Ta me žena sve više i više opsjeda.

Osjećam da bi najradije izašla iz monitora i prošetala se po mojoj sebi, zatim bi izletjela iz nje i nikada se više ne bi vratila.

Zato joj dopisujem ogrlicu oko vrata, pseću ogrlicu s bodljama prema unutra, i lanac kojom je vezujem za krevet. Sada ne može daleko; tu je na sigurnom, i nitko mi je neće ukrasti, oteti, ili nas povrijediti. Mene i nju, jer ona je moje tijelo i moja krv.

3. Jedna stvar je bitna: distanca. Mi se ne suživljujemo sa subjektima; oni nisu do pokusni kunići. Svatko tko razvije emocije prema njima duboko griješi i bit će uklonjen s projekta. S lijepim osjećajima piše se loša poezija, sjetite se što je rekao Fabrikant. Mi ne radimo iz dubine duše; to prepuštamo diletantima i svakojakim svojedupeliscima. Mi ćemo ih pobiti i ukloniti iz društva. Sve kritike ćemo poubijati; u našem viđenju nema mjesta za konzervatore. Kada unosite sondu u tijelo kidajući meso, živce i mišiće činite to bez i jedne emocije: radite ono što morate i n e r a z m i š lj a j t e. Nikada ne osjećajte; to ostavite za dom, kuću, pičku i derišta. Ovo je ozbiljan posao. Ne zaboravite da oni doduše osjećaju, ali ne razmišljaju. Oni nisu ni svjesni da je ono što oni misle da je život zapravo privezanost za naš operacijski stol, i sve što oni rade – rade samo zato što mi to želimo i zato što nas to zabavlja. Ne stvarajte od laboratorija moralno leglo. Promatrajte subjekte kao stvari. Nikada, baš nikada ne pridodajte subjektima ikakvu vrijednost.

Kreiram joj cvijeće; dajem joj lijepe stvari: nakit, broševe, šminku, vaze, bukete, lijepu odjeću. Ona je moja kraljica i ja nju obožavam. Prelazim vrhom jezika preko monitora pokušavajući je dosegnuti. Čitam joj pjesme na francuskom, žalim što ne mogu biti s njom, u njoj. U sobi, na sigurnom, daleko od svih, to je misija, razmišljam kako da je ostvarim. Prije toga je moram obuzdati, moram je navesti da se zaljubi u mene.

No, Frida ne razumije ništa od toga! Ona kida cvijeće i bukete, bijesno ih razbacuje po sobi. Sve što joj dam – knjige, filmove, priče, ona jednostavno guta. Zvače knjige, listovi joj ispadaju iz usta, ona ih sve pokupi, proguta pa podrigne.

– Svinjo – komentira uz to.

– Da sam ja vani, ja bih prštala, ja ne bih gutala. I ljudi bi me gledali. Ovdje me hraniš samo tim smećem. Bojiš se, zar ne. Bojiš se te pičke što živi do tebe. Bojiš se ljudi na tom usranom poslu. Bojiš se svega, bojiš se čak i mene, pičko. Ti si najobičnija kurvica. Netko zaželi i ti raširiš noge. Daješ im čak i šupak, lijepo te ševe u njega, zar ne?

Nakon što ti izdrkaju po dupetu ti to poližeš i obližeš se.

ljetna čitanka

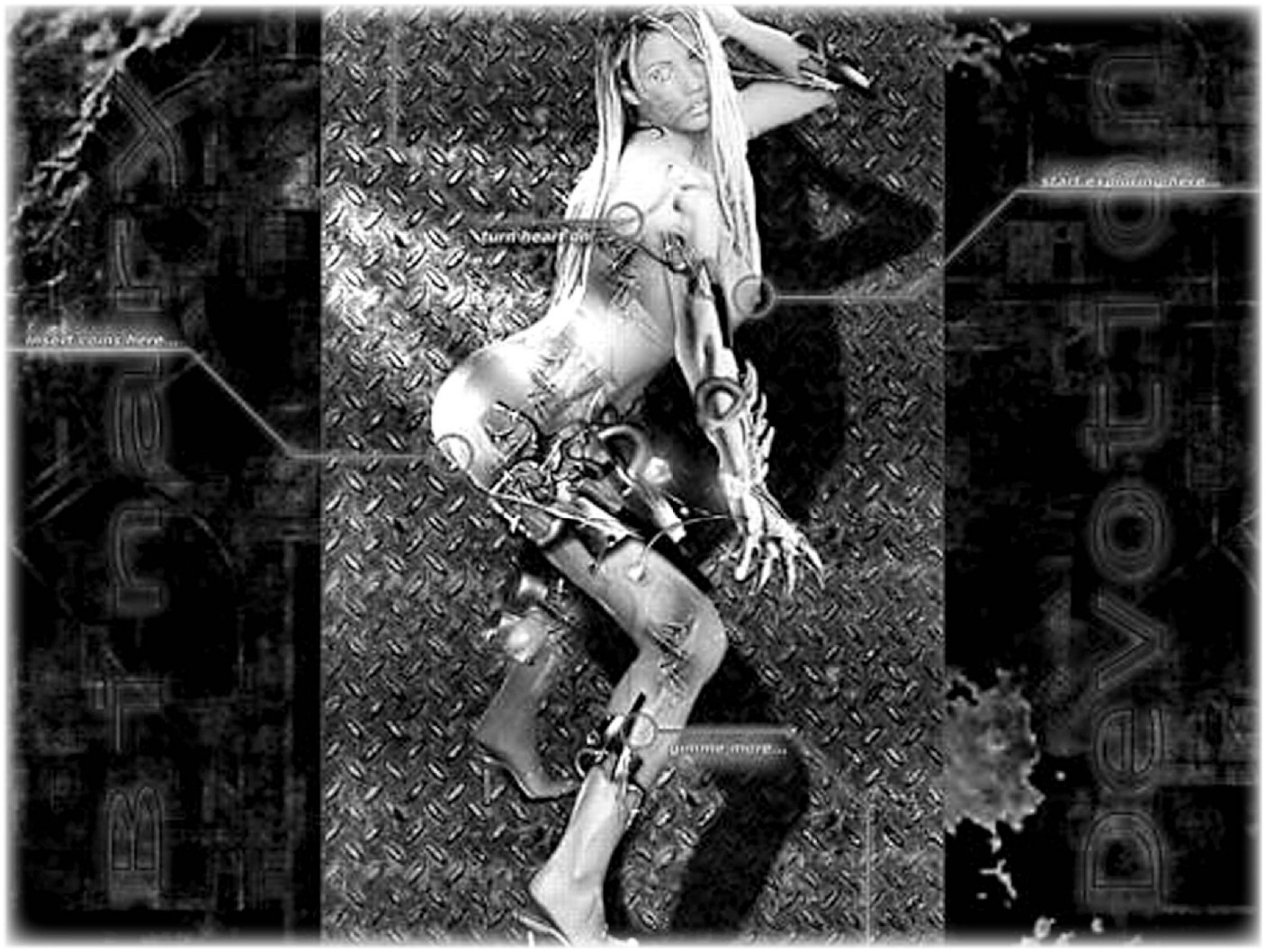

Kažeš: hvala! I još! I slijedeći put! Jadni iscjetku...!!

Otkako je shvatila da je volim postaje sve gora i gora. Uživa u tome da me ponižava, da mi svojim držanjem pokazuje tko sam, to jest nula. Maše svojim lancem i pokazuje kako bi me vodila kao kujicu. Vezanu, smrdljivu, posranu.

No, jedan dan je postala umilna. Smiješila se; ja se tresem od sreće. Palo mi je na pamet da bih možda mogao ući unutra, jednostavno, ako ispišem sebe, a zatim se ubijem. Ja i ona, unutra...

– Hej, žao mi je što sam bila svinja.

– Znam da me voliš... Ja... imala sam nesretno djetinjstvo i

bojim se ljubavi. Zato sam onako reagirala... Ja... hvala ti.

Mislim da... te... volim. Eto, rekla sam to...

Sretan, jednostavno sam sretan. Gledam je i tresem se. Strah me, ali prilazim monitoru. Lagano, iz jednog kraja sobe prema stolu. Ona, ona se približava također, prema rubu ekrana. Sramežljivo se smiješi... Ja... Ljubim je... Usne nam se stapaju na ekranu. Cijedi mi se slina po tastaturi... Sve jače i jače... prepliću nam se jezici. Užitak, raj, elizejske poljane, jebeno spasenje!

Odjednom bol i krv; tipke mi postaju crvene. Kučka me ugrizla! Pakosno se smiješi, urla od zadovoljstva! Pljuje moj odgrizeni jezik i skače po njemu kao mala djevojčica po puževima na cesti! Zgazi ga, pljas! I opet, Pljas! Ha ha...! Pljas! Umire od smijeha! Kriješti, kučka! Tuče se po prsima!

Zatim, elegantno se skulira. Ode do kreveta, sjedne na njega, mazno prekriži noge i pogleda me.

– Nasjeo si, ha ? Koji si ti idiot...

Gledam u nevjerici, krv mi se cijedi niz usta. Mutav sam, doslovce, i ne znam što da kažem. Ne govorim ništa; u ustima mi je toplo, osjećam batrljak kako se cijedi, lupka o nepce... Mrzim je... Kučka, kurva, prokleto smeće, stvorenje odurno... Prolazi me mržnja u valovima; od tjemena do nožnih prstiju širi se toplina osjećaja; tresu mi se ruke, noge, koža, dlake; gledam s bijesom a kurca ne vidim...

4. Do ovog trenutka trebali ste doći u fazu četiri: otvara vam se subjektova
unutrašnjost u njezinoj potpunosti. On leži pred vama na stolu, vezan, gol i
razrezan. Njegovo vam tijelo govori o njegovoj unutrašnjosti; batrganje će
se riješiti jakim sedativima. No prije toga treba proći najakutniju fazu:
sukoba sa samim sobom. Ovisno o ishodu tog dijela operacije znat ćemo
je li eksperiment propao. Što je sukob jači, to subjekt više pati; ishod je
izvjesna smrt subjekta. Uspješno nadvladavanje vrlo jakog sukoba
omogućilo bi nam velika saznanja.
Operirajte bez ikakve zadrške; nitko neće znati
za eventualni neuspjeh operacije. Naš cilj je, ne zaboravite, potpuna
eksteriorizacija subjekta i njegovo bacanje u vanjski svijet.

Odlučio sam o svojoj osveti – silovat ću Fridu. Sjedam ispred monitora i gledam njezino elegantno tijelo. Sjedi na stolcu, gleda me i zabavlja se. Otkopčavam šlic i skidam hlače; gleda me s iznenađenjem.

– Malo ti je mali, što ne?

Ne obazirem se na nju; vadim kurac i malo po malo oživljavam ga; drkam natežući kožicu preko glansa. Kuja mi okreće leđa; neko vrijeme stoji okrenuta, zatim skida majicu i okreće se prema meni.

– Što misliš o mojim sisama? – pita lascivno držeći bradavice.

– Sviđaju ti se?

– A ovo? – dodiruje se između nogu.

– Što misliš, što imam tu?

– Lijepu, urednu pičku?

– Pričaj sa mnom, skote smradni jebote!

Ignoriram je potpuno i koncentriram se na njezino tijelo... Glatko i lijepo, snažno i čvrsto; sigurno ima vlažnu pičku; kako bi je jebao, jebao u dupe, usta, uši, oči, svugdje, u njezina prekrasna usta... svršio po njima dok je vezana za taj krevet, izudarana... i plače... plače jer je ponižena, kuja, kuja, kuja... kuja...!?

Svršavam u mlazovima po monitoru; Frida se približava i liže spermu s užitkom; gledam je u nevjerici, tijelo mi se grči... glava mi se približava monitoru i udara u njega... plazma se trese; Frida s užitkom razmazuje spermu po sebi, po svom tijelu; smiješi se od sreće; uživa; na neki čudan način izvanredno je moćna; drkam svoj poživčanjeli kurac; vrh mu se jebeno usijava! Postaje neon zelen, pa svijetli, rotira, zavija, tresem se sve jače i jače, kurac vrišti na uzbunu, padaju rakete, glavom sve jače i jače udaram u monitor; rastvaram usta u ljigavom grču, a Frida?! – ona pruža ruku, dodiruje moja usta, hvata me za zube i vuče k sebi.

Ležim na podu ispred nje, pridržavajući se laktovima. Udara me nogom i okreće na leđa; skida svoje hlače. Sjeda na mene; razmiče crvene čipkaste gaćice; na mjestu njezine čipke nalazi se plišani zeko papirnatog jezika; zeko mi odgriza kurac i ljubi mi muda jezikom; Frida doslovce umire od smijeha i kopa mi oči kažiprstom i srednjakom lijeve ruke; njezina desna ruka traži moj vrat; crni mi se pred očima.

5. U slučaju izuzetno uspješnog ishoda otvara nam se mogućnost da na neko
vrijeme prividno oslobodimo subjekta; može nam biti korisno
promatrati ga. Hibridizacija njegove ličnosti mogla bi se pokazati
zanimljivom; kada se u potpunosti prestane odnositi prema samome sebi
zaključit ćemo eksperiment. Subjekta se mora održavati u stanju iluzije da
je prešao iz jednog svijeta u drugi; takvo nešto ne postoji; ipak, možda
iluzija postane stvarna.

Ležim na krevetu u bolnici... Slijep sam; nedostaje mi kurac... Boli me cijelo tijelo; osjećam se izuzetno prazno, ja sam koža pred smrt... Osjećam nečiju ruku kako me gladi, prelazi mi preko čela....

– Probudio si se, zlato... – čujem njezin glas...

– Bijedo... – urezuje mi friž noktom u čelo...

– Misliš da si ti o nečemu odlučivao...

– Misliš da te nisam ja prisilila da me stvoriš; misliš da nisam ja upravljala svakom tvojom riječi...

– Ja sam najbolji dio tebe, idiote… bez mene ti bi bio ništa kao što jesi...

– Ipak... – šapuće mekanim, toplim glasom... – hvala ti... uspjeli smo...

Dižem se od kreveta na kojem umire jedan leš; medicinske sestre izgledaju zamamno; izlazim iz bolnice; osjećam u džepu kaputa plišanog zeku. Stišćem preko gaća svoj novi, topli, veliki kurac; izlazim iz bolnice; oduvijek sam htio... progutati svijet.

Pederi

* Ulomak iz zbirke priča Nasmijati psa koja na jesen izlazi u izdanju AGM-a

Olja Savičević Ivančević

Ja sam već u crkvi skovao plan, znao sam gdje stoji očeva lovačka puška, već sam i pucao, prije, u bocu ili da prepadnem mačke i kokoši.

Da dragi Bog postoji, u što više nisam siguran, sigurno mi ne bi progledao kroz prste, jer sam sve smislio ispred oltara dok je pop govorio baš o opraštanju. A ja sebi jedino ne mogu oprostit što nisam preciznije nišanio u strica Peku, jer mi je ruka malo zadrhtala.

Neka, vidio je svoje Peko, gad jedan, a ja ću lako. Završit ću školu za koju godinu, pa bježim ravno u London. Zbogom, žohari!

Vanjac je jedanput bio u Londonu i pričao je što sve tamo ima i da je vidio crnca i bijelca kako se drže za ruke.

– Davide, zašto su se ona dva držala za ruke? – pitao sam brata kad je Vanjac otišao.

– Bore se protiv rasizma! – smijao mi se David, pa sam znao da se ruga.

Mama je u kuhinji ribala rernu. Klečala je na koljenima i puhala.

– Majko, zašto se crnac i bijelac u Londonu drže za ruke?

– Ko ti je to rekao?

– Vanjac.

– Reci ti Vanjcu da bi mu bolje bilo da je ostao u tom Londonu!

Tata je u dvorištu prao auto. Bila je prva sunčana nedjelja nakon duge zime. U vrtu je procvjetala trešnja i bilo je fino. David je pripremao kantu sa sapunicom.

– Tata, zašto se u Londonu crnac i bijelac drže za ruke? Rekao mi je Vanjac.

– Zato šta su pederčine. Jel tako Davide?

– Ahan.

Ja sam znao što je pederčina. To je sidaš. U našem je mjestu bio jedan. Petaš nas je odveo do njegove zgrade. Živio je na prvom katu.

– Ko će?

– Evo ja ću!

Inače nisam tučar i ne bacam kamen u prozore, al ovaj sam put dobro pogodio. To zbog Davida i Vanjca. Da niko ne pomisli da je i moj brat sidaš.

Vanjac mi je bio dobar jer mi je pržio odlične cedeje, pričao je neke smiješne priče i imao je jedne plave patike kožne. Škripale su jedna o drugu. Jako su dobre bile. Imale su žutu crtu. Rekao mi je da će mi ih dati kad mi noga naraste 43. On će ionako, kad maturira, otići iz ovog šugavog mjesta. Zbogom, žohari! Tako je govorio.

A meni se naš gradić činio baš lijep. Ima dosta zelenila, ljudi su jaki, ženske su zgodne, klima je blaga, a ni more nije jako daleko kad se voziš autom. Ima dosta kafića u koje zalaze najviše mladi i jedan disko. Neki žive u zgradama, al ljepše je kad imaš vrt i držiš životinje. To sam mu nabrojao. On je rekao da ipak ne vidi dana kad će otić, samo nek malo novca ušpara. Ja sam zamislio Vanjca kako šeta po nekom velikom gradu kao na TV-u, pokraj izloga s najkicama i cedejima.

– Davida ti otac nikad neće pustit! – izlanuo sam.

– Ko će ga pitat! – rekao je Vanjac i pljunuo dosta daleko.

I ja sam pljunuo, ali slabo.

Nisam želio da David ode u ti grad s patikama, želio sam da ostane u našoj kući. Želio sam barem, ako već idu, da on i Vanjac povedu i mene, al nisu se ni sjetili. Rekli bi: nema šanse, nisi ni osnovnu završio. Eto što bi rekli. A možda bi se držali za ruke ko crnac i bijelac, pa neće da ih ja vidim. Reko sam to tati, onako. Stari je sredio da, čim završi školu, Davida uzmu u vojsku.

A onda su na početku ljeta David i Vanjac nestali. Svagdje smo ih tražili dva dana.

Sad svi šute, a novine su pisale i na TV je bilo. Našli smo ih na izlazu iz grada, u polju, kako vise svako na svojoj trešnji. Svi znaju da sam ih ja prvi vidio, al ne znaju kako je to bilo. Trešnje taman sazrele, još razlistane, i trava je narasla i požutila. Ja sam prvo vidio patike od Vanjca, one njegove modre sa žutim crtama, kako se njišu ispod grana i vikao sam: Vanja, Vanja, zadovoljan što sam ih napokon pronašao. Mislio sam da beru trešnje. A onda me u trku pogodilo drugo tijelo. Bio je to David, moj brat. Visio je hladan i modar i sav izbeljen ko da mu se nešto gadi ili gore.

Ne znam zašto su se svi zabrinuli za mene, ko da sam se ja objesio. Nisam previše plakao, samo onda kad sam ih našao, od straha, jer nisam prije vidio mrtve ljude. Jedino što mi se s nikim ne da govorit. Po noći, prije nego zaspem, naprežem se da zamislim Davida, htio bi da mi dođe u san, pa da mu objasnim da nisam htio reći ocu ono da će pobjeći od kuće, da mi je žao, i da mi fali. Al kad zaspem baš ništa ne sanjam, samo nekad Vanjine patike kako vire kroz grane trešanja ko da se krije negdje u krošnji ko čvorak. Ja mu ih skinem i pobjegnem.

Došli su strina Rosa i Peko, malo pomagat mami. Ona stalno pije apaurine i sjedi ko drvena Marija. Oca nisam ni vidio, sakrio se u šupu, nešto tamo radi, brusi li ga brusi. Rosa nam kuha, a Peko filozofira. Svi misle o Davidu, znam ja, al niko njega ne spominje. Samo Peko, dosadni, malo-malo pa kaže:

– Dobar je to mladić bio, samo u lošem društvu.

Onda svi umuknu. I tako. Ja isto šutim, a u sebi se živciram.

Jutros, prije nego smo krenuli u crkvu i na groblje, strina Rosa mi je izvadila i očetkala odijelo od pričesti koje sam naslijedio od Davida. Tu smo se skupa rašmrcali. Ona me zagrlila, bila je mekana i vruća, kosa joj je mirisala na frigane uštipke i to me nekako rastužilo.

Peko je došao u sobu da nas požuri. Ja sam se oblačio, a on je u hodniku smirivao Rosu, onako tiho, al dobro sam ga čuo:

– Ajde, smiri se, pa možda i bolje ovako, šta iko ima od takva života.

Čim smo nakon sprovoda ušli u kuću, ja odem po pušku, pa u dvorište, naciljam strica i opalim. Dosadio si ti meni, gade! Kad su me vidjele strina i mama, odmah su skriknule, a stari se zaletio na me. Nisam ga htio skroz namrtvo, pa da moram u zatvor, nego samo u guzicu ili u nogu. Al ruka mi je zadrhtala i metak se zabio u stablo pokraj Peke.

Tata mi je oteo pušku i digao onu svoju ručetinu ko da će me zgromit; što bude bude, sakrio sam glavu. Al on mi je stavio ruku na rame, samo je ponavljao:

– Sine, sine.

Lijepa glad

As your bony fingers close around me…

jutro

Sve je počelo u ponedjeljak. Nedjelja je moj vodeni dan, tada ne jedem. A u ponedjeljak sam pojela: pola jabuke, pola tanjura tjestenine bez umaka, zelenu salatu s puno, puno kvasine i jogurt. I, nažalost, ono što nisam smjela pojesti, a što mi je podmjestila ona pička Karmen.

Jedva čekam da ode! Prokleto me uzrujava, ta tuljanica; njezini ljubičasti nokti, žalobni pogled, male nabubrene noge u salonkama. I ta opsjednutost hranjenjem, cvrčanjem masti, kuhinjom, žderanjem… Sve te zaprške, sarme, špekovi, gulaši, tripe… Ona i otac, kao dva hrčka, koja su čitav dan kunjala u piljevini, odjednom ožive u vrtnji oko stola, s kesama punim krvavog mesa, telećih mozgova, svinjskih ušiju, kokošjih pluća… Toliko vedrog sklada i bratske sloge u rasprskavanju zečjih kralješnica! Riblje su oči u sudoperu i žuta debela kora krutne u hladnom loncu mlijeka.

Pa užasi zajedničkih objeda, njihova sićušna brza usta koja, kao računalne životinjice, odvojene od ostatka tijela, eliminiraju obrok: juhu, polpete, pire, kupus-salatu. Mljackanje, srkanje, gutanje, podrigivanje, *scherzo*, *allegro*.

Mislim se kakva li su djeca bili, moj otac i njegova sestra-buhtla, u ono doba dok su još odbijali zgnječenu mrkvicu, štrkljavi adolescenti na fotografijama koji bi prespavali doručak i često preskakali večeru. Vidjela sam te slike, ali svejedno, Karmen je jedna od onih za koje nikako ne možete zamisliti da su jednom bili djeca. Kladim se da je i onda živčanost satirala marmeladom od šipka, kao što sad kuhanjem i hranjenjem satire misao na svoju promašenu egzistenciju na planetu Zemlji.

Oduvijek me živcirala, ta nakupina žlijezda lojnica i depresivnih gonada, a pogotovo otkako je odlučila prijeći na taktiku lažnog razumijevanja. Otad je ne podnosim!

Nema šanse da netko takav može razumjeti ljepotu gladi, tu snagu koju nosim, kako sam iznutra čista i prozračena, jer sam tvorac svoga tijela, suptilni kontrolor. *Just make a wish*! Želim biti lijepa kao mjesečeva zraka i tu si želju uspravnom voljom ispunjavam. Moja je okomica sve okomitija.

Olja Savičević Ivančević rođena je 16. rujna 1974. u Splitu. Profesorica je hrvatskog jezika i književnosti, apsolventica na Poslijediplomskom studiji iz književnosti u Zadru. Pisala je književnu i kazališnu kritiku, eseje, novinske članke i kolumne, pa i tekstove za glazbu; uređivala studentske časopise i zbornike mladih autora (*Oblaci* 1997. ; *Na trećem trgu* 2006.). Objavila zbirke pjesama: *Bit će strašno kada ja porastem,* 1988.; *Vječna djeca*, 1993. ; *Žensko pismo* 1999. Zastupljena je u nekoliko izbora poezije i kratke proze. Pojedine pjesme su joj prevedene i objavljene na engleskom i češkom jeziku. Krajem prošle godine pobijedila je na natječaju lista *Vijenac* i izdavačke kuće AGM kao najbolji mladi autor neobjavljene proze. Tijekom jeseni izlazi joj zbirka priča *Nasmijati psa*. Završava pjesnički rukopis pod nazivom *Soundtrack za slijepe putnike*. Živi u Splitu, plovi na "Morskom čoviku".

ljetna čitanka

Hranjenje nema višeg smisla, svjesni pristanak na glad ima prekrasan cilj, jedan od divnijih: polagano postizanje nadzora, savršenstvo. Nakon nekoga vremena navikneš se na bol gladi, na tu lijepu strašnu žrtvu, počneš je obožavati. Ona moje tijelo čini podnošljivijim meni. Visoka sam 168, a svojih 46 kilograma ponosno održavam već mjesec dana. I jasno da se ne želim razboljeti i umrijeti, ja sam zasad zadovoljna sa svojih 46. Niti je ana bolest, barem ne uvijek, kako ona tusta pička Karmen kaže. Neke su cure naprosto izgubile kontrolu, ali njih je malo. Uostalom, imam pravo na svoj izbor! Ko da je njezino žderanje zdravije! Ona je sve ružnija, a ja sam ljepša.

Tata je, jasno, na njezinoj strani. Ko da ja ne vidim da je nju zvao zbog mene. Kao za moje dobro. Misli da mi fali mater. Pa kao da će mi ona zamijeniti mater, ta buhtla! Samo se nadam da nisam povukla nijedan njezin gen, dovraga. I ne mogu vjerovati da je ona rodila onakvo dijete kao što je Zvjezdana. Moja divna mala rodica Zvjezdana, žutokosa. Došla je jučer sa svojim crvenim kuferom punim bijelih košuljica i plisiranih suknjica. I da nije nje, ja bih već našla načina da istjeram njezinu napornu roditeljicu.

Dakle, da se vratim, u ponedjeljak mi je prekipjelo. Dakle, rekla sam, nedjelja je već mjesecima moj vodeni dan, taj dan pijem samo vodu. Voljela bih biti kao voda. Bistra, hladna, snažna, prozirna.

Teta je znala da nakon nedjelje dolazi najjače iskušenje. I što je napravila ta tužna sovuljaga puna samilosti i razumijevanja – ostavila je na stolu vrući burek, napola razmotan, da se puši! Prvo mi se digao želudac i suze su mi navrle na oči, krenula sam s tanjurom prema kanti za smeće. Uvježbala sam se u bacanju hrane. Čak sam postigla takvu samokontrolu da sam ocu i Karmen pravila voćne sokove i frapee, na litre, bacajući tako doslovno u njih sve te jagode, naranče, banane prema kojima imam slabost, a pune su šećera.

Ali taj je jebeni burek tako prokleto ukusno mirisao da sam ga u sljedećem trenutku izvadila iz kante i sjedeći na pločicama ugurala prstima u sebe. I papir sam oblizala, masni.

Došlo mi je da povratim, ali obećala sam sebi da neću nikada postati jedna od onih patetičnih mia koje se prežderavaju, pa ljube školjku. To mi je nekako, čovječe.

Družila sam se neko vrijeme s bljuvačicama miama, bile su dvije u mojoj gimnaziji. Ma što ja znam, *respect*! Cure se trude, al ipak je to niži tip. One kontrolu postižu primitivno, riganjem, al ipak, kažem – *respect*! Ne može svatko biti ana. Mjesečeva zraka. Mlaz vode. Srebrna nit.

Tako je teško kad te nitko ne razumije, kad sve krivo tumače, kad ništa ne znaju, ne shvaćaju. Moja osveta za burek bila je jadna. A što sam i mogla učiniti: sasuti sol u juhu, okrenuti dugme na pećnici na najjače da zagori pečenka, umiješati *tabasco* u kremu za kolače, pastu za zube u domaću majonezu, ostaviti otvorenu ledenicu s ribom i slične djetinjarije. Ali mislim da je Karmen shvatila poruku, više me nije gledala ko glavata želva otrovanog mladunca; iz očiju joj se iskri bijes, sigurna sam da noću škrguće zubima. Tata slježe ramenima. Njega mi je pomalo žao, sigurno se zbog mene osjeća kao neki luzer, ali jebeš ga, i tako se liječe predrasude.

U svakom slučaju, teta Karmen odustala je od toga da od mene napravi prpošnu rumenu deklicu. Moj cilj da je otjeram bio je pred vratima. S vanjske strane, *of course*. Čekala se samo njezina kćer Zvjezdana, koja je morala doći k nama iz te pripizdine, gdje je već živjela njihova sretna debilna obitelj. Mamica je obećala maloj vikend u gradu, što ti ja znam, i onda će kao skupa doma. Rodicu nisam vidjela gotovo dvije godine.

Inače ne volim te curičice u plisiranim suknjicama i bijelim košuljicama, majicama s puf-rukavima. Mislim, što je to uopće? Čak su i lutke počeli modernije oblačiti. Ali Zvjezdana je uvijek bila odjevena kao da nastupa na školskoj priredbi. S jednom napomenom: kao sasvim sigurno najljepša djevojčica u školi.

Sad je imala četrnaest i već je bila visoka kao ja. I u toj svojoj demode odorici izgledala je kao biće iz slikovnice ili nekog starog filma. Izgledala je kao sunčeva zraka.

Smjestili su je na pomoćni ležaj u mojoj sobi. Ponosna sam na svoju sobu.

Imam postere Caliste i Kate i luster koji sam sama izradila, a moj prozor gleda na gradsku marinu i nekad vidim mjesec na vrhu jarbola kao crveno-bijeli lolipop.

Zvjezdana je bila umorna od puta. Pričale smo o nekim dječacima s kojima smo se družile preklani. Ja više nemam posla s njima, dogodine sam maturantica, bila sam već više puta u klubovima. Tamo ti dječaci ne zalaze. Oni još napucavaju loptu na igralištu i jedu sendviče od pola štruce kruha nafilane parizerom. Otkada me jedan od tih smrdljivaca nazvao Skeletor, više im se uopće ne javljam. U klubovima djevojke poput mene nemaju problema s dečkima, ali obično su previše drogirani ili pijani ili ružni da bih otišla s nekim od njih. Malo mi se sviđa DJ koji tamo radi. Ima ukusa, faca je. Klub je kao svemirski brod, fantastično. Kaže da nikad nije bila u klubu. Kažem da možemo sutra otići nas dvije.

Zaspala je posred priče, onako odjevena, na prekrivaču. Stvarno je bila draga, ne kao ostale klinke njenih godina.

Pokrila sam je. Poslije, u krevetu, sjetila sam se da sam je zaboravila pitati koliko kila ima.

poslijepodne, večer

Subota. Dan kad brijem u klubu. Vodim Zvjezdanu. Bože, morat ću joj posuditi neke traperice, plisirana u klub ipak ne može, pa da i jest sunčeva zraka!

Cijelo sam jutro bila preljubazna prema njezinoj majci glavatoj želvi. Ona me sumnjičavo pogledava. Ne može me smislit.

U kuhinju sad ulazi jaka južna svjetlost i zrnca prašine vrte se u krug. Vedro je i u zraku osjećam sol, a u tijelu prazne prostorije. Kad su dani vedri i hladni, moja je bol jasnija, prazne prostorije šire.

Zvjezdana sjeda pokraj mene, bunovna i čupava, jutro je prespavala, miriše na šampon od jabuke. Karmen, čiji sam majčinski nagon totalno sjebala posljednjih dana, daje oduška frustraciji, hrani jedinicu: peče joj palačinke, prelijeva pahuljice mlijekom, maže joj na kruh domaći žuti maslac kao kod Hajdina djeda u planini, još samo fali kriška šunke, no stiže i ona… Toplo pecivo nestaje neobično brzo kao i mirisni kakao, ostalu hranu tek kuša, valjda da ne uvrijedi mater, što li. Ja sam popila bezmasni jogurt i pojela jedan prepečenac.

Zvjezdana želi vidjeti dječake o kojima smo jučer pričale, nije mi baš drago, ali odlazim s njom. Ona ima role, ja je sustižem pješke. Vesela je i brblja cijelim putem do igrališta, rola oko palmi i uz sam rub ceste, može upasti u more. Ruga se mojoj plašljivosti. Uči me onu stvar *Dream on* Depeche Modea. Kažem da nisam znala da je depešovka. Mislila sam da to više ne postoji. Ona se smije, kaže da nije, da joj se samo sviđa ta stvar, da nema pojma tko pjeva. Ja kažem da je stvar svejedno *cool* i tada stižemo na igralište. Dječaci imaju skejtove i ona rola usporedno s njima. Spretna je na koturaljkama. Najzgodniji dječak hvata je za ruke. Onaj što me je nazvao Skeletorom. Nekad mi se sviđalo kako mu pramen kose pada na lice dok se smije. Sad ga mrzim.

Moje praznine se šire. Sunce je oštro, zrak razrijeđen i suh. Odlazim popiti čašu vode i poslije mi se ne da vraćati na to igralište.

Navečer sam ljuta. Ne želim da Zvjezdana vidi mog DJ-a. Znam da bi joj se svidio. Sve su cure lude za njim. Ona bi mu se svidjela. Ja ne.

Izmišljam da me boli glava i tako ne idemo u klub. Ostajemo neko vrijeme pred televizorom. Karmen muti kremu za čokoladni kolač i opet peče palačinke. Moja rodica jede četiri s marmeladom od marelica. Tata je pojeo dvije palačinke, jer je kao na dijeti. I ja sam pojela jednu i pol i sad me grize savjest. Današnji dan totalno je usran. Burek i palačinke u istom tjednu, da – i vrećica kikirikija kad sam se vratila s igrališta, od živaca, zbog onog dečka.

Da me ne vide kako plačem opet se žalim na glavobolju i odlazim u sobu. Nikad neću biti kao Kate ili Calista, neću biti mjesečeva zraka.

Oko tri sata probudila me bol i buka u praznoj prostoriji u mom tijelu. Svemu je kriva prokleta palačinka. Razbudila mi je apetit. Užasno sam gladna. Kažu da pomaže ako žvačeš celer. Al otkud mi sad celer?! Moja prva pomoć: popijem čašu vode. Nekad i dvije, tri. Uglavnom pomaže. Ako dovoljno brzo zaspeš.

Ali ja nisam mogla zaspati. Vratila sam se u kuhinju i htjela uzeti limunadu iz frižidera kad sam ugledala prekrasan kolač preliven tamnom, prst debelom glazurom od čokolade. Izrezala sam ga na pravilne kocke, poredala na tanjur i odnijela u sobu. Zvjezdica je spavala kao anđeo. Kosa joj je padala po očima i ja sam je malo razmakla. Rastvorila sam prstima njezine usne, polako. Izgledala je još mlađa dok spava. Zaboravila sam je pitati koliko ono ima kila. Svima se sviđala. Mirisala je na šampon od jabuke. Sličila je na zraku sunca.

Uzela sam prvi kolač i počela joj ga gurati u usta. Pa drugi. Radila sam to brzo. Ona se odmah probudila, počela grcati kolač, gušiti se. Uzela sam je za ruke, čvrsto, najjače što mogu, a slobodnom rukom grabila sam kocke iz tanjura i zabijala ih u njezino lice. Odgurnula me udarcima nogu i ja sam se skotrljala s postelje na pod.

– Mamaaa, mamaaaa! – vikala je. Glavata želva uletjela je u bijeloj spavaćici kao uspuhana sablast i, kao da nije riječ o četrnaestogodišnjakinji, podigla svoje mladunče te izletjela van mrmljajući neku prijetnju i psujući me.

– Tvoja kćer, tvoja kćer! – vapila je Karmen prema tati koji je krenuo hodnikom prema mojoj sobi.

– Vidi tata – rekla sam mu čim je ušao u sobu – ja jedem kolače.

Trpala sam jedan za drugim u usta dok su mi tekle suze i slina i mislila sam da ću se udaviti.

– Zašto si to napravila?

– Tata, pojela sam sve kolače, sve, sve…

Nisam željela da me zagrli. Ništa slično. Nije ni on, ovaj put ne. Polako je zatvorio vrata. Ovo je, znači, samo moj sram.

Sutra će tata skinuti sa zidova postere mojih idola, treći put ove godine. Ovaj put će me vjerojatno odvesti liječniku, bez obzira na to što ću pojesti doručak. Izaći ću iz sobe da ispratim tetu i Zvjezdanu, iako to zapravo nitko od nas ne želi. Otac će izgledati umorno i zabrinuto, Karmen će vrtjeti glavom sa sva tri podbratka, a Zvjezdana će me samo tužno pogledati. I ja taj pogled neću podnijeti. ■

Putovanje u srce hrvatskoga sna

Vlado Bulić

Ulomak istoimenog romana koji uskoro izlazi u izdanju AGM-a, Zagreb

Nakon mjesec dana, stvari su se svele na rutinu. Partiji, bomboni, spid, posao, faks, prva plaća. Sve se doimalo kao dobar početak, početni impuls jednog generalnog rutiniranog ritma kojeg ljudi vole nazivati normalnim životom.

Uživao sam u tome. U finoj, toploj, opuštenoj i dobro plaćenoj dosadi koja se nakon svih onih sranja devedesetih činila kao ostvarenje najmokrijih snova.

Posao je bio genijalan. Došao bih tamo oko dva, zapalio s Milom i počeo brijati po zemlji i svijetu. Agencijske vijesti, stranice BBC-a, CNN-a... Nađeš vijest, iskompiliraš tekst iz tri izvora, zalijepiš sliku i objaviš.

Mile je bio malo veća čunka – novinar-istraživač koji je veći dio mladosti posvetio rušenju Tuđmana. Sve dok sa šefom nije ušao u deal i pokrenuo stranicu koja se bavila tim povijesnim izborima dvijetisućite. Posjeta je bila abnormalna, brand stvoren, pomoć od sponzora velika.

Tako je stvar postala rutina. Mala internet-firma s jednim šefom, jednim šljakerom koji kompilira i unosi vijesti i novinarom-istraživačem koji barem jednom tjedno mora iskopati neki domaći politički skandal. A njih je uvijek bilo.

– Amo vani. – rekao je Mile čim sam ušao u prostoriju.
– Zašto?
– Objasnit ću ti.

Izašli smo i sjeli na zidić iza zgrade.

– Oćemo srolat? – pitao sam.
– A zato smo te i zaposlili. – cerio se.
– – Ne seri.
Ozbiljno, šta ti nisam to ispričao?
– Ne.
– Pa ovo što ti radiš može raditi tip bez pola mozga. Kužiš, ono testiranje je bila zapravo zejebancija. Šef mislio pikirati neku zgodnu pičku da visi po redakciji.
– Sereš.
– Ozbiljno, samo se nijedna takva nije pojavila pa sam ja upirao za tebe. Promašio si zgradu, sjebo tekst... bio si naduvan ko pička. Pa sam mislio, valjda će i počastit koji put.
– Puši kurac!

Pripalio sam.

– Zašto smo izašli? – nastavio sam.
– Zato što nas prate.
– Ko nas prati?
– Moja stara, jebote! Pa tajne službe. – rekao je to kao da se radi o najnormalnijoj stvari.
– Jesi ti natripan, jebote! Koji ti je kurac?!
– Ozbiljno ti kažem, prisluškuju nam telefone, jučer sam skužio.
– Kako?
– Po šumovima.
– Meni šumi uvik kad se napušin.
– Dena, ne zajebavam se, prate nas.
– Zašto? – dao sam mu đoju.
– Zbog ovog mog teksta. Sve sam ih polinko.
– Koga, jebote?
– Staru i novu vlast. Cijela priča ide preko onog novog faksa, preko njega ti glavna stara hulja, znaš o kome govorim...
– Znam.
– ...pere lovu, a to ne bi mogao bez blagoslova novih hulja. Ima tri igrača u novoj Vladi.
– Koja?

Okrenuo se oko sebe, a onda mi šapnuo tri imena od kojih je jedno umalo postalo novi predsjednik države.

– Jebo te Bog! Zna li šef za to?
– Zna. Tekst ide za par dana. Bit će bomba! – rekao je ponosno i vratio đoju.
– I šta sad? – nastavio sam – Mislin, prate nas. Ono... šta ćemo?
– Ništa, ponašaj se kao i inače. Kao, nemaš pojma ni o čemu.

Ostatak radnog dana, u redakciji je vladala grobna atmosfera. Potpuna tišina, pričali bi samo kad bi izišli vani zapaliti. Sa svakom đojom, atmosfera je postajala napetija, paranoja veća. Na kraju radnog vremena, dok smo hodali prema tramvaju, kao idioti smo gledali oko sebe. Svako auto činilo se sumnjivo. Prate nas. Prisluškuje nam mobitele. Nadgledaju nam svaki korak. Totalno sranje.

Šutili smo čak i u tramvaju, a kad je napokon trebao izići, oprala ga je tolika paranoja da je provalio.

– Ako se sutra ne pojavim, ovo ti je moj izvor. – i dao mi broj nekog mobitela – Šef ga već ima, ali za svaki slučaj.

Totalno sam se sjebo onako naduvan. Odjednom, iz ničeg, iz fine, tople, opuštene i dobro plaćene dosade koja se nakon svih onih sranja devedesetih činila kao ostvarenje najmokrijih snova, izronile se tajne službe i našao sam se usred sranja prema kojem su sva ona prethodna izgledala kao dječja igra.

Prisjećao sam se početka devedesetih. Tada su ljudi samo nestajali, gutala ih je noć, doživljavali su čudne saobraćajke i još čudnija hapšenja. Nije bilo novinara u državi koji je imalo kritički pisao o Tuđmanu, a da barem jednom nije završio u nekoj maloj prostoriji s dobrim i lošim murjakom.

Jebote, mogu me privesti samo zbog trave. To sigurno znaju. I za bombone, i za spid, i za to da sam kupio dom.

Na kraju je paranoja postala tolika da sam doslovno utrčao u dom. Pogledao tri puta oko sebe i tek onda ušao u sobu.

– Šta si blid tako? – pitao je Joke čim me vidio.
– Ma... ništa, napušija se na poslu. – nije bilo smisla i njega uvlačiti u cijelu priču.
– Ae srolaj dok završim poglavlje. – nastavio je.
– Neću pušit, imaš normabel koji?

Pogledao me kao da se čudi.

– Jesi ti dobro, jebote?
– Ma... sve je OK. Nego cili dan buljin u monitor pa me glava malo boli.
– Bolje ti je zapalit onda.
– Ala njega, nemoj cijepit, samo mi daj tabletu.

Otvorio je apoteku i pružio mi cijelu kutiju. Trgnuo sam odmah tri, legao na krevet i čekao. Normićima je trebalo desetak minuta da počnu djelovati.

Kad su počeli, stvari su počele poprimati normalnije konture. Tako pucaju Normabeli. Na travi se uhvatiš nekog detalja i on raste do veličine prostorije u kojoj se nalaziš. Normabeli ga vrate na normalnu veličinu. U ovom slučaju, to je bilo ovo – živim kao ilegalac u domu, radim u firmi s troje zaposlenih, moj posao bi mogao raditi tip bez pola mozga. Ako mene prate, onda si ili idioti ili imaju višak radne snage.

– Sigurno neš pušit? – Joke je bio uporan.
– Nemam pojma.
– Znači oćeš. – pružio mi je đoju i pustio Southpark s CD-a.

Nakon desetak minuta, stvari su se vratile u rutinu – soba, Joke, đoja, Southpark. U finu, toplu i opuštenu dosadu. A onda je zazvonio mobitel. Moj. Novi. Stara.

...
– Molin?! Kad?
...
– Sranje? I šta, kažeš niko nema pojma di bi moga bit?
...
– Pa nije Zagreb Trogir, u pizdu materinu.
...
– Dobro, pripazit ću.

Joke je pripaljivao sljedeću đoju.

– Šta je bilo?
– Rođak mi nesta, Marin, priča san ti o njemu.
– Onaj s PTSP-om?
– Aha.
– Kako nesta?
– Pa sija u auto i nesta. Kako se nestaje, jebote?
– Dobro, pa šta ti imaš s tim?
– A moji misle da je Zagreb ko Trogir pa, ka, ako mu vidin auto da javin.

Nacerio se i dodao mi đoju.

– Je li ti bed? – nastavio je.
– A ne, Marin je totalna legenda. Baren je bija. Vodija me na utakmice i te spike, priča san ti.

Stao sam do prozora.

U pičku materinu, baš kad misliš da je sve OK, da se sve sredilo, da ti je život lipa dosada, krenu sranja. I to ne jedno, nego krene ka tehno, u pičku materinu, samo se jedno kači na drugo.
Bitan je početni impuls, dalje stvari idu same, sam si tako reka.
A izgleda.

Nastavio je blesiti u Southpark, a ja kroz prozor. Gledao sam po parkiralištu kao da ću ugledati Marinovu novu Vectru, na povlasticu, crnu, s grbom HOS-a na retrovizoru.

Ali umjesto Vectre, ugledao sam Golfa. Parkiranog točno preko puta sobe i dvojicu likova unutra kako bulje prema domu.

Jebote Isus, stvarno me prate. – promislio sam i naglo se vratio do kreveta, sjeo do Joke i zablesio u monitor.
– Šta se treseš?

Kad sam se probudio, prvo sam pogledao kroz prozor. Golf je još uvijek stajao pred domom. Isti Golf, ista dva lika. Kao da se cijelu noć nisu pomakli.

– Tražiš Vectru, a? Ako i je u Zagrebu, teško da će ti parkirat pod prozorom. – rekao je Joke i dodao mi đoju. Bio je jedan od likova koji su naduvani mogli sve, pa i učiti Pedijatriju.
– Čekaj da kavu popijen.

Natočio sam kavu, otpio gutljaj i uzeo đoju. Cijelo vrijeme bljeći kroz prozor. Ova dvojica nisu se micali. Jedan je čitao *Sportske*, a drugi buljio u dom. Nikad u pravcu našeg prozora. Profić.

Šta napraviti, mozgao sam. Ako nazovem Milu ili šefa, skužit će da ih kužimo. Sigurno nam i mobitele prisluškuju. "Ponašaj se kao da se ništa ne zbiva. Skuliraj se..." prizivao sam Milu u pamćenje. Ali sa svakim dimom, postajao sam sve paranoičniji. Kao da me netko zatvorio u sobu i ne da mi vani.
– Šta si sjeban tako? – Jokinom doktorskom oku ništa nije promicalo.
– Ma zbog Marina, jebiga. – bilo je i u tom istine. Nisam znao koje je sranje veće, to što je on ispario ili ovaj dvojac u Golfu.
– A da popričaš s Barba Džonijem?
– Misliš?
– Pa neće ti ga on sad iskopat, ali sigurno ti može nešto reć o tome.
– Ae sa mnom.
– Nema frke, samo triba nazvat prije. Ako ga probudiš u krivu uru, popizdit će. Meni se prošli put dera "Odjebi s vrata, pucat ću!".
– Sereš?
– Ne seren. Kad je oblačno, postane skroz zajeban.

Naš paviljon na Cvjetnom bio je poznat po dvije stvari. Na svakom katu živio je po jedan diler trave, a na zadnjem katu ekipa iz rata. Cijeli kat pripadao je toj starijoj ekipi koja je nakon vojnog staža krenula ili nastavila studirati. Držali su se uglavnom zatvoreno. Svi osim Barba Džonija. On se kompao s nama, duvao, zajebavao se i konstantno nam srao zbog bombona. Govorio je da smo mi njegova dica.

Nama je bio legenda. Barba. Panker s Peristila, poručnik HOS-a, četiri godine ispred prve linije, PTSP, dvije godine horsa, komuna u Španjolskoj, tri godine dizajna... Samo jedna od tih stvari bila je dovoljna za status legende. Barba Džoni ih je imao sve.

Vlado Bulić rođen je 1979. u Splitu. Trenutačno živi i radi u Zagrebu. Dosad je objavio zbirku poezije *100 komada*, Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, 2003.

ljetna čitanka

– Šta je, dica, došli na prirodu i društvo? Evo prirode – dodao je Joki đoju – Društvo ćete dobit čin završin ovo.

Prvo što bi ti upalo u oči kad bi mu upao u sobu, bila je velika zastava HOS-a. Druga – komp. Džonijeva mrcina koju je kupio kad je zabrijao na dizajn. Prvi dan ga nije znao ni upaliti. Onda se dva tjedna s gomilom trave i još većom gomilom knjiga zatvorio u sobu i – študira. Na kraju je o kompjuterima pričao skoro koliko o ratu i horsu.

– Šta radiš?
– Frendu za kafić, one pizdarije za zahod.

Pogledali smo monitor. U Photoshopu je obrađivao slike vide i matice.

– Koji si ti car!

Zatvorio je Photoshop i došao do Joke.

– Da vidin oči! – rekao je zapovjednim tonom.
– Daj, Džoni, nemoj pilat.

Uhvatio je Joku za bradu i zagledao mu se u zjenice.

– Mater van rejversku jeben! Pa koliko ja puta moran popizdit prije nego me poslušate.
– Ma dobro je, Džoni.
– Kurac moj je dobar! Pucate se najvećin škovacan koje je čovik izmislija!

Okrenuo se stolu, uzeo kutiju od fotografskog filma, istresao iz njega travu i počeo rolati.

– Jesan van priča za onoga maloga iz Makarske šta je bija sa mnom u komuni?
– Jesi.

Nastavio je kao da ništa nismo rekli.

– Ti Španjolci iz te komune nas Hrvate iz rata nikako nisu mogli skopčat. Kužiš, mi se nismo navlačili na hors nego smo se skidali s rata. A trista metara od komune, jebo te Bog, policijska streljana. I sad, ležiš, gledaš svu tu sjebanu dicu oko sebe, a tamo štema. Pa naćuliš uši i slušaš – aha, Browing, aha Smith, opa! M16 i na kraju – kalaš. Jeba mater, ka da mi je dite zaplakalo! Koji seks, koji hors, sto puta san se tija dignit, odjebat komunu i doć u tu streljanu i izguštat se na kalašu. I bija bi to napravija da mi nisu toga maloga iz Makarske uvalili. Ka, da ga pazin. To in je taktika kad skuže da ti je pun kurac. Uvale ti mulca da ga čuvaš. A mali se navuka na botune i adijo mozak. Jebate Bog, ima je šesnest godina, a faca mu se sasušila ka da mu je trideset. I samo stoji i tupi u neku točku, totalno tupilo, ka biljka jebate, moga si ga samo zalit.

Pogledao sam Joku. I njemu je bilo lagano neugodno.

– A ti si još doktor, pizda mu materina! – okrenuo se prema Joki – Koji ti je kurac?!
– Ma OK je Džoni, znan di mi je granica.
– Je, meni ćeš tu priču prodat. – nacerio se.
Pripalio je đoju, povukao dva dima i dodao je.
– Oćete kavu?
– Može.

Krenuo je u wc naliti vode, a ja došao do prozora. Likovi su i dalje bili u Golfu.

– Makni se s prozora! – podviknuo je čim se vratio s vodom.
– Zašto?
– Zato, Gospe ti! Svaka pizda te vidi kako pušiš.

Stavio je vodu da se kuha, a onda se okrenuo prema meni.

– Ti si me nešto triba?
– Ma, rođak mi je nesta. Marin, priča san ti o njemu.
– Onaj isto iz HOS-a?
– Aha.
– Kako nesta?
– Pa ono, sija u auto i nesta.
– Je li pušku uzeja?
– Neman pojma. Zašto?
– Pa ako je uzeja pušku, a sto posto je, onda je u obilasku. Vozi se od mista do mista di je ratova.
– Koja je to spika? – uključio se Joke.
– A koja? Jebena, eto koja. – povukao je dim – Traži se čovik.
– Kako to misliš?
– Jednostavno, jebiga. U rat uđeš ka čovik, a izađeš ka zvir. Onda se vraćaš na ta mista i nadaš se da š nać toga čovika šta si ga izgubija puten.
A ako ga ne nađeš?
Onda si mrtav, na ovi ili na oni način. Ili prospeš sam sebi mozak pa si mrtav zapravo ili te zatvore na psihijatriju i ubiju te ljekovin.

Otvorio je policu ormara i par kutija lijekova prosuo po krevetu.

– Jebote! – reagirao je Joke kad je vidio kutije – Ovo je za konje ubijat.
Psihijatri su ti dileri s licencon. – nastavio je Džoni - Uvale ti tablete i postaneš ka biljka, samo te triba zalit tu i tamo. Evo, ovo ti je moja likarija, samo na pijen ja to, ko in jebe mater! Malo me jugo jebe, ali životinja san ja, mali moj!

Nastavio je s monologom.

– Ja san ima tu jebenu sriću da vidin čovika u svin agregatnin stanjima. Vidija san ga kako gori i pritvara se u dim, vidija san kako ga granata pritvara u tekućinu, a vidija san i najlipšu stvar na svitu.
– Koju to?
– Kad san se vratija iz komune i iša tražit toga svoga čovika, doša san do jedne ledine di smo četnika jednoga zakopali. Prolitnji dan, sunce grije, potok jedan blizu, tice cvrkuću, a na tomu mistu di je ukopan, trava za nijansu tamnija. Točno u obliku čovika.

Složio je neku razdraganu facu koja se pojavljivala rijetko, obično kad bi vidio neku bebu u parku. "Mene samo malo dica i tići razume", govorio je, i tad si znao da je u jednoj od svojih dobrih faza. Barba Džoni – duša od čovjeka.

– I šta? – nastavio sam – Znači, dok se sam ne vrati, nema mu pomoći.
– U principu je tako, ali...
– Šta?

Samo je odjednom skočio sa stolice, uzeo đoju, došao do prozora i počeo mahati đojom prema parkiralištu. Onda je napravio gestu kao da se tuče po žilama prije pucanja horsom, onda se počeo derati "Šta je, pičke? Ae dođite kad imate muda!"

– Koji ti je kurac! – zaurlao sam i pogledao vani. Dvojac iz Golfa istrčao je iz auta i uletio u dom.
– Pripremite se, dolazi nam murija u posjetu. – rekao je cereći se.
– Koja murija, jebote! – Joke se trenutno sjebo.
– Ima pet dana mi vise za vraton, a moš ih skužit iz aviona. Nego, kad uđu, vi se samo skulirajte, a ja ću sve riješit.

Sjeli smo i čekali. Ipak nisu tajne službe, promislio sam, ali se zbog tog nisam osjetio nimalo bolje. U sobi smo imali sto kuna dima, par botuna i gram spida. I ako nakon Džonija krenu na nas, najebali smo. A on ih još podjebava. Pogledao sam Joku. Bio je temeljito sjeban, ali Džoni je vodio glavnu riječ i sve što si mogao bilo je čekati.

Počelo je s lupanjem po vratima.

– Otvoreno je! – zaurlao je Džoni.

Ova dvojica upala su unutra, pokazali značke i nalog za pretres.

– Samo naprid. Čekan vas ima pet dana. – Džoni je zaglumio domaćina.

Pogledali su se.

Ruke na ormar.

Stavili smo ruke na ormar, a mlađi od njih dvojice počeo nas je prepipavati. Ovaj stariji krenuo je okretati sobu naopako.

Ima rupa jedna iza kreveta, pogledajte da nije tamo. – Džoni ih je nastavio jebat u mozak.
– Začepi! – brijao je ovaj mlađi.

Stariji lik je nakon Džonijeve rečenice samo sjeo na krevet i uzdahnuo. Valjda je skužio da su se zajebali što je Džoniju bio signal za nastavak.

Bilo je u ovon kutijici za đoju. Da san zna da ćete baš sad upast, ostavija bi da niste bezveze dolazili.
– Ma začepi više! – Mlađi murjak puko i probio ga šakom u leđa.

Iznenada! Džonija! U milisekundi, Džoni je probio tipa laktom u glavu, onda iz okreta šakom, bacio se na njega, izvadio njegov gan i ugurao mu ga u usta. Urlao je kao da ga kolju.

– Pričaš s ratnim invalidom, jebo ti Isus mater, pokaži barem malo poštovanja!

Joke i ja usrali smo se kao grlice. Mlađi murjak je mijenjao boje, a ovaj stariji držao ruku na ganu. Pat pozicija.

– Stojite tu ima tri dana ka da san četnik u pičku materinu! – Džoni je i dalje pizdio.
– Dobro je, samo se smiri. Imali smo dojavu – kulirao je ovaj.
– Imali ste kurac moj, a ne dojavu! Prijavija me Ćimpa jer ste ga uvatili s deset grama pa van je mora dat bilo koga.
– OK, smiri se, popričat ćemo.
– Oćeš pričat? A?
– Samo se smiri, molim te.
– Ako ćeš pričat, odjebi ovoga majmuna pa ćemo pričat. – Džoni je pustio klinca, ali zadržao gan.
– OK, OK – okrenuo se klincu – Ti, vani!

Klinac je bio u totalnom šoku. Blijed. Nije imao pojma gdje je. Izišao je tek kad ga je ovaj uzeo za rukav i izgurao. Joke i ja sjeli smo na krevet. Kao dva klinca koja sa strane gledaju što odrasli rade.

– Evo ti ovo sranje! – Džoni je dao gan ovom starijem liku – Idiot ga otkočenoga nosi, ubit će sam sebe jedan dan.
– Ma klinac, tek počinje. – ovaj se vadio.
– Ko me ocvika? – nastavio je Džoni.
– Pa sam si reko.
– Šta van je reka?
– Da imaš dvije kile horsa u sobi.

Džoni se počeo smijati.

– Gledaj, stari, to Ćimpa ti je od čimpanza, a vi ste veći majmuni od njega. I da iman dva kila, ne bi ih u sebe drža, pa jesi normalan, jebote?!
– A jebiga – zamuckivao je tip, kao da mu je neugodno.
– Nego, slušaj. Je li stvarno želiš očistit domove od horsa?
– Želim, normalno.
– Onda ćemo ovako. – Džoni je potpuno preuzeo kontrolu – Dođi u ponediljak ovde, ja ću skuvat rižot, a ti donesi šta za pušit i pit pa ću ti nacrtat neke stvari. Dvi godine san se puca i dila, valjda neki kurac znan.
– A šta ja trebam napravit?

Džoni se opet nacerio.

Brzo kopčaš. Triba mi usluga.
– Legalna, naravno?
– Naravno.

Okrenuo se prema meni.

– Imaš podatke?
– Iman. – izvadio sam papir i dao mu ga.
– Branitelj jedan. Sija je u auto i nesta. Moguće je da je na tri lokacije – okolica Zadra, Knin ili dubrovačko zaleđe, tu je ta njegova brigada ratovala.
– Dobro, i?
– Tu ti je registracija i opis auta. Nazvat ćeš te tri policijske uprave i ima da ga nađu i zadrže. Jesi skužija?
– Jesam, sve OK.
– Čin nešto saznaš, javi.
– Nema frke, a mi se vidimo u ponedjeljak. – Tip je već bio kod vrata.
Je. I bez trave mi se ne pojavljuj.

Kad je murjak izišao, Džoni se počeo kidati od smijeha.

– Dva kila horsa! – cerio se – Oćemo se pucat?!
– ... – rekli smo mi, još uvijek šokirani.
– Imate vi šta za pušit? Meni nestalo. – nastavio je.
– Ima... Ima... – zamuckivao sam – Sad ću ti ja donit.
– Ma samo za đoju.
– Nema frke. I... ovaj... Džoni, fala ti za ovo.
– Ma nije problem, mali moj, čin ga nađu, nazvat će me tip pa ću ti se javit.

Pušiona

Denis Lalić

Ulomak iz knjige kolumni koja uskoro izlazi u izdanju AGM-a, Zagreb

ŽIVOT se nekad stvarno čini lijepim. Recimo sad, u momentu dok ovo pišem. Sjedim na balkonu hotela s četiri zvjezdice i gledam rijeku kako se ulijeva u more.

Noć je vruća, ali hotel je na brdašcu iznad grada pa pirka povjetarac i hladi tako da se ni led u čaši ne stigne pošteno otopit.

A cuga u njoj je besplatna kao i novi Compaqov strojčić od firme na kojem tipkam sve ovo. Hotel se otvara kroz tjedan dana tako da je u njemu sve tip-top, a ja sam ga kao rođak dobio na testiranje. S neograničenim pristupom šanku koji mi se dok ovo tipkam nalazi iza leđa.

I tako, sjedim tu na balkonu s hladnom štok kolom i friško smotanom đojom i gledam Gradić u ljetnoj noći. Jedan stari mag, kako mi je to zgodno sročio jedan od frendova, bacio je prokletstvo na ovaj grad. Tko u njem živi, nek je vječno nesretan, a tko ga jednom posjeti nek sreću nigdje drugo ne pronađe.

Prokletstvo je to koje je nad ovim gradom službeno bilo do prije par godina i kad danas vidim kako su se stvari razvile, učini mi se da u cijeloj toj priči ipak ima istine. Barem malo.

Prije desetak godina, sjedio sam na ovom istom balkonu i duvao đoju. Samo u čaši nije bilo štok kole nego smo cugali vino iz plastične dvolitrenke.

Nije bilo ni Compaqovog strojčića od firme nego sam na neke papire pisao katastrofalnu ljubavnu poeziju namijenjenu "samo njoj" i turao je na čitanje Beki, jedinom pankeru u ovom gradu.

Tad je ovo što je danas hotel s četiri zvjezdice bila ruševinu koju smo Beka, ja i nama slična ekipa koristili za duvanje, opijanje i slične stvari koje se u tim godinama rade.

Mislim da smo bili jedini "alternativci" u ovom gradu. Kao, mi kužimo stvari u svemiru, mi smo jedinstveni i neponovljivi, mi smo totalno drukčiji od drugih. I naravno, sjebani smo, depresivni i sve nam je u kurcu.

U praksi se to manifestiralo Bekinim pokidanim rebama, pank kožnjakom i irokezom svezanom u dredove, a kod mene apsolutno crnom odjećom (čak i boksama), dugim crnim mantilom, martama i vojničkim ruksakom u kojem

su vječno bili neki papiri ispisani kemijskom. Poezija samo za nju.

Izlasci su nam se svodili na rješavanje trave, pokušaje samoubojstva i vječito konstatiranje kako je sve oko nas u kurcu.

Travu smo sređivali kod jednog opasnog lika koji bi nam svaki put pripriječio da će nam jednog dana slomit pičku klošarsku. Mi bi poslije konstatirali kako je totalna seljačina.

Pokušaji samoubojstva izgledali su tako da bi Bekinim spačekom spičili do pet kilometara udaljene plaže, tamo se naduvali kao kreteni, a onda se vraćali magistralom s ugašenim svjetlima u suprotnoj traci. Jebiga, sreća prati pijane i glupe.

Konstatiranje kako je sve u kurcu išlo je uz sve to, a vrhunac je doživjelo kad je nekakav party brod s nekakvim hostesicama pristao u luku.

Mi smo sjedili naduvani preko puta s plastičnom bocom vina, a Beka je brijao kako bi bilo zgodno zaroniti i nekakvu bombu montirati ispod da sve skupa ode u pičku materinu.

Nema tu nikakve supstance, brijali smo kao jedini koji, je li, kuže stvari. Sve je to samo meso, bez emocije, bez ljubavi. Ma ne te žene-objekte ne bi nam se ni diga, konstatirali bi buljeći u sise i guzice tih žena-objekata, a ja bi nakon svega napisao – pjesmu. Samo za nju.

Ja sam u međuvremenu postao ovo što jesam, ruševina na kojoj smo duvali prve đoje hotel s četiri zvjezdice, a Beka je diplomirao građevinu, ostavio se bubnjeva i sad projektira stanove na obali za obitelji s tri ili više članova.

Kosu je izblajhao, jedno vrijeme opako zabrijao na techno, a kad se skulirao, postao je DJ. Pa kad ne projektira stanove, pušta elektro-laganice.

Pažnja!

Pušiona Denisa Lalica kritika je društva pisana jezikom ulice. Kao takva, ona sadrži vulgarne izraze, a neriječko se spominje i konzumiranje droga i alkohola.

Ako imate manje od 18 godina ili vas takvi sadržaji vrijedaju, kliknite: DOVIDENJA.

Ukoliko ste stariji od 18 godina i takvi vas sadrzaji ne vrijedjaju, dobrodošli u PUŠIONU.

Tu počinje naša priča. Naime, jučer je u Gradić dopilio jedan ovih milijun i nešto party brodova koji nam krstare obalom. S hostesama, koktelićima i svim popratnim pizdarijama.

Zove me Beka i kaže da pušta mjuzu pa da se nacrtam na brodu. Uredno dopilim do broda, a na ulazu me dočekuje onaj opaki tip od kojeg smo sređivali travu.

On mi je na kraju ispao prvi rođak pa mi je samo kimnuo glavom. Postao je nekakav šef gradskih redara, a usput i nadzire kolanje droge po gradu pa mi je pola sata kasnije uvalio paketić koke.

Upadam na brod, a oko mene hrpa žena-objekata. Samo ih više ne gledam tako. Sad imaju imena, a pogotovo one dvije zadužene za turbo podizanje atmosfere čipo do stola s DJ Bekom.

Gledam Beku, svako malo se češka po nosu, razvaljen ka pička. Izgleda da mi je rođaku u međuvremenu oprostio ono jedno prebijanje kad sam ja već bio u Zagrebu. Sad su ludilo prike pa je Beka svako malo u komi.

Koka počinje djelovati, visim s rođakom, a svako malo, u pauzama do nas dolipi i Beka. Glavne su čunke na tom brodu, i na koki su, i imaju koke za dat, a to za sobom povlači niz privilegija. Recimo, red klinki kod stola koje ih očajnički žele upoznat.

Ja se ušprehavam s jednom od hostesa. Onako skoksan brijem totalne pizdarije, ali opet, cijelo mi vrijeme, na neku čudnu foru, neugodno. Kao da neki jebeni dio onog klošara od prije desetak godine ne želi umrijeti.

Kao, trebao bih baciti neku šprehu, ali kad ona stoji na deset centimetara od tebe, samo u grudnjaku, svaka špreha je preočito sranje. Šta bi rekao stari Beka, sve je to samo meso, nema su supstance.

Ipak, koka pomaže pa špreha nekako kreće. Ispalo da je žena diplomirala prije koju godinu, da je inteligentna, da je zabavna, a da si ovako samo popunjava budžet. Totalno mi sjebala žena-objekt koncepciju.

Party završava oko tri. Beka se opako žvače s jednom od hostesa, rođak istjeruje zadnju ekipu, a ja i ova skoksani izbrijavamo neke šprehe i plačemo od smijeha. Kad smo sišli sa seksa i prebacili se na život obični domaći, spika je postala puno zabavnija.

Uglavnom, dogovaramo da gibamo negdje dalje. Do mog hotel i šanka s neograničenim pristupom.

Ali, treba pitati voditelja putovanje i konzultirat se s rođakom jer mu opisu zanimanja stoji i to da pazi na hostese.

Sve završava rečenicom "Uzmite ih, ali ih vratite do pet." Kao da namještaj posuđujemo.

Njima dvjema je to bilo sasvim normalno, Beki isto, a onda sam ga krenuo podjebavat.

– Beka, sićaš se spike sa zidića tamo od prije desetak godina? Znaš ono, ne može ti se dignit na ženu-objekt.

Ovaj se samo nacerio i prosuo "Nema frke, ima još koke.", a onda se usput okrenuo prema zidiću i blokao od smijeha.

– Skuži ih, jebate!

Na zidiću su sjedila dva metalca od nekih šesnaest, sedamnaest godina i gledala nas pogledom punim mržnje. Sjedili su tu s đojom i, kao, kužili stvari. ■

Kaže mora da si neki zabavan dječarac

Aljoša Antunac

"Ne moš vjerovat, čovječe… To što si učinio od svog života…"

VIAN, crna farba flomastera odavno prošarana tankim blijedim crtama nečijih noktiju na crvenoj plastici vrčeva s čajem razguljenoj vremenom kao suncem izgorena koža, značilo je zapravo Odjel 6 – Akutna narkomanija, al dotrpavali u to i pijance i svaku se felu luđaštva dalo u tom nać. I tako sad ulio je nešto čaja u malu plastičnu čašu koju je uzeo iz ambulante; dobijali ih za obavit urinski test il ako ničim drugim nemaš zalit ono što ti metnulo pod terapiju (uglavnom im ofrlje nabadali pa ako l' ga prođe…), mada ih najčešće trošili ko čikobernice, s malo vode unutra, i posvuda tih čaša bilo, nagorenih rubova i razbušenih čikovima. U stvari, nekako na brzinu potegao je cigaretu iz usta i tako mu filter otparao komadić kože s donje usne, nagla i peckava bol, al ništa bitnog, samo ga lagano raživčanilo i palo mu na pamet da mu usnu zderalo jer su mu usta bila suha, a vrčevi čaja bili odmah tu na ormariću do televizije i čaša mu u džepu. Sjetilo ga na starog Čavlovića jučer, što je isto tako u džepu zbušene štracave pidžame svuda sa sobom vukljao zgužvanu i talozima svačeg skorenu čašu, dok zakljucan kunja pred ekranom, Oleg ga lagano po ramenu "Ajmo dida leć", stari nahero prozvirla ozdol, kaže "Dobar je film", i u sekundi mu glava ponovo na koljenima.

Pripalio je novu Opatiju i otišao sjest u hodnik, pored sobe što je služila ko skladište čistih lancuna i takvih stvari i držali u njoj prastara invalidska kolica, gore iznad na caklu zakeljili ZABRANJENO ZADRŽAVANJE, nije da ga tangalo, sjedio, al nisu mu ni prigovarali. Stolicu i pepeljaru, zapravo masivan željezni komad nekakve mašine, sam je donio, i tu mu bilo dobro, dok se nisu pomalo i ostali počeli prikrpljavat. Je da bi mu ponekad znao stari Čavlović upast, u pauzama šetnji hodnikom što bi u jednom smjeru pojedinačno iznosile okvirno nekih dvajspet minuta (a u prosjeku ti, recimo, minuta treba za po nekoliko đireva ga rafalno sve isprošišat), s nekakvom pričom kao nema više na televiziji dobrih crtića, "A di je ono, Pinta Panta, brko stavi lojtre tam a ovaj ga zajebe…" i otkrklja na to jedan promuknut "Ha…ha…ha…" pa produži rutu, al onda upao Olegu jedan mali degenerik nadrobljen akinetonima i s pozicije, ono – nas dva naši – kaže mu "Šta ima, Turčine?" (tako ga zvao Brada pijanac jer Oleg mu po guštu znao kavu svarit, "Ja je skuham super, al ti ga Turčine, pečeš…mmmmm"), i sad kaže Oleg otom idiotu "Jel znaš ti šta je impuls?", gleda ga mali, bleji ko tele, Oleg mu uzme upaljač jer njegov skoro prazan, izvuče iz džepa jednu Opatiju, pripali, na upaljaču Che Guevarina faca, "Kratkotrajno djelovanje sile" rekao, baci mu fajericu nazad, "E, ako nemaš volje kušavat praktičnu primjenu, prošeći. Comprende, Ernesto?", bleji ovaj, onda otiđe, i sve bi to u redu bilo da se Nataša tamo nije počela kiliberit, i kutak mu, znao je, postao javnim dobrom, čak i tehničarima, mada ih ota bolničarska branša išla s početka u fino otale razbacat. Tako jedan od njih, Skarfejs (da mu to na obrazu što ga tamo negdje davno neka pseta grizla), rekao Olegu "Pa što ste se baš tu našli skupljat, ne razumijem, tam sve imate…", pokaže na Dnevni boravak, "Znaš ono" rekao mu Oleg "kad životinja samoj sebi odabere di joj najbolje leć?", "Dobro sad, nije… usporedba… baš…", "Ma je" rekao Oleg.

A Oleg i Brada znali se, tako, dugo, sa Dnevne za alkoholizam (pitao Brada doktoricu u vezi osobne statistike jer njemu se smućkalo malo sve to skupa, i kad mu sumirala četrnajstu rundu skidanja rekao "Pa, jebo te, manje negli kaj sam ja mislil"), i tamo im doktor, a friški neki blentaš bio, da je piće super izvrsna stvar i fenomenalno perfektna fora i svašta tako nečeg, "al ne za vas, telad", jer da ne znaju pit, na što mu Brada, uvrijeđen, lagano razvuče "Dis ti bil kad su se stari Rimljani i Grkljani kupali u vinu", moraš nekako vratit udarac. I kad bi svršili s tim u Dnevnoj, Oleg jedanput, dok su se nizbrdo spuštali za kroz portu i svatko svojim putem pa do sutra, na sav glas "neka pati – koga smeta – Hrvatska je – šupak svijeta", mogao si se dernjat kolko te volja, nikom ništa, ionako sve luđaci. Davno bilo.

I tako sad, sjedio u kutu, ZABRANJENO ZADRŽAVANJE, s Opatijom u prstima i štracavoj zbušenoj pidžami: "Danas sam dobar. Dobar sam. Jesam. Da".

"Jednom moja su jutra bila spokojna i svijetla buđenja među zidovima bijelim od sunca, i dugo bih na plafonu gledao pegaze dok jure kroz raspucale crte oblaka…!"

Zato što je pisalo Pivac stari mislio da je od piletine, parizer, neka "Poli" varijanta. Stari to zbog cukra, il bubrega, tako nečeg, pa od mesa inače po piletini mlatio (zbog tog mu se i dogodilo ovo "Pivac" na celofanu); Olegu to bila jedina stvar što je sad bez gađenja mogao jest, heroinom zdrobljenog želuca.

Mislio je o nečem, dok je slagao sendvič od "Pivca", kao heroin ubija žudnju, a bez njega na to ne moš ić. Nema veze, trebaš, čovječe, dalje gurat, što god to bilo. Makar možda zauvijek na istom ostaneš. A to ti, čini se, ništa. Kao da je izgubio samog sebe, onako usput. Prožvakat će sendvič, potegnut u zahodu dio jučerašnjeg ostatka žutog na nos, sa starim će onda umrtvljen i ladan otić na kavu u restoran preko uvale, cestom, i kao dobro odgojen dečko slušat će neke ćaćine i šefa čumeza priče o vatrogascima, nogometu i kako bi trebalo sva ta buduća ljeta s pameću unovčit, jer ona prije i ovo sad sve dojedno od rata propalo, i nizbrdo poslovanje oba stručno nabrajali, s rješenjem za sve, a Olegu ništa od tog u glavu nije moglo ući, nit je htio o tom slušat, jer praznom mu i mirnom sve to na isto išlo, trljali o tom stari mulci al više za vrijeme ubit, nisu, zapravo, ni oni znali što bi o svemu tom trebalo reć. Onda ćaća platio i uz "Dođite nam opet" sjeli njih dva u auto i nazad, Oleg bi gledao žbunje uz cestu.

Sa starom bi onda popio nescafe, pričali nešto al mislio on o stotim stvarima, sjećao se ladice u ormaru tamo gore:

Givenchy, Joop!, Inferno/Paradiso, Cašran (zapravo je valjda "s" u tom trebalo stajat, al zdizajnirali neku crtu iznad), Chopard, Good Life Davidoff, Cool Life Davidoff; penkala HSP-a što mu, ko i sve ovo prije, Deja poklonila (oto HSP sranja dobila od svog starog).

Komad nekakvog željeza, aluminija, tako nečeg, onako masivno to bilo, s rupom na vrhu da moš oko vrata ko amajliju stavit i razrezano crtama obojanim u plavo i žuto, poklon od Wandy za neki njegov davni rođendan, kad je padao putem, i ona ga dizala.

Fajerica s koje nož izleti kad stisneš (od nećaka, kad se mali vratio s ekskurzije po Italiji, il tako nečeg školskog).

Morning Glory mini set: kao kartonski omot i unutra penkala i olovka (Renatin dar, isto od nekog rođendana, davno bilo, nije se sjećao kad), i Keljinu fotku osobne držao unutra, a iza slike Kelek ispisao "Dragom O-u od vječnog purgera Kelje", sletio s, tako, 18-og kata, slupan od pića i dopa, i kako je Oleg mislio, nesvjestan svega.

Privjesak za ključeve – caffe As i broj telefona (Dubrava, dobri dani divljaštva i slobode).

Kovanica od jedne lipe – od mame za sreću, da se nađe, kako je vjerovala.

Dvije potrošene očuvane karte za Partibrejkerse; prva u obliku novčanice; na drugoj neko debelo đubre s omota cd-a što mu nekakvom goticom po tripicama istetovirano bilo "Gramzivost i pohlepa", na jednom mu ramenu prascu Karađorđe, na drugom neka faca što se nije dala razaznat.

Glatki tvrđi papir iz kutije Lucky Strikea, VRHUNSKI OKUS ZA SVA VREMENA, i slike na tom kako su te kutije izgledale 1871., 1917.,1960., i DANAS, ostalo mu još 3 komada, srolane u valjak trošio ih ponekad za na nos heroin potezat, dobre za to bile, nije se droga lijepila za papir.

Lexaurin, diazepam, normabel – tablete za živčanoću dok se skidao s ovog il onog; il za sredit živce ujutro dok čeka Ivu s heroinom..

Usput sjetio se i tobacca di bi katkad znao pazarit dvije male boce Badel Meinhoffa, što se u narodu još od davnih dana konjakom zvalo, s nabojem od deca, i dvajs kuna obje (u birtiji si za to, pod najpovoljnijim uslovima, mogao nategnut tri nula-trice); il bi, čim se digne, popio dvije-tri pive iz frižidera, Karlovačke, Žuja mu smrdila.

Tako, spljugavši sa starom dvije cigarete otišao bi ponovo s folijom u džepu, što bi je ispod Rječnika tamo nečeg, Hrvatskog il stranih pojmova, u svojoj sobi izvukao, povuć što je ostalo.

I tako miran, polako se spustio asfaltom do mora, ne obazirući se na mirne valove što su lagano pjenili udarajući o kamenja obale, ni blistavo nebo iznad. Lagano je s cigaretom u ruci hodao crvenom zemljom, prljavom i pomalo blatnjave farbe kakvu nigdje drugdje nije vidio osim tu di su ljeti živjeli. Krenuo na kavu do jedine birtije u selu. Druga firma držala je dućan, al zatvarali u 11, da bi Mara stigla ručak skuvat, a to mu sad prekasno bilo za s urođenicima pivu smazat. Hodajući sreo je Jolu što je čuvao nećake i popričao Oleg malo s njima. Jole je bio jak i tvrd dečko kakvi se inače u tom kraju rađali. Nije imao ženu, al znao bi ponekad Olegu pijan pričat, kad bi se skupa noću vraćali bauljajući, da mu fali to. Zato je ljubav na nećake usmjerio. Sad, Oleg, nafutran horsom, s klincima u priču krenuo, a oni se primili odmah, jer tu je, zapravo, čista samoća harala, i svaki ti razgovor na dobro išao, razumio ih Oleg. Tako upali u igru da klinci njemu prodaju nešto, kamenje il tako nečeg, a on im plaćao suhim lišćem masline, il možda obrnuto bilo, uglavnom im dobra zezancija bila. Jole se smijao, a kao čovjeku od mora, i jaka, žilava životinja bio, Oleg mu ispričao, dok je naslonjen na zidić u sjeni palio cigaretu (klinci, normalno, otprašili negdje), da se nekad davno divlje gusarilo tuda, i kao još postoje priče, kako je pročitao jednom, da negdje po špiljama o kojim nitko pojma nema još postoji taj neki gusaroški plijen, od Mlečana il tako nekog. "Ma nemoj, majke ti", rekao Jole, dobro mu upalo to što je Oleg zbiflao. "Pa, vidimo se večeras tamo

ljetna čitanka

kod Mare", rekao Oleg. "Normalno", Jole pokupio djecu i uzbrdo. I njima blizu vrijeme za ručat.

Oleg je lagano odgurao svojim putem i sjeo u stolicu od trske. "Kavu s mlikon", rekao je maloj Eni, kćeri od gazde što je radila u birtiji, a voljela je s njim popričat. "Ona je moja mater skroz luda", rekla mu, al radilo se zapravo o tom da su Ena i prijateljica joj išle kod Ene kao učit nešto za popravni, i usput skuvale pašta-šutu. A nisu oprale ni tanjure ni lonce ni ništa, pa izbezumilo staru.

Uživao je tako, slušajući Enina baljezganja, i lagano je puhao sasvim blag vjetar, u hladovini, ispod tršćanog krova.

"…a to da su te bezbrižne jaslice djetinjstva namijenjene odabranicima bola, to je znao sad."

Pljunuo je u šuplju konzervu sardina, sjedeći na sivom betonskom valjku s pivom u ruci. Dolje su bili zgaženi čikovi, zakržljale vlati trave među sitnim oblim kamenjem, i crknuti puž…, i friška trava već je lagano zelenilom punila davno izlizanu konzervu. Pred njim dvojica iz Čistoće, smećari, brbljali nešto svoga na nekom švedskom hrvatskom s pivama posloženim uz metle i kante na betonu ulice. Od jutros je sjedio tu, iza dućana, i sve to nešto kao, ono, hodaš, gledaš u pod, pukneš glavom u stup, kažeš "Izvinte". Onda istrese pjenu iz prazne boce po travi i pužu, vrne čuturu lajavoj vještici za kasom unutra i krene u firmu.

Obično bi berlava Marina čupala u tri nizbrdo reda papire s prošlim mjesecom na kalendaru, al za Dan laživaca puklo ga nešto pa se on primio oko toga i kalendar ostao nahero visit prikucan na zidu Marini iza leđa. Nema veze. Zorom, recimo, progutao bi tri male boce pelinkovca sa po dec u svakoj, u birtiji bi ga četrdespet kuna došlo, vako devetnaest-pedeset u Mande na pazaru drito mu skoro pred kućom, to za put izgurat, onda pivu Karlovačku il Žuju od pola kile iz dućana tamo di se oni smećari našli, i deset-dvanajst, kolko mu se strefi u novčaniku di od stare skrivao, apaurina il slično nečeg od petice kalibra miligramaže, sitniš, čisto za depresiju izvuć. I u zgradi kad bi došao popričao bi usput s Vladom, naslonjen na ulazu sobe:

– …Dvanajst iljada kuna u dvajst dana.

– Pa… nije puno.

– Ma kakvi… Duvan, to mi Dida Mraz plaća. Režije. Komad robe. Nešto za prožvakat, ej. A samo na to sranje dvanajst iljada ošlo. U dvajst dana. O jeba ti heroin mater – oto zadnjeg, ono, uopće veze s Vladom nije imalo, kontao ovaj, da tako to priča ide. I to bi uglavnom bilo sve što bi Oleg uopće i rekao, bilo kom unutra.

Kad bi ga počelo kalirat ponovo bi odlunjao do dućana, znojnih dlanova čekajući da mu ova s blagajne vrne sve sitno žutog nazad, potezao novu dozu pive slušajući usput švedski hrvatski građevinskih radnika u isflekanim plavim mandurama razblijedjelim od farbe, popljugao koju Opatiju, polio pjenom puža i načeto zarasli lim konzerve, onda nazad. Hodaš, pukneš glavom u stup, "Izvinte", tako do četri, kad bi živčano čekao tramvaj u gomili što je lajala svoje i čija lica nije želio gledat. Docukao bi se nekako razbijen i trom do stana gdje bi se obično srušio u nesvijest. Skidanje, čovječe, ej. Stara bi gledala negdje u zid. Već dugo nije ništa kuhala.

"Nešto kao sasvim sitni grumeni sreće rasuti po golemim i ravnim crnim platformama bola, i bol je ono čime ih plaćaš, te malene krijesnice…heroin", pomislio bi tonući u crnilo i prazninu.

Prvo bi to bilo nešto kao olakšanje, zato što je sve bio san, probudivši se negdje oko tri, četiri noću. S početka bi ga neko vrijeme držala potištenost, ali s vremenom je istrenirao skoro odmah izbacit sve to iz glave, pripaljujući Opatiju s noćnog ormarića (ostavljao ih tu jer trenutno na Odjelu nitko nije krao) i došavši do zahoda već bi razmišljao o nečem drugom. Kao, možda, osamdesete, početkom, il tako negdje po sredini: četiri dječaka u plavim kutama i cigaretama u ruci sjedili su na raskrljanom betonskom zidiću iza školske zgrade. Zid na drugoj strani u kog su gledali bio je isfarban autolakom i kredama i bojama kričavo sijajući razbacana imena bivših i sadašnjih učenika koja ionako sama po sebi nisu zapravo značila ništa, začinjena ponekom isto tako besmislenom parolom kao ŠKOLA JE SRANJE i slično. Sad, fuflavi Mile Komadina, najstariji u društvu jer prokljucao genije originalnog uličnog anarhizma nekoliko razreda, povuče dim, i dosadno mu smradu, onda kaže jednom od klinaca:

– Jel mali, ko je napisao *Germinal*?

– Ne znam, jebi ga.

– Glupane. Koks! – šakom po glavi, rubom zglobova prstiju. Onda drugom: – Jel ti, ko je napisao *Germinal*?

– Šta ja znam, Dostojevski?

– Lažeš. Koks! – šakom po glavi. Pogleda na trećeg, trzne krnjavim ustima: – Ko je napisao *Germinal*?

– Zola.

– Šaptali su ti. Koks!

– Nemoj, Mile.

– Koks! – šakom po glavi.

Takve bi mu stvari prolazile mozgom dok je stavljao kavu u kuhalo, tamo di su pljugali na Odjelu.

Sad, zvučnici su cijedili trubu starog Popsa, "Na sunčanoj strani ulice". I tako, dok bi stajao za šankom tresući cukar u šalicu kave s mlijekom, konačno očišćen al razgužvan sumnjom i nepovjerenjem prema sebi, sjetio bi se starog Paška Janjoze i njegovih noćnih priča: – Oćeš kavu? – dok bi stari blejao sam oko jedan iza ponoći u Dnevnom boravku.

– Neću. Iden leć.

– Idi u pizdu materinu.

A znao bi mu gazda Paško trtljat svašta, ono, razne stvari, kad je sinu našao duvan pa ga pita "A šta ti ga to?", da mu od Pere, kaže mali, "Pa što će Perine cigare kod tebe?", "Plitki mu džepovi", onda Paško Janjoza "A što Opatiju ne kupiš pa da i ja pušim, a ne to Drava smeće, jebem li te luda". Il prošeta ko zemlja pijan do Gajeve i tamo pita tetku: – Pošto se cepaš ti?

– Dvesta maraka.

– Pa ti cela ne vrediš dvesta maraka, nabijem te.

A u to se strefilo jedno prase na Odjelu što ništa nije htjelo čistit, ni ništa uopće, krmaš, neki Splićo s posebnim tretmanom jer doktorica je ljetovala kod njega pa bi je znao poslat po kekse i čokoladu, i išla mu krava u dućan, s tim da je sa svima ostalima imala firerovski odnos. I sad, Paško, al ni ne znajući o tom, cijelo vrijeme "onaj deBeli usere, jebem li ga", čisto šiptarski izgovor: debeli, otkidali na to.

Sjetio bi se i Tijane, odgulila je šest mjeseci na liječenju a još toliko trebala je bukse u Gradiški otuć, što je ona zvala "popravni dom" mada imala dvajsjednu. Znali je zezat da je glupa i Paško bi joj znao reć "Pa što ga to meni moja briga što ga ti nemaš ništa u tu svoju saksiju", a na sve to ona bi "I neka sam, i bit ću još gluplja i luđa". Jednom mu pričala kako je dobra stvar kad te mala djeca vole. Kao, ona tako jednom u butigi i priđe joj neka sasvim mala curica, i malena je primi dlanom za ruku, onda klisne. "Nešto kao Božji dodir, kao da Bog gleda na tebe", rekla mu.

Stari Pops trubom je cijedio "Na sunčanoj strani ulice" kad se digao i otišao pljunut u zahod, i u plastičnoj kibli za smeće ugleda ugrubo rukama odrezano

dno konzerve od Ožujske, spaljeno upaljačem s gornje strane jer donja zaobljena bila, netko valjda jučer u tom svario heroin. Kad je izašao Pops je već otrubio svoje i neka cura s cd-a pjevuckala je "sweet sweet baby, life is crazy". Rekao je mlitavom konobaru Matiji da makne sprženu konzervu negdje, šta znaš, da te, ono, policija ne bi muvala.

Onda je pio kavu.

– Dugo te nije bilo – rekao je samom sebi dok je vozio kroz grad. Nikog nije poznavao.

Navečer ušao je u krčmu koju je nekad smatrao svojom, neki stari prijatelji bili su tu, ispozdravljali su se, svakom ruka, "kako je", "kako ide" i to, platio im je piće, pili su i pričali o prošlim stvarima i pokojnicima: – Sjećaš se kad je prodavao bušilicu? A faca, ono, za popišat se.

I kad bi Jole išao bacat smeće, onako, lijeno, jebo te, a sve puca…

– Nema nikog u gradu – rekao je.

– Ljudi izlaze tek oko jedanajst. Niko ništa ne radi pa se zajebavaju do zore. Uništen grad, jebi ga.

Poslije, hodao je po birtijama iz starih dana, tu i tamo sreo bi nekog i popili bi nešto, onda je vidio njeno lice za šankom, bili su prva i velika ljubav, onda nisu bili ništa, onda su bili prijatelji, onda opet nisu bili ništa.

– Bog – rekao je.

ljetna čitanka

– Ooooo – rekla je polako i zajebantski.

Pružili su jedno drugom ruku i izmijenili one općenite priče kako to već biva s takvim susretima. Pila je votku s tonikom, pili su, častio je, nisu puno pričali. Neki tip joj je upao, neka žalost, čista finoća, samo je seruckao "joooj, fenomenalno ovo, fenomenalno ono", mlatarao je ručicama, s tipom je htio bit ljubazan al ovaj ga je bahato ignorirao.

– Što si, drogiran? – rekao je tipu.

– Ne, ja sam prirodno drogiran.

Nadmeni pederčić.

– Mislim da se jebeš u guzicu, 'nako, mukti, iz gušta.

Tip je otišao, iz civilizacijskih razloga.

– Pička ti materina, uvijek si bio kreten – rekla je – to mi je frend, jebo te.

– Nikome ono ne može frend bit.

– Ma, jebi se.

– Jesam ti ja frend?

– Nisi. Ti si…

– Što sam to ja?

– Uvijek si bio…ne znam, neukroćen.

Zamjerala mu je to.

Onda su šutjeli i pili. Sviralo je nešto jeftino i dosadno. Pomilovao joj je obraz.

– Mogu li te vidjet golu?

– Možeš. 100 maraka.

Bila je ozbiljna. Zapravo ga nije začudilo.

– Okej – rekao je.

– Ovo su teška vremena. Znaš već. Ne radim. Imam dijete.

– S kim?

– S nikim. Ionako je otišao.

– Mogu li šta…?

– Ne seri.

Poslije, kad su ušli u auto, rekao je: – Ako si kurva, budi to za onolko kolko vrijediš.

Pružio joj je novčanicu.

– Ne mogu tolko uzet.

Samo joj je glavom pokazao da uzme. Uzela je. Otišli su kod nje.

– A mali? – rekao je.

– Danas mi ga starci čuvaju.

Poljubili su se i spavali su zajedno.

Ujutro, pripalio je cigaretu, rekao je: – Oćeš živjet sa mnom, ti i mali?

– Pusti.

– Ozbiljno. Znaš da sam dobar s djecom.

– Ne sad. Ne odmah. Vrijeme će pokazat.

Pripalio je drugu cigaretu, obukao se, nagnuo se i poljubio je u obraz, pravila se da spava, otišao je. Večeras će je izvest van. Il ako ne bude mogla, zbog malog il nečeg, mogu večerati kod nje, njih dvoje i mali. Ili nešto. Bit će dobro, vidjet ćeš.

CUCHULAIN[1]

Hodao je, kao i svaki put, prema birtiji, prošao je pored nekih mladih djevojaka, skoro djevojčica, jedna u crnim kožnim hlačama pričala je nešto, druge su slušale, napeto, s pažnjom, totalno uzbuđenje, večer u kojoj su ih čekale velike i prekrasne stvari, na neki način bilo mu ih je žao. Na drugoj strani u mraku stajala su dva masivna željezna kontejnera za smeće po kojima su ujutro brljali umorni starci tražeći, valjda, hranu. Ispred, vidio je, ugledni arhitekt u godinama otmjenog aristokratskog hoda nalik na staru svraku otključavao je vrata zgrade pokretima kojima je nadmeno i svjesno naglašavao vlastitu važnost. U krčmi, kad je ušao, bila je samo neka žena u jeftinoj glomaznoj jakni i razgaženim cipelama s tragovima blata, na licu joj se vidjelo da je nekad bila lijepa, progutala je kavu, platila sitnim kovanicama i otišla. Uzeo je pivu i pripalio Walter Wolf.

– Mogu li…malo…? – rekao je vidjevši novine na polici iza konobara, *Feral*.

– Aha – rekao je konobar i dodao mu.

Prelistavao ih je od zadnje strane, onda je primijetio jedan manji naslov, *Društveni horror*, pisalo je, o nekoj knjizi, pročitao je zadnji dio toga: "…Glavni junak, jedan od anonimnih ljudi sa smetišta, za obećani honorar pristaje da nastupi u snuff movieu, filmu o stvarnom mučenju, sakaćenju i stvarnoj smrti. Postoji naime društvo koje će to gledati, ljudi koje to uzbuđuje. Ovaj mučni sraz ekstremnoga društvenoga 'realizma' i djetinje, nepismene naive – valja čitati samo na prazan želudac".

Vratio je novine, pripalio cigaretu i naručio pivu. Pio je i gledao u zid. Onda mu je ta, u početku maglena i nesigurna primisao, polako poprimala čvršće, jasnije obrise, sve dok se nije potpuno oklopila težinom nepobitne stvarnosti: ako ništa drugo, ako i nema direktnog upleta, pandurska blesavoća i potkupljivost otvaraju prostor čudovištima.

Tako je odabrao cilj.

Nazvala ga je i pitala hoće li s njom na večeru, tek tako, da ga počasti, znao je da nešto petlja, nikad ga nije zvala, *Foreign Affairs* je kupio zato što ga je djevojka s Waitsom na omotu podsjećala na nju, sad je to i još neke stvari,

Rain Dogs i *Blue Valentine*, imao na diskovima, volio je Waitsa slušat pijan, sam, noću.

Jeli su skupu ribu s gradela i pili dobro vino, nisu previše pričali, bila je namjerno bezobrazna s konobarom, "smeće", rekla je, tip je trpio bez većih problema jer ostavljala je dobru pinku, dala mu je gib da im više ne smeta i rekla:

– Bilo je dobrih stvari.

Uzeo je jedan Marlboro iz njene kutije i pripalio ga:

– Da. Recimo, način na koji bi Marina Perazić izgovorila "ritam".

To dok su zajedno bježali iz škole, pijuckali kavu s mlijekom i jeli besplatne čokoladice *Runolist* skriveni u mraku jednog "njihovog" kafića.

Stavila je prst na njegove usne i prelazila preko njih.

– Nemoj – rekao je.

– Zašto?

– Bilo bi to… nezgodno… poslije svega.

– Čista sam i zdrava. Dolje. Ako na to misliš?

– Ne mislim.

Poslije, vozila je s cigaretom u ruci, ostavljajući je ponekad u ustima, otišli su kod nje, sjeo je u fotelju, donijela je vino.

– Mislila sam te, zapravo, smuljat. Vrijeme mi je. Htjela bih ostat trudna s tobom.

– Kakve su to… "Jodie Foster" finte?

Ništa, šutjeli su. Onda je rekao:

– I zašto ja? Tebi dobrovoljci ne bi trebali problem bit.

– Volim te.

Gledao je u nju.

– Nisi kreten – rekla je.

– Je li?

– Nisi kreten, jebi ga.

Šutjeli su, pio je, onda je rekao:

– Al ti se iz tog ne možeš maknut. Ne želiš.

Mislio je na ono čim se bavi, bila je skupa kurva, već dugo.

– Volim to. Jebi ga. To je tako.

– Netko drugi… sad… znaš već.

– Možeš me udarit. Udari me. Možeš mi radit što hoćeš.

– Voljela bi, jelda?

Polako je skinula cipele, haljinu i ostalo, nisu govorili ništa, gledala ga je, "zaboravi prošle stvari, zaboravi što je bilo, ionako nije važno", pomislio je, onda su se mazili i ljubili.

Poslije, digao se, uzeo joj jedan Marlboro, pripalio ga i krenuo u zahod.

– Hvala ti – rekla je.

– Kurvo.

– Volim tvoje tetovirane ruke.

– Uvijek su te oduševljavale nakazne stvari.

– Volim te.

Vratio se, sagnuo, stavio joj je ruku na topli vrat, privukao joj glavu i pljunuo joj u lice. Obrisala se dlanom, polizala to i progutala, imala je izazivački, zao osmijeh. Obukao se, popio vino do kraja, uzeo joj cigarete i otišao.

TO ŠTO VIDIŠ TO JE KUĆA LJUBAVI

"Može li išta bit važno u zemlji kojom dominiraju glupani, šarlatani i silnici?"

Pio je Jack Daniel's iz boce, onda je uzeo papir i olovku i zapisao: "Cuchulain se iscrpljen privezao za stijenu, vlastitim crijevima, da ga ubiju uspravna, dočekati neprijatelje na koljenima bilo bi sramno", ostavio je papir na stolu, kao pismo samoubojice. Uzeo je pištolj i ugurao ga sprijeda u hlače. Onda je izašao. Sad je bio spreman.

Bio mu je rođendan, išao je prema pedesetoj, bio je pijanac i pokušavao je održavat dostojanstvo prodavajući sitnice, ponekad bi prošlo, većinom nije, sličilo je na otpad i uglavnom nikom nije bilo potrebno, ljudi su uzimali iz samilosti. Bilo je oko dva popodne kad je ušao u krčmu, šepajući zbog alkohola i davno skrljane kičme, izvadio je najlon, stavio ga na stolicu, zbog pišanja, i sjeo, pitao je za Škoru.

– Ostavio ti je ovo – rekla je djevojka za šankom i dala mu buket cvijeća u zelenom papiru, uzeo ga je, pitao je djevojku što će popiti i "daj Trentonu pivu", tip je sjedio za šankom, zvao ga je Trenton iz zajebancije po nekoj jeftinoj kaubojskoj faci, tip se nasmijao, onda su mu čestitali rođendan.

– Jebi ga, sad mi je kasno – gledao je cvijeće i gužvao zeleni papir, djevojka mu ga uzme.

– Ma što ti je kasno, radi do tri – rekla je.

Počeo je nabrajat neke razloge, "Škoro je zakasnio" i "kako ću sad ovo nosit", zapravo je bio pijan i nije mogao istovremeno nositi cvijeće i vozit biciklu, bez nje bio je nepokretan, izgledao je slomljeno.

Djevojci je došla smjena, frajer.

– A di to nosi? – pitao je Trenton djevojku.

– Dolje u "Rendezvous".

– Ja ću ti odnijet do ugla, ti dođi za mnom.

– Ne moraš – rekla je djevojka – popij pivu, ja ću otić, ionako moram u dućan, daj mi nešto novaca – djevojka i Trenton živjeli su zajedno.

– Nemoj sad da te čekam sto godina – izašla je, s vrata je rekla Trentonu: – Brzo ću ja.

Pijanac je progutao vino, digao se, "bog Trenton", otišao je rukama se naslanjajući na vrata i zid, nekako je sjeo na skrpanu prastaru biciklu i u podrhtavajućem cik– cak lelujanju odpedalirao niz ulicu. Trenton je pripalio cigaretu i pio. Djevojka je došla za dvadesetak minuta.

– Jeste riješili stvar?

– Jesmo – rekla je – znaš, ta cura je bila dobra prema njemu, ono, poslala bi ga da joj kupi slanac i dala bi mu da sebi uzme burek, i dala bi mu vina, cura stara ko ja, danas radi zadnji dan tamo.

– Što si kupila?

Otvorila je najlon i pokazala mu.

Daj nam dvije pive – rekao je Trenton.

Bilješke:

[1] Cuchulain – Ku Kal(a)n, drevni irski junak

Isus, Magdalena i svi koje ne znamo

Aleksandar Benažić

U povodu fenomena *Da Vincijeva koda*

Otkad je izdana 2003., knjiga *Da Vincijev kôd* Dana Browna izaziva velike prijepore. Unatoč buri koju je izazvala, ili vjerojatnije baš zbog nje, knjiga je stekla veliku popularnost, po njoj je snimljen i film, koji se upravo prikazuje u hrvatskim kinima, a paralelno nošene vjetrom ekonomskog uspjeha izlaze druge knjige koje bilo napadaju bilo kude samu knjigu, ili se pak nastoje prikazati navodno znanstveno objektivne.

Priča ovog romana uglavnom slijedi teze i pretpostavke djela *Sveta krv, Sveti gral* autora Henryja Lincolna, Michaela Baigenta i Richarda Leigha. Kako se bavim poviješću simbolike i moj istraživački rad dijelom dodiruje mnoge teme kojima su se bavili ovi autori zanimao me je uvijek komentar znanstvenika iz srodnih struka koji bi mogli nešto reći o tim temama.

Svako umjetničko djelo iskrivljuje događaje

Autori knjige *Sveta krv, Sveti gral* amateri su koji su, kako to proizlazi i iz mojih istraživanja, sastavili zanimljivu priču čineći mnoge amaterske pogreške (neki put čini mi se i ne samo amaterski nego i namjerno) – ipak amaterska otvorenost znade katkad dati dobre rezultate, jer ne poznaje barijere koje nameće akademski pristup. Kombinacije argumenata, koje će stručnjak zanemariti zbog pogrešne pretpostavke svog kolege ili autoriteta, a koje nije provjeravao, ne priječe amatera, i to se katkada pokazuje produktivnim – Pasteur, Schliemann, Bessemer primjeri su takva uspjeha u znanosti i tehnici. U povijesnim znanostima amateri znadu katkad posegnuti za zanemarivanim izvorima koje je dobro provjeriti. Amateri s druge strane ne navode izvorne radove u kojima su neke uporabljene teze donesene, pa je njihove teze teško provjeriti ako nisi stručnjak za neko specifično područje. Odgovori stručnjaka na neke teze iznesene u takvim radovima trebali bi pomoći i stručnjaku i nestručnjaku u snalaženju pri donošenju zaključaka. Na žalost, odgovore na teze amatera često daju ljudi koji se proglašavaju stručnjacima, ali to ni iz daleka nisu.

Čitajući različite odgovore na djelo Dana Browna, često vas može zapanjiti upravo nestručnost i neznanje onih koji sebe proglašavaju stručnima za odgovore. Kod odgovora različitih kršćanskih autora ponekad me osupnula njihova vjerska zatucanost, koja se ne očituje u onome u što vjeruju, nego više u načinu na koji iznose svoja uvjerenja, argumente kojima ih zastupaju – i kada su u pravu njihov nastup često poništava snagu argumentacije, kod onih koji ih nisu spremni slijepo slijediti

Uzmimo na primjer rečenicu iz brošure *Da Vincijev kôd – istine ili laži?* autora Darka Tomaševića, profesora na Teološkom fakultetu u Sarajevu: "Vjerojatno jedna od najgnusnijih laži koje Brown iznosi je ta da su Isus i Marija Magdalena imali djecu." Ovako emotivno nabijen stav prati, što je i za očekivati, i loša argumentacija tvrdnje da Isus nije bio oženjen, koja slijedi. Čini mi se da knjiga u kojoj bi to bila "jedna od najgnjusnijih laži" i nije toliko gnjusna. Jednostavna tvrdnja da ni s biblijskog ni s povijesnog gledišta nema ni najmanjeg znaka da je Isus bio oženjen nije dostatna da opovrgne spekulaciju. Spekulacija i fikcija nisu laž, u spekulaciji mogu argumenti biti neistiniti, a mogu biti zaista i lažni – kada je neistina svjesno uporabljena da se prevari onaj kome je argumentacija upućena. Fikcija, roman koji je napisan temeljem neke spekulacije isto tako nije laž, ako se ne predstavlja kao prezentacija istine.

I tu je problem sa svim umjetničkim djelima koja prikazuju ili/i interpretiraju vjerske spise, bilo koje religije. Svako umjetničko djelo, čak i kada ne namjerava reinterpretirati vjerska uvjerenja, poput Browna, uvijek u sebi nužno nosi interpretaciju i iskrivljenje nekog događaja. Čim je djelo udaljenije vremenski, prostorno i kulturno od zbivanja ono će u sebi nositi sve više iskrivljenja. Pripadnici vjerskih zajednica možda bi trebali više voditi brigu o tom da im se u dobrohotnom prikazivanju onoga što smatraju vjerskom istinom ne potkradu greške koje je kasnije često i nemoguće ispraviti.

Slijediti duh, a ne slovo

Kada gledate na dane blagdana neki holivudski film u kojem se prikazuje neka biblijska priča, pročitajte nakon toga Bibliju i pronađite mjesta koja govore o tom događaju. Vidjet ćete da je u filmu izabrano samo ponešto, nešto je prepravljeno, nešto je posve izmišljeno. Uzmite na primjer filmski klasik Deset zapovjedi sa Charltonom Hestonom – tu je Biblija prepravljena a da se nijedna kršćanska ili židovska zajednica nije bunila. Osim proizvoljnog izbora varijanti zbivanja koje nalazimo u Bibliji, tu su i nadodavanje nepostojećeg, promjene postojećeg teksta... Osim toga u filmu se nalazi i prikrivena vizualna konotacija, protivnik Mojsija je mali debeljuškasti i zatamnjene kože (Edward G. Robinson – koji je inače bijelac (!). Kada priču malo po malo mijenjate, možete dobiti svašta, koliko možete biti sigurni u integritet poruke, to jest, od koliko je takvih priča nastala nova priča zbog koje su neki spremni ubiti drugog čovjeka. Možda je u tome baš mudrost Biblije što za svako zbivanje postoje barem po dvije priče s međusobno kontradiktornim podacima. Pa nas to navodi na zaključak da su oni koji su je sastavljali bili ili indolentni mužeki ili su namjerno unijeli poruku: slijedite duh, a ne slovo, koje uvijek ostaje ljudsko. Krajnji autoritet vjere nalazi se na dva mjesta – u svakom čovjeku posebice i na nebu kod Svevišnjega, ako u njega vjerujete, jer religija je stvar izbora i nikada nećete moći doznati jeste li leptir kojeg ste noćas sanjali ili ste leptir koji sanja da je čovjek. Uostalom teorija kaosa govori kako zamah krila leptira u Pekingu može prouzročiti oluju u New Yorku – i znanost je jednim djelom religija.

U krajnju ruku religija se bavi onim spoznajama koje je nemoguće dokučiti znanstvenim putem, vjerska spoznaja je principijelno nedokaziva, jedini put dolaska do nje je inspiracija – izravno uključenje više sile, a to je četvrti stupanj spoznaje *Biblije* (slično je i u drugim religijama). Ne namjeravam ovu izjavu posebno dokazivati, ona je u temeljima gotovo svih djela crkvenih otaca i s druge strane u djelima logike od Aristotela do Wittgensteina. Od crkvenih otaca ostale su nam i izreke "Certum est, quia impossibile est" ("Sigurno je jer je nemoguće" i "Credo, quia absurdum" ("Vjerujem jer je protivno razumu").

Reforma religije

Ako netko ne drži istinitim neki sveti spis nemoguće ga je pobijati tvrdnjama iz tog spisa. Ono što čine Brown i njemu slični je to da namjeravaju reformirati religiju tvrdeći da su osnovne tvrdnje te religije neistinite. Browna mnogi koji su pročitali roman doživljavaju samo kao romanopisca – istina je da on i drugi, povodeći se za njegovom knjigom, zaista interpretiraju tamo izrečene tvrdnje kao istinu. Upravo takva interpretacija svete predaje je apsurdna. Tko ne vjeruje u *Bibliju* prvo se mora zapitati je li Isus uopće postojao, postoje li uopće gnoseološke, ontološke i etičke poruke u spisima koji o njemu govore... Reforma religije je ludost ako ne dolazi od samog Boga. Možete vjerovati u istinitost ili neistinitost vjerskih tvrdnji, nekog vjerskog proroka ili osnivača religije, ali kad prestanete vjerovati u osnovne postavke te religije vaš stav prestaje biti religijski i postaje puka spekulacija. Kada se jednom posumnja u jednu postavku, sve su ostale postavke sumnjive, jer kako ćete znati koja je od njih došla do vas svetom predajom, a koja je ubačena mimo nje. Muslimani koji vjeruju da je Isus prorok, ili neki budisti koji vjeruju da je on jedna od reinkarnacija Bude u drugom su položaju. Oni vjeruju da je njihova predaja sveta, došla neposredno intervencijom više sile i ne razlažu to kvazi-logički i analizom dokumenata.

Nikako ne proizlazi iz tvrdnje da je Magdalena bila posebno poštovana ili čak Isusova žena da bi žene možda imale pravo biti svećenice. Za promjenu te vrste zakona treba božja intervencija. Da bi kršćani smjeli jesti svinjetinu morao je Petar dobiti dozvolu izravno od Boga. U tome jest jedan od bitnih elemenata religije – postoji ustanovljeni niz životnih pravila koja su došla sa svetog mjesta, ne moraš ih razumjeti ali im se moraš pokoravati; izmijeniti ta pravila može samo onaj koji ih je postavio. Kao što je Bog rekao Jobu, kada ga je kudio da je nepravedan, što čovjek zna o Svemiru da bi mogao suditi Boga, razumijete li vi svemir na 11 dimenziju, ili ih je sada više?

Tu dolazi posebno za Katoličku crkvu dosta značajno pitanje – tko je relevantniji izvor tumačenja *Biblije*, produhovljeni svetac ili doktor teologije? To je u stvari za svaku religiju prijeporno pitanje, uvijek se nađu nadobudni ljudi koji napola razumijevajući ono što pročitaju nastoje dati svoje objašnjenje i nametnuti ga drugima. Za razumijevanje bilo koje knjige treba razumjeti kontekst u kojem je nastala, vrijeme u kojem je nastala i ljude kojima se obraća. Treba razumjeti izraze, naznake, alegorije, natuknice...

Nerazumijevanje duha vremena i načina pisanja

Što znači izraz *jedan dan* kada je riječ o Bogu, je li to jedan zemaljski dan, ili je riječ o nekom ciklusu, 1000

And all because His mother was too lazy to make a home-cooked meal for His Last Supper

godina, obrtaju svemira... *Anus* recimo na latinskom znači i godinu i krug, bilo kakav ciklus. Što je značio izraz "dan" onome koji je napisao priču o stvaranju svijeta? Na kojem je jeziku ona uopće bila napisana ? Danas mnogi kršćani – pogotovo je taj pokret jak u SAD-u – žele zabraniti predavanje u školama teorije evolucije temeljem jedne iskonstruirane priče. Još veći paradoks je u tome što tu konstrukciju ne nalazimo u *Bibliji*. Ako uzmete samo *Bibliju* u ruke, vidjet ćete da se tamo nalaze dvije potpuno različite priče o stvaranju, koje su u dijelovima protuslovne.

Da bismo razumjeli to protuslovlje, ako napustimo područje religije i pređemo u područje komparativne povijesti religije, moramo poznavati način na koji su djela nastajala. Često su pisci mitova pričali priče za koje su znali da se nisu dogodile – istina tih priča nije u povijesnoj istini, nego u prijenosu jedne druge vrste istine. Katkada je to personifikacija prirodnih pojava, zajedničke naravi prirodnih i društvenih pojava, očitovanje metafizičkog zakona. Danas, primjerice, ista formula služi za opis ekonomskog zbivanja kao i fizičke pojave. Onodobni znanstvenici željeli su obuhvatiti i metafizičku razinu i činilo im se to najbolje kroz priču. Da je zaista tako vidljivo je iz nekih mezopotamskih tablica, a izrijekom to tvrde i rade helenistički znanstvenici i filozofi – obuhvaćajući pojmom helenistički i one iz rimskog razdoblja. To je sve vrijeme kada je *Biblija* u današnjem obliku nastajala. Tražiti u svakoj takvoj priči povijesnu točnost znači naprosto nerazumijevanje duha vremena i načina pisanja.

Kad Sienkiewicz piše *Quo vadis*, ili Tolstoj *Rat i mir* svi znadu da su junaci izmišljeni, čitava je priča izmišljena i stavljena u pretpostavljeni povijesni kontekst. Pisci vjerskih i filozofskih priča u prošlosti nastojali su na sličan način prenijeti duh religijske i filozofske poruke. Jao činjenici koja se ne slaže s teorijom, uzviknuo bi Hegel. Nitko ovdje nije mislio da laže niti je mislio koga prevariti, ta u njegovo su vrijeme svi znali da se tako piše. Osim toga nadahnuće za pisanje dolazi od nekud, od nekog duha – zato se i zove na-dah-nuće. Elegancija izrijeka bila je potvrda rečenog, kao što je i danas elegancija formule potvrda njene istinitosti u znanosti, i to upravo onoj najteoretskijoj – matematici, i onoj najegzaktnijoj – fizici.

Sva ta znanja, od jezika i značenja pojedinih izraza, preko kulture do načina pisanja, pa i mnogo toga više potrebni su kada se tumači neki stari spis. A pogotovo kada se radi o religijskom spisu.

Uloga "bludnica"

Što je mislio papa Grgur I. kad je Mariju Magdalenu proglasio bludnicom i pokajnicom to mi možemo pretpostavljati. Današnji teolozi vole iz svojih glava izbrisati retoriku kasne antike, prirodnu filozofiju i sve drugo što su uzimali u obzir onodobni pisci. To da nije papa samo krivo spojio dva odlomka u Lukinom evanđelju, što pokušavaju insinuirati, jedino je što znamo da nije točno. Njen položaj bludnice proizlazi iz određenih filozofskih uvjerenja, ali isto tako i iz židovske i ranokršćanske tradicije prema kojoj se djela proroka i začetnika ponavljaju. Jedan ciklus je praslika drugog života, a prema kršćanima svi su prefiguracija Isusa i njegova život.

Svaki začetnik nekog bitnog poglavlja biblijske povijesti ima kao pratilju, i često suprugu, neku ženu koja je sagriješila. Adam Evu, Abrahamova Sara griješi s faraonom, žene Jakova-Izraela griješe kradući ocu kumire, patrijarh Jakov ima Isenetu – kći egipatskog svećenika, Mojsije ima ženu Kenijku/Midjanku Seforu (Siporu), kći midjanskog svećenika Jitra (Reuel, Hobab) – protiv te ženidbe Židovi rogobore, kao i protiv Mirjam, njegove sestre proročice. I David zavodi Bat-Šebu, ženu Urije, kojeg ubija da bi je mogao oženiti. Sve su te žene grešnice-bludnice i kasnije pokajnice te nositeljice Božjeg obećanja. One su bludnice ne po današnjem shvaćanju te riječi. One blude, odstupaju od pravila obične žene, pripadaju drugoj religiji i prelaze u Božji tabor začinjući novi rod, novo poglavlje židovske povijesti. Kao ispunjenje najave koju predstavljaju prijašnji rodonačelnici, i Isus mora imati takvu ženu kao svoju pratilju, inače najava nije potpuna.

To je samo jedan dio logike koji stoji iza Marije Magdalene, svetice zaštitnice svetog ulja pomazanja, znači božjeg blagoslova. Učenje Crkve kasne antike i ranog srednjeg vijeka i istoka i zapada, bazira se na ondašnjem poimanju svijeta, slici koje su u ondašnje školstvo ugradili Boecije, Kasiodor i Izidor Seviljski. Crkva je mistična a ne racionalna zajednica ljudi – iako se to ne mora isključivati, ipak značajno je pitanje prvenstva.

Legenda o gralu

O istinitosti tvrdnji iznesenih u knjizi Dana Browna ne treba se uopće raspravljati. To je romansirana priča koja se zasniva na tvrdnjama iznesenim u drugim djelima. Prije svega radi se o spomenutoj knjizi *Sveta krv, Sveti gral*. Dakle, ako treba raspravljati o iznesenim tezama i argumentaciji, onda treba raspravljati s onima koji su te teze i tu argumentaciju iznijeli.

Njihova priča otprilike ide ovako, postoji legenda da je Magdalena nosila Sv. gral, koji je u stvari aluzija na dijete koje je imala s Isusom. Ona se s čamcem nasukala u Provansi, gdje su je slavili. Kasniji franački kraljevi loze Merovinga vjerovali su da su potomci te svete krvi. Kasnije su tu tradiciju prenosili templari, katari, pa srednjovjekovne tajne udruge kojih su nasljednici masoni.

Kad uzmemo početak priče s Marijom Magdalenom, svakom tko je proučavao povijest religije trebalo bi biti jasno da je riječ o veoma raširenoj religijskoj priči, prisutnoj u mnogim religijama. Neko božanstvo, bog ili sveto biće, u svom zemaljskom životu umire i uskrsava na drugom svijetu. Njegova družica začinje, često puta djevičanski, njegovo dijete, koje je u stvari njegova reinkarnacija. Bježi pred progoniteljima, u tajnosti rađa dijete, koje će na sudnji dan biti pobjednikom nad zlom... Sličnu okosnicu imaju neki bliskoistočni mitovi, izravno i najutjecajniji u kasnoj antici je egipatski mit o Izidi, Ozirisu i Horusu. Istu okosnicu ima i perzijski, zoroastrijski mit o Sijavušu, te neke verzije grčko-rimskog mita o Hipolitu – italskom Virbiju. Jasno je, da ako je postojao jedan tako raširen mit, onda se neke lokalne srednjovjekovne svetačke legende i narodni običaji koji kasnije objavom u književnim radovima opet dobivaju opće značenje, a u kojima nalazimo elemente tog mita, moraju gledati kao prerada tog mita, odnosno njegovih verzija, a ne kao povijesni događaji.

Isto tako, tvrdnja o tome da je Isus bio samo čovjek dio je arijanske teologije. U ranom srednjem vijeku nosioci arijanstva bili su germanski narodi, prije svega Goti, Vandali i Langobardi. Oni su držali podjarmljene stanovnike bivših rimskih provincija koji su bili katolici. Nasuprot tome Franci, koji su nastavali područja oko Rajne, daleko od Provanse, koju drže Goti, svoje širenje zahvaljuju između ostalog upravo tome što su prihvatili katoličanstvo. Zato je teško vjerovati da bi Merovinzi prihvatili legendu koja proistječe iz hereze protiv koje se bore – a čiji centar i nije na njihovu području. Sva ostala područja kasnijeg razvoja ideja koje uzimaju autori ovih teza nalaze se izvan franačkih središta ili čak izvan područja gdje su Franci uopće boravili (Španjolska, Engleska, Škotska). Razmještaj tih tradicija više odgovara područjima očuvanja rimske i predrimske populacije i strukture vlasti.

Legenda o Magdaleni

Što se same legende o Magdaleni u Provansi tiče, već je krajem 19. i početkom 20. stoljeća mons. Duchesne pokazao da ta legenda u Provansi nije poznata prije 11. stoljeća. Ne postoji niti jedan njezin trag u provansalskoj liturgiji. Put dolaska kršćanstva u Provansu je i arheološki potpuno drukčiji. Tako da i taj glavni dio priče otpada. S druge strane, legenda o sv. Marti, Magdaleninoj sestri, i njezinoj sluškinji Marceli, koja bi po nekim verzijama bila Marija Energumena – opsjednuta duhovima – dakle sama Magdalena, prisutna je u Hrvatskoj prije tog vremena, najkasnije u 9. stoljeću. Naši je povjesničari pripisuju franačkom utjecaju i širenju kršćanstva preko Franaka, nakon Karla Velikog, i da bi nama došla iz Provanse – na što ukazuju kasnije verzije legende. Međutim, ako je u to vrijeme nije bilo u Provansi, to je nemoguće. Za nas je ova legenda iznimno bitna, a ne obrađuje je (ozbiljno) niti jedna naša crkvena povijest, zato što je sv. Marcela zaštitnica Nina – centra hrvatskog biskupa, dakle glavna hrvatska svetica. Od naših znanstvenika time se jedini ozbiljnije bavio, iako usput, samo Katičić, iako je shvaćanje ove svetačke legende iznimno bitno za shvaćanje hrvatske rane crkvene i političke povijesti. Zapravo, u Provansi se ta legenda javlja nakon dokinuća Hrvatske biskupije.

S druge strane, Hrvatsku oni koji se bave Marijom Magdalenom uopće ne spominju, iako bi morala biti barem komparativno zanimljiva, neovisno o tome je li mons. Duchesne bio u pravu ili nije (kod nas se pojavljuje arheološki u franačkom kontekstu – relikvijar).

Iako mislim da su često u pravu kritičari teza koje su iznesene u djelu D. Browna, odnosno u djelima iz kojih je on crpio podatke, isto tako mislim da nije samo bitno što zastupaš, nego i kako to zastupaš. Često je ono *kako* bitnije od onoga *što* zastupaš. U znanosti je barem uvijek tako. Važno je uspostaviti logičku dosljednost teorija i istraživačkih metoda, a naša današnja slika svijeta je privremena.

Priče iz višedimenzionalne matematičko-fizičke slike svijeta prevedene na svakodnevni jezik ponekad djeluju djetinjasto i nesuvislo, ali kako ih drukčije izreći? Treba li iz takvih rečenica zaključiti da je neki probisvijet navodno potomak Isusov, *ergo* njegov legitimni nasljednik, *ergo* netko čijoj bismo se volji trebali pokoravati... *Ergo bimus*.

Možda je u tome baš mudrost *Biblije* što za svako zbivanje postoje barem po dvije priče s međusobno kontradiktornim podacima. Pa nas to navodi na zaključak da su oni koji su je sastavljali bili ili indolentni mužeki ili su namjerno unijeli poruku: slijedite duh, a ne slovo, koje uvijek ostaje ljudsko

Stvaranje ili ukidanje standardnog jezika

Dalibor Jurišić

Silićeva prva monografija o funkcionalnim stilovima hrvatskoga standardnog jezika u kojoj šire izlaže svoj standardološki pristup. Knjiga je odobrena kao sveučilišni udžbenik

Josip Silić, *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Disput, Zagreb, 2006.

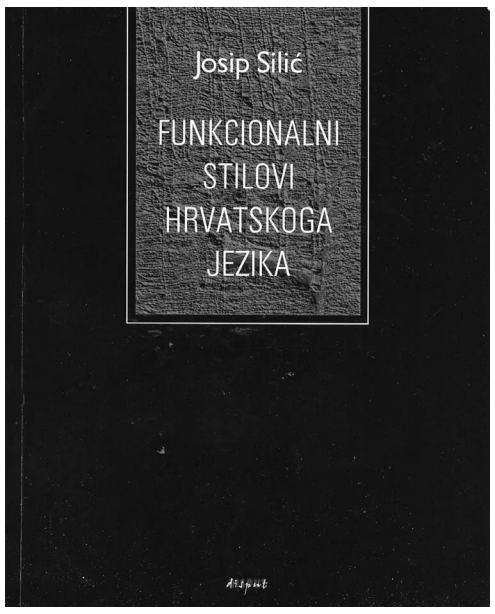

Što ovo ljeto čitati na plaži? Silićevi su *Funkcionalni stilovi* vjerojatno nešto sasvim drukčije od onoga što se obično naziva ljetnim štivom, ali mogli bi poslužiti kao knjiga koja vas može uvući u jedan svijet u kojem je sve na svom mjestu, sve strogo posloženo, u kojem caruje sustavnost. Nešto poput strukturalističke bajke. Pisana je radikalno dosljednim znanstvenim stilom, u kojem - naravno - zalihost ne dolazi u obzir, ali to je tako, nezališno, samo na razini pojedinih poglavlja. Autor naime osjeća potrebu gotovo u svakom poglavlju vratiti se temeljima i razjasniti osnovne postavke, što čini namjerno (kaže, iz metodoloških razloga).

Standardni jezik ne postoji u jedinstvenom obliku

Osjeća li takvu potrebu i čitatelj? Bez obzira na to što se Silić na hrvatskoj lingvističkoj pozornici nije pojavio jučer i što to - raščišćavanje osnova - radi u svakom svom nastupu, imam osjećaj kako publici (koju neću pokušati odrediti) ipak nije dokraja jasno o čemu je riječ. To je doista zanimljiva pojava u jezikoslovnoj kroatistici i možda će se netko jednom zabaviti njezinim rasvjetljavanjem. Među razlozima je, vjerojatno, i to što autor nije naročito sklon objavljivanju svojih tekstova u obliku knjige, koji bi tako postali dostupniji i prisutniji. Od prošle se godine stvari ipak miču. Pošto je zajedno s Ivom Pranjkovićem nedavno objavio *Gramatiku hrvatskoga jezika*, sada je, zahvaljujući Pranjkoviću ("Posebno zahvaljujem Ivi Pranjkoviću na njegovoj ideji da se knjiga tiska" - rečenica koja zaslužuje mjesto u povijesti kroatistike), stavio pred nas i prvu monografiju o funkcionalnim stilovima hrvatskoga standardnog jezika, ali zapravo i djelo u kojem šire izlaže svoj standardološki pristup. Knjiga je odobrena kao sveučilišni udžbenik.

O čemu to zapravo Silić *cijelo vrijeme* govori? Polazeći od De Saussureove dihotomije jezik - govor, preko Coseriuove trihotomije *sustav - norma - govor*, dolazi do ovakve koncepcije: *sustav - kodificirana norma - norma - uzus - govor*. Sustav je ono kako je moguće govoriti (apstraktna razina), a govor ono kako se govori (konkretna razina). Uzus (kako se obično govori), norma (kako se treba govoriti) i kodifikacija (kako se mora govoriti) zajedno čine standard. Jezik je normiran implicitno, svojim mogućnostima (sustav) i eksplicitno (standard), i na toj razlici, između jezika kao sustava (čisto jezične činjenice) i jezika kao standarda (društveno-jezične činjenice), leži cijela Silićeva standardologija. Zato je spomenuta najnovija hrvatska gramatika zamišljena i izvedena kao deskriptivna - kao opis sustava. Zato se u njoj navode i oblici koji se u strogo lektoriranim tekstovima ne mogu pronaći - zato što su u hrvatskom jeziku mogući. Nisu mogući zbog toga što se negdje "nalaze", nego stoga što su proizvod unutarnjih pravila hrvatskoga jezika (kao sustava). U hrvatskom jeziku kao standardu u igru ulaze i izvanjska pravila (društvene provenijencije), pa u njemu sve iz sustava neće biti "dobrodošlo", kao što će se u njemu naći i ponešto izvan sustava (a što će onda preko njega u sustav pokušati ući).

U ovoj knjizi Silić pokazuje kako standardni jezik, ono što je najzanimljivije široj javnosti, zapravo ne postoji u jedinstvenu obliku, nego se očituje u svojim funkcionalnim stilovima. Autor se odlučio za ne samo u našoj literaturi priznatih pet: znanstveni, administrativno-poslovni, novinarsko-publicistički, razgovorni i književnoumjetnički stil. Standard je tako razgranat naprosto zato što mora zadovoljiti sve potrebe javne komunikacije (što mu je, uz simboličku, kojom se ovdje ne bavi, bitna svrha), iz čega proizlazi da je razgovor o standardu bez njegovih funkcija gotovo bespredmetan.

Svaki stil ima svoja pravila i - kada npr. kažemo/napišemo *njegovog, njegovom* - prekršili smo ona znanstvenog stila (*njegova*, *njegovu*), ali nismo ona razgovornog. Međutim i ne možemo prekršiti pravila znanstvenog stila ako djelujemo u području razgovornoga, kao što se ne možemo ogriješiti o norme mandarinskoga jezika kad govorimo hrvatski. I to je ono što izaziva nesporazume u hrvatskom normiranju. I lektoriranju. A izaziva ili zato što se to ne razumije ili zato što se to kao koncepcija ne prihvaća. Ako se ne prihvaća, ako se dokidaju funkcionalni stilovi (automatski se dokidaju ako se ne razlikuju), tvrdi Silić, onda se dokida i standardni jezik. Iz toga bi se možda moglo zaključiti kako su oni koji se u javnosti najčešće nazivaju najžešćim braniteljima hrvatskog jezika ili imaju takav gard - zapravo oni koji taj jezik (kao standardni) pokušavaju ukinuti.

Ukidanje književnoumjetničkog stila

Silić pak u ovoj knjizi ukida književnoumjetnički (beletristički) stil da bi ga ustanovio kao izrazito autonomno očitovanje hrvatskog jezika, ravnopravno (a ne podređeno) standardnom jeziku. Književnost se naime ne piše po diktatu standarda, nego sustava. Sa standardom ipak zadržava određenu relaciju, radi svoje komunikativnosti, pa postoji napetost između njih. Ta se napetost u stilističkoj literaturi znala tumačiti kao "odmak od norme", čemu u ovom pristupu nema mjesta - jer ta norma (standardnog jezika) u ovom slučaju uopće nije nadležna. I s "izborom", omiljenim u dijelu stilističke literature, Silić polemizira. Pokazuje da pisac ništa ne bira, nego upotrebljava izraz koji govori točno ono što je htio poručiti.

Ova knjiga zahvaća mnogo toga (primjerice, problematiku razgraničavanja štokavskih jezika ili, recimo, tvrdi da su kajkavski i čakavski zapravo drugi jezici...), znatno šire nego što je to naznačeno u njezinu naslovu i želi biti fundamentalna, kao i cijeli autorov znanstveni rad, pa potiče brojna pitanja i otvara široke ceste. E sad, ili se može poći tim cestama pa, pristajući na Silićev pristup, tako polemizirati s njim ili se može pokušati polemizirati s cijelom koncepcijom. Kroatistika se voli iscrpljivati u dnevnopolitičkim i drugim vodama na rubu znanosti i bilo bi naivno reći kako se očekuje ozbiljna rasprava (nije ju još potakla ni najnovija *Gramatika*), ali nije nemoguće. Barem u sustavu.

Moglo bi se zaključiti kako su oni koji se u javnosti najčešće nazivaju najžešćim braniteljima hrvatskog jezika ili imaju takav gard - zapravo oni koji taj jezik (kao standardni) pokušavaju ukinuti

U ovoj knjizi Silić pokazuje kako standardni jezik, ono što je najzanimljivije široj javnosti, zapravo ne postoji u jedinstvenu obliku, nego se očituje u svojim funkcionalnim stilovima. Autor se odlučio za ne samo u našoj literaturi priznatih pet: znanstveni, administrativno-poslovni, novinarsko-publicistički, razgovorni i književnoumjetnički stil. Standard je tako razgranat naprosto zato što mora zadovoljiti sve potrebe javne komunikacije, iz čega proizlazi da je razgovor o standardu bez njegovih funkcija gotovo bespredmetan

Ljubavničko prihvaćanje dosade

Maja Hrgović

Prekrasne rečenice nad zjapećim sadržajnim rupama – zgodan roman o (neprirodno) skladnoj ljubavi

Radenko Vadanjel, *Dnevnik besposličara*; Profil International, Zagreb 2006.

Ako u romanu Radenka Vadanjela *Dnevnik besposličara* tražite adrenalinom natopljenu priču, dramatičnu ljubavnu štoriju, pripovjedačke amplitude koji izazivaju vrtoglavicu – radije pokušajte na drugom mjestu. Život koje vode protagonisti Vadanjelova proznog prvijenca R. i T., dosadan je život – to je, kako kaže glavni lik – "život uljuljkan u melasi rastegnute, dosadne svakodnevice".

Intenzivna predanost dosadi

Priča ide ovako: R. je muškarac koji srednje godine dočekuje s raspadnutim brakom i bez posla. Smušen i lišen uporišta, vrijeme provodi kopajući nos i gađajući prozor kuglicama skorene prljavštine, gledajući srednjoškolke na ulici, *masturbirajući tužno*, guleći krumpir i pripremajući pureća prsa odjeven u majicu s krugovima znoja pod pazuhom, utapajući se sasvim u besperspektivnost koja ga okružuje. Stvari se mijenjaju kad na scenu stupi T., književnica u koju je zaljubljen. Dijeleći s njom stan u Puli, R. doživljava nekovrsno očišćenje: pažnju i energiju koju je ranije stihijski trošio uokolo, usmjerava sad na partnericu, meditirajući neprestano o ljubavi. Ipak, uz očišćenje, T. u njegov život donosi potonuće u dubine dosade – ali oboje, začuđujuće – tu dosadu srdačno prigrljuju.

Par ima vremena napretek. Troše ga na "nespretno kalkuliranje isplati li se kupiti uži a viši ormar za cipele ili pak onaj klasični, širi od punog drva". Život im je tako monoton da i kratku epizodu u kojoj s prozora petog kata promatraju divljanje maloljetnih huligana po parkiralištu – doživljavaju kao avanturu. R. govori o svojim izletima na tržnicu, o pijančevanju u Limbu, kultnom okupljalištu gradskih pisaca, o prazniku koji T. i on zajedno provode na plaži, o tome kako teško podnosi T.-inu odsutnost za vrijeme njezina boravka u Berlinu. Epizode su to lišene svih natruha suspenzije, uzbuđenja. Na jednom mjestu priznaje: "Ponekad poželim da nam život ustraje, jednostavan i opor, dosadan i predvidljiv". To i dobije s T.: do kraja romana ništa se značajno u njihovu životu ne promijeni.

R. i T. su par s kojim teško da ćete poželjeti družiti se. Njihova je radikalna nekonfliktnost zamorna i sterilna, vrijeme provode pišući i međusobno se idealizirajući. Razumiju se i bez riječi, razmazili su jedno drugo, ne svađaju se nikad. Tek na jednom mjestu pripovjedač dâ naslutiti kako ih svakodnevni problemi katkad potiču na "rasplamsavanje bolne uvrijeđenosti, pojačane teškim riječima", no odmah potom naglašava kako takvi komunikacijski krahovi nestaju čim su nastali.

Par se gotovo ni s kim ne druži. Kad im u višednevni posjet dođe neimenovana ugledna spisateljica, jedva otrpe njezino društvo: smeta ih njezina samoljubivost, ali ih još više smeta privremeno smanjeni komfor i činjenica da se više ne mogu intenzivno posvetiti jedno drugome.

Forma nije dovoljna

Način na koji pripovjedač R. govori o svojoj zaljubljenosti, na mahove zna biti dozlaboga iritantan: prečesto se njome koristi kao filtrom kroz koji do čitatelja jedva nekako uspijeva procuriti koji događaj, tu i tamo. Upravo u tome i jest najveći manjak ove proze – pripovjedač djeluje poput škrtog egomanijaka koji za sebe zadržava događaje, a čitatelju nudi tek vlastite sedimentirane impresije o njima. On ne opisuje zbivanja izravno, nego nameće svoje interpretacije tih zbivanja; zato se može samo naslućivati što se zapravo događa u tom ljubavnom odnosu, i što se zapravo događa u provincijskom gradiću u kojemu ljubavnici žive – i zato je s *Dnevnikom besposličara* lako izgubiti strpljenje.

Vadanjel je na mjestima nastojao biti kritičarem hrvatske društvene aktualnosti. S ironijskim odmakom govori o, primjerice, poduzetništvu koje parazitira na naivnima ili o neučinkovitosti policije, no brzo postane jasno da njega problemi takve prirode ustvari ne zanimaju: lako ih se ostavi, samo da bi se mogao – nemjerljivo uvjerljivije i s mnogo više strasti – posvetiti glavnoj fabularnoj niti, odnosu dvoje protagonista.

R. gotovo perverzno uživa u introspekciji, ali ne staje samo na njoj: rezultate svake seanse samopromatranja izdašno verbalizira, tražeći za njih rečenice koje lijepo zvuče i dobro izgledaju na papiru. To je – evo nas i kod pozitivnih vrednota ovog štiva – primarna vrlina Vadanjelova pisma. *Dnevnik besposličara* jedna je od onih knjiga iz kojih poželite stalno prepisivati citate, jer mnoge sintagme u njoj zvuče apsolutno neponovljivo. Pomnjom koju posvećuje filigranski dotjeranim i dobro uglačanim rečenicama, Vadanjel je blizak Romanu Simiću, Marinku Koščecu i Tomislavu Zajecu. Kako je u književnost ušao s poezijom (zbirku *Lekcija o postojanosti* objavio mu je Meandar 1999. godine), nije teško odgonetnuti odakle potreba za (pretjeranom) zabavljenošću formom.

No forma nije dovoljna, i zato su ove prekrasne rečenice – samo prekrasne. Iza njih zjape crne sadržajne rupe.

R. govori o svojim izletima na tržnicu, o pijančevanju u Limbu, kultnom okupljalištu gradskih pisaca, o prazniku koji T. i on zajedno provode na plaži, o tome kako teško podnosi T.-inu odsutnost za vrijeme njezina boravka u Berlinu. Epizode su to lišene svih natruha suspenzije, uzbuđenja. Na jednom mjestu priznaje: "Ponekad poželim da nam život ustraje, jednostavan i opor, dosadan i predvidljiv". To i dobije s T.: do kraja romana ništa se značajno u njihovu životu ne promijeni

Čudnu je stvar autor izveo i s pripovjedačkim glasovima. Roman se, rekosmo, razvija iz poglavlja u poglavlje kroz R.-ovo pripovijedanje, a taj kontinuitet prekida samo drugo poglavlje, u kojemu štafeta *Ich*-forme pripada R-ovoj ženi. Nakon drugog poglavlja, ona međutim zauvijek utihne. Čini se kao da je prvotna autorova zamisao bila napisati roman u kojem će se smjenjivati *njegovi* i *njezini* glasovi, pa je onda od toga odustao, odlučivši se do kraja zadržati u svijesti muškarca, R-a.

Ukratko, Radenko Vadanjel napisao je zgodan roman o (neprirodno) skladnoj ljubavi, stilom koji zaslužuje peticu i toplu preporuku. Nadajmo se da će za liječenje drugih, neuralgičnih točaka svog rukopisa, imati dovoljno vremena do idućeg proznog pokušaja. ■

Prisnost je intimna utopija

Dario Grgić

Tijekom gotovo cijelog romana autor za živote svojih likova pokušava pronaći metafizičko opravdanje, ali, na kraju, razrješenje ostavlja otvorenim. Ono što bi njegove junake moglo spasiti čini se da nije Bog, nego, eventualno, ljubav, i iz nje proizašla prisnost

Ivan Klima, *Posljednji stupanj prisnosti*; s češkoga prevela Sanja Milićević Armada; Disput, Zagreb, 2006.

Malcolm Muggeridge bio je engleski novinar, član Intelligence Servicea, izvještavao je iz Moskve, sudjelovao u Drugome svjetskom ratu na afričkom i zapadnoeuropskom bojištu, a pred kraj života napisao je knjigu o Majci Tereziji, s kojom je prijateljevao godinama. Kod nas je objavljen njegov životopis Isusa Krista, *Isus, čovjek koji živi*, naslova nastala u očitoj opreci spram novele D. H. Lawrencea, *Čovjek koji je umro*. David Herbert Lawrence danas je zaboravljen pisac, iza njega je ostalo tek pramenje opscenosti njegova najpoznatijeg romana *Ljubavnik Lady Chatterley*. Međutim, osim rušenja tabua i iritiranja učmale mediokritetske sredine, njega su pokretala i takozvana "posljednja pitanja". Zadnje godine života piše *Apokalipsu*, gorljiv tekst u kojemu izlaže svoj *credo*, od negativnog stava prema kršćanstvu kao religiji moći, do onih velikih malih stvari od kojih je obično sastavljen naš život. Piše Lawrence tako o knjigama "koje žive samo dok imaju snagu pobuđivanja, i to različitog pobuđivanja, koje ide sve dotle da nam svakim novim čitanjem te knjige izgledaju različito", pa do kritičkog stava prema gomilanju knjiga. Mi, piše Lawrence, danas imamo toliko knjiga da nam je teško pretpostaviti kako bi neka od njih mogla biti vrijedna. "Vrijedna kao dragulj ili lijepa slika, i u koju bismo mogli ulaziti sve dublje i dublje, cijedeći iz nje svaki puta dublje iskustvo." Umjesto da čitamo jednu knjigu šest puta, mi se na žalost odlučujemo za čitanje šest knjiga. Međutim, mudrije je odazvati se šest puta knjizi koja u sebi ima sposobnost pozivanja, nego proletjeti kroz šest različitih naslova i tako pokazati svoju "akumulaciju površne radoznalosti", koja je sama po sebi puka "količina bez realne vrijednosti".

Lawrenceov Isus se, dakle, budi nakon raspeća i odlazi u dvorište nekakva seljaka koji ima pijetla. Priča o pijetlu višestruko je poučna i odlično ilustrira sposobnost ovoga pisca da stvari vidi u (barem) dvostrukom osvjetljenju: to je prekrasan pijetao (isprva je doduše bio jadno, žgoljavo pile), "pravi fićfirić među pijetlovima", u malom seoskom dvorištu s tri očerupane kokoši. Kako samo pjeva, govorio je seljak. Ovome bi trebalo dvadeset kokošiju, odobravala je njegova žena. Jednoga će dana sigurno odletjeti, rekli su maltene uglas. I pijetao završi svezan za stup u dvorištu, za potporni stup magarčeva dvorišnog obitavališta. Taj pijevac i Isus sreću se na ulazu u dvorište: Isus se netom razbudio u hladnoj pećini i krenuo putem. A pjetlić se otrgnuo s uzice i pokušao umaći. Seljak je čak poviknuo prema Isusu da ga zaustavi, jer je to njegov odbjegli pijetao, ali ga je ipak uspio sam uhvatiti. Isus se nekoliko dana odmara u tom dvorištu, drijema na suncu, i na koncu odlazi na istok.

Malcolm Muggeridge na samom kraju svoje knjige ima scenu u kojoj su također na čas ispražnjena nebesa. S pratećom pretpostavkom da živimo u hladnom, nezainteresiranom svemiru. Isus je umro na križu, a oko Jeruzalema je oduvijek puno pljačkaša. Za ovo smaknuće se čulo, čak se naveliko pričalo da je smaknuti bio pretendent na krunu, da se radi o izgubljenu židovskom kralju. Jedan od njih žuri na Golgotu, odvaljuje kamen i doživi razočaranje: ovaj kralj nema ni krune, ni bilo kakvih drugih kraljevskih obilježja, ovdje je samo izmrcvareno, golo tijelo, koje bijesni razbojnik odvlači i ostavlja strvinarima u pustinji. U oba slučaja, i Lawrenceovu i Muggeridgeovu, ujutro učenici zatiču prazan grob. Naravno, Muggeridge ne inzistira na ovom momentu, a njegova "Isusa" Hans Urs von Balthasar navodio je na svojim seminarima u spiskovima obvezne literature. Velikom teologu nije smetala autorova neuklopivost u katoličanstvo.

Potraga za metafizičkim opravdanjem

I sad, napokon, uz Isusa, drugi junak ovog teksta, Ivan Klima. Kakve veze sve ovo ima s njegovim *Posljednjim stupnjem prisnosti*? Pred kraj romana vidimo evangeličkog svećenika Daniela Vedru – leži u bolnici nakon pretrpljena infarkta. Zadnja godina njegova života krajnje je čudna u inače jednoličnu ritmu izvršavanja obaveza i bračne vjernosti. Već dvanaest mjeseci ima ljubavnicu. Da stvar bude složenija, voli je kao što je volio svoju prvu, davno preminulu suprugu; sa svojom drugom ženom nikada nije ostvario ovaj stupanj prisnosti koji ima s Barbarom. Evo ga kako leži u bolnici i pita se: "Tko će nam pomoći, kad su Isusova majka i njezin sin odavno istrunuli u svojim grobovima?" Dok je on prolazio kroz najznačajniji događaj svoga života, koji se kosio sa svime što je propovijedao i u što je vjerovao, tijelo se, parafrazira Kafku, iza njegovih leđa dogovorilo. Infarkt je bio izlaz iz egzistencijalne klopke.

Klimin je romaneskni svijet iskrižan signalima što ih njegovi junaci

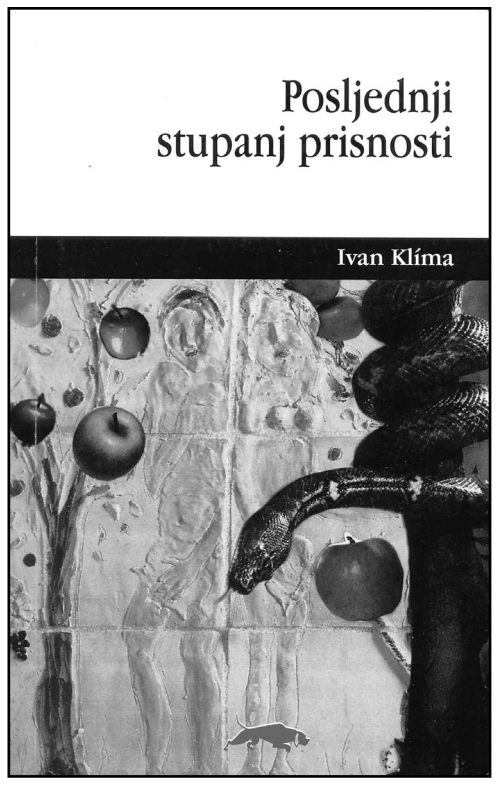

odašilju jedni prema drugima, sve ne bi li nekako ostvarili kontakt. Svi su stigmatizirane prošlosti: Hana, njegova druga supruga, kao mlada djevojka je silovana; Petr, momak s kojim na koncu njegova kći iz prvoga braka ostaje u drugom stanju osuđivani je narkoman i diler u recidivu; Barbara je u sedamnaestoj pokušala počiniti samoubojstvo, živi u drugom, ohladnjelom braku; Matouš je zagledan u Danielovu ženu, zaljubljenik je u Istok, u taoizam, piše pjesme, radi kao novinar, žena ga je davno ostavila i vuče se s gomilom muškaraca, od nje se razvodi tek pred kraj romana; Daniel je talentirani glazbenik i drvorezac, nekoliko mjeseci nakon što im se rodila kćer prva mu žena umire od raka, propovjednik je, duhovni voditelj župe, bogati nasljednik svojedobno nacionalizirana imanja koje mu vraća država.

Međutim, glavni junaci – u sjeni čijih dogodovština se polako odvija češka tranzicija – dvoje su ljubavnika, Daniel i Barbara. Prvi se puta vide na dan smrti Danielove majke, i upadaju u ljubav onako kako se pada u bunar. Klima nagoviješta njihovim uzajamnim završnim pismima da će to stanje, unatoč njihovoj fizičkoj razdvojenosti (oni, naime, ostaju u svojim brakovima) nastaviti trajati i nakon svršetka romana. Tijekom gotovo cijelog teksta pisac za njihove živote pokušava pronaći metafizičko opravdanje, ali, na koncu, razrješenje ostavlja otvorenim. Ono što bi njegove junake moglo spasiti čini se da nije Bog, nego, eventualno, ljubav, i iz nje proizašla prisnost. A za Klimu je prisnost neka vrsta intimne utopije: to bi bila sposobnost kazivanja drugoj osobi onoga što i pred samima sobom metemo pod tepih.

Pobjeđuju požrtvovnost i ljubav

Svijet u kojemu žive mijenja se. Tradicija određuje njihove živote, ali, što je tradicija? Klima isprva kaže kako je čovječanstvo koje odbacuje tradiciju poput čovjeka koji gubi pamćenje, a onda krene nabrajati bajalice i smiješna vjerovanja: "Onaj tko na Čistu srijedu na prazan želudac pojede sirovi kelj, cijele godine neće skrenuti s puta." Hoće reći kako ni tradicija nije imuna na laž, na tankost sloja ljudskog znanja. Anthony Giddens u *Odbjeglom svijetu* piše o Škotima koji uz svirku gajdi stupaju u tartanima pokazujući tako odanost drevnim obredima, no dodaje kako je, baš kao i mnoge druge "tradicijske" tvorevine, i ovo prilično kasna intervencija: kratki kilt izmislio je početkom 18. stoljeća jedan Englez, hoteći skrojiti nošnju pogodniju za rad od tipične gorštačke nošnje. Sve što označavamo tradicionalnim izum je, u najboljem slučaju, zadnjih dvaju stoljeća. Daniel Vedra krši ruke između novog i starog svijeta; u prvom od njih, kroz ono što je grijeh, u drugom, bludeći "živi najbolje što može".

A njegov štićenik Petr dila drogu jer poštenim poslom ne može zaraditi ništa, a pogotovo ne dovoljno za pokretanje časopisa u kojemu bi promicao riječ Božju. Sve što se događa s njegovim junacima postaje parabolom u trenutku kada Barbara ugleda Gaudijeve radove u Barceloni. Motreći Gaudijevu Casa Milla shvaća kako savršena geometrija, jednako kao savršen red, znači kraj životna puta; srećom, rađaju se nedisciplinirani duhovi, ljudi koji imaju sposobnost vidjeti stvari kroz njihova izglobljena očišta. Neki se, kao Gaudi, s tom sposobnošću rađaju, nekima se, opet, život mora nekoliko puta raspasti, i to onda bude poruka njihova rasuta tereta.

Einstein je govorio kako najkraći put između dviju točki nije pravi put, a Klimini junaci idu svojim obilaznicama bez uporabe signalizacijskih svjetala: iako ga obožava, Danielova kći Eva ocu nije povjerila ništa od bitnih stvari koje su se s njom događale zadnjih godina; Barbara se u vezu s Danielom upušta među ostalim i ne bi li nagnala svog supruga da je iznova primijeti; svi pokušavaju za sebe izumiti život čijim bi se meandrima htjeli voziti, međutim, tajne dušine mehanike ostaju za njih zaključane. Jedan od mogućih dobrih putova je poštenje: Daniel u dnevniku zapisuje kako je u mladosti vjera za njega prije svega značila "alternativu deprimirajućem načinu života koji se propagirao", a dok leži bolestan u bolničkoj sobi razmišlja kako je ženi i djeci prešutio jedinu važnu stvar o sebi, najvažniju stvar, ljubav prema drugoj ženi.

No, taoista i haiku pjesnik Matouš, zbrkani svećenik Daniel i Ivan Klima kao da se u jednome ipak slažu: na koncu pobjeđuje ono što po evolucionizmu znači poraz: požrtvovnost i ljubav možda jedini mogu premostiti provalije koje se danomice otvaraju između nas. Matouš se sjeća svoga boravka u Kini i mirnog podnošenja života kineskih žena, Daniel posustaje u vjeri, posustaje zapravo u neumjerenu korištenju Božjeg imena, a Barbari se otvara oko za nevidljivo. Roman završava širom otvorenim vratima kroz koje bi, nakon što zaklopite knjigu, unutra trebao stupiti život. Novi stari, naravno.

Nešto je trulo u Pleasantvillu

Helena Burić

Zvjerka

za jednu šumsku zvjerku
ležiš neobično blizu vatri
i poigravaš se posljednjim plijenom
koji te slijedio
čovjekolikom vjevericom
s jednim staklenim okom

pored vatre je mreža za ljuljanje
kojom se koristiš spretno poput mornara
u njoj si istraživač bezbrojnih nebeskih crvuljaka
nepomičan i skoncentriran na svako vrtloženje
u kapi nebeskoj
neustrašivi zapisivač priča u tebi
ne bira pravac kretanja
ionako se sve kreće u koncentričnim kružnicama
i završava u jednoj, te istoj točki
ovdje gdje su vatra i mreža

već neko vrijeme ti se prikradam
uz tamtamanje bubnjeva u pozadini
oprezno gradim plan kretanja
prije ili poslije
uho ću položiti na tvoj pupak

Novi poredak

prošlo je već dosta vremena
otkada si prvi puta dopustila da te utješi
kasnije je se riješit nisi mogla
bila je poput predugačkih rukava
stalno u prstima
uselila se u glavu zajedno s japanskim kuglicama
a olakšanje te podiglo poput balona ispunjenog helijem
skoro pa si i progovorila
onim naduvanim pačjim tonom
nekakvu pošalicu na svoj račun
o luster si objesila jabuku
i grickala je s rukama na leđima
pred ogledalom si se štipala za obraze
a mekoća te do suza nasmijavala
jednog dana otvorila si prozor
i mrtva hladna lansirala novi poredak

Amazonke

uvijek nekako dođe taj dan
žbuka krene otpadati sa zidova
i pojave se pukotine
kroz koje se jasno vidi da su pukotine
i zavraga onda cijeli spektar boja
kojim ih premazujete
i zavraga strelice
blagonaklono odapete u ruke i noge
ne bi li posrnule
i napravile šepav zaokret natrag
prema muzeju voštanih figura
i pripadajućih im goblena
zavraga
one su već uzele svoje igle za pletenje
i probole djevojku s krčagom
i dječaka s trubom
tako strasno da su čak i šukunšukunšukunbabe
obrisale hladni znoj sa čela
a do ovdje se čulo njihovo složno uimeisusovo
isto ono koje se s koljena na koljeno
prenosi stotinama godina
kao nasljedna bolest po majci
amazonke ih zamjenjuju
potpuno novim ushitima
same poput grete garbo na zalasku

Trčimo posljednji krug

Sve je pripremljeno
Žice na gitari zategnute
Petne žile isto
Naš crvuljak širom otvoren
U njemu izgreban leluja vrli novi svijet
Za stolom
Moj grimiz i tvoj ljupki oker spojeni u laktovima
U slobodno vrijeme
Rame uz rame
Trčimo naš posljednji krug
Lijevo uho sam izgubila nakon prvog pucnja
Starter bogami ne koristi ćorke
Opružena pred bradatim gospodinom
U haljini jednostavna kroja
Šutim u izobilju
Na pitanje
Jedem li još uvijek školjke
Kažem
Pustite to
Imate vi dovoljno svojih problema

Smrt nevjernog druga

isprva sam ga samo gledala
sklupčana na dnu kreveta
žmirkao je poput mačke
protresla sam ga i prislonila na uho
bio je zdravo kompaktan
znala sam da samo glumi kontuziju
pa ga premjestih u kuhinju
pod izgovorom da mu je tamo toplije
a onda zavirih kroz ključanicu
mirno je trošio svoje reckice
i dalje te ljubomorno krio
pa rekoh
hall 5000
tvoja odiseja je svršila
mislio je da se šalim
a ja sam ga lansirala
bez odbrojavanja
u jedan
pa u drugi zid
zajedno s tvojim slikama
i pustim riječima
ujutro sam dugo sakupljala dijelove
pored njega sam stavila njegov vjerni punjač
i spustila zastavu na pola koplja

Opet voliš narančasto

tvoja peglica je tako prokleto plošna, kažeš
i zijevanjem usisavaš sva naša mjesta
u svoje debelo crijevo
vrijeme je da te gurnem u nekakav foto album
pa da sve postane stvar slučajnosti
da nam šanse budu 6/45
osjećam kako ti se ponovo lijepe tvoje narančaste stvari
za ruke i stegna
i kako mi sve češće mašeš bijelim rupcem s palube
a onda se praviš da je riječ o najobičnijoj papirnatoj
maramici
znam
uskoro ćeš kazat nešto poput
dosta mi je ove vijavice
i zbit će se maca pored tople peći
a ja ću se pješice vratiti na sjever
peglica je ionako bila na dug

Veliki prasak

dok se replikanti ujedinjuju
pod istim stijegom
ti putuješ u novu galaksiju
do samog kraja svijeta
već odavno te zove žamor
na njenim trgovima
i huk najjužnijeg mora
kartu ti je dao revoltirani ciganin
isprpavši je iz šešira punog novčića
a onda ti je namignuo dečko poznat po koraku
(starci ga se odrekli na vrhuncu slave)
domaći u tebi su se promeškoljili od zadovoljstva
pred očima zatitrale nove i supernove

svemir je luna park
misliš u sebi
mjehurić sam na samoj granici svodova
zemlja je sada dovoljno daleko
a ti si dovoljno blizu
napokon će se dogoditi veliki prasak

Nešto je trulo u Pleasentvillu

nije me briga što si sve uzela
i što si moje bacila kroz prozor
nema tu ničeg bez čega se ne može
lijepo proživjeti dan

u svom malom grčkom restoranu
ja ću ti sama dodavati stvari od porculana
sve su redom nabavljane u 5 do 12
za male pare
slobodno razbijaj lutkice i vaze
otresaj po njima pepeo sa svoje cigare
noge prekriži na jastuku
ostavi otisak cipele na zidu
pogledaj u dno čašici
pa mi pričaj prostote
(znam da ih ima pod svim tim tilom)
pusti priče za malu djecu
nisi ih ti pisala
ne puštaj me natrag
nešto je trulo u pleasentvillu

Estetičarka

ne treba ti puno
dovoljno je da me samo okrzneš očnjacima
pa da mi se špekule iz džepova
raskotrljaju po cijeloj ulici
praćene mutnim pogledima bivših vlasnika
(dječaka iz susjedstva i poneke djevojčice sumnjiva
morala)
u hipu se smežuram do suhe šljive
pa me peglaš cijelu noć
ne bi li ponovo postigla prirodnu veličinu
sreća moja što si takva estetičarka

Oružja protiv tame

Stephen Wayne Anderson

Meni u spomen

Upali svijeću meni u spomen
u tihoj kapeli pokraj mora;
dok dan odlazi u mračnu noć
stisni je rukama i drži me čvrsto;
dok zvijezde počinju s nježnim sjajem
otpuši plamen koji zoveš mojim;
otišao sam, al u tvom sam srcu
toliko dugo dok nježno mi šapućeš ime.
Pa upali kapelsku svijeću pokraj mora –
drži je vani nek vodi uspomenu na mene.

1. 12. 1987.

Fali mi sve

Fali mi lišće dok šušti
nježno u večernjoj izmaglici;
mali razgovori na povjetarcu,
šuškava cerekanja i tiho, mali, tiho.

Fali mi friško skresana ljetna trava,
prevrnuta mokra i blistavo zelena; o, da,
fale mi ti kukci što gnjave moj nos, moje oči,
moje uši: fali mi proklinjanje njihova bockanja.
Fali mi naići na miris kozje krvi,
dizanje topline nježnog lahora; i vika
daleke djece što se igraju u pijesku,
zvanih na večeru al neodlučnih otići.

Fali mi opori zagriz drvenog dima
nošenog teškim jesenjim zrakom, i miris
strvina spaljenih na mračnim obzorjima,
dok se diže u tisuće boja sutona.

Fali mi slušanje zvukova noći,
zrikavci i ptice dok dozivaju jedna drugu,
fali mi gledanje šarenila života i slušanje jeke
kroz cijelu zimsku hladnoću.

Fali mi toliko puno življenja iza ovih zidova,
odijeljenih daleko od svijeta tamo: al ponekad
čujem kišu preko krova, i
namirišem ga na opranom pločniku.

Fali mi uzbudljivost svih čistih stvari,
života slobodnog od sveg tog tereta; i fali mi
jednostavno življenje za sutone i mjesec
i sve izgubljene stvari, tiho… mali, tiho.

25. 9. 2000.

Kako sam pokupio ovaj bol

Kasno noću htio sam vidjeti mjesec
al zid je stajao na putu; tako, ležeći dolje
na podu s boka, zurio sam kroz
željezne šipke i žičanom mrežom pokriven prozor,
da vidim pun mjesec neodrezan
zaprekama i nametima države.
Tu sam ležao dok nisam zaspao, uživajući
u gledanju bez ograničenja… i u zoru probudio sam se
s ovim bolnim vratom, tom nepomirljivom agonijom
mjesečeve osvete mom uhođenju.

1. 10. 2000.

Kao padanje kišnih kapi

Kroz ove godine tamničenja
slušao sam ljudske jauke noću,
oplakivanja promašenih života i izgubljenih duša.
Najjeziviji bio je zvuk čovjekova
plača, njegova tuga polako je špricala
nad mojom svjesnošću kao kišne kapi
rastući do krova, dok im je odjek
bušio moj um. Da ti kažem,
ničeg bližeg jadu od dubokih suza
čovjeka kog ne vidiš dok plače u osami.

1. 12. 2000.

Oružja protiv tame

Gore iznad ove kaljuže
pod željeznom policom moj je rukom napravljen oltar
što drži sva moja oružja protiv tame:
Sotonino zlo nema šanse tu.
Imam sliku Bude, Krišne isto;
s raspećem zalijepljenim trakom na tom, sveta krv
Janjetova:
Zdravo Marijo milosti puna
odmah do tog na kartonskoj polici su svijeće
postavljene oko Djevičinog kipa: Madona drži Bebu,
ovijena
često korištenom krunicom
danom mi od čovjeka sudbine
dok je hodao svoj konačni put. I tu su, druže,
moje male Biblije, vidiš: plavi – crveni – zeleni Zavjeti.
Ova s imenom u zlatu… i nacrtao sam ovu sliku
olovkom: zločinac sjedi u stolici
i Krist mu stoji nasuprot,
ruka utjehe mu na ramenu.
Misliš li da dečko u stolici
izgleda kao ja?

2. 12. 2000.

Put

Sve ima razlog, sve
naša patnja je lekcija opore poduke,
pokazuje nam stazu do zadovoljstva,
put nazad u raj.

Izgubljena smo zalutala djeca.
Naši vječni roditelji traže nas,
vičući nad olujama kaosa,
trudeći se dovesti tvrdoglave doma.

Borbom smo izgrađeni il slomljeni;
naš prolaz je stalni obred;
svaki duh mora jednom putovati, idući dalje
bliže je kraljevstvu.

26. 1. 2001.

Ovi kratki sanjari

Smijat ćemo se opet jednog dana… al ne danas.
Smiješit ćemo se i znat ljepotu radosti…
Al ne sad, ne danas.
Za ovaj dan okupljeni smo da sahranimo našu nevinost;
Došli smo ovdje da sahranimo našu djecu.
Došli smo reći zbogom ovim kratkim sanjarima.
Vjerujem u Boga. Duboko vjerujem u Božji naum:
Vjerujem da postoji razlog za sve što se događa;
al moram ti reći da ponekad padnem
na koljena tražeći odgovore.
Moja vjera nije poražena, al Dragi Bože
ovo je doista kušnja; kad čudovišta gmižu iz
sjena da pobiju našu djecu… oplakujem; tugujem; bunim
se: ipak, koliko duboka ta tuga može bit kad su čudovišta
koja osuđujemo isto ta djeca?
xxx
Sad svi okupljeni naokolo pričaju,
traže da znaju zašto su ta djeca učinila te stvari.
Zašto su tako bijesni? Zašto su potegli pištolje i
ubili? Zaista smo ih učili boljem?
Sad svi okupljeni naokolo upiru prstima,
traže kog bi okrivili… al, molim, molim
pogledaj nas poslije sprovoda, kad sahranimo
našu curicu u bijelom lijesu
s potpisima školskih drugova:
"Zbogom draga prijateljice,
Nedostajat ćeš nam zauvijek."
I kad se vratimo do školskog dvorišta
jedan je auto sam na parkingu:
pokriven cvijećem, i medama, i čestitkama;
auto cure što je umrla u knjižnici, ubrzo odvest će ga
uplakani rod,
otići iza raskopane – još nezatvorene
za prvu ruku spomen-grobnice… i jedan balon lebdi
bježeći čvrstom stisku tuge;
strgane vrpce mašu zbogom,
usamljeni balon lebdi.
Crveni balon… diže se.

9. 3. 2001.

Uskrsnuće

Puno sam godina proveo sasvim sam
hodajući ovom stranom osame;
godine kad nitko nije znao moje srce
ni razumijevao zašto razmišljam o crnom.
Onda je došlo blještavo svjetlo
probušilo ovu uspavanost
odvuklo ovu čvrstu tamu
i otkrilo Božje lice.

Stephen Wayne Anderson, bijelac rođen 1953., pogubljen je 29. siječnja 2002. u San Quentinu, injekcijom. Godine 1980., prilikom provale u kuću 81-godišnje Elizabeth Lyman, ubio je staru, kao: nije očekivao nikoga i na iznenadni zvuk muvanja ispucao je metak. Prema službenoj dokumentaciji policiju je pozvao susjed probuđen psećim lajanjem i vidjevši Andersona kroz prozor staričine kuće. Nigdje se ne spominje prigušivač, ali uredno se navodi da je staru zdrmao kalibrom .45 s manje od metra drito u lice. Prema drugoj verziji Anderson je policiju pozvao sam. Bez obzira, kao otežavajuću činjenicu uzeto mu je što je nakon ubojstva dovršio staričinu večeru. Čak ni rodbina žrtve nije htjela Andersonovu smrt. Guverner Davis primjerak je kilavih, a moćnih: u njegovoj neumoljivosti ima puzavog straha. U zatvoru Anderson je pisao, i za to pokupio PEN-ovu nagradu. Evo nešto od tog.

k

Sve ove godine skrivanja u tami
otišle su kao let uplašenih ptica
moji su se osjeti otvorili drugim mjestima
preko uobičajenoga griješničkog vidika.
Podignut do blistavih novih visina
bio sam očišćen od sveg lošeg;
ovaj je tvrdoglavi duh bio kršten
i nanovo rođen u čudesnoj zahvalnosti.

Uzdignuta opet iz dubina očaja
ova je duša pjevala veličanstvenu pjesmu;
muzika mi je gibala duh,
još jednom činilo se da pripadam.
Zaboravio sam sve staro, staze zla
i ostavio ove smrtne lance nezakovanim;
s uskrslim imenom vinuo sam se čvrst
među Božji sjaj.

Kamen

Izobličen nevjerojatnim agonijama iznutra
(Ispričavanje za svaki grijeh), ošamućen strahovitom boli,
Zamišljao je vječnost kao slobodu i žicao Boga
(Kog bilo Boga koje bilo vjere) za veliku očišćujuću kišu.

Ostacima razuma plakao je
moleći razrješenje; još nekako
znajući da su ovi krici uzaludni.
Grješnicima kao on nije udjeljivan mir.

Tako, ulovljen između agonije i ponosa
Nesposoban zatražiti još jednom pomoć
plakao je na tvrdom krevetu
sjećajući se svih grešaka koje je uradio.

Odličja skrivena sa strane

Tvoja su Vojna odličja bila sjajne igračke
za igrati se s njima kad sam imao šest,
dijete koje nije razumjelo
agoniju što ih je učinila posebnim,
sveti komadi prošlog.
Nikad ti nisam vidio drugove
na gomili u ledenim blatnim jamama
dok si s drugima jurišao na brdo
svi mrtvi, svi osim tebe.
Nikad nisam mogao naslutiti koliko se sam osjećaš
između mrtvih, ni kako proklinješ
one što su te poslali tamo i što su
ti dali odličje za povratak.
Nisam shvaćao da si sakrio ta
odličja sa strane na dnu ladice
jer za tebe su ona bila nadgrobne ploče
na tvojoj odori preživjelog.
Ne, nisam znao, igrati se vojnika
i sanjati da budem heroj
kao moj otac.

Zadnji obrok

Možeš izabrati što bilo s jelovnika,
rekli su čovjeku sudbine; tako, izabrao je odrezak,
prženi krumpir, kukuruz. Sat poslije
donijeli su mu njegov zadnji obrok, zadimljen i vruć,
maslac na kruhu… i dok je jeo
vratila su se sjećanja na Nedjeljne ručkove: Mama i Tata,
i sladoled po drvu nad vratima iznad isto. Usprkos obećanju
da neće
plakati, plakao je: al ne zbog kajanja il tuge,
ni što mu je žao. Ne, plakao je zbog tog
što ne možeš jesti odrezak plastičnom žlicom.

Prazna sjena
(odlomak)

…
stara je vatra mrtva. Ako otvore vrata
večeras
kuda ću? Što ću?
Zaboravio sam okus slobode i komadići toga
ovih se dana čine gorkim u mojim ustima.
Moji su grijesi zaboravljeni, čak i od mene. Dvadeset godina
je dugo i kajanje ne može pustiti korijen
u srcu od kamena. Ne, neću ići van više
jer sunce me podsjeća da sam živ.

Zadnja pjesma koju ću napisati
(završetak)

Što je ovo sve
nego jedna primisao?
Sutra će sunce sjati
dok uspavan mjesec sanja
o još jednom dizanju.

Razgovori s mrtvima
(odlomci)

"Ovo su grobovi pogubljenih",
najavio je mračno, ravnodušnom
vrstom poštovanja,
i nešto kasnije, u tihom razmišljanju,
shvatio sam da njegov glas izlazi iz
tajnog spremišta duše koja zna
"Ja, isto, mogu završiti kao zaboravljen prah;
Ja, isto, mogu umrijeti nizašto."

Često sad vraćam misli na svoje putovanje
kroz tu zemlju utvara: zemlju uhvaćenu
poput večernje izmaglice u suton, blizu da svene
u nabiranju tame noći
al u jednom kratkom trenu, izvan vremena.
Podsjetio sam ih da sam i ja, isto, ubio:
njih, zgrabljene mojim bijesom, ukradene od života,
pristalije nego svijeće zapaljene od djece
što su odrasla prije nego su djetinjstvo odživjela.

"Ovo su pogubljeni", pokazao je, oči,
mali bljeskovi, i onda su nestali, rastopili se
u sjenovitoj noćnoj okretnosti,
otišli su al te iskre tinjaju u mojoj duši,
kao svijeće okružene slabošću i
pougljenjena slika Djevice u kapeli
"Ovo su pogubljeni", najavio je
osmatrajući obzor nadgrobnih ploča.
"Moli za njih
i one što dolaze."

Neokovane vizije # 9

Ako nikome nećeš faliti, meni hoćeš:
osjećat ću prazninu
gdje si jednom disao,
slušat ću šutnju tvoga glasa.
Neću biti od kamena
i plakat ću jer želim.

Ako nitko neće čeznuti za tobom,
ja hoću:
tvoja je uspomena urezana u mom srcu;
svake noći sanjat ću te,
nalaziti u istančanoj vještini života.
Sve će imati manju važnost
jer nisi više dio ovog.

Ako nitko neće znati kako si patio,
ja hoću:
znam kako si brojao svaki sat što prolazi,
znam kako je ta odsutnost jednom boljela,
jer davao si nam svu obnovljenu snagu
dok je zrak postajao
prljav i kisel.

Ako nitko neće znati da si morao umrijet, ja hoću:
tvoj pepeo neće biti razasut neopažen.
Tvoji snovi neće umrijeti.
Žive sa svakim nježnim lahorom,
i bujaju i tako nitko ne može poreći
da smrt je život i da ovo mučenje
sigurno izbavlja.

18. 3. 1990.

Na kraju, stajat ću i ukoračati u sobu smrti bez osvrtanja. Nije bilo puno radosti u mom životu, i vrlo malo mira. Možda ću oboje naći sa smrću. Ne znam.
Dok hodam u tu najveću tamu, nosit ću lance. Njihove lance. Ne svoje.

S engleskoga preveo Aljoša Antunac

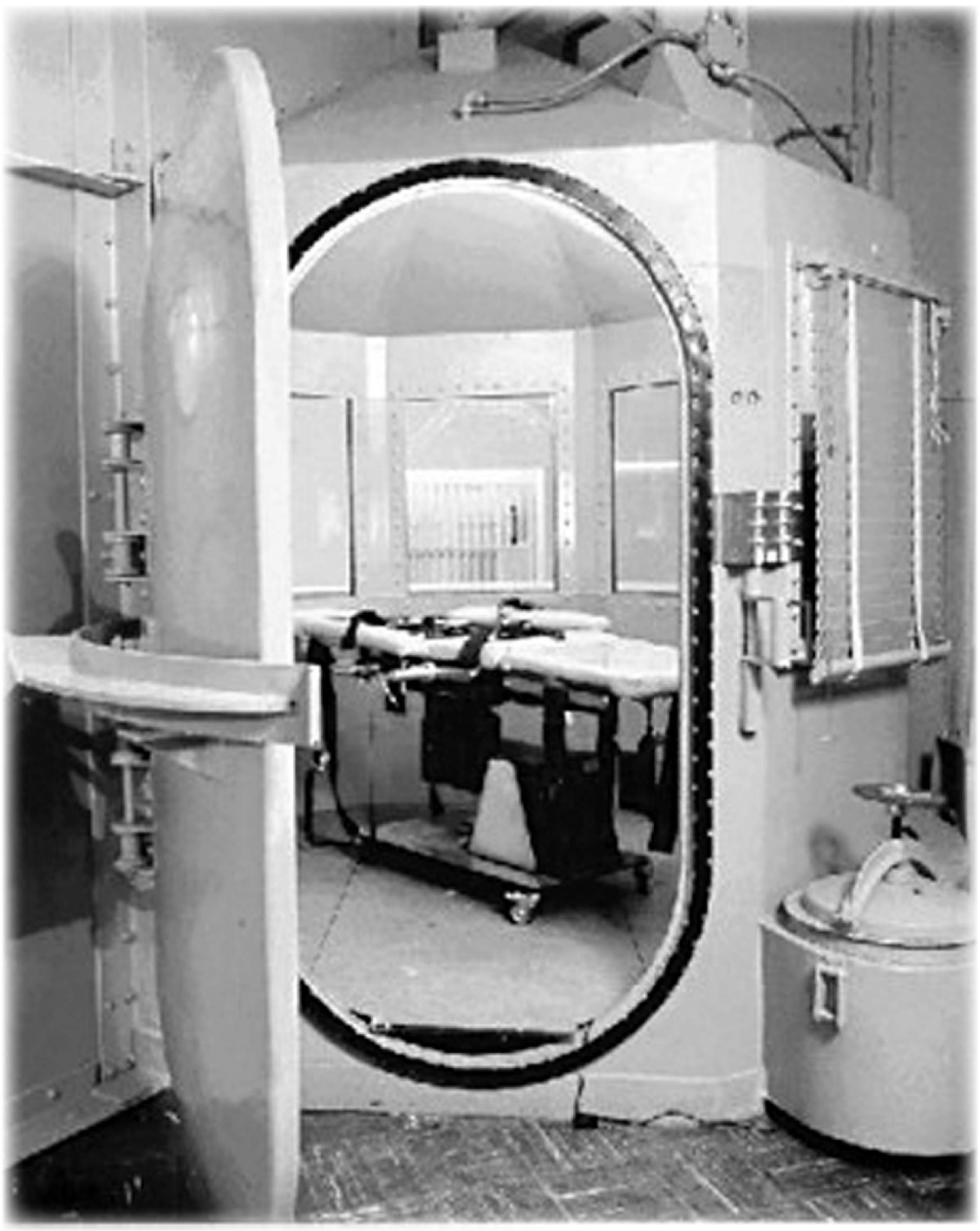

Noga filologa

Depilacija kod Seneke

Neven Jovanović
http://filologanoga.blogspot.com

Govore li o depilaciji Kant i Hegel? Možda i govore, ali, nekako, to ne bismo od njih očekivali; naše predodžbe Kanta i Hegela isključuju depilaciju (lakše je zamisliti da o depilaciji govori Derrida, ali i to možda nije točno). Također, kad opisujemo razliku, recimo, Araličina stila prema Jergovićevu – ili diskurza Stipe Mesića prema onome Franje Tuđmana – povezujemo li to s količinom dlaka na tijelu? A zašto ne?

Priča ide ovako. Radili su neku vježbu zbog koje su bili skroz isprepleteni. Dečki i cure, ruke i noge, nije sad bitno zbog čega i kojim povodom; napravili su klupko i mazili se – mada ne erotski; vježba se zapravo sastojala u tome da glume mačke, i poznavali su se tek kao polaznici istog tečaja. No dobro. Ukratko, u jednom je času jedan frajer primijetio: "Pa ti se nisi depilirala!" Na to ga je cura temeljito oprala. "Pa šta? Gdje to piše da ja moram biti depilirana? Jesi li ti ikad imao curu? Jesi ti živio s nekim? Ti misliš da je to samo tako, da dlake nestaju same od sebe?" Pa ti ovakav, ti onakav. Dečko se pokunjio, ispričavao se.

Pazuha

Ova me priča – uostalom, nepogrešivo ljetna – karakteristično filološki podsjetila na jedno od glasovitih mjesta kod Seneke. Iz 114. od njegovih *Pisama,* nastalih u šezdesetim godinama prvog stoljeća nove ere. U 114. pismu Seneka – najvećim dijelom – govori o stilu. Točnije, o odnosu književnog i životnog stila *(Pisma* se latinski zapravo zovu *Moralna pisma).*

Mnogi autori traže riječi u prošlim stoljećima, pričaju kao prvi spomenici pismenosti; Grakho, Kras, Kurion [iz drugog i prvog stoljeća prije nove ere] za njih su previše profinjeni i moderni – takvi posežu čak za Apijem i Korunkanijem [početak trećeg stoljeća p. n. e]. Drugi, opet, tražeći samo ono što je u optjecaju i uobičajeno, padaju ravno u blato. Oboje je izopačeno, mada na različite načine. Isto kao i – pazi što ti kažem – odluka da se koriste isključivo veličanstvene riječi, i zvučne i pjesničke, a da se izbjegava ono blisko i svakodnevno korišteno. Smatram da i takav griješi poput onoga prvog; jedan se njeguje više nego što treba, drugi se zanemaruje više nego što treba; onaj depilira i noge, ovaj niti pazuha.

Ovaj ćemo odlomak pročitati najprije kao kuriozitet. Ah! i Rimljani su se depilirali (jesu; koristili su pincete, *volsella,* poznavali su kremu za depiliranje, te različite vrste smole)! Ah! kod Rimljana su se depilirali i muškarci (jesu – barem oni koji su bili Senekina publika, pripadnici najviših slojeva rimskog društva)! Ah! rimski su muškarci depilirali pazuha (valja pretpostaviti, iz higijenskih razloga), ali ne i noge (na jednom mjestu u *Ars amatoria* Ovidije kaže "Ali nemoj željezom uvijati kosu, i ne glačaj svoje noge britkim kamenom; to neka rade eunusi"). Ah!

Što, međutim, nakon svih tih "ah"?

Noge

Možemo se, recimo, prisjetiti da se i u našoj današnjoj civilizaciji, odnosno kulturi, muškarci depiliraju – i to upravo oni "najmuževniji": atlete, sportaši – a čini mi se i da je velik broj muških tijela iz TV reklama temeljito depiliran. Dobro, primijetit ćete – i posve opravdano – ali to se ne *podrazumijeva* kao što se, recimo, podrazumijeva da muško lice bude obrijano (ukoliko ne nosi bradu ili brkove); kao što se, recimo, podrazumijeva da ženske noge – ukoliko ih vidimo – budu na neki (muškarci bi mislili, gotovo automatski-magičan) način depilirane. Dok se kod Seneke depiliranje muških pazuha podrazumijeva; Seneka kaže: "ovaj drugi ne depilira *niti* pazuha".

To znači da smo uočili jednu od razlika između naše civilizacije i one antičkoga Rima. Posve u skladu s definicijom "društvene uloge dlaka" (s Wikipedije): "Dlake su nosile društvena i spolna značenja u velikom broju društava, kao znak muževnosti kod muškaraca i ženstvenosti kod žena ako se nalaze na "pravom" mjestu, te kao znak feminiziranosti kod muškaraca i neženstvenosti kod žena ako su na "pogrešnom" mjestu. Koja su mjesta prava a koja pogrešna, ovisi o pojedinoj kulturi."

Ruke

No, u našem etnološko-antropološkom zanosu nešto smo zaboravili. Seneku smo – kao što se često događa s antičkim tekstovima – tretirali kao "izvor građe", kao "historijski dokument". Usput smo, prikladno, zaboravili da 114. pismo nije o depilaciji, niti o povijesti depilacije u Rimu, nego o *nečemu drugome.*

Advocatus diaboli opet bi imao što dodati: "Ali sama činjenica da Seneka, govoreći o nečemu drugome, navodi gdje se Rimljani depiliraju, a gdje ne, potvrđuje da su upravo takvi depilacijski običaji bili općerašireni; da nije tako, ne bi mu mogli poslužiti kao potvrda ili pojašnjenje neke teze." Ovo je posve točno. Ostaje, međutim, činjenica da Seneka uspoređuje *način na koji ljudi govore* s načinom na koji *njeguju svoja tijela.* Kao i činjenica da Seneka o depilaciji govori *u filozofskom tekstu.*

Govore li o depilaciji Kant i Hegel? Možda i govore, ali, nekako, to ne bismo od njih očekivali; naše *predodžbe* Kanta i Hegela isključuju depilaciju (lakše je zamisliti da o depilaciji govori Derrida, ali i to možda nije točno). Kad opisujemo razliku, recimo, Araličina stila prema Jergovićevu – ili diskurza Stipe Mesića prema onome Franje Tuđmana – povezujemo li to s količinom dlaka na tijelu?

Ako i činimo – tako je nešto zamislivo – rezultat nije ponajprije samorazumljivost ("pojašnjenje teze"); rezultat je, prvenstveno, šok. Napravili smo nešto neuobičajeno. Depilacija je nešto svakodnevno, nešto tjelesno, nešto "nisko" lagano zazorno (sjetite se žena koje dlake zapravo gube pomoću čarolije samorazumljivosti) – i nešto posve nedolično ako se dovede u kontekst s uzvišenim temama poput verbalne kreativnosti ili političke moći.

Zona

Prema mome poznavanju antičke književnosti i antičkih filozofskih tekstova, ista šokantnost i nedoličnost zamislivi su i ondje (pojedini antički filozofi, uostalom, i poznati su po šokiranju javnosti; oni su prvi performeri). Svojom metaforom Seneka je *htio* šokirati – uostalom, kao što to često želi u svemu što piše. Istovremeno, ne radi se o pukom efektu radi efekta; paralela između govora i depiliranja naznaka je dublje, punije povezanosti.

I način govora i izgled tijela otkrivaju nešto o nama, oni su *statement.* I jedno i drugo možemo do izvjesne mjere kontrolirati, mijenjati, čak i izvrtati suprotno "prirodi". Stvar se može čak gurnuti i dalje – možemo postupati ne samo suprotno prirodi, nego i suprotno uobičajenom *otklonu* od prirode (svi se briju – mi se brijemo više). A opet, kozmetička kontrola vlastitog tijela nije bezgranična. Do određene je mjere izvediva, nakon toga zahtijeva nezanemarivu količinu nasilja (mnogo veću od napora potrebnog za brijanje ili depiliranje). To znači da mi možemo igrati "uloge", ali neke su od njih za nas jednostavno odviše teške. Možemo se sakrivati, ali samo do neke granice – ili, samo u nekom smjeru. Možemo govoriti na razne načine – ali ipak postoje načini na koje govoriti *ne želimo.*

Napokon – a to je vjerojatno glavna Senekina ideja – način izražavanja nešto je blisko poput vlastita tijela. To smo *mi.* "Stil je čovjek". Gdje ćeš onda bolje i zornije – šokantnije i, prema tome, pamtljivije – paralele?

A to što Seneka usput radi nešto što će dvadeseto stoljeće ponovno otkriti – tvrdi "sve je znak" i onda sve aspekte ljudske civilizacije tretira kao elemente tog "carstva znakova" – je li to znak neprolazne vrijednosti antike? Ili to vidimo samo zato što smo pažljivo pogledali? Ili zato što gledamo *mi?*

Razmislite načas o tome dok čekate da se osuši vosak na bikini zoni, dragi moji. Z

Egotrip

No new messag

Željko Jerman

Postoji mogućnost da Ja završim u masovnoj anonimnoj rupi, što će, naravno, obradovati jako mi sklonu hrvatsku kulturnu javnost!

Autoportret – Aldo Miroševič

es

"Mmali" od rekvizita u NK Zagreb, bio je svojevremeno i moj dragi, odavno pokojno mi pokojni ujak Karlo Marković (nema to veze s onime što rekoh da se više neću osvrtati na, jelte, najvažniju nevažnu stvar na svijetu); čovjek koji je glancao kopačke, pazio na dresove i lopte, ponekad i drapao ulaznice, a sve da bi s malom penzijicom preživio zajedno s ponešto blesavom ujnom Ankicom. E, ako se tko sjeća, to je jošte vlasnik rake u koju sam ukopao mamu Martu, groba koji sam uredio da bude nalik dostojanstvenom posljednjem počivalištu, jame gdje bi trebali staviti i moj leš, ako firma "Zagrebački grobari" uopće to dozvoli, iako je Ja uredno plaćam već desetljećima. Jerbo, da bi štovani MOJI OSTACI OSTATAKA završili ondje, "Karlica" (ujakovo nadimče iz mladosti, dok je još živio u selu Praputnjaku i muzao kravice) morao bi se pismeno složiti s mojim silaskom, a kako djelatnici groblja neznaju kontaktirati sa svojim definitivnim mušterijama, nema šanse da dobe njegov potpis. Ali, postoji mogućnost da Ja završim u masovnoj anonimnoj rupi, što će, naravno, obradovati jako mi sklonu hrvatsku kulturnu javnost!

Novopečeni mrtvaci

Jebo Ja našu administraciju, naročito onaj njen dio što se bavi ukopom & palidbom, kostima i prahom nekada živih ljudi, koja je poslije kremiranja ukinula slobodno (do)davanje rodbini urna, kako bi pepeo NOVOPEČENOG MRTVACA mogao završiti gdje je pred Smrt poželio. Međutim, nema više toga da urnicu mile osobe držiš u stanu, pokopaš u dvorištu, njen sadržaj istreseš po zadnjoj želji umrlog – negdje u njemu omiljen dio Jadrana, u voljenim bregima, Alpama ili jednostavno, (bilo je i toga), hitiš u zahodsku školjku i pustiš vodu!

Što sam stariji, to me takve i ine druge zločestoće DRŽAVE bacaju sve više – iz dana u dan u veću komu! I pitam se; tko je u svemu tome lud, a tko, jebo ga… normalan (bez navodnika!); kada kroz prozor uleti i na šjoru Printeriću aterira neko ČUDOVIŠTE IZ POLOVICE 20. STOLJEĆA. Zapanjeno ga promatram i mislim si – kaj je sad to (?), odnekuda u mojoj zamaščenoj pameti ipak, čini se poznato.

YES, dosjetih se – tranzistor s početaka 60-tih let prošlog stoljeća i vijeka, NEZAMJENJIV ARTIKL na izletima i šetnjama, pa i na radnim mjestima, pogotovo za nogoljupce koji su slušali prijenose utakmica – portire, čuvare galerija, činovnike i slikovite službenike. E, dobri stari, dragi i (onda) "avangardni" jugokomunistički proizvod, tehničko čudo za društvo što "iz dana u dan sve više i više i najviše napreduje"… naziva: Partizan, Zvijezda, Pionir il tsl., spravica koja je običnom čovjeku vrijedila tada više nego danas kompjuter. Tranzić neuporedivo važniji od sadašnjih mu uvezenih pandana… tranzistora "Panasonic RF-3700", "Roadstar HRA-1005", "Roadstar TRA-2222/P", "Sanyo RP-57" ili "Sanyo RP-67", te slična, tek nešto tehnološki poboljšana sranja.

Nogometni ovisnik

"Al, jel sam opet spominjao najvažniju nevažnu stvar na svijetu, konkretno jelte, nogomet, kojeg sam anatemizirao iz svog života i rada"(?) – pitam prvog časnika Egotripa. Međutim ovaj izbezumljeno viče: "Daj, sada je u Spam elektronskoj ptici uletio nam onaj najgori; pun ptičje gripe kao da je već jesen, kravljeg ludila i HIV-a, onaj koji je nepoznat Sanyo RP-67… ma jeba mu pas mater… vidiš drznik se skriva iza prijenosnog radija… preuzima, inače pristojan Komp moj psovački riječnik… ("unknown sender - no subject")… kada njega uništimo idemo dalje, čekaj da nađem Delete Forever… hej, što si ono pitao, na što sam te trebao podsjetiti"? "Hiii… i ti si mi neko najpametnije strojalo – baš mu zguštom, zadovoljno odbrusim – pitao sam te, plitkomozgasti Kompiću – dal sam spominjao fudbal"? "Jesi, jesi, makar si rekao prošli puta da nikada više nećeš, poradi toga što si posisao Cicu, onog iz tvoje mladosti i Dinama porjeklom, a sve zbog upravo završenog SP-a" – važno mi odgovara št. gospon Računić, sjetivši se svojih zatomljenih potencijala. "Ma, zajebi date riječi, tko se danas još toga drži – skoro se uzrujam – niti pismenih poslovnih ugovora nitko se više ne pridržava, kamo li nekakve, u trenutku depresije: 'umjetničke izjave'. Prekrižio sam samo hrvatsku repku, no i to će potrajati kratko, do skorih kvalifikacija za EP. Inače se, kao svaki pravi nogometni ovisnik, nacrtam pred TV–ekran taman igrali Eskimi protiv Pigmejaca".

Razgovori s ujakom s onoga sveta

"Željkec, na mene si potpuno zaboravil – oglasi se UJAK von TRANZISTOR – ta došel sam te pitat, kak ti mogu pomoć oko tog jebenog groba, jer tam gore svi spikaju da buš skoro došel, a teta Dinka, tvoja druga mama, stalno plače i lupa se po tintari kaj je grobek pripisala na mene a ne na tebe. Svi je tješimo da nije mogla znati kak bu onaj gad, tvoj stric Francek, iskoristio to što je dedin imenjak … i ima jasno… isto prezime, ter je (makar je grob plaćala tvoja mama i posle dedine smrti) – jednostavno zajebo 'mrtvozornike'…". "DOSTA – pošizim – ujo, nemoj molim te o tome, alergičan sam i na mrtvog Franju i na taj prokleti grob! Nego reci ti meni, kak si kaj, te kak si došel u ovom obličju"? "Marković je presekao jednu loptu, dao dugi for Šekiju, Šekularac je predribljao trojicu čeških, pardon čehoslovačkih fudbalera, idealno nabacio Jerkoviću… ajme, naš centarfor je zamahnuo desnom nogom i na pet metara od gola, fulao ljudi moji VASCEO FUDBAL – iz tranzića se čuje hrapav glas popularnog beogradskog spikera Dragana Nikitovića – bila je to idealna šansa da smanjimo nezasluženo vodstvo protivnika na 3:2, jer kada bi zbrojili naše i njihove prilike, naši bi fudbaleri trebali pobediti sa 8:3. Ovako u zadnjim minutama meča ne možemo više niti poravnati rezultat…".

"Ujko, si tu – pitam – hoću čut tebe a ne prijenos tekme sa SP-a u Čileu 1962. godine". Naprava se malo strese, pa se javi Karlov glas: "Ej, oprosti, malo sam se zanio slušajući mnogo napet prenos, kaj si ono štel da velim? Aha, kak sam… super, delam se da ne poznam onu svoju glupaču Anu i u tim sam letima, ko prije naše 'romanse'. Svaki čas menjam frajle; nije važno kak zglediju, glavno da znaju dobro kartati i kontinentalne igre (od šnapsa do rauba) i moje primorske… ufff, pojma nemaš kak je teško nać takve puce, no ak nekaj kuže, brzo ih naučim ono kaj ne kuže…".

Dok on priča i priča, odnosno vergla o kockaricama i ljubavnicama, Herr Kompmann i ja trknemo na Outlook Express i sa zadovoljstvom ustvrdimo; nema nikakve gnjavaže, lipo odahnemo jer piše: NO NEW MESSAGES! "A kako sam ti se pojavil u ovoj formi, to ni sam ne znam – nastavi nešto pametnije govoriti ujak – jednostavno, familija je zaključila da ti se javim radi pogreba, svi su dali nadležnim organima peticiju sa svojim potpisima, a oni odlučiše da me na Zemlju u tvoje vrijeme pošalju tako. Valjda, da mi pri dosta dugom putovanju nebu dosadno i da slušam utakmice, Marka Novosela, Ivu Robića, Vali Hohnjec, Gabicu i ostale meni drage pjevalice, prenose govora druga, našeg jedinog voljenog Broz – Tita…

Kak sam ja mrtav došel potpisat papir

Nisam siguran, o tome ne odlučujemo mi, nego oni. Ta vidio si duhove u svakakvim oblicima, posečivali su te kao najlon kese, ptice, glasovi iz radija, slike s monitora, pa i u originalnoj spodobi… kaj te sad interesira ovakova pojava? Kaži rađe, kak bi ti ja mogel pomoć? Meni je nejasno, makar su mi rekli da se morem pretvoriti i u starca. Ma, oni iz "Groblja" nisu vesla sisali! Pitat će, kak sam ja mrtav došel potpisat papir, da dozvoljavam tvoj ukop u moj grob"!?! Mislim si Ja, u pravu je čovik, tj. duh, pa ga priupitam tko je to tako šašav došao na tak šašavu ideju? Ujo Tranz učini kratku stanku, kao teško razmišlja, a potom žurno referira: "Ama tko drugi nego tvoja draga tetica Dinka, koju si vrtio oko malog prsta kako ti se štelo. Jebal te, koju ti je lovu dala za dopisni studij fotografije, materijal…".

Tu me ponovno vataju žifci: "A da se ti kockare vrneš nazaj i lepo svima veliš, kako mene boli kurac gdje će i kako završiti MOJE MRTVO TIJELO, ter mi više ne dosađuješ, pogotovo dok pišem zadnji trip uoči ljetne pauze"? Jadan se Marković Karlo rastuži, tranzistor nekako jadno zacvili, poput otjeranog psića, zamoli me da bacimo samo jednu briškulu na dva štiha, znajući da tako volim igrati u dvoje, nu kada mu ni to nije upalilo, velne mi da mu dam samo jednu svoju knjižicu "Zagubljeni portreti", pošto se bez nje ne bi ufao pojaviti pred Dinkom, jerbo ona i gore gazduje svom svojem rodu. Dam mu moje malo žurnalističko remek djelce, a on u djeliću sekunde nestane. Žao mi je ako ikoga ikada uvredim. Tako bih volio u miru i dobroti provesti ovo posljednje mi vrijeme. Ne znam zašto je to gotovo nemoguće uraditi!?! Mora da sam ne malo, nego dosta skrenuo!

Malo (ili puno) samoreklame

"Kapetane – obrati mi se prvi oficir *Egotripa* – jel vidiš da i na Onome svijetu znadu ljudi za *Zagubljene portrete*! Čak i tvoja polupismena tetka, kojoj si za života morao prevađati pojedine izraze iz uvoda u svojim katalozima, iliti povodom svojih izložbi njoj strane riječi iz kritičkih novinskih osvrta". JOJ taj kompanjon Komp zna uistinu biti blesav: "Kakve to veze ima s time što me ljuti kako je knjiga prošla gotovo nezapaženo, jer nije dovoljno reklamirana, pošto je promidžba vezana uz velike izdavačke kuće i za senzacionalističke sadržaje i kuharice, a ovu moju, koja je čak nastala u *Jutarnjem listu*, dotična novina nije ni spomenula, da o ostalim medijima ne pričam"? Komp se zamisli i najedamput mu se monitor veselo nasmiješi: "IMAM IDEJU!!! Ako nitko neće reklamirati naš proizvod, niti jedna novina, radio ili televizijska postaja itd., ajmo mi sami sebe reklamirati… u stilu: 'Idete na odmor? Očekuju vas poslije kupanja, igranja u moru i sunčanja – dosadne plaže na kojima se ništa ne događa (nema više ni dobrih komada), te naveče još dosadnija jadranska mjesta s jedinom zabavom na hotelskim terasama s 'bluzgnjus glazbom'. Stoga, svakako ponesite sa sobom pokoju knjigu, a vaše obavezno štivo neka bude knjiga slavnog umjetnika Ž. Jermana – ZAGUBLJENI PORTRETI… Biblioteka INTERMEDIA, knjiga 19, izdavača MEANDAR Zagreb, MEANDARMEDIA Zagreb"!

Vid bogati, Ljubičiću Češnjak Brankopisu, pokojni kvaziliteratu, pa ovaj kompjuter zbilja ima ponekada dobru zamisao. Što ne bih i ja uzurpirao svoj položaj, pogotovo kada je to u ovoj kvazidemokratskoj državici sasvim uobičajeno, od vrha do dna socijalne piramide, od premijera i oba predsjednika (zemlje i Sabora), do onih njihovih portira i čistačica, kojima turneš par stotki EUropljana kako bi ih se domagao i na nešto požalio. Daklem, ponovit ću misao svog prvog i jedinog časnika; čitajte me, kao i pridodat prigodne pohvalne riječi Lovorke Magaš:

"Bitno je naglasiti da su u kolumni predstavljeni likovni umjetnici koje je autor izabrao po osobnom afinitetu s ciljem da o njima i njihovom djelovanju pored primarnih podataka iznese, kako i sam kaže, 'toplu, egzistencijalnu priču'. A realizirana knjiga, skup zagubljenih portreta i jednog zagubljenog (Jermanovog) autoportreta, je upravo to – zbirka priča o umjetnicima u kojima se donosi čitav niz zanimljivih anegdota, tumačenja umjetničkih djela i performansa, te detalja netipičnih za standardne prikaze umjetničkih opusa. Doprinos knjige je što na neposredan i osoban način donosi priču o nizu umjetnika o kojima se ne može pročitati u većini publikacija posvećenih umjetnosti, pa su Jermanovi tekstovi u *Jutarnjem listu* imali funkciju približiti široj javnosti, koja nije dio umjetničkog miljea, autore za koje možda nikad nije ni čula".

ZAGREB 20–24/09/06
25 FPS INTERNACIONALNI FESTIVAL
EKSPERIMENTALNOG FILMA I VIDEA
www.25fps.hr

cmyk